

EGAN

1-6

1989

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
"BOLETIN"-AREN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euskalerriaren Adiskideen Elkartea, Gipuzkoako Saila
Posta Kutxatila 992 - 20080 DONOSTIA

EGAN

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
"BOLETIN"-AREN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Zuzendaritza: Juan San Martin-Iñaki Zumalde

Idazkaritza: Euskalerriaren Adiskideen Elkarte. Gipuzkoako Sailsa
Apartado de Correos 992 - 20080 DONOSTIA

II Garaia

XLI* alea (zenbaki zuzendua)

1989. Urt.-Aben.

Euskalerriaren Adiskideen Elkartek
Eusko Jaurlaritza eta Gipuzkoako Foru Aldundiari
EGAN argitaratzeko emandako laguntza
eskertezen die.

ISSN: 0422 - 7328. EGAN

Legezko Gordailua: S. S. 289/1958

Inprimategia: IZARBERRI, S.A. - 36. Industri Poligonoa. - Usurbil

AURKIBIDEA

AURKEZPENA	5
EUSKAL IDAZLEAK UMEZURTZ: J.S.M.	7
EUSKAL PAGANOTASUNAREN BERPIZKUNDEA GURE HERRIKO LITERATURAGINTZA ETA EDERGINTZAN: Tx. Peillen	11
TITULITISA ETA LANGABEZIA: F. Krutwig	43
EUSKAL IDAZLEEN IZENORDEAK, <i>ESCRITORES EUSKERICOS</i> KATALOGOAREN ARABERA	45
JOKIN ZAITEGI ZENAREN GUTUN BAT	59

OLERKIAK

IZARDIZKO ETA AMORRUZKO TANTAK: J.M. Unanue	65
"DECIMA" OHIA: Calderón de la Barca - J. Iriarte	70
ORAIN INORK BEHAR EZ DUEN AULKIA: E. Carriego - J. Iriarte	71

KONTU KONTARI

IXTORIO-MIXTERIO EDO EIHERAZAINAREN IPUI HAUTATUAK: P. Lafitte	75
KOPINA: José Manuel Unanue	173
ZOZAREN ZIZTUA: Italo Calvino - J. Iriarte	179

JAN EDANAK

Eskualdun kozinera	187
--------------------------	-----

ADABAKIAK

Euskararen berri onak	225
Posta txartelak lau haizetara	229
Adosekin bat etorri ezin	232
1818. urteko "Gabon-kantak": J.S.M.	233

LIBURUAK

B. Gandiaga	237
X. Gereño	238
B. Atxaga	239

ANTZERKIA

ARALAR: Piramuelles - A.-tar A.	243
--------------------------------------	-----

AURKEZPENA

Euskalerriaren Adiskideen Elkarteko Boletinaren osagarri literario bezala azaltzen zen aldizkari hau, 1948. lehen hiruhilabetekoan, apal, bere 32 orrialdetxoekin lotsaturik bezala, plazaratu zen *EGAN*.

Ala ta guztiz ere, garai artan nahiko berrikuntza zen zerbait zekarkien *EGAN*ek, alegia, bere orrialdeetatik 12 euskeraz idatzita izatea. Garai artan bizi zirenak gogoan izango dute noski euskaraz inprimatutako zerbait irakur ahal izatea, gertaera haundia zela. Orain zerikusirik ez duten zenbait arrazoiengatik, Euskalerriaren Adiskideen Elkartek eman zuen pauso garrantzitsu hau. Lehenengo ale hau berrikusirik, Blas de Oteroren testu bat aurkitzen dugu, bigarren alean berriz, Gabriel Celayarena eta geroztik, Federico Krutwig, Pierres Larzabal eta abar luze bat.

Urteak joan ala, ekintza literario hauei gertatzen zaien moduan, zizaka hasi zen aldizkaria indartzen, zabaltzen, eta sinadura berriekin aberasten joan zen. 1953. urtetik aurrera *EGAN* osorik euskaraz azaltzen da, eta horrela dirau gaurko egunean ere.

Baina *EGAN*ek, gure artean ekintza kultural hauei sarritan gertatzen zaien bezala, ekonomi aldeko murriztasunak eta larriak jasan izan behar zituen, bere buruaren finantziaketa lortu ezinik. Arazo hau gainditu asmoz, Gipuzkoako Foru Aldundiak, 1954. bigarren hiruhilabetekoan, sortu berria zuen "Seminario de Filología Vasca Julio de Urquijo"ren bitartez, aldizkariaren ardura bere gain artu zuen. Hori horrela izanik, *EGAN* birmoldatu, eta berezko jarduera zuen aldizkari bat bihurtu zen, eguneko kultur gaiari bere orrialdeak zabalduz. Koldo Mitxelenak zinemako kritikak egiteari ekin zion, eta Antxon Arruek berriz gastronomi gaiak erabiltzen zituen. Hasieran izan zen zenbait testuren antologitxoa izateari utzi zion. Euskaltzaindiko hiru Akademi-

koek hartu zuten bere gain, garai horretan, zuzendaritzaren ardura: Antonio Arrue, Koldo Mitxelena eta Aingeru Irigaray.

Eta *EGAN*, bere laguntza eskaini zioten zenbait sinadurari esker, goraka, asten zijoan, bai neurri aldetik, baita edukinaren aldetik ere. Esan daiteke garaiko Euskal idazlerik gehienak bere orrialdeetan azaltzen direla. *EGAN*en lorpenik haundiena, euskara erabat basterturik zegoen garai artan, euskal idazleak beren izkuntzan idatzi ahal izateko bide bakarra gertatzen zela aitortzea da.

Gaur, ainbeste euskarazko argitalpen dauden garai honetan, *EGAN*, bere berrogei urterekin, zaharrena da.

Denboraren eraginez, nahaitaezko utsuneak sortu ziren zuzendaritzan. Lehenik Arrue jauna joan zitzaigun, ondoren Irigaray jauna, Koldo Mitxelena bakarrik geldituz. Honek, euskal filologian hain pertsonalitate aipagarria lortu zuenean, gero eta erantzukizun haundiagoko arazoak sortzen zitzaizkion arren, etzuen ez hain berea zuen eta bere alde hainbeste ahalegin egin zuen *EGAN* utzi. Juan San Martin izan zen, maixu ospetsua bizitu zen artean laguntzaile zuzendaritzan. Hain zuzen, Koldori omenezko *EGAN* ale honen prestaketa beroni zor zaio. Horrela amaitzen da aldizkari honen bigarren garaia.

Euskal kulturarentzat aide berriak datoz. Euskalerriaren Adiskideen Elkartek bere alaba heldu ta maitea den *EGAN* berriro bere babespean artzea erabaki du, eta aide berriak eraginda, garai berri bateri hasiera ematea: hirugarren garaia, hain zuzen.

Gaurtik aurrera, **Gipuzkoako Foru Aldundia** eta **Eusko Jaurlaritzaren** elkarren laguntza dugu, euskerazko aldizkari zahar hau, gure herriko etorkizun konplexu, sail eta itxaropentsuaren barruan, bide onetik eramango degula espero dugu. Egitekoaren zailtasunez osorik jabeturik gaude, baina, bigarren garaian hain ondo lan eginez, bide ezin hobeagoan eraman dutenen laguntzarekin, ziur gaude helburu hau lortuko dugula.

Berplazaratze honetan, esker beroena azaldu nahi dugu, orain aurkeztzen dizuegun ale honen antolaketan hainbeste lan egin duen Juan San Martin jaunari, eta nola ez, esker mila, urterik urte, alerik ale, beren lan interesgarriekin aldizkariaren orrialdeak osatzen dituzten laguntzaile guztiei, eta azkenik, *EGAN* desagertu ez zedin, ixilpean, ezkutuan, beren ahalegin guztiak egin zituzteneri, bereziki Manuel Agud eta Julián Martínez Adiskideei.

E.A.E.

EUSKAL IDAZLEAK UMEZURTZ

J.S.M.

Egan-en 1986ko 5-6 zenbakiaren atarikitzat Galiziako Ihardunaldietako txosten eta erabakiak aurkeztu genituen. Andu Lertxundi-ren kezka edo 1985eko 3-4 eta 5-6 zenbakietarikoetan Bernardo Atxagak, zein guk agertuak; azken batean, antzerakoak dira. Orduango bezala, orain ere, badakigu euskal literaturgintzarako arazoak berez direla oso nekezak eta konplexoak, idazleek ez dutela beren interesen aldera jokatu ahal izateko aukera gehiegirik guerean ere, hedapen urridun hizkuntzak berengan dituzten eragozpen larri guziak leporatuak dituztenez.

Euskal Idazleen Elkarteak sortzeaz baganeukan esperantza pixkabat, baina bere lehen helburuetarik desbideraturik ikusten dugu, agintariek administrazioaren lepora hartu nahian. Mokadu ederra arrantzat dabilzanentzat, gaurko egoeran etxebarnetik begiratur. Gainerakoan, herbestera begira —barnetikoa antolatu baino lehen—, ihardunaldiak han, antologi ahulak hemen, hizkuntz erakusketan mixeria agerraraziz, azalezko itxuran han-hemenka... Kanpo-larrosa, etxe-kardo eta, era batzutan nork daki ez ote gabiltzan, auzoetan uso, etxean otso. Ekintza horietan, lehenagoko denboretan, edonor sartzen ginen, babestuko zuen erakunderik ezaz. Gaur ordea, erakundeei, dagokiena betetzea eskatu behar zaie, hizkuntza eta hizkuntzari erasten zaion literaturgintza gure herriaren ondarea edo edukina direla ulertarazi arte. Horiek gabe ez dugula nortasunik, eta nortasunik gabe ezta ere politikazko arrazoirik, euskaldungoa jatortasuntzat harturik oinarritzen dugunontza.

Euskal idazleek bide luzea garatu beharra dute eskubiderik tipien jabe egiteko. Jaurlearitzaren politikak inprimategi industria laguntzen du, argitaletxeen bidez. Behin eta berriz eskatu beharko zaio berak subentzionatzen dituen argitaratzeileei autoreekin hitzarmenak (kontratuak) eginaraztea, laguntza horiek lortu nahi baldin badituzte. Ez da asko eskatzea. Bestalde, euskarazko argitalpenen tiradak hain tipiak izanik, edizio numeratuak egitea; hori guti kostatzen denez gero, eta bai egile eta bai jaurlearitzari kontrolerako lagungarri zaionez. Tranpa egiten duenari gehiago laguntzarik ez emateko meatxuak erraztuko luke legezko dena betetzea. Oraingo era honetan ematen diren laguntzat euskal idazlearen kaltetan direnez gero, literaturaren eragina motel-tzen bai dute. Gainera, euskarazko liburuak argitaratzeko, laguntza horrek ez du begiratzen: itzulpena eta sorketaren berezkuntza, ezta ere berargitalpena eta lehen argitalpena. Beraz, ez du literaturgintza era egokiz bultzatzen, bai ordea traba eta nahasmena sortzen. Zergatik? Ba dirudi inprimategiari laguntza emateko soilik pentsatua dela eta berdin zaiela sorketa zein itzulpena edo berargitalpena; berdin, itzulpen txarra edo ona, bizi den idazlea edo zendua.

Bitartean, idazleak, diru iturriren bat lortu nahirik, sariketetara. Egunero loteriara jokatu beharra. Zortearen zorira begira egon behar ote da bere izate jatorrak bereizten duen herriaren idazle jatorra? Non da ondarearekiko ikuspena?

A! Baina, egunkariak ere, noizik behinean, herriko jaiak direlako eta abar, handik edo hemendik harturiko artikulua edo ipui argitaratuko diote, ohorea janaritzat eskainiz. Zeren, jakina da, ba, letrak ogibidetzat dituzten horiek literatoei ez dietela ezer opa, ez dirurik, batzutan, ez eta ere jabetzarik; zabalkundezko mesedea egiten duten ustetan, itxura onezko lapurketa eginaz. Santo Tomas, zaindari handia, ikus eta sinets!

Nor ote da euskal idazleetan egileei eskubidez tokatzen zaien legezko den salmenten % 10 gutiengo hori jasotzen duenik? Hortik ikus zein urruti gauden bizi diren idazleen lanak, hilenenak eta itzultzaileenak, behar duten mailaketa jartzetik. Era berean, lehen argitalpenak eta berargitalpenak mailakatzetik. Edizio zenbakituak eskatu? Hori txorakeria! Zertarako, argitaratzeileen jokaera garbia ez dena eta inprimategi industriaren kaltetan baldin bada?

Horregatik, gaur egun, euskal idazlerik gehienek inprimategi frogazuzenketak errotan duen denboraren baliorik adina ere ez dute kobratzen beren lan guziagatik, eta inork ere ez linotipista edo inprimategiko konposatzaileak adina. Xelebrea ez ote liburu sortzaileak traskribatzai-

leak adina ez kobratzea? Nola nahi dugu gure hizkuntzak hain beharrezko duen edukina suspertzea?

Guzi hori guti balitz, hau xelebrekeria!, oraindik “licencia fiscal” eskatuko zaio inoiz edo behin irrati edo egunkari baterako lantxoren bat eskatzen zaionean, diru iturri sendoen entpresako lana balitza bezala.

Bestalde, baita ere, esan zaigu irrati eta telebistarako gidoigintzan ez dakitelako ez zaiela lanik eskatzen. Egoera horretan, herbesteetara “royalti”ak ordaintzea hobe. Baina, kulturaz zerbait dakiten ustetan dauden jaun horiek noiz ohartuko ote dira urteetako ekintzan egiten dela idazle, eta gidoigile izateko aski dela hamabost eguneko ihardunaldia?

Kontraesan horiek berrikustean, argi dago euskal idazleentzat plangintza seriorik eza gure erakundeen aldetik; egungo idazleak Lurdesko mirakuluekin sinesten ez duten garaian. Hori hola delarik, irakurle, ulergarri deritzagu herbestean ate joka hastea; zeren euskal idazleak, gauza batez daude ziur, eta hori aitortu beharrea aurkitzen naiz: kanpotik hartu beharko dutela barruan ukatzen zaien itzala.

EUSKAL PAGANTASUNAREN BERPIZKUNDEA GURE HERRIKO LITERATURGINTZA TA EDERGINTZAN.

Txomin Peillen

Animismua edo “Oroarimatasun” delakoa euskaldun askoren sinismen mota zela eta dela badakigu, baina sinismen horren balorapena noiz nola hasi den ez da hain argi, zeren bi motatako balorapen izan ditezke elkarri lotuak askotan, jakintza ikerketa eta kultura erabilpena. Naski, Pierre de Cluny frantsesak hamabigarren mendean gure *arima erratuen* sinismena bildu duenean, baita Garibay-ek XVI. mendean, *Jaun Zuriaren* jatorri mitikuak aipatzen dizkigunean bilketa egiten du; halaxe berdin norbaitek lan hori hartu nahi balu XVII. mendean Jakes Belakoaren obra gure sinismen askoren bilduma da, zuberotar hori izanki, Oihenarten moduan, gure etnologiaz arduratu den lehena. Artisten garaiera iritxi gabe, etnologoen aldiak gora behera asko ezagutuko ditu, Azkueren kristau bilketa, zuzenketa, zentsuraketatik, Jose Migel Barandiaran, ospetsuaren jakintza bilketarainoko arte handia. Eztirudi halaz ere, gogoak aldatu direnik, gehienak giristino aurre-iritzi eta us-tekeriekin bizi baikara, Holako jakintsu txipi batek ez du aspaldi frantsesez eman duela liburu bat, titulutik hasita jakintzaren ukapena dena “Le Pays Basque de la superstition à la religion”, baina handienak ere ez dira hortik baztertzen Julio Caro Barojak paganoen “superstición” eta kristauen “religion” delakoa? Ala beste gisaz galdera moldatuz “Erljio bat izateko eklesia, apez ta ayatolak beharrezko ote dira?” eta holakorik ez denean, Erakunderik ez denean, Sinismen alderdirik ez delarik, infra-sinismen ta siniskerietan sartu pagantasuna? Nik behin-

tzat, etnologo naizen aldetik, kristauen debrua ta paganoen basajauna maila berdinean ezartzen ditut, hala nola Mendietako Emazte Xuria ta Birjina. Zergatik, ordea “esprit fort” “arrazoinzale”, esepituek parre egiten dute euskal mitua aipatzen denean eta ez kristau mitua gatik? Horregatik pagantasuna gure Edertietan sartu dituztenek, irriegile, parregileen aurrean, arrazoin eta merezimendu handia dute; hamar bat urte du gai honi lotzeko gogoetan puxka biltzen nabilala, beste norbaitek lan sakonagoa egingo duelakoan.

Gaur ordea ez nabilazue etnologoen bidetik, baina euskal giro bat zer den ikusteko, gure mugak ezagutzea, gure ustekeriak jakitea on da. Hain zuzen ikerketa hunen egitean, aurre-iritzi bat desegin beharko zait alegia Pio Barojak duela bere Jaun de Alzate delakoarekin pagantasanari buruzko lehen urratsa egin. Egia da, Baroja ez zela bakarrik lumazko paganoa paperezko paganoa izan, baina dakidanez pagantasanaren balore batzu bizi izan dituen ere, baina, besterik aurkitu artean, lehenbiziko pagan idazkia Agosti Chaho Zuberotarraren lumapean eta euskaraz jalgi da, 1834. urtean *Azti Begia* izenburuarekin; zuberotarrez idatzia izateak, beharbada, ez dio asko lagundu euskal literaturan ezagutua izateko, baina ohargarria da nola gure Aztiaren euskal olerki bakarra paganoa den.

Hemeretzigarren mendeko urte hortan hasita, hurbil ehun urteez inork ez du gehiago pagantasuna euskal literaturan baloratuko, Elizaren Garaipen garaia baita, eta hor laurogei ta zortzi urte berantago, erdal alorrean berpiztuko da euskal mitologia, Jaun de Alzate-rekin. Egungo ikerketa labur hontan erakutsi nahi nukeana da, nola hitz lauz eta hitz neurtuz, nobelaz nahiz olerkiz, musikaz nahiz zinemaz, pagantasuna erabilia berpiztua izan den, Larruquert-en *Ama-lur*, Chirstiane Etxaluzen videoa.

Nestor Basterretxearen eskulturak, Agosti Chaho, Jon Mirande, Josean Hartzabal, Xabier Kintana, Mikel Azurmendiren idazlanak aipatuz ere.

Zer pagantasan mota eta zenbateraino piztu den ulertzeko, lehenbiziko pausoan ezin nezake hobeki egin Jon Mirandek, duela hogeita-hiru urte, eskutitz batean idatzitakoa irakurtzea baino:

“Interesantena basajaun, lamiña edo gizotso bat topatu luten norbait aurkitzea litzaidake (Ez dezazula otoi uste ukan burutik egina naizela eta izaki horietan sinesten dudala, kristauek aingeruetan sinesten duten bezain xinpleki; baina gure

psikearen "Arketypen" dira eta ikusgune hortarik izate piska bat emaiten ahal zaie.)

Beraz pagantasun hortako numen, jainko, jainkosei ematen zaieten garrantzia gure erroetako arkhetypen direlaketz gertatzen da, baina pagantasuna ere morala bat, etika bat izan liteke eta Xabier Kintanak bere *Eta jentilen aroa datorke* delakoan deskribitzen duena, Barojak eta Mirandek sinesten eta bizitzen dute desberdinki, bi azken horiek paganoa *alai* izan behar duela onharturik ere, Jon Mirande Barojaren alderantziz, "epikurazale" da: uste du pagantasuna bekatuaren ukatzea dela; gainera Mirande pagantasunaren analisis hortan urrutiago joan da, ikusi du nola Erakunde gabe beti mespretxatua, gaitzeritzia, parregarri lizatekean euskal pagantasun bat eta entsaiatu zen, alferretan, pagan erakundea sortzen.

Urteak jarraikiz pagan giroko obra batzuren aipamena eginen du-gu. Lehen obra, *Azti begia* Agosti Chahok egina, Parisen 1834. urtean Librairie Orientale delakoan argitaratua, hamalau orrialdeetako liburuxka.

Lan hau, prosaz, hitz lauz idatzitako olerkia da. Olerkiaren gaia, euskaldun kosmogonia txikia, Eguzkia, Ilargia, Lurra eta Izarrak gorai-patzea. Garaiko paristar erromantikuen eskolako idazleen artean bizi izanik ere ez zitzaion arbasoen lurra ahaztu, eta Iparagirre, Iztueta ta Etxahunen garaian, haiek baino gorago igotzen jakin zuen; zoritxarrez, -lehen orain bezala- literatura utzita politikan sartu zitzaigun gure atarratzarra eta hortan euskaraz ixildu, ez ordea *Azti Begia* izeneko lorea eman gabe.

Idazlan hunek zazpi zati ditu. *Zazpi* hori ez da nola nahi hautatua, osotasunaren seinalea baita, denborak eta munduak inguru osoa egin dutelako, ikurra. Hain zuzen, bere olerkian Chaho-k *üüngürü* hitza darabila. Chahok bere burua *Azti* izendatzen du; eta geroago Lamennais apezarekin izanen duen eztabaidan izen horrez baliatuko da frantsesezko "Paroles d'un Voyantá un Croyant" idazteko. Euskal olerki hunek, ordea, bi irakurketa izan ditzazke, ukapen bat, eta aitopen bat, lehen-biziko euskalduna izan baita Chaho kristau elizaren baloreak baztertu dituenak eta euskal mundutik abiatuz Egia orokorragoa eskaintzen baitigu, lilurra gehiegi gabe, baitaki Itzalaldiak izanen direla.

Olerki huntan denboraren zatiketaz baliatuz, sinesmen sistema bat sortzen da: aste, hilabete, urte gorai-patuz, baita Eguzkiaren bi solstizioak, lehenari Eguberriari, "*Su berri*" izena emaiten dio, besteari "*Ekaina*". Hor, Chaho, gure gaurko animisten gogoarekin bat dago.

Jose Maria Satrustegi, azkenik Ustaritzen ikusi nuelarik erran zidan nola Urdiaingo gizon baten etxean sartzean, negu miñean, aurkitu zuen suarekin hizketan, suari mintzatzen, eta handik astebate gizon hari etnologoak gogoratu zionean gertatua, harek erantzun bi suek inportantzia dutela, barrengoak Negukoak eta kanpokoak, Ekainako Donibane-koak. Eguzki Jainkoari, bere jatorria gatik bi izen ematen dizkio Agosti Chahok, *Lehen Süge* ere eta *Lehen Süge* hori lurraren bihotzetik, lurraren azpitik jalgi den Eguzki hori, Atarratze inguruan Zuberoan kondatzen duten legez, lurpetik meteora moduan ateratzen da; tenpesta sortzaile; baina giristinoentzat Herensugea “Dragoia” kaltegarria baldin bada eta askotan hala ezagutua, oraingo baserritarren sinestetan, Chahorentzat -Txinoentzat bezala- ongiaren eta gaizkiaren ikutzea da. Gure olerkariak Eguzkiari goraipamena egiten badio ez da bakarrik gorputzaren bero ta argi bezala, baina enteilektu berriaren argi moduan. *Ilargia* alderantziz gizonaren ahulezia, flakeziaren ikutzea edo sinbolua da, *Argizagi* zuberotar hitzez aipatzen du, gure gogoen iluntze eta argitzearen irudia da.

Gure aztiak dio Herensuge-Eguzki hori lur azalera agertzen dela bazterrak erretzen, herriak egoizten, lurak ikararazten, baita argitzen eta berotzen ere. *Azti-Begia*-n Chahok, Kelta druiden gandik, Harginbeltzetaraino sinbolu batzu igaro direla, hala nola Argi Itzalaldia edo eklipsea, erakusten digu. Sinbolu, ikutze moduan Itzalaldiak, gizonaren enteilektu nahasketa salatzen digu, berdin ikusi dugu beste neurri batean Ilargiaren zikloarekin. Huna lehen ahapaldia: “*Ekhi begi xuri gorri, argizale ederra! Nuiz phiztū zinen, nuiz argitū, begitharte beltzuri gabia?*”

Olerkiaren erdia munduaren Sortzaroaz eta Berritzaroaz mintzatzen da, bai eta ere Jainkoaz, Eliza ukatzen zuen Chahok, oraindik filosofoen Jainkoagan sinesten baitzuen. Hizkuntzaren aldetik olerki hau, pitxia da, zuberoteraren aberastasun guziez baliatzen baita gure euskalkiaren jenioaz baliatuz, hitz poetiko konposatuak darabiltza, esaldi ederrekin: *garaitiaren egüna, aphaltiare gai; argi lilizko sorho bazter gabia* eta Eguzkiaz mintzo, *izarbegidün, lürraren gaihestalgi, hegatz argia eta ilargiaz ari gahibarra* adarrez adar, goizibarreti zirelako *ordian ekhiz argitia*.

AZTI BEGIA

Ekhi-begi, xuri gorri, argizale ederra! Noiz phiztü zinen, noiz argitü begitharte beltzuri gabia? Zü zirade mündüko argia, egiazko argithürria, bethierezko Jinkoaren argitzale. Nor zuri so, begiz-begi egon ahal daite? Nork dakitza zure urtheak? Zü gaiñgañeko korraletan, lehenik sorthü zinen axuri axuriena, Sügegarbi, Sügerik ederrena. Goixtiar izan zinen goixtiar, egünezko izar ederra! Ulhünpetik hegaltta eta orai lekhü berean hegaltaz ükhüratu zinen ürzo xuri, argizko txori; Egintzaro mi-retsgarri baten argitzeko.

Orhit düzia ikhusirik, Lehen-sügia (6. orrialdean) biribilkatzen mendez eta mendez handitzen eta, lürtiarren izigarri eta izigei, lürpeko zazpi leziak, zazpi бүрүеки bethatzen? Orhit düzia *Lehen süge* hura ikhusirik, Jinkoilloaren harra bere kokotsoan, bere egongiak lürpian edo Ifernietan obratzen, Lüharraultzia biltzen eta egiten, orai orano üngüratzen den üngürünetan?

Orhit düzia ikhusirik Lühidorra huretarik berhezten, itxasoa behar mügetan ükhüratzen eta ohatzen; lürraldiak, belhar, lili, zühañ eta früta, gizon eta ekhoiliar süberte ororeki, zure begiaren aitzinian agertzen, o begi leiñhürütsia! Aspaldi dizü aspaldi mündütto hunen lehen Sortzaroak aspaldi! Lehen eta geroz iratzarririk zaude eta zabalik, gaiaren etsai, egünaren egile, denbora jakile, ikhusle eta erakasle, ekhi-begirari ederra! Zük dakizü zoiñen barna den Hurandia: zük beirina klar baten artetik bezala, ikhusten düzü, bere mendi thinieki itsas-oihalak gordatzen eta estaltzen (7. orr.) dütian lürraldi berriak oro.! Zük dakizü eia nola gorrinkoa arraultzian bezala dagoen bildürik, biribilkatürik, lürraxalpian, lür bihotzian, iferniaren erdian, Lehen sügia, lehena bai eta herena, lürreko zaharrena, indarrez azkarrena, bethierezko Jinkoaren langilerik handiena.

II

Mende batek ehun urthe, Berritzaroak hamar mende edo bi mila urte txipi hori beita dilubioko *Hurte* edo Urthe Handia! eta hire lan egüna, O! Leheren, Jinkoaren *Lan-süge* harrigarriena!!

Denbora batez seiehün mende edo hiruretan hogeï mila urthe txipi: hori beita lürraldi baten iraupena eta denbora; eta hire lokhaia, *Berrizaro* batetik bestera, O! Leheren, zazpi бүрүдүн, Süge espantagarria!!

III. (8 orr.)

Lan egin dük, lan egin Jinkoaren aitzinean Leheren, sü izigarria! Errak, errak, zunbat aldiz *Hurandiar*i ützi erazi dütian bere ohe eta etzangiak txükü eta idor; hik eginik mündü berri, gizonentzat herriberri: hori beita hire legia, hire beita hire eginbidia. Harrigile eder hiz, Harri-gile eder eskürük ezpadük ere. Leheren! Zunbat aldiz eztütü ore büztanak lüherri zaharrak egotxi, erre eta ilhaintü, lüberriak orhatü, leinthü eta eraiki, bere mendi eta ordoki ororeki! Eztük ez bethi ber bidian jarraiki hegoak! Eztük bethi ber günetan agertü eta itzali Ekhibegia! Oraiko Ipharra txaz egüerdi, denbora batetik bestera lekhüz khanbaitü izan dütüük lürrüngürian zelüko aiziak.

Orai diala hirutanhogei eta hemezortzi mende, ez gehiago, loak hartürük (h) iz, Leheren hirigile handia. Lo (9. orr.) kurrunka hago, egünaldi bat eginik, egüerdiko lürbüria hire zazpi бүrien бүрүpe Iphar hotzeko itxaso hotzetan büztana kharruntatürük. Badakiagü non diren hire hatsar ziloak eta leziak. Hanti dük erantzüten hire kurrunkaren herots ozena. Hanti sügarrak odeietara jauzten eta hedatzen. Hire ürsain batek emaiten dik lürrari ikhareria; hire igialdi batek itxasoak nahasten eta türbüsten, mendiak khordokaerazten, O! Leheren! ihardesten deiok; Jauna! jaikitzen hiz goizeti eta hasten dük hire egünaldia. Nork daki-tza, khontuz hire lanurtheak eta logaiak indarretan sarthü hizanez gerroz, Leheren, Jinkoaren langile paregabia!

Orai lo hago egünaldi bat eginik, Leheren; egik, egik lo! Gazte dük mündia azkeneko Berrizaroa hüillan, gerokoa hürrün, bostehün eta hogeï eta bi mendez eztük berriz entzünen (10. orr.) Goihenaren iratzar oihia! Egik, egik lo! Leheren, Jinko Sügia, lürraren seme gehiena: haurtto bat bere khüüñan bezala, lübornian etzanik; lürra gai eta egün, bere üngürian dagoelarik jurdunpa!

IV.

Üngürü üngürü dabila, galdü gabe bere bidia, lürbola üngüraria; saihsats bat bethi egünargian; beste bat ülhün itzalian; garaitiaren egüna, aphaltiarens gai, baten ülhüntzia besten argitze; egünorozkoa üngüraldian, üdürüz ükhürü dabila, hurian ontziak bezala, itxas-airian lürruntzitto hau igeri-igeri, bere utheorozko ekhia üngür ützülian, Abentiaren hogeita bat gerrenetik, txaz Egüerri ta Süberri; ordian beita sortzen be-

zala eta agertzen lürraren eretzian ekhibegi egünezko izar ederra, axuri, axuriena, sügerik ederrena.

V.(II. orr.)

Ukhürü segürki zaude, ükhürü izar ükhürü ororeki, ekhi xuri Mündüko begi argia! Lürrüngürüan Badakizügü urtheak hilabete dian bezainbat izar korraletan sar-jelkhi, eretzez eretz egin üdüri düzüla. Korrale hurak dirade zure hamabi jauregiak. Gorenik Ekaina zointarik begiz begi lürrari xüxen so beitzazko, urtheak dütian egünik lüzeenatan.

Eder eginezak, gaihargiak eder! Gora zirade, ezinago gora, zelü zohardi izarbegidün, Lürraren gaihestalgi, hegatz argia; argililizko so-rho bazter gabia! Zütan ber bidez eta ber ürratsaz, herrapidetarik kanpo, axur saldoak artzafären ondotik bezala, alhiari arrauka, izar xuriak gaiez gai, üdüri dabilta! Udartian altxu bat negartian, beste bat ud'eta negü zohar zelia lau haroz Gizonaren begiak ikhusahalak ikhus ditzake, urthüngürüan.

Egünaz ekhi, gaiaz argizagi! Zuri niagozü lürlagün eta gai-ekhi Argizagi zahar berria! Zü bethian ilargibethia, has eta ürrentzen da hilabetean, zü zirade *argizaria* aste eta gaihegüen izarian. Zureki *haste* hasi izan zen, hirur egünezko lehen *astia*. Zoiñ egin beitera, *astelehena*, *astehartia*, astiaren azkena *astizkena*. Batian gorapen, bestian beherapen hilabetez egiten düzü lürrüngürüan zure üngürüa, argizagi üngürüa. E'nikezü üstë zihaurtarik dela Zütan ageri den leinhürüa. Aitzitik ni aihër nüzü Lür-ülhüntto bat ziradiala; gure lür hau beno txipiago, ez berritan, ez hogeietan, bena bai hiruretan hogeietan. Hirur edo bi egünez, lehen astian ülhünik zaude lür-ekhi artian (13. orr.) ülhün zirelako zure egitez. Hanti honat ageri zabiltza ekhibegiak argitürük saihets-üngürüan, bazter bat, saihetz adarrak goizibarrari adartürük, gero erdiz oso zeliaren erdian, sarartino zure bethean, hamalaugarren egünian.

Nola gorapena, hala beherapena: argitzez bezala ülhüntzez bazabila; gahibarrari adarrez adar, goizibarreti zirelako ordian elkhiz argitia: berriz erakutsartino zure bethean begithartea.

VII

Hilabetez bere ützülia, argizagiak lürrüngürian. Lürbolak ere bai beria urthe batez ekhi-üngürian, alkharren lagün badabiltza, noizik behin eretzez eretz ekhiaren argibidian, ordian da gerthatzen Eklips erdarak deitzen dian ikhusgarri bat. Arhin eta igeri dabiltzan, Lürbola üngüraria eta Argizagi bola xuria. Bekhan dira eta llabür haien eretzka igaran aldiak; hanbatez llabür eta bekhan ekhi eta argizagi eklips *Itzalaldiak*; bakotxak bere alde laster beitegie ekhiaren eretzeti eretz gainti Lürbola ekhipian dabilala, argizagia bere bethian, argizagiari Lürritzalak, *Itzalaldi*. Argizagia aldiz, ekhipian dagoela, haren itzaleretzian lürbola, Lürtiarren ikhusiz, lürretik gora, *Ekhi-Itzalaldi*, egüntara gaihaldi, argi zabalian ülhun beltz.

Jarraiki bitza gogoz eta Konta *Azti* denak aitzinian, prometa bitza, Lür eta Argizagi bidetan diradian barat-güniak eta khürütxe bideak, itzal orenak eta mente erdiak, nor nahi den, aizinara, gertha ahal daite, gaiza horien ororen jakintsü eta jakile, azti eta belhagile.

Bigarren obra *El Jaun de Altzate*. Liburu hau naski, Chaho-ren lan trinko baina laburra baino oparoagoa da, baita Chaho-rekin bezala, Barojarekin ere, bere obra maitenarekin gertatzen gara. Asko argitu gaitu ikerketa hontarako duela hamabi urte Etor argitaletxeak, Elkar laneko bezala eman zigun liburuak *PIO BAROJA, BERE EHUNURTEBURUAN*, 1872-1972 eta guztien gainetik Gotzon Goenagaren horko saioak "Jaun de Altzateren hitzaurrea". Hortik ageri dago, zergatik Baroja Altzate hauzotegira erretiratzen zen, eta nola amona baten deitura zen Altzate, Baroja bera baita Altzateko jauna.

Gotzon Goenagak hain ederki erakutsi digun lez, gure mitologiako Urtzi-Thor jainkoari, agur bat egiteko eta "Jainkoaren ilunabarra" go-raipatzearen, Antziñako Greziari koruaren erabilkera hartu dio. Barojaren mitologia ikuspena Antziñakoen kulturatik etortzen zaio, horregatik, gurearekin kutsatua, gure artean hainbeste garrantzi izan ez duen Jainko bat aukeratzen du, gure Zeus hori, gizonezkoa baita, Jainko-Aitaren irudiakoa; Ortzi jainkoa gaiñera aenigma hutsa da, analisis bidez berpiztua, XII. mendeko testu batean *Urci*: Deus esaten baita; geroztikako ikerketek besterik erakutsiko digute, hots *Emazte Xuria* jainkosa dela euskaldun herriaren gogoan orain arte bizirik egon dena, baina garai hartan, Thor, Wotan eta beste iparraldeko jainkoek musikan beren lekuak egiten dituztelarik, Baroja Wagnerzaleak Greziako mitologiarekin batean Iparraldekoa gogoan eduki du (geroago Miranderekin ikusiko dugun bezala) ; hain zuzen Urtzi- Thor Euskal Herritik

ihesi doanean Iparralderuntz abiatzen da, hori nahi zuen Barojaren poetikak eta kulturak; gure baserritarrei ordea galdetzen zietenean, norra galdu ziren Jentilak eta aintziñako Jenioak, lurpera erantzuten zuten; duela hogeit hamar urte Ligiko andere zahar batek esan zidan, azken basajau-nak San Martin Harriko Leizeera ihesi joanak zirela, Españako aldetik.

Azkenean Barojaren obran aintziñakoaren nostalgja badago, ezin kontserbatuarena, ezin itzuliarena; eta Urtzi-Thor Zokoan, gure herritik urruntzen delarik iduri luke Baroja bera joaiten dela, ezerek desegin gabeko lur ikuspegiak gogoan, bihotzean eta begietan daramatzala. Berdin euskaraz, pagantasunaren arazoa nostalgja bezala, galdutako gauza baten gisa ikusten duena Mikel Azurmendi Intxausti izan da bere “anai Jentillaren Salmoa” olerkian, hor 1969 urtean, sekulakoz galdua da: *Kixmiren erreinuak iraungi zuen Jentilen totema eta estali zituan esperoz/ zuloan, anai jentil hil zorioz diolarik in Euskal Elerti 1969, Kriselu 7-8-9 Bilbao-Donostia, 1969, 515. orri.*

Baroja ezseptikuaren ondorio bezala, Jaun de Alzate-ren azkena hobetoago badakusagu, Urtzi-Thor ez da Kristozaleen kontra borrokatu, ia euskaldunek, zibilizaio materialista berria ekartzen duen giristinotasuna onartzen baitute, eta bildurrez azken paganoak beren ospakizunen egiteko izkutuan gordetzen baitirade. Hemen Barojaren bukaera horrek Barandiaran-ek bildu Kismiren ipuiña gogoratzen digu, salbu eta Herri xehean, aintziñako jentilak lurpean galtzen zirela, ez itsasoratzen.

Denek dakizue, literaturatik musikara eta kantura igaro zela Alzateko jaunaren irudia; zabalkunde hori Xabier Leteri zor diogu eta hitz zorrotzekin kantatzen digu:

*Alzateko jaun, hor zaude nunbait,
gure lurrera itzultzeko zai;
gure izaitearen lekuko zuzena
makurtu gabeko zuhaitz lerdena
desertuko haizeak legortu ez duena,
itsasoaren kolorea hor zaude zu.*

Desertuko, basamortuko, Ekialdeko haize legortzailea, giristinotasunaren metafora bezala. Jon Miranderen, Josean Hartzabal, eta Xabier Leteren neurtitzetan aurkituko dugu; baina Barojaren alderantziz Miranderen ondotik, Letek uste du “gure lurrera itzultzeko zai” dela. Letek egiten duen analisisa da, pagantasunaren desagertzeko zioa dela, Kristauak, diruarekin, urrearekin, poterearekin agertzean dagoela:

*Urrezko dukat eta diruak ez dira engañu txarrak
bazter batera apartatzeko lengo sinismen zaharrak*

Bai egia da, baina prosaikoki esateko, Las Casas berak esandakoa gogoan eduki behar Indioen kristautzeko, Ospitaleak eta Eskolak egin behar direla; hots materialismuaren mirailarekin bildu, eta eskolaz gidatu. Gehiago dena lehen giristinoak martirisatuak izan baziren, geroago martirisatzaile bihurtu, besteak postura huntan jarritz, Barojaren ahoz: "gordelekurik ere ez diagu honez gero mundu osoko txokotan, gure atzetik zebilek latina; bere sekula sekulorunekin" eta Letek erantzuten:

*Hamalau salbe ta hamasei Credo erdaraz esanagatik
Bazenekien hori etzela sekulan guretzat egin*

NAFARROA,ARRAGOA

*Nafarroa, arragoa
argiaren pausaleku
haizeren ibil-toki zabal,
hesirik gabea.*

*Nafarroa, arragoa
sua eta ura,
kondaira urratu baten oihartzun oihukatua.
Amets bat baino gehiago,
ez oparotasun osoa:
nahiaren eta eziñaren burrukatoki ekaitzez betea.*

*Nafarroa, arragoa
mahats eta gari
maitasun eta gorroto
gezur eta egia gurea.
Nafarroa, arragoa,
lur beroen sabel emankorra
eta goiko mendi hotzen mendetako loa.*

*Nafarroa, zuhur eta eroa,
lurrik maitatuena,
hormarik gabe utzitako etxea:
erreka gardenen negarrez
ibai lodietara ixurtzen ari den
odol bustikorraren iturri bizia.*

*Navarra, arragoa
izen bat
eta oinarri
eta oinaze
eta bidean zure billa ibiltzean...
Piñudiek usantzen dituzten
harri txigorrezo bidetan gora
o, Navarra, Navarra betikoa.*

Navarra, crisol
morada del viento
y de la luz
morada sin cerco.

Navarra, crisol
agua y fuego,
grito vibrante que perdura traído por el eco de la historia.
Eres mas que un sueño,
pero no plena fecundidad:
eres campo de lucha donde se enfrentan el deseo y la realidad.

Navarra, crisol
tierra de trigo y vid
de amor y odio
mentira y verdad nuestra.
Navarra, crisol,
vientre fecundo de tierras cálidas
y sueño secular de los altos montes nevados.

Navarra, loca y sensata,
la tierra más apasionadamente querida,
casa desmantelada:
fuente de savia y vida que desciende a los anchos ríos
como un llanto de riachuelos limpios.

Navarra, crisol:
un nombre
y una piedra angular
y un dolor
y un caminar buscándote,
ascendiendo por caminos pedregosos

perfumados por pinares,
oh, Navarra, vieja y perdurable Navarra.

*Navarre, creuset
Refuge de la lumière
Séjour du vent, spacieux et sans clôture.*

*Navarre, creuset
Cri vibrant que l'écho de l'histoire prolonge en le trahissant.
Tu es plus qu'un rêve.
Sans atteindre cependant la pleine fécondité:
Terrain balayé par la tempête, où s'affrontent la volonté et l'impuissance*

*Navarre, creuset
Pied de vigne et blé.
Amour et haine, notre mensonge et vérité.*

*Navarre, creuset
Entraîlles fertiles des terres chaudes
Eternel sommeil séculaire des montagnes enneigées.*

*Navarre, creuset
Sensée et folle,
La plus chérie des terres, maison démantelée
Source vive de la riche sve entraînée par le courant
Que les eaux pures des ruisseaux troubles précipitent dans les larges rivières*

*Navarre, creuset
Un nom et une pierre d'angle,
une souffrance et une marche ta recherche
A travers les chemins pierreux parfumés par les pinèdes,
O Navarre, vieille et impérissable Navarre!*

SINISTEN DUT

*Sinisten dut
egun batean hilko naizela
hutsean eroria
ezerezean amildua
hauts biurtuko naizela.*

*Sinisten dut
hartuko nauen lur hortatik
landare berriak sortuko direla:
landaretatik zuhaitzak
zuhaitzetatik loreak
loreetatik frutuak
frutuetatik gizonak eta abereak bazkatuko direla.*

*Sinisten dut
haiek ere noizpait
lurrera deituak izanen direla,
zabaltasun sakonera
forma guztien sortokira itzuliko garela.*

*Sinisten dut
izaki guztien aldakuntza
etengabea dela,
ituraldatze sakon batek berbiurtzen gaituela
eta izatetik izatera
atsedenik gabeko mugimenduak garamazila.*

*Edertasunaren neurri bakarrean
finkatuta bizi behar dugulako
sinisten dut
gainerako neurri guztiak
gezurrezkoak direla*

*Sinisten dut
kolore zoragarritzko larrosen kapulotasun legunean
haize euritsuaren freskotasunean
itsasoren aldakuntza gazi mugikorretan
eta jakintsuagotzen gaituen zalantza orokorraren baitan.*

*Sinisten dut, bai
egun batean hilko naizela:
hutsean eroria
ezerezean amildua
hauts biurtuko naizela...*

Creo que un día moriré
que sumido en el vacío
y arrojado a la nada

me convertiré en polvo.

Creo

que de esa tierra que me cubrirá
nacerán nuevas plantas:
de las plantas crecerán los árboles
los árboles darán flores
de las flores brotarán los frutos
con que se alimentarán los hombres y los animales.

Creo

que también ellos serán alguna vez llamados
al seno de la tierra:
que todos retornaremos a la profunda amplitud
generadora de toda nueva forma.

Creo

que la transformación de cuento existe
es continua,
que una incesante evolución nos hace y rehace
y un movimiento sin descanso
nos lleva de una existencia a otra.

Porque debemos vivir sometidos
a la única norma válida de la belleza
creo
que todas las demás normas son falsas.

Creo

en la suave hermosura de los capullos en flor,
en el frescor del viento lluvioso,
en las fantásticas transformaciones del mar agitado
y en la duda general, madre del conocimiento.

Creo, si, que un día moriré:
que sumido en el vacío
y arrojado a la nada
me convertiré en polvo.

Je crois

*Qu'un jour je mourrai,
Que, plongé dans le vide.
Perdu dans le néant,*

Je me transformerai en poussière.

Je crois

Que, de cette terre que me recouvrira,

Naitront de nouvelles pousses:

Que ces pousses grandiront pour devenir des arbres,

Que ces arbres donneront des fleurs,

Que ces fleurs se transformeront en fruits,

Que des ces fruits les hommes et les bêtes se nourriront.

Halaxe, bere lehentasuna gatik Agosti Chaho ez da izan euskal berpizkunde horren argi, baina Baroja, baita etnologoak ere. Barandiaran-en Kismiaren ipuiñak zenbat idazle ez du kutsatu; alderantziz Caro Baroja-ren etnolozaletasuna bere osabaren Jaun de Alzate irakurtzetik etorri zaio. Hortakotz, gaur etnologoak ez zaizkigu ahaztu egiten. Halazere gure mendeko lehen berpizkundera kristaua, giristinoa izan da, Lauaxeta ta Lizardirekin eta 1950. urteetan bigarren berpizkunderaren lehen printzak Eusko-Gogoan agertzen direlarik, hogeitahamar bat urteez etendako pagantasun gaiak indar berri batekin Jon Miranderen obran loratu ta garatuko dira. Aurretik ikusi dugu, nonbait Chaho-ren literatura kreaketa bakarra pagan olerkia izan dela, baita Barojaren maitena Jaun de Alzate; azken paganuaren ipuiña. Naski animismua ez da Alzateko jaunarekin hil, gauzak lausotu egin dira, ahaztu egin dira, baina literaturan eta Jon Miranderekin filosofia berri bezala azaltzen zaigu.

Jon Miranderen obrak.

Idazle horren obra guztia esan dezakegu pagantasun berri baten giroan sortua dela; berak Spengler-en filosofiatik atera zuen Europa amildegira zoala ta dekadenzia horri bihurtzeko, pagan bizi- moldeak goraipatzen ditu; bere “jende baztertuen” ohoretan egin olerkiak, lesbotar neskeri, pedofilei, pederastei, putei. Aintziñako Grezia ta Erroman egiten zirenen girokoak dira; baina horrez kanpo, Mirandek pagan olerkiak egin zituen, gure izatearen arketipen horiek, gure kulturaren oinarri izan zitezen.

Nahiz berak ez duen euskal jainko zaharretan sinisterik Jon Mirandek euskal animisten eta animista zapalduen, erretakoen ohoretan olerkiak egin ditu. Oso ederra eta zorrotza da “Sanguis martyrum” dertizaiona; idazleak lehenbizikoa dela hortan dakialarik, giristino justiziak erre sorgina kantatzen ditu:

*Sekulan zuen martirioa
ez da khantatu euskaraz
Niketz orhoit naiz: dietzadala
bertso berriak sortaraz.*

Gogorra da giristino haien jokabidea aipatzean:

*Gizon beltz heiek erre zaituzten
Euskal Herriko sorginak,*

eta beste leku batean Kristoren kontra idatzitako poeman bezala,
hemen dio

Baal arrotza ukatzen dugu.

Halaz ere poetak dio ez dela dena galdua:

*Ezin da...ezen zuen odola
date pagano hazi bat.*

Jon Mirandek uste du, gisa batez edo bestez, paganoen garaia itzuliko dela:

*hil ez zaituzte gizon beltz haiek
lotan zaudete bakharrik.*

Barojak "Ocaso de los dioses" Jainko itzaltze bat idatzi baldin bazuen, Mirandek "Aurora de los dioses" Jainko argitze bat ematen digu, eta Barojak oroitzen da dionean:

*Ortzi-Thor edo Aker beltzari
nik dagiodan othoitzak.*

zeren Jaun de Altzaten Thor itsasuntziratzen denean, berarekin igotzen dira Aker beltz eta beste jenioak.

Bigarren maila batean. Aipatutako sorginen ohoretan olerkia egin ondoren, beren bilerak akelarreak goraiatzen ditu, hain zuzen "Akelarre" izenburua duen poemarekin: Olerki hontan poetak hiru ikusgarri ematen dizkigu, gaueko su eta argiak, neska sorgin gaztea dantzari, eta Satan; Aker hil bat duela aurrean

1. *Izarrak non dira?*

2. *Nehon ez argirik.../zuziena baizik*
3. *Akher hil bat datza/bere odolean..*
4. *urrezko tronu bat su aurrean dado.*

5-9. *neska gazte ederra, sorgina dantzari (Satanen maitea) Satanen atsedean*

10 *sugarra dira hil/ gau beltzak baitaki/dela goiza hurbil.*

11. *Sorginak itzali...goiza da.*

Hemen pagantasunaren ospakizunak gauaz bakarrik egin ditezke, Giristinoen legeaz, martirisatuak ez izateko; berdin zion Barojak Jaun de Altzate-k Gotzon Goenagaren itzulpenez:

*“oso exkax gabiltzak, izkutuan eta galerazita bizi gaituk,
kanpae, erregu, ur bedeinkatu eta isipuen ihesi.”*

Ortzi-Thor horrez kanpo Jon Mirandek kantatu jenio bakarrak *Euskaldun lamiñak* izan dira, izena *Euskaldun lamiñei*: “Orhoituz” bilduman ez zen agertu, eta nere paperen artean hatzeman nuen, *Euzko-Gogoan* Zaitetik argitaratzea ukatu zion poema bikain hori. Olerki hortan ez da frantssek diotenez “katu baten zigortzekorik” “de quoi fouetter un chat”, baina aingeruak baino maitagarriago arkitzen baitzitu lamiñak Mirandek, zentsuratu zioten olerki hau eta beste bat ere, duela hilabete pare bat, Xabier Olarra ikerlari artezak, nere paperetan hatzeman duena. Zer dio Mirandek:

*Niketx oi ahizpok jaikosa pollitak
Andere Lurraren lehen jaioak, haur.*

Hemen dakusagunez, egileak lamiña emeak ditu aipatzen, geroago *undinak* beste olerki batean eginen dituen bezala. Eta deitoratzen du, haietan sineste emanik euskaldunen gogoetatik, beren begietaraino jausten ziren garaiak:

*Geroz zuen hatzak helas dira galdu,
ibai ta leizeetan eta gure baitan;*

Idazleak Baroja oroiteratzen digun oharra, geroago Xabier Letek erabiliko duen irudia hemen agertzen:

Barojak *gure atzetik zebilek latina bere sekula sekulorunekin.*

Mirandek *Latinez otoiztuz zaituzte ohildu gizon beltzek elizetan*

Letek *Hamasei salbe ta hamalau Kredo, erdaraz esana gatik...*

Halaz ere bere filosofiaren poetikan Jon Mirandek uste du berriz haien denbora itzuliko dela:

*Aintzina bezala emezue berriz
zuen jakintzaren urrea jendeeri,
alait' ezazue musuz eta irriz
zeru minez dagoena eri.*

Azken bi bertsoetan ere, Barojak paganoari egoizten zion beharrezkotasun bat azaltzen zaigu, alai bizi behar duela.

Hirugarren maila. Ortzi-Thoren itzulerazko bi olerkiak.

Bihotzmin batekin altzateko jaunak ikusi badu Ortzi-Thor, urrun-tzen, Mirandek dio haren ohoretan sortu behar dela *Ortziren zaldunen taldea*, hain zuzen olerki hunek badu bere prosazko eta politikazko iturria, Gernikan 1952. urtean argitaratu artikulua: *Euskal gudu zalduntza baten beharkiaz*; hortan dio idazleak euskaldunok gure askatasunaren alde egiaz guda batean sartu behar dugula, baina zalduntza baten legeak errespetatuz; ideia, utopia, aplikatzen gaitz horren oihartzun legea, *Euzko-Gogoak* sentzuratuz eta Olarrak ber'aurkitu olerkia dago *Ortziren zaldunen gudu kanta*, Iparraldeko saga batzuen gudu deia dirudi; Xabier Olarrak, Jon Miranderen olerkien, argitalpen kritikoa emanen duelarik, gure epikaren lore hori ezagutu dugu.

Bigarren olerki bat, ordea, bitxiagoa da, aurrekoaren izenburu berdinxka du eta horregatik ez nituen biak bereizi, ustez eta poema berdina zen, bi izenekin. Bigarrena *Ortziren ttuntuna* da, Itsasaldetik entzuten den erritmua da eta izaiki, eta gauza guztiak zirkulu batean sarerazten ditu.

Huna Olerkiaren hitzez:

*-izakiak oro suzko errekan/iragaiten dira beheti gora.
-hor date berriro/lehen zen arau.*

Bitxiena ttuntuna ixilduko denean ez da azken iudiziorik izanen, ez munduaren azkenik baina=

*-izanen da berriz, bethiko bakhe,
-uhinen lilurra hamaturen da.*

Laugarren maila. Besteen kosmogonia ta mitologiak kantatzea.

Jon Mirande euskaraz kanpo ez zuen beste hizkuntzetan idatzi, ez bada kelten hitzkuntzetan, bretoinez eta gallesez, horregatik Kelten mitologia azaltzen da bere olerki batean *Harrizko jainko bati*, Sukellos, mailudun jainkoaren ohoretan egina, hor ere Miranderen olerki askotan bezala, guduaren nostaljia badago, eta poema hortan kondatzen du, nola egiazko paganoa prest dagoen, etsaiaren giza sakrifizioa egitera. Gerlaren ez egitea esklabotasuna onartzea baita; poetaren hitzez:

*Bainan gizaldi huntako gizattoak
heure Zuzentzaz ez dituk gogoratzen.*

bai ta haren laguntzarekin ere, dio olerkariak Irlandatik zebilen garaietan:

hilgai berririk badukek aldarean

.....
*Heure bahean gizonak baha itzak,
heure mailuaz jo ezak etsai oro.*

Gure olerkariak Greziako ta Erromako idazleak testuan irakurtzen zituenak kultur haiei omenaldi gisa, *Undina* idatzi zuen. Hemen azaltzen da, Miranderen itsas-gaietako mitu pollitena; hor *Undina* bat, bere ahizpak itsas beretan utzirik, itsas hotzetan bizitzen da:

Geroztik zabilta gure iphartar/itsaso hotzetan.

Eta jarraikitzen zaizkion gizonentzat zer da *Undina*

*Aenigma zarade ulhermenentzat.
Nor zara ala beti gezurrezkoa?*

Itsas mituen artean, Jon Miranderen obran, bere nobela *Haur Be-soetakoan* agertzen dena eta olerkietan ere *Gazten Herriaren* aipamena da. Lehenik aipatzen da *lurraren gaztaro egunak* Irlandako mitologian bezala *Harrizko Jainko bati* olerkian... kelten giroan:

Lehen, lurraren gaztaro-egunetan

Baina euskal giroko olerkian “Sanguis martyrum” delakoan ere:

*Zuen arima Gazte-Lurrean,
kontsolaturik daudenei...*

Gazteen lur hau Irlanderazko *Tir-Na-Nog* da, beste mundu bat, be-
tierzeko gazetetasunaren beste mundua. Idazleak hortan sinesten zue-
netz ez da errez esatea, baina berak dudarik izan ez zedin bere ordeñua,
bere sinestearen azken idazkia utzi zigun, ez guri euskaldunei, baina
bretoineri, horien hizkuntzan *Hor Fez* "Nere fedea" idatzi zuelarik, hu-
na zer dion.:

*"Arimagan sinesten dut- bere izen arrunta eman behar bait-
zaio-; erran nahi dut izaki bakoitzean alderdi psikiko bat ba-
dagoela; konbentzitua nago, eta materiazale mekanizaileek
(hau Peillen entzat) diotenez bestalde, psukhê hori ez dela
ekaiaren gain- fenomeno bat abere eta gizakentearentzat,
baina aitzitik, fisika- kimika aldaketez oso bestelakoa, bere
izate barnatsu eta sakonean"*

(Jon Miranderen Idazlan hautatuak, Gero 1976, p. 350)

Halaxen Kristoren kontra poema bat idatzi duen euskaldun baka-
rra, bere bizi guztian pagano gisa pentsatu eta bizitu dena, ehorzketa
zibila eskatu zuenak, ez du Barojaren eta Chaho-ren errespetua merezi-
tu eta bere bizi borondatearen kontra "détournement de cadavre" edo
"hil ebaspen" baten bidez, familiak eliza ehorzketa bat inposatu dio.
Elizatik kanpo egon nintzen egun hartan, halaxe ez nituen entzun Mau-
leko bearnes batek kondatu behar zizkidanak, alegia apezak Mirande
laidostatu zuela, mespretxatu bere peredikuan, eta idazlearen fazista la-
gun batek eskandalu bat armatu, gorpua benedikatzeko ordeiz besoa al-
txatuz.

Bai Miranderen pagantasuna ez zen olerkietan mugatu, filosofia
eskola bat sortu nahi zuen sinismenetan oinharritua eta hortarako, bere
Pariseko bospasei euskaldun lagunei eskeintza egin zigun; nik ateu
hutsa nintzela esanda ez nuela iñolako sinismenetan sartzeko gogorik,
Andima Ibiñagabeitiak kristaua zela eta Jon bakarrik gelditu zenean;
Nietsche-ren poema bat itzuli zigun alemanetik *Aus Hohen Bergen*
"Mendi gailluretatik".

Olerki horren itzulpen txapelean hori irakur diteke:

(Ene eusko "adiskide zarrei", itzulpen au opa diet.)

Mirandetar Jon.

Hona pagan filosofia horren heriotzaz, eta gure jarraiki ezinaren
oihartzuna:

Or zerate adiskideok! Ondikotz, ni ordea ez naiz

ikusi nai zenuten ura!

*Zalantzan zaudete, arriturik - ai! hobe haserre bazindezte!
ni ez naiz hura gehiago? Aldaturik, eskua, urratsa, arpegia?
Eta naizena zuentzako adiskideok - ez naiz?*

Zehatzkiago eta gogorkiago dio, Kristoren kontra idatzi olerkian:

*Ni ere izan nauzu mintzo nire anaiei;
bainan anaiok erran dute hitz haur "Ertzo"*

Adiskideek behintzat ez genion eroa zela esan, baina uste dut garaian ez genuela ondo ulertu zer nahi zuen Mirandek, eta gure lagunak ez zuen berritan bere eskaintza errepikatu; hortan hil zen filosofia eskola bat izan behar zena, olerkietan amets bihurturik, 1952. urteetan eta nobela 1959. ean.

Xabier Kintanaren obrak

Giroa zegoen eta ez zegoen, hala badirudi 1968-1969, urte haietan pagan herroen bila zebiltzanak, baita mendietan txalapartari inguru orduan, egiten ziren gazte biltzarrak, ere, Ekainan eta Donibanez gainera pagan usain handia zeukaten; garai hartan Xabier Kintanak argitara eman zuen, lehen ipuiña *Eta Jentilen espiritua datorke* 69.an; handik bi urte *Sorgin baten ametsa*. Badirudi bi testuak alkarri lotuak direla eta beharbada denbora berean idatziak zeren bigarrenean egileak aitortzen baitigu, (Noizbait, nonbait nobela argitara gabearen lehen kapitulu) dela bigarrena; agian ere lehen.

Eta *Jentilen espiritua datorke*, garaiko bilerak, gazte bilkuntzak aipatzen zaizkigu, baina gauzek bide berria hartzen dute, bilkura hori akelarre dela eta gazteak sorgin kaseta bat idazten baitu. Gainera berealaxe egiazko moral berria, pagan bizi-moldea Euskal Herrian sartzen ari dela, estadistikek diote: amodio librea, mezatara ez joaitea, akelarretan ibiltzea, apaizgaiak urritzea eta abar. Halaz ere Kintanak humorea sartzen digu, sinesmen ximpleenak aipatuz: *sorginen etxeordeak* Donostian, Bilbon, Iruñan, Baionan, Aker beltz folk eta pop-alizkaria, *plastikozko zapoak*, bizar, *bigote ta ille luzeak*. Biziki alaia da Kintanaren pagantasuna, bere buruz trufa dagiana.

Beharbada Miranderen olerki baten parodia badago hor bertsoan

Kintana: *Ilargi bete
gaueko hamabietan
legea bete
sorgiñen gaua baita.*

Mirande:

*Sua bizturik
ezdagoke illuntasunik
Gazteak gera
bihotza franko
dantza hasten da.*

*Kanpoan ilhuna:
nehon ez argirik
zuziena baizik.
.....
neska bat dantzari.*

ala eredu berdineko ikuspegiak?

Testu honen azkenean “noizbait, nolabait” hitzek bigarren testura garamatzate, bigarren honetan, hitz berdinak agertzen baitira azkenean; gainera testua doidoia aipatu sorgiñen aurpegia, argitzen digu Kintana bere *Sorgin baten ametsa* kapituluan, Euskal Herriko azken sorgiña neska eder gaztea da, gure mitologiako lamin, akerbeltz eta beste numen batzuen artean dabilana, eta azkenean esnatzen dena, dena neska baten ametsa izan baita. Gure idazleak ez bezala, Kintanak ihes egiten dio pagantasunean sartzeari, edo bederen pagan etikaren haroan sartuak garaia aitortzen, sorgiñak eta akelarreak hildako gauzak bezala aipatzen.

Josean Hartzabalen olerkiak.

Kintanaren garai berean eta Oteiza, Barandiaranek eta besteek bere olerkari lanean sortu burutapenak, bere *Isturitzetik Tolosan barru*, obran azaltzen da; gure adiskidearentzat euskal kulturaren herroak, herriak kontserbatu baloretan dago eta haren liburua “Mari, gure mendietako jeinuaren legea” aipamenarekin hasten da:

*ez erran gezurrik
ez ebats
sar espantuak, zapa harrokeria;
ez gal nehoren errespetua;
lagunt beharretan dena.*

Pio Barojaren urteburu hartarako egin zen liburuan Josean-ek parte hartu zuenean, egin olerkiak Miranderenak bezain zehatzak eta ederrak dira; huna kristautasunari buruz, edo behintzat gure herrian haren sartzeari buruz zer dion:

*banan banan
banan banan azaldu ziren
poliki poliki
sartu gure herrian
harrak hilkutxan bezala
Indarkeriarik gabe.
banan banan
sartu
rumilka zabaldu
gure herrian*

izurria bezala

*poliki poliki
ohore eta loria
maitasun eta bakez
ahoak gainezka
etorri ziren.
Jauntxoak urrez erosi
tontoak mamuz izutu
(...)*

Sorgiñak ere aipatzen ditu Joseanek, bai De Lancre-k errearazita-ko sorgiñak

*ez zen portuan andrearen agurrik, ez haurren laztanik
zazpi mila lapurtarrak itzuli zirenean Terranovatik
makallauaren arrantzatik
are gutxiago zen Donapaleu aldean harririk*

haien emazteen errautsen berri ez zekienik.

Hartzabal-ekin pagan berpizkunde horren azken etapa batera iritxi garela iduri luke, baina ez dut uste segeturik saltzen dudarik adiskideak beste sinbolikoago batetik jarraituko duela, garaitik apur bat kanpoago, eta garaia baino goiztiarragoko ekoizpenak emanaz. Hemen ez ditugu aipatu ez luzetzearen eta lan sakonagoa merezi luketelakoan, sorginen formulaz izendatu bi poesia liburuak “*Laino guztien azpitik eta Sasi guztien gaineratik*”. Uste dut halaz ere erakutsi dudala gure asaba zaharren sinesmenek zenbateraino gure literaturagintza hukitu duten; naski badira giro horrek guti hukitu dituzten olerkariak Zulaika, ta Izagirre, Josu landa ta Jon Casenave, baina Beñat Atxagaren *Etiopian* horren azternak, eta kutsuak badira.

Miranderekin hasi hautskura berdina Joseanen gan irakurtzen du-
gu “Denboraren taupadak gelditu zaizkion bihotzari” olerkian:

*gizakumea=kristaua
euskalduna=fededuna
kontuz!!!
bestela,
gure asaba zaharrak
hasarretuko dira.*

Eta Jon Mirandek eta Lete aipatu haize legortzailea hemen ager-
tzen zaigu:

*Santimamiñeko aita ehiztariari
hauzoko anaia langilleari
diotan maitasuna
ez du sortaldeko haizeak itzali
ez eta Libanoko izaik ere zapuztu.*

Akelarrearen aipamena berriro

*nere heriotzaren
itxaro duten gure herriaren
gure hizkuntzaren hilletan
hortzak kendu
gau-mahaitxoan utzi
eta gal gal gal algaraz
akelarrean
par egiten dut.*

Joseanen obra hori osorik esan dezakegu, borroka ta askatasun gi-
ro berriaz betea dagoela, jendeen arteko harreman berriak aipatzen di-
tuela, beste morala gatik izkutu behar zirenak eta bizitzeko atsegin
pagano batekin plazaratzen direnak.

*bi kate
biak ebaki beharrezkoak:
bat gorputzaren bizitzeko
bestea gogoaren askatzeko*

(Gogo eta gorputzaren zilbor hesteak)

*"Atoz maitea, hostape xamur hontara
goxo goxo igaro zagun unetxo bat"
"Vade retro Satana!"*

(Hillotzaren bizitzea)

Halere Mitologia, bertsugai bezala erabiliko du Txomin Peillenek eta beste idazleek aipatu gabeko numeneri bertsuak egin zituen; bereziki. Maia euskaldunen jainkosari, koblak egin zizkion, garai berean Izadia, naturaleza goraiatuz. Huna argitara gabeko kobla horiek:

AIZE ANDEREARI

*Hur geldiaaren
Berh' igitzean
Itzala zatiz hautsi da;
beren ezpatak
kurutzatzean
ihi buruak moztu dira.*

*Begi zokoan
asun gisako,
zista bat daukat zirrika;
belhar apalak
makurtzen dira
loreak dohatz itzulka.*

*Ezpain artean
hurrupatzen dut
Maia deizeko airea
Laur aldetara
hats egitean
Daramala nere deia*

*Basa bazterrak
urrun iluntzen
Badator aize harroa
laztan luzean
ikara gisa
perekatzen dit larrua.*

*Ez natzain lotu
igaraitean,
Maia hire haize besora
hitzait urrundu
hindun laguntzen
aize lasterrek itsasora. (1962)*

Ezin iritxiko izakia da Maia hori Peillen-entzat, ezin iritxi eta idazlearen irudimena bezala ihesi doana eta idazleaz arduratzen ez dena, poeta izatea ardiesten ez badu ere bertsu egilleak dionean

*Onerizten dugun Maiak
ez du gure beharrik (onerizten dugun Mari) (1962)*

baita bertsularien moduan:

*Kantatu nahi nuke
kantatzen al bada,
alferrik bizi zaigun
andraren ederra.*

*Gitar ariak soilik
huki atzazkalak
Loreak sortakatzen
egonikan hatzak.*

*Lore nereak biltzen,
ta gitarra jotzen
Musa dut ikusten
loan zait agertzen
ta ni iratzartzen. (Musa ihesi) (1963)*

Txomin Peillen-en, ixilpeko saio horien artean, euskal mitologia delakoaren Zezen gorria azaltzen da pagan ikur eta herriaren hegoalde-tik etorritako zapalkuntzaren irudi: saiak, putreak. Hemen Barojaren lanetik urrun gaude, mito ahaztua ez da itsasoan urruntzen, baina euskal borrokaren ikutzea da; Zezen gorriak hiltzen duen lehen gizona, hitz joku baten azpian gordetzen da -*Gauaz zebilen*- izenak, herrizain mota bat adierazten baitu. Huna bertsu horiek.

ZEZEN GORRIA

*Zezen Osina esirik alta
Otsogorrian hil zaigu barda,
gauaz zebilen mutil ausarta.*

*Bular hasean, gorri, bi zauri
ilargi adar bikun iduri,
etzanik hago gizon mutiri.*

*Zezen adarrak urre xirio
larru beltzetik odol dario,
guda-zezenak gura..herio.*

*Lehen, gizonen zuzi piztea,
zezen izena oneriztea;
orain oroitzuz hotz eriztea.*

*Harpe hutsean orroaz ari,
Zezen Gorria norbait bilari
hel deia dago sinesleari.*

*Zelai haritzen gerizan haurrak,
biltzen darraite bake ezkurak
eta ikasten hamar gezurak.*

*Aitonon haurrak daudelarik gor-
Hegoalde saiak laguntza jankor-
Ibarra gairi zezena dator. (1963)*

Alegoria horietatik kanpo pagantasun panteistaren oihartzuna nun nahi aurki ditezke euskal bertsuetan eta hain zuzen, Bankako andere batek, Parisen bizi den batek idatzitako bertsuak gogoan ditut.

*Entzun zuek,
Jaungoikoaren semeok
gure eliza lurra da
gure gangak zerukoak,
gure harroinak zuhaitzak
gure jaien hurrubiak
otoitz lekuan igaiten.*

*Aize originak jotzen du
Labaztegian Agur bat.
Hor ahozpekatzen gara
lore mardulak biltzean,
xorien kantuekila.*

*Su mendiaren zartadak,
gure biltzea nahasiz,
gogorat ekartzen digu
azken hatsaren beldurra.*

(Yvette Géraud, 1972.)

Olerkigintzan abio ederrak izan zituen andere horrek, Euskal Herrian eta Euskadin bizitzeko saioa agin zuen eta gogoa etsiturik, bihotza zauriturik, Parisera itzuli eta euskaraz ixildu, Mirande-k zion bezala:

*“Herriminez bizi nintzen hemendik urrun, eta ikus!
herri hau dela ta dut orain MIN...”*

Bai Mirandek bere olerki itzulpenean dion bezala haren erakunde batean segitzeko beldur izan bagara, azi ederrik erein digu Jonek, Chahok eta Barojak ideki bidean.

Nestor Basterretxea-ren kosmogonia, eskulturak.

Hemen daukazue duela hamaika urte, Bilboko Artederren Erakustegiak argitaratu zuen katalagoa. Hemen Nestor Basterretxearen “Serie cosmogonica vasca” delakoan, hamahirur- hamalau eskultura ikusten ditugu, beti bizpalau aldetarik argazki hartuak. Gipuzkoar egilea gaztea da eta gure izatearen herroak bilatzen gure olerkari, nobelegile, musikariaren gisa, etnologiaren eta arkeologiaren ikerketez baliatzen zaigu huna bere hitzez:

“Las palabras de comprensión y aliento que me han dedicado, en ésta mi nueva etapa de trabajo, personalidades tan eminentes como el etnólogo y arqueólogo José Miguel de Barandiaran, el escultor Jorge de Oteiza, el filólogo Luis Michelena, los poetas Gabriel Celaya y Blas de Otero y el crítico de arte José María Moreno Galvan, constituyen para mi el más alto y conmovedor padrinazgo espiritual.”

Zergatik eta zertarako halaxen ibili den zehatzki dio:

“Por mi parte diré que mis actuales obras -esculturas que titulo "Serie Cosmogónica Vasca" son el resultado de haber sentido muy intensa la necesidad de introvertirme en nuestras raíces más profundas y sugerentes. Interpretar en imágenes y nuevos rostros las ideas implícitas en nuestra original cosmogonía de la que nació la mitología, como una metafísica primaria :dotar con apariencias tangibles -resueltas desde una estética actual- aquel universo mental y físico de nuestros primeros gestos de tribu, que en un milagro de supervivencia iba a concretarse en la realidad de nuestro singular pueblo vasco”

Naski, kelten alderantziz aspaldian gure mitoen erreprezentaketa utzia baldin badugu, Bazterretxearen bitartez, ohorea salbatu da eta berak halaxe diogu:

“Mendeak zehar nenbilen bidean irudi zait ibili naizela” Bidean, oñaze ta itxaropen, bildur ta sineste izan direnen jenio ta jainko izenak, gizonen asmatuzkoak hatzeman ditut. Gure Antziñako bizitzearen gau hanpatuan misteriozko gauzatasuna” “Inkudean tximist, zeruetan su, lurraren erraietan kantu. Beste gisaz oraindik bizi diren sinbolu, zineste, mehatxu oñaze ta itxaropenak.

Hondarribia 1973.ko Maiatzean.

Hauek dira katalagoan ikusten diren eskulturak:

1. INTXITXU (225 zm), basoko jenioa, lurpean ta kobetan bizi direnak
2. GAUEKO (237 zm), gaueko jenioa edo jentila, haizearen itxuran azaltzen gaua desafiatzen dutenak; beharbada hilen jenioa, hortarakotz hilharri borobil baien itxura eman dio Bazterretxeak.
3. IDITTU, IRELSU (120 zm), su baten edo animale lubriko baten itxurapean azaltzen, alegia asto, ahari, nahiz txerri moduan. Es da gaizkigile baina gauazko ibiltariak leizetara daramatza. Aurretik bi itxura lotuta dirudi, saihetsetik, are baten edo eultzia egiteko lera baten itxura dauka.
4. AKELARRE (305 zm), “Akelarreko baratzen sorgiñak ezpatadantzan”. Eskulturak zuhaitz enbor hustu baten itxura dauka, baina barrenean zurezko zati batzu, okertuak eta adar batzuen moduan saihetsetik irteten.
5. EIZTARIE (140 zm), “Ihizlaria, gaueko ihizlariaren mitua da, Europa guztian eza-guna, bereziki german herrietan eta Frantzian, ekaitz handietan zarata handia de-nean, ehiztari hori dela zioten. Eskulturak bi egitura ditu, beren artean hutsunea daukatela ta behereko aldetik lotuak.

6. TRIKU HARRI (85 zm), "Dolmen" Eskultura horrek dolmenaren itxura dauka, baina barruan lotuta ihize mitiko bat apur bat mamutaren itxura daukan berdin saihest batean grabatua itxura hortako ihizea.
7. ARGIZAIOLA (1'60 zm, 2' 195 zm), Hilan argia, bata Nafarroakoaren gisakoa, bigarrena Gipuzkoakoa, inguruan argizaia edo ezkoa inguratutik.
8. MAIRUILARRIETA (193 zm), "Cromlechs egileak" Lauki uts baten inguruan, jende buruak dirudite.
9. EATE (205 zm), Itses eta katastrofeen jenioa, bi egituren artean zur puzkak.
10. ORTZADAR (105 zm), Ortzi jainkoaren ohoretan eta zeruan agertzen den Ortzadar edo Erromako zubia, Jainkoaren gerrikoaren itxuran azpian eguzki-erloiu bat dirudi.
11. AKER BELTZ (205 zm), Aurretik, atzeko anketan zutik balitz lezko aker bat, goian adar antzekoak, saihestetik begiratuta azkila ikusten zaio.
12. ILARGI AMANDRE (205 zm), Ilunaren eta hilen argia, Kretako idolo zaharren itxurako burua, hau bakarra brontzean, azpiko zur gorputza konda.

Zail da benetan atzerritar kulturei ihes egitea, orainarte arrotzak izan baitira gure eskolatzeak, arrotzak gure komunikabide gehienak eta guregisako zerbait daukagunean ere gure interpretaketa, goi maillean, eragin horien pean geratzen da: Agosti Xaho, Eguzkiari Olerkia egitean Voltaire-n "Filosofoen jainkoa" gogoan dauka; Greziako ta Germaniako ereduak gogoan Pio Baroja-k Ortzi-Thor sortzen digu eta Jon Mirande-k ere Euskal Herriko arketipoak eta numenak kantatzen dituelarik ez du, Andere Zuria, Mari, aipatzen. Txomin Peillen-ek ere 1962, *Aize Andereari* idazten duenean, Mari alegoria baten moduan erakusten digu. Geronek 1963.an egindako *Zezen Gorria* olerkian Euskaldunen borroka ikurra da zezena, eta *Saiak*, hegoaldeetik datozen zapalkuntza indarrak. E.T.A.k *Arrano Beltza* ikurra berriztean Mari jainkosaren avatara? darabil, baita Nafarroako arma harri zaharrena ere, ez ordea kulturagabeko batzuek idatzi duten legean, Hitler-en arranoak berpizteko, Napoleon, Lati Erromatarrek eta bestek erabili ez bilituzte bezala.

Agian euskal sinesmen zaharrenaren berritze ta berpizte hori E.A.J.ek egin berdinketa gatik izan da, "Jainkoa ta lege zaharra" "euskaldun fededun" lemekin; ihardokipen bortitz hori, bakanki eman da Miranderen aldetik, eta gehiago euskal ezkeraren alde batetik. Pagan-tasun hori Xahogan, Elizaren baztertzetik zetorren, eta Barojagan Kris-totasun osoaren arbuiaztetik. Garai batean pagan giroa ere izan zen mendietan, "Donibanez" Eguzkiaren ohoretan gazteak milaka biltzen zirelarik, beste lekutan ezinez. Agian, pagantasuna azken hamabost urteetako deskristotzean eta bizi moldeen ta ohituren askatasunean na-

barmenago da orokorki, beraz greko-latinoek XVI, XVII garren gizaldietan beren Mitologiekin izan zuten baino eragin sakonagoa du geure pizkunde horrek. Halazere desegin denaren lekuan ez da, jende gehienagoa huki lezaken mitologiarik sortu. Gure iraultzalariek, aintziña, gorputzak errez euskaldun arbasoek egiten zutena berritu dute, politika ospakizunak eginaz hautsen inguruan, hori frantses kulturako ta arrazoizale batzuri ez zaiete gustatzen, jende bakoitzaren eta sendiaren gaitetik, politika talde bat hilaz baliatzen baita. Pagantasuna gure sustraiaetatik bat izanki, gure ardura ta ikerketa merezi du, baina beti uste izateko da herri xehearen ta intelektuzaleen ikus puntua ez dela bat izango.

TITULITISA ETA LANGABEZIA

F. krutwig Sagredo

Gaur egunean mundu zabalean nabari zaikun gazteen langabezia-
ren ithurburuen ikhertzapenak egitea berez gauza beharrezkoa lizateke,
berhain gure egunetako alderdi politikoek elekinginoetan butzen irabaz-
tekotz duten beldurrez, gauzake ez dira ikhertzen, alderdi politikoek
egia nolakoa den ikhusten dutenagatik, baldin eta egia hunek butzen
galtzeko arriskua representatzen badu ixiltzen dira. Eta halarik ere
egiak egia dira, eta faktuak hor gure begien aintzinean ditugu: gazteen
langabezia. Noren kulpaa? erraz erran liteke gazteen belhaunaldi baten
auherkeria ta “revoluzionitisa” izan da. Orain gora behera hamabortz
urthe duela gazte auherrek ixtidiatu beharrean grebak egiten beren
ikastaroa pasatu dute, eta nola jakintza ezein ere unhil baten bidez bu-
ruan sartzen ez bait da, baizik eta egunoroko ixtudiaren bidez beren
Universitateen beren ikastaroa laur urtheez pasatuaz geroz, Unibersita-
teetan eta bertze ikas-zentruetan ere hamaitu zenean kanpora joan ziren
sartu ziren bezain ignorant...bainan heien buruetarat ezein ere Urzo
Gorrik, revoluzionarien zerutik jakintza ekharten ez bait zerauen...be-
hintzat “titulu” bat eduki nahi zuten. Hunela beren kultur revoluzione
osoa bethi zetzan titulu baten ardiestekotz egiten zituzten ixtudien gre-
beetan, huntara Unibersitatezko zentru batzuetan ixtudiant **progressis-
tek** (?) eskatzen auten, ezen urthearen hamaieran egiten ziren
examinak khendu behar zirela; geroz, hau nahikoa ez bait zen, ezen
urthe osoa eduki ukhan zituzten noten bidea nahikoa zela; eta geroa-
goz, ezen urthe bateko nota hauietan bethi beren tituluetan lortu zuten
nota goikoen eta hoberena signifikatu behar zela. Eta nola revoltosoak
bait ziren, halatan ere hunelako mostrukeriaren aintzinean makhurtzen

ez ziren professoreak batzuetan personalki eta fisikoki attakatu zituzten. Eta baldin eta statuaren botherean ere regimen politiko progresista bat ba zegoen, autoritateek amor eman behar bait zuten revoltosenek eskatzen zutena lortu zuten. Baina konquista hauien bidez ez zen beren buruetan jakintza sartzen, zeren eta Urzo gorriñoak jakintza beren buruetan sartzen ez bait zuen.

Huntara baldin eta epokha batetan, titulu bat eginikako ixtudientzako khoroa ba zen, aurrerantzean gaztaro berri ta iraultzaileetan bertze gauza bat gerthatzen zen...orain bai ba zuten khoroa... baina khoroa sostengatzeko beharrezkoa zen bururik ez...eta hunela khoroa ere ez zen urrhezkoa... baizik eta txatarrezkoa. Ixtudioak "demokratizatu" zituzten, hau da: aphaldu eta desvaloratu... eta beren titulua papertxo zathar bat bilhakatu zen, eta hunela beren "revoluzionitisa"... revolta stupidoa, gizarte stupido baten ondorioa bilhakatuda... eta orain hor dagotza: titulua ba dute, valiogabeko titulu txatar bat... baina ez dute jakintzarik...eta hunelatan langabezian dagotza Ai lezate ikas orain sortzen den gazteria berriak...beren anaie zaharren ezperientzian!

EUSKAL IDAZLEEN IZENORDEAK, ESCRITORES EUSKERICOS KATALOGOAREN ARABERA

J.S.M.

Euskal idazleen artean izenordeak erabiltzeko joera handia izan da. Aspalditik zetorren joera hori. Mende honen lehen parteko liburu eta aldizkariak begiratu baizik ez dugu. Baina gerraosteko garaian nabarmenago ageri zen, lehenengo ohituraz gainera, beste arrazoirik ere bazenez zentzura garai haietan euskaraz idazten zuenak bere burua gorde beharrez. Hau idazten duenak ondo daki polizietan zuen fitxan ezarri zutela “colabora en revistas extranjeras Zeruko Argia, Goiz Argi, Karmel,...”. Haien ahoetan, “Ceruko Arjia, Goiz Arji eta Karmel”.

Gaur egungo idazleen artean izenorde gutiago ageri da, eta erabiltzen duena bere bataio izen-deituraz apenaz ezagutzen denik. Adibide bat jartzeko, Bernardo Atxagaren izen propioa José Irazu dela oso gutik jakingo dute.

Idazlanetan, inoiz, nori berea emateko orduan prolemak sortzen dituzte izenordeok eta, arrazoi horrek bultzaturik, Sebastian Uria zarrautarrak **Escritores euskéricos** (1968) zeritzan katalogo haretan eman nituen fitxetatik alfabetazko zerrenda prestatu zidan, izenorde bakoitzari bere jabegoa emateko.

J. Intxausti adiskidea ibili zen izenorde zerrendak biltzen, baina uste dut argitaragabe utzi zuela K. Etxenagusiak hortaz zuenaren berri jakiteaz. Karmelo, gero, goragoko arduetan diharduenetik, huskeri hauek alde batera utziak ditu.

Guk ordea, maiz jasotzen ditugun galdeen arabera, beharrezkoa ikusten dugu izenorde bakoitzeri dagokion nortasuna agertzea eta S. Uriaren laguntzaz bildutakoari bataiokoa erantsiaz emango dugu, atzetik **Escritores euskéricos**-en zein orrialdetan agertzen den zenbakiarekin.

Izenordeekin batean erlijiozko ordenan har zuena ere zerrenda berean emango dugu eta baita ere letra soilez erabilitako siglarena ere.

Izenordea	Izen-deiturak	Orrialdea
A.	Guillermo Larrañaga	144
A. Andoni	Antonio Sorarrain	158
Abeletxe	Manuel Ciarso	62
Aberrilore	Maria Maortua	128
A-Bi	Antonio Arocena	35
Adiskide-berri	Luis Michelena	129
Agerrekoa	Valentín Aurre-Apr aiz	45
Agerreko Balendin	“ ” “	45
Agur	Martín Arrizubieta	38
Aingeru	Angel Madariaga	126
Aitona	Policarpo Barrena	51
Aizarna-zale	Jesús Gaztañaga	90
Aizkibel-dar Bingen	Luis González	93
Alaitsu	Iñaki Linazasoro	123
Aldaiko	Pierre Larzabal	115
Aldakaitz	Maria Maortua	128
Aldako	Manuel Juaristi	109
Aldapeko	Yon Echaide	70
Alday	Joan María Torrealday	161
Al Iburreta	Nicolás Alzola	24
Alper	Deunoro Sarduy	156
Altzarte	Nicolás Alzola	24
Altzibar	Joan María Torrealday	161
Alzo, Fr. Diego de	Dionisio Olano Galarraga	140
Alzo, P. Miguel de	Aniceto Olano Galarraga	139
A.M.A.	Marcelo Andrinua	28
Amandarro	Ceferino de Jemein	109
Amesti	Agustin Zubicaray	173
Amillaitz	Nemesio Echaniz	71

Izenordea	Izen-deiturak	Orrialdea
Amuxalde	Lino Aquesolo	29
Anabi	Agustín Anabitarte	27
Andereño	Marie Jeanne Minaberry	130
Andrés de S.Fco.Javier,P.	Francisco Astiz	44
Androtegi	Daniel Bastarrica	53
Antzi	Demetrio Garmendia	89
Añarbe	Juan Oñatibia	144
Apaiz-berri	Iñaki Usabiaga	165
Apat-Etxebarne	Angel Irigaray	103
Arantzibia	Jaime Querejeta	150
Arbelaiz	Pérez de Senosiain	149
Arberu, Daniel	Daniel Landart	112
Argizale	Justo M ^a Mocoroa	131
Aritzondo	Ignacio Omaechevarria	141
Arizkun, Felipe	José Manuel Toledo	160
Ariztia, Mayi	Marie Ariztia	34
Armendi	Juan Azurmendi	48
Arotzena, Andoni	Antonio Arocena	35
Artano	Ildefonso Olaberri	137
Ar-tar A.	Miguel Olasarre	140
Arteta	Agustín Zubicaray	173
Artiga	Domingo Amasorrain	25
Artiz-tar Xabier	Nemesio Echaniz	71
Artza	Antonio Pérez Bilbao	149
Artxuetako Unaya	Inocencio Ayerbe	45
Arzabal	José Antonio Arza (Arce)	42
Arradoy, P.	Pierre Narbaitz	136
Arrajola	Pedro Celaya	61
Arrate, P. de	Pedro Celaya	61
Arratetiko bat	Toribio Echevarría	73
Arrieta	Mikel Ugalde	162
Arritokieta	Julene Azpeitia	47
Arrugain	Miguel Arruza	40
Aspaldiko	Antonio María Labayen	110
Astilarra	Andoni de Astigarraga	43
Astiz Dorrea, M.	Juan Thalamas Labandibar	160
A. tar A.	Andoni de Astigarraga	43
Atarre	Eugenio Aguirreche	19

Izenordea	Izen-deiturak	Orrialdea
Ataun, P. Bonifacio de	Manuel María Apalategui	29
Atxarteondo	Joan María Torrealday	161
Atxondo	Antonio Bilbao	57
Atxukale	José Antonio Arcocha	32
Aurraitz	Valentín Aurre-Apraiz	45
Aurrekomendi	Antonio Bilbao	57
Axmutil	Lino Aquesolo	29
Axola	Juan Beistegui	55
Ayalde	Antonio Valverde	166
Ayanbe, L.	Antonio María Labayen	110
Ayerza, Yon	Paulo Iztueta	107
Azkoiti	Manuel Juaristi	109
Azkoiti	Guillermo Larrañaga	114
Aztiri	Julián de Alustiza	22
Bacaicoa, P. Fco. de	Francisco Ondarra	143
Barrenso	Tomás Aguirre	18
Basabil	Lino Aquesolo	29
Basaburu	Juan Thalamas Labandibar	160
Basarri	Ignacio Eizmendi	75
Basarteko apaiza	Juan Goicoechea Maiza	91
Basati	Ambrosio Zatarain	171
Bat	Demetrio Garmendia	89
Bedoña, Joaquin de	Juan de Arana	31
Behengoa	Pedro María Zabala	168
Bengetxe	Abel Muniategi	135
Bengoetxe	Pedro María Zabala	168
Berriotxo, Hno. Valentín	Nicolás Alzola	24
Berrixi	Juan Garmendia Cortadi	87
Berrizarte	León León	121
Baxenabartarra	Michel Itçaina	106
Bidani-tar Ladislao	Félix Urdanpilleta	163
Bidaurreta	Nicolás Alzola	18
Bi-Jesuista	R. Saint-Jean	153
Bingen	Vicente Amézaga	25
Bitño	Nicolás Alzola	21
Bordari	Fernando Artola	42
Bordatxuri	Ignacio Goicoechea Olaondo	92
B-tar Iñaki	Iñaki Beobide	56

Izenordea**Izen-deiturak****Orrialdea**

Cortazar, N. de	Nicolás Alzola	24
Chabier	Pierre Charritton	64
Chokoko Artzaina	Chalbat Arotçarena	35
Dirauket	Juan Angel Echevarría	74
Dolometa	Nicolás Alzola	24
Doni-Petri	Pierre Duny Petre	68
Donostia, P.	Gonzálo Zulaica	175
Dunduzar	Manuel Juaristi	109
Dunixi	Dionisio Azcue	46
E.B.	Ernest Bidegain	57
Edonor	Victor Capanaga	60
Ega	Estanislao Guisasola	96
Egiaundi	Eugenio Aguirreche	19
Egieder	Paulino Solozabal	158
Egizale	Elias Coro	63
Egizarreta	Justo M ^a Mocoroa	131
El Bachiller Belandia	Ceferino de Jemein	109
Elentxun	Andima Ibiñagabeitia	98
Elizalde	Luis Michelena	129
Elorregi	Justo Gárate	85
Elurmendi	Ramón Inzagaray	101
Enparán, Juan de	Juan Thalamas Labandibar	160
Ereslari	José Olaizola	138
Erletxue	Juan de Abando	15
Ertxiñape	Jesús Gaztañaga	90
Errandonea	Paulo Iztueta	107
Erratzu	Nemesio Echaniz	71
Erritar	Martín Ugalde	161
Errola	Michel Itçaina	106
Estanda	Gabino Murua	136
Etxahun	Pierre Bordaçarre	58
Etxaithar	Yon Echaide	70
Etxekorena	Antonio María Labayen	110
Eztena	Chalbat Arotçarena	35
Fedea	Fernando Artola	42
Fernández L.	Carlos Federico Krutwig	109
Fray Antonio	Antonio Sorarrain	158
Gabiria	Juan Oñatibia	144

Izenordea**Izen-deiturak****Orrialdea**

Gaintza, R. de	Jesús Ramón Elósegui	77
Gam	Gabriel Manterola	127
Garai-ko I.	José Luis Lizundia	123
Garbi Zale	Miguel Arruza	40
Garbi Zale Zarra	Miguel Arruza	40
Garate, R.	Ricardo Errazu	80
Garin, Ane	Begoña Arregi	36
Gazteiz	Pierre Charritton	64
Gaztelu	Ignacio Goicoechea Olaondo	92
Gea	Xabier Peña	149
Goalod	Ignacio Goenaga	90
Goitarki	Ignacio Goicoechea Uriarte	92
Gomiga	Angel María Gárate	86
Gotzon	Angel Urrutia	165
Goyola	Ignacio Goicoechea Olaondo	92
Gudariarteko	Manuel María Apalategui	29
Gurbindo	José Aguerre	16
Gurutx	Juan Cruz Ibarguchi	98
Haritzgain	Pierre Larzabal	115
Hobeko de Garralda	Carlos Federico Krutwig	109
H.V.B.	Nicolás Alzola	24
Ibalan	Antonio María de Labayen	110
Ibar	Justo María Mocoroa	131
Ibarralde, M.	Jean Erdozaincy-Etchart	79
I. de O.	Ignacio Goicoechea	90
Idoyaga	Andima Ibiñagabeitia	98
Igara	José Luis Alvarez Emparanza	23
Igeldo	Yon Echaide	70
Igotz	Santiago Onaindia	142
Ikhertzalea	León Lasalle	118
I-ko Bakartiya	Ambrosio Zatarain	171
Ikusle	Pedro Díaz de Ulzurrun	66
Intzinda	Plácido Múgica	133
Inza, Fr. Dámaso de	Miguel Olasagarre	140
Iñurritza	Salvador Michelena	130
Iparralde	Justo María Mocoroa	131
Iraizoz, Policarpo de	Agustín Zarranz	170
Iratzeder	Jean Diharce	66

Izenordea**Izen-deiturak****Orrialdea**

Irisarri	Agustín Zarranz	170
Irugarate	Juan Goicoechea Maiza	91
Irular	Angel Irigaray	103
Irumugarrieta	Angel Olasarre	140
Irunseme	Pablo Archanco	32
Isasi	Luis Ormaechea	145
Ithurralde, Piarres	Pierre Lafitte	111
Iturri-ondo	José María Echaburu	69
Iturriotz-tar Iñaki	Joseba Inchausti	100
Iturriza	Xabier Peña	149
Iturrondo	Juan Cruz Ibarguchi	98
Iturrozpe	Domingo Amasorrain	25
Itxaskirru	Antonio Bilbao	57
Izaro	Martín Arrizubieta	38
Izarraitz	Manuel Juaristi	109
Izaskun	Ignacio de Larrañaga	114
Jadarka	Ceferino de Jemein	109
Jakin-zale	Manuel Oñatibia	143
Jautarkol	Luis Jauregui	108
Jeltzale	Juan Garmendia Cortadi	87
J.L.L.	José Luis Lizundia	123
Jon Andoni	Juan Antonio Irazusta	102
Joxantonio	José Antonio Arcocha	32
Joxate	José Antonio Gárate	86
Juan Vicente de Jesús M ^a ,Fr.	Juan Vicente de Zengotita	172
Kabi	Victor Capanaga	60
Kalparregi	Miguel Olasagarre	140
Kamiñazpi	José María Echaburu	69
Kantillazpi	Marcos Amundarain	26
Kapaxa	Francisco Altuna	22
Karatz	Kepa Enbeita	78
Karranka	Yon Etxaide	70
Kepa	Pedro Celaya	61
Kepa-txiki	Kepa Enbeita	77
Kili-kili	José Antonio Retolaza	152
Kirolzale	José Antonio Arcocha	32
Kiroltzalea	Andoni Astigarraga	43
Kosky	Ildefonso Olaberria	137

Izenordea	Izen-deiturak	Orrialdea
Kostatarra	Pierre Larzabal	115
Laguna	Daniel Landart	112
Labandibar, Juan de	Juan Thalamas Labandibar	160
Larrea, Imanol	José Manuel Toledo Larrea	160
Larreko	Pablo Fermín Irigaray	103
Larresoro	José Luis Alvarez Emparanza	23
Larrinetxebarri	Angel Urrutia	165
Lastarri	Imanol Laspiur	118
Lauaxeta	Esteban Urquiaga	163
Legoaldi	Alejandro Larracoechea	113
Lertxundi, A.	Severo Altube Lerchundi	21
Lerro	Juan Antonio Letamendia	121
Leta	Juan Antonio Letamendia	121
Lizardi, Xabier	José María Aguirre	17
Lontzi Aba	Pedro Ormaechea Aldana	145
Loramendi	Juan Arana	31
Luberri	José Manuel Estomba	81
Luistar	Juan Múgica	134
Lurgorri	José María Azcárraga	45
Luzear	Andrés Arceluz	31
Maitale	Imanol Laspiur	118
Manech	Jean Erdozaincy-Etchart	79
Manesaundi	Enrique Zubiri	174
Mañariko Errose	Rosa Bustinza	59
Mari-beltz	Karmele Esnal	81
Markue	Nicolás Alzola	24
Martzel, Aita	Marcelo Andrinua	28
Maruri-tar Erramun	Alejandro Bilbao	57
Matxingorri	Antonio María Labayen	110
Mendi-Bide	Valentín Aurre Apraiz	45
Mendizabal, Agustín	Agustín Eceiza	69
Mintegi	Antonio Bilbao	57
Mitirga	Gabriel Manterola	127
Mitxelena, Eneko	Justo Gárate	85
M.J.M.	Marie Jeanne Minaberry	130
Moko-zorrotz	Joaquín Aldave	20
Morga	Antonio Bilbao	57
Mototxo	Basilio Iraola	102

Izenordea**Izen-deiturak****Orrialdea**

Motxogane	Nicolás Barrenechea	51
Munegain	Josu Arenaza	33
Mutiko gazte bat	Daniel Landart	112
Nabarre, P.	Pierre Narbaitz	136
N.A.G.	Nicolás Alzola	24
Neuk	Juan Antonio Letamendia	121
New politic	León Lasalle	118
Ni-bas	Sabino Alonso	21
Nonzebarri	Lino Aquesolo	29
Norbait	Andima Ibiñagabeitia	98
Norbait	Benito Montoya	132
Nornai	Francisco Altuna	22
Okil-zulo	Gabino Murua	136
Olagoiti	Julián Barandiaran	50
Olarso	Miguel Pelay Orozco	148
Olarreaga, Miren	María Carmen Garmendia	88
Ondarzubi	Agustín Zubicaray	173
Orauneko Errolba	Rodolfo Bozas-Urrutia	59
Osirantz	Josu Oregui	144
Oskillaso	José Basterrechea	54
Ostogia, M.	Jean Erdozaincy-Etchart	79
Otaegi	José Azurmendi	49
Otarr	Santiago Onaindia	142
Otarra	Andoni Urrestarazu	164
Otarri	Ildefonso Olaberria	137
Otea	Telesforo Monzón-Olaso	132
Otsalar	Juan San Martín	155
Otxolua	Bernardo María Garro	89
Oxiñondoko txoria	Nicolás Alzola	24
Oxobi	Jules Moulrier	132
Oyanburu	Juan María Lecuona	119
Oyeregi, R.P. Buenaventura de	Buenaventura Pérez de Senosiain Ochoteco	149
Ozerin-Jauregui	Nicolás Alzola	24
Pagogaña	Juan Thalamas Labandibar	160
Panpilli	Jean Pierre Zubiria	174
Panpilli Senpendarra	Jean Pierre Zubiria	174
Parral, V. del	Nicolás Alzola	24
P. D-P.	Pierre Duny Petre	68

Izenordea**Izen-deiturak****Orrialdea**

Peli	Félix Urdanpilleta	163
Perularra	Gorgonio Rentería	152
Piarres Heguitoa	Pierre Duny Petre	68
Riezu, P. Jorge de	Casto Inza	101
Sabiaga	Manuel María Apalategui	29
Sabin	Sabino Alonso	21
Sakone	Eusebio Osa	146
Sarralh de Ihartza,	Fernando Carlos Federico Krutwig	109
Satarka	Claudio Sagarzazu	153
Sistiya	Ignacio Goenaga	90
So Egilea	Etiene Salaberry	154
Sokorri	Pierre Larre	115
Soraluzetarra	Andoni Astigarraga	43
Sustraitz	Anastasio Albisu	20
Tatana	Angel Celayeta	62
Tene	Robustiana Múgica	133
Torkatiko	Antonio Arza Llona	43
Torre	Juan María Torrealday	161
T.T.	Juan Ecenarro	69
Txao	Antonio Arza Llona	43
Txeru Arriola	Justo Gárate	85
Txillardegi	José Luis Alvarez Enparanza	23
Tximista	Policarpo Barrena	51
Txingudi	José Arregui Garaygordobil	36
Txomin	Domingo Amasorrain	25
Txori-txiki	Juan Ecenarro	69
Txotx	Ignacio Olabeaga	137
Txurdiñ	Plácido Múgica	133
Uarrain	Yon Etxaide	70
Udalaizpe	Joaquín Zaitegui	169
Ugaz	Martín Ugarte	162
Ulemendi	José Luis Mallea	127
Umandi	Andoni Urrestarazu	164
Unai Anai	Nicolás Alzola	24
Urigoiti	Gabriel Manterola	127
Urkola, Joxe	José Antonio Gárate	86
Urtsuya	Agustín Zarranz	170
Urtzago	Angel Urrutia	165

Izenordea**Izen-deiturak****Orrialdea**

Urrea	Antonio Arrue	39
Urretxindorra	Kepa Enbeita	78
Urrungo	Angel Urrutia	165
Uxola	Estanislao Urruzola	165
Uztapide	Manuel Olaizola	139
Vera, P. Román de	Román Dornacua	67
Xalbador	Fernando Aire	19
Xalokin	Vicente Batiz	55
Xemartin	Abbé Alfaro	21
Yokin	Joaquín Otaegui	147
Yoldi, J.P.	Juan Thalamas	160
Yulen	Julián Barandiaran	50
Yurre-tar Julian	Nicolás Barrenechea	51
Zaharra	León Lassalle	118
Zakar	Manuel Oñatibia	143
Zaldubi	Juan Bautista Guesalaga	96
Zaltzai	Victor Capanaga	60
Zapal	Julián Barandiaran	50
Zartako	Xabier Tolaretxipi	161
Zatarra	Ambrosio Zatarain	171
Zelaa	Félix Urdampilleta	163
Zelai	Yon Etxaide	70
Zelaiberri	Pierre Andiazabal	27
Zeleta	Juan Garmendia Cortadi	87
Zephura	Chalbat Arotçarena	35
Zerain-go, Ibon	Juan Goicoechea Maiza	91
Zerbitzari	Jean Elissalde	76
Zidorra	Vicente Echezarraga	75
Zilueta, Eneko	Justo Gárate	85
Zimitz	Jesús Ramón Elósegui	77
Zindari	Iñaki Usabiaga	165
Ziri	Joaquín Otaegui	147
Zolozarreta	José Manuel Estomba	81
Zubero, Andoni	Lino Aquesolo	29
Zubiartea	Jesús Oregui	144
Zueta	Félix Bilbao	58
Zulaitz	Juan María Zulaica	175
Zúñiga, G. de	Carlos Federico Krutwig	109

Urtebetegarrenera, zuzenketaz eta gehigarritz, *Apéndice a Escritores euskéricos* eman nuen argitara, han ere baziren beste zenbait ize-norde eta merezi du lehengoan osagarri ematea. Sistema berbera erabiliz, hara hemen haiek ere:

Aguirrezabal	Antonio Armentia	13
Amatiño	Luis Alberto Aramberri	11
Amilgain	José Altuna	9
Andikao	Luis Alberto Aramberri	11
Anes Lazkauko	Anastasio Arrinda	13
Antxuberro	Jean Saint-Pierre	31
Arabarra	Manuel María Ruiz Urrestarazu	31
Araizondo, P. de	Odón de Apraiz	11
Aramaio	Francisco Uribarren	34
Aranaz, R.P. José de	José Iturria	24
Argitza	Odón de Apraiz	11
Arrankasi	Anastasio Arrinda	13
Atarjo	Jesús Altuna	9
Attuli	Alexis Etchecopar	20
Barazar	Jesús María Leizaola	26
Barazar	Martín Uriarte	33
Bardin	Vicente Batiz	16
Basakiña	Jesús Altuna	9
Basa-Jaun	Jesús Altuna	9
Belauste	Federico Belausteguigoitia	17
Elo	Justo Gárate	21
Intxirribi	Jesús Arcocha	12
Jaizkibel	Isidro Leaniz-Barrutia	25
Lan	Gexan Alfaro	8
Landa, B.	Federico Belausteguigoitia	17
Lantziri	Gexan Alfaro	8
Manex Mendiko	Manex Pagola	29
Manex xori	Manex Pagola	33
Martín, A.	Martín Uriarte	33
Melo Alfereza	Carmelo Zubizarreta	36
M. P.	Manex Pagola	29

Izenordea	Izen-deiturak	Orrialdea
M. U.	Martín Uriarte	33
Obanos, I. de	José Estornés Lasa	20
Olari	Odón de Apraiz	11
Olarizu	Odón de Apraiz	11
Ormalda	Pedro Ormaechea	29
Ormetxe	Pedro Ormaechea	29
Otsolarre	Jesús María Bilbao	17
Pagoteguy	Manex Pagola	29
Patxika Erramuzpe	Françoise Erramouspe	20
P. J.	Manex Pagola	29
Sgda.Familia,Fr.Doroteo de la	Isidro Leaniz-Barrutia	25
Salatari	Gotzon Garitaonaindia	21
Santa Teresa, Pio de	Felipe Echevarría	17
Xemartin	Gexan Alfaro	8
Yon Errizain	Manex Pagola	29
Zear-itx	Ignacio Beguiristain	16
Ziarpa	Odón de Apraiz	11

JOKIN ZAITEGI ZENAREN GUTUN BAT

Coban'etik 1969gko Agorrilaren 22'an

San Martin'dar Jon euskaltzain iaunari Eibar'era

Adiskide ta aberkide on;

Zure "euskal-idazleak" liburua artu-berri dut. Goitik beheraino irakurri dizut. Har itzazu saskika nere zorionik ederrenak, euskal idazle zahar-berrien pizgarri ta suspertzaile izango delakoan bainago. Egun-doko lan gogorra burutu duzu, hortik eta hemendik xehetasun bila iardunik. Amaikatzu ibilaldi ta gutun eta iardun-aldi egin behar izan dituzu, atarramendu hori izateko; euskaldunok eskuarkiro muker baidakera geure buruen berri ematen. Eskerrik asko gainera adiskidetsuki ezarri didazun eskeintzaren aldere ere.

Horrelako lanetan okerren batzuk agertzea ezta arrigarri izaten; bigarren argitaraldiko honantz xehetasun; *Ibiñagabeitia* etzan 1907garren urtean sortu, zuk diozunez, 1906gko Urtarrilaren 26'an baizik; ni baino sei ilabete zaharrago baitzan, Loiola'an, Oña'n eta Marneffe'en ikaskide izan baikinan. Etzuen Andima'k bakarrik euskeratu Benavente'ren "Abere-indarra", Andima'k eta Zaitegi'k baizik, E.G.'n bertan ageri danez; bakoitzari berea; lan hori bizpairu egunetan burutu genduen, L. Mendizabal'dar Ixaka'k argitaratu zuen "seaska-abestia" zala-ta; orduko Euzkadi egunerokoan duzu Ixaka'ekin izan nuen eztabaidaren berri.

Urkiaga Estepan etzan iaio 1907'garren urtean, zuk diozunez, 1905gko Lotazilaren 26'an baizik. Loiola'n eta Oña'n ikaskide izan baikinan; ain zuzen Loiola'n sarberri egun bertan sartu ginan. Boeto gero kardinale izatekoa Erroma'ko buruzagiaren ordezkari bezala etorri zitzaigun eta Urkiaga, Andima-ta sarberri ginan: gazteena neu nintzan.

Zure liburu hortako Andima, Lauaxeta, Mugika (Palgida), Goenaga Iñaki ta Larrañaga'tar Gilermo ta nerau ikaskide izan ginan.

Itzultzaileen zerrenda oparoa agertzen duzu benetan, halare, eztut uste, erdia ere ematen duzunik, okerrean ezpanago. Eskumenean "Berriz ere goldaketan" daukat, bertan euskeraturik dauzkat eta argitaratuak datozenok.

Joachim du Bellay'ren amalauko ospatsua *Doatsu, Ulisek lez...*

Sully-Prudhomme (les yeux) *Begiak*

Pascoli (italiarra) *Umezurtz*

Eichendorff (Terzett) *Irukoitza*

Costa Llobera (katalaneratik) *Formentor'ko Lerrondoa*

Letlev von Lihencron *Epaileko eguna*

Heine *Nere atzekabe aundiz*

Eduard Mörike *Neska zapuztua*

Ludwig Uhland *Goiz-eresia, Arroztetxeko alaba*

Dehmel *Bi gogoen eresia*

Goldaketan nere lenego olerki-idaztian beste ainbeste arrotz- olerkari dauzkazu; olerkarien izenik ezin aipatu dizut. ezpaitaukat hemen, baina ikustea daukazu *Goldaketan*

Ain zuzen *Bellay*'ren amalauko hori Etxaniz'ek ere euskeratu zuen eta *Egan*'en argitarazi: euskeralpena baino areago haren antzera eginikoa dirudi: frantsezkoa ikustea besterik eztuzu, nahiz-eta *Egan*'ek euskeralpena dala esan.

Neronek euskeratu nuen Mörike'ren *Das Verbassene Mägdlein* Tapia- Perurena'k ere euskeratu zuen eta *Yakintza*'n edo euskaratuta argitaratu zuen: *Yakintza*'n edo *Euskal-Esnalean* (Zarranz Bermejo) fraide-izenez euskaratu nuen *Lied* hori Schubert'en musikaz, nahiz-eta ez argitarazi.

Bigarren argitalpenerako, honatx nere txartela, ezer egin ez tudala, euskeraz idatzi baizik atera eztezan irakurleak: euskeraz tarteka-marteka egin dizut, beste egitekoak utzitako txolarteetan, hor egon nintzan aldian izan ezik. Erderaz daukazun ezkeror, erderaz ipintzen dizut gehigarria: Sacerdote ex-jesuita. Estudios: en Mondragon, en el Colegio San José de Durango, Vizcaya. Humanidades en Loyola, Guipuzcoa. Estudió filosofía en Oña, donde recibió su doctorado. Hizo estudios de Sagrada Teología en Marneffe (Belgica), alcanzando el título de Licenciado en Teología. Profesor en el colegio de San José, Mérida, Venezuela. Profesor de Sagrada Escritura y Teología en el Seminario Central de San José de la Montaña, San Salvador, El Salvador. Incardinado en la Archidiócesis de Guatemala fue Director del "Instituto América" de Guatemala. Fundador y Director Propietario del Liceo Landibar (Guatemala). Profesor de griego en la Facultad de Humanidades de la Universidad de San Carlos, Guatemala, y de latín en el Instituto Nacional de Guatemala. Profesor de Historia de la Filosofía en el "Instituto América" y en el "Liceo Landibar" de Guatemala.

Capellán en las iglesias Santa Rosa y San José de Guatemala. Párroco en San Antonio Aguas Calientes departamento de Sacatepéquez, y en San Martín Filotepeque, departamento de Chimaltán de la misma Guatemala. Director espiritual de los colegios episcopales "Padre de las Casas" y "Francisco Marroquin" en Cobán, Alta Verapaz, Guatemala.

Colaboró en "Jesus'en Biotzaren Deya" de Bilbao en prosa y en verso, en el diario "Euzkadi" de Bilbao en euskera, en la revista "Yakintza" de San Sebastián en verso y en "Antzerti" de Tolosa, donde publicó por primera vez Antigone de Sófocles. En la Revista internacional de Estudios Vascos bajo la dirección de Urquijo publicó "Kizkiña", anatomía celular editado en Separata.

Aipatzen dituzun liburuen artean hau falta da: "Adizki berekoia Olabide'ren Itun Berrian" publicado en el número extraordinario en homenaje a Olabide y luego en separata.

Su labor ha sido favorablemente juzgada por el crítico Andima de Ibiñagabeitia en "Euzko-Deya" de Paris y en "Euzko-Gogoa" de Guatemala, por Orixe en "Euzko-Gogoa", por P. Lafitte en "Herria", el P. Iturria franciscano, y L. Mitxelena en "Egan".

Platon'en elkar-izketak euskaratuak dauzkatz: I=Eutifron, Sokrate'ren Apologia, Kriton eta Faidon. II=Iphia txikia, Alkibiada, Iphia nagusia, Karmida, Laka, Lisi. Bi liburutan eman nahi nituzke

orain-artekoak. Eta lankoak nahi ba'deza, Platon euskaratzen iarraitu gogo dut. *H* dontsua eragozpengarri gertatzen zait. Eztut uste Platon'eko Atarian behar bezala irakurri duzunik. Zure liburu hortan *Otsalar* susmatzen nuena dala gertatu da. Zure itzaurrean E.G.'rik aiputan ez artu-arren, liburuan barrena ageri danetz oraingo oberenak bertan idazten asi ziran, edo idatzi zuten. E.G.'ren eta beraren sortzailearen goragarri bide da.

Oraingoz besterik ez. Honezkero, asper-eragin zaitut eta bego hortan. Barka

Zure adiskide

Zaitegi eta Plazaola'tar Iokin

I.S.: *Eka*'ko aurrenengo buru ta orain bertako deduzko buru naiz.

J.S.M.

OHARRA: J. Zaitegi zerrendan jartzen dituen itzulpenok, poesi labur soilenak dira eta ez poema handi edo neurri garrantzizko obrenak. Era horretako itzulpen tipiak asko dira *Escritores euskéricos* liburuan biltzen diren egileen artean, baina aipatu gabe utziak, neurri zabalago baten, zalantzarik gabe, tokia merezi dutenak.

IZARDIZKO ETA AMORRUZKOTANIAK

1970. Manuel Unzué

OLERKIAK

MANIKI

Plastikazko muni lehenak
kiskurrak de horiak
zorian erretze aurpegiak
undo amantak goiputzak.

Ezki neskei inguratuta
oztu diez, kaskarriak
operatutako motorrean
gareki azken zaldunak.

BRUGA ONURAGARRIEN HIZTEGI EPISTEMOLOGIKO LABURRA

TABAKOA: BAKETSUA, ERRAUXKA
ARDOA: PIZKORRA, ODOLTSUA
JATXISA: BARNERAKORRA, MAPORRUKA
KOKAINA: ELUTSUA, NEKARZINA
ANPETA: NABARRAK, URDURIKORRAK
MARIA: BERDEA, ALAITSUA
HEROINA: ILUNA, ERANSKORRA
POPPER: GARDENA, SUBITOKOA
PEYOTE: AUSKALO, ATZERAKORRA
MUSKARIA: ARRISKUTSUA, GORRINOA

IZARDIZKO ETA AMORRUZKO TANTAK

Jose Manuel Unanue

MANIKI

Plastikozko mutil lerdenak
kiskurak ile horiak
zorion erreza aurpegian
ondo amaitutako gorputzak.

Euli neskaz inguratuta
esku finak, kaskarinak
oparitutako motorrean
gaueko azken zaldunak.

DROGA ONURAGARRIEN HIZTEGI EPISTEMOLOGIKO LABURRA

TABAKOA: BAKETSUA, ERRAUXKA
ARDOA: PIZKORRA, ODOLTSUA
JATXISA: BARNERAKORRA, MARROIXKA
KOKAINA: ELURTSUA, NEKAEZINA
ANFETAK: ÑABARRAK, URDURIKORRAK
MARIA: BERDEA, ALAITSUA
HEROINA: ILUNA, ERANSKORRA
POPPER: GARDENA, SUBITOKOA
PEYOTE: AUSKALO, ATZERAKORRA
MUSKARIA: ARRISKUTSUA, GORRINGOA

GAU GORRIA

Atzerritik etorri ziren
infernuko gorriko hegalaria

Oskorri okerra zabalduz
zuhaitzen belztasun gainetik.

(Ez beldurtu, Josetxo)

Belardi gainean antxintxiketan
burdinezko arantzen aurrean.

(Eta zenbat geratu, Josetxo)

Lurrak ikara oinetan
aienak lau haizetan.

(Entzun, ez ikaratu Josetxo)

Zelaia mitxoletaz ereina
gorputzez agudo bete.

(Ez zenuen ikusi, maitia)

Tripak beteta balute lez
supositorio higuigarri jaurtikiz.

(Trumoiak beldurtzen bazaitu nola ez eztrandak)

Hitz sakratua Espainetan zaramatenek
bidali zizkiguten zakur hertzainak.

Ardi gorri, zuri, beltz, denak
hesian sartzeko asmoz.

(Gorriak, gorriak izan dira!

Pentsa erasi zizuten, Josetxo)

Baina gezurra koadro batean
margotuta geratu zen.

Arbola ere hantxe
geldi geratu zen
ekaitza baretu arte
baitarako zioen:

Makina haize beltz
jasan dut oraindino
sustarrak sakonak ditut
ez naute botako.

Eraman deixala hostoak
udaberri erdian
ni berriz loratuko naiz
hurrengo urtean.

IGARKIZUNA

Atso zahar bat zen
oilo beltz bat zen.

Ez zuen gendorrik
ez eta lumarik.

Erruten ez zuen
berba egiten ere ez.

Esan nion purra-purra
ia koskatu zidan sudurra.

Zer ote zen?

DOLUZKO GUARDASOLA EZ ERAMATEARREN

Eguraldi zikinpean
bazterrak txupatzen
ormari natxekio.

Bisuts higuigarria
txintxinak kokoraino
zipristin ugari.

Aurpegi berdinak
antzarik gabe
ohizko espaloitik.

Jende hauek
bizitzaren beste albo
ez dezagute.

ILUNTZEAN

Hilgora gazta bigun atzetik
jada agertu da Artizarra.

Hauekin bat batera
hegaz dabil saguzaharra.

Oskorria, laranja itzala
mugatzen mendien marra.

Altzoan baserriko argia
damaio lur izarra.

“DECIMA”-ohia

(Calderón de la Barca, J. Iriartek itzulia)

Zure kristau jokaera
lohitzen duen zeta hori
heuren hil-ohiala landu zuten
zizareen lana izan zen.
Beheko aldean ere
zurea irentsiko dute.
Zertaz zaitezke harrotu
eta zertan da zure loria
zizare batzuk janzten bazaituzte
eta beste batzuk biluztuko?

ORAIN INORK BEHAR EZ DUEN AULKIA

(Evaristo Carriego, J. Iriartek itzulia)

Begirada mahaigaineko kopan iltzatua
aspalditxotik zegoen aita gogoetan;
platerari uko egin dio oraintxe bertan;
zopa ikutu barik, irentsi txistua.

Noizean behin, ezkutuka ia,
isilean bata edo bestearen begirada
aulki zahar hutseraino heltzen da
norbaitek, ahaztuta, aurrean ipinia.

Eta aurpegiak oro ilundu ahala
koilaren hotsa eten da bereahala
zeren temaz, ihes egiten ez duen
idea iraunkor horrek bultzatua legez,
mutikoetatik gazteenak galdetu duen
amaren itzulera noiz denez.

IXTORIO-MIXTERIO

edo

EIHERAZAINAREN IPUIN HAUTATUAK

Piarres LAFITTE

1973-tik 1982-ra *HERRIA* astekarian agertuak.

J.B. ORPUSTAN-ek bilduak eta mailkatuak.

AURRITZA

Aski badakigu, gaur egun, idazki labur, iduriz ttipi eta iragankorrenak berek badadukatela leku berezi bat edozein literaturetan: hala-hala, agian! Piarres Lafitte zenaren idazlanetan eta euskal literaturaren liburutegian, hemen biltzen eta berragertzen diren ipuin laburrek.

P. Lafittek emaiten zituen berak hain luzaz zuzendu duen astekari *Herria*-n, kazetaren beharren arabera, aintzetzan ondar mementoan asmatu-rik, orri “zoko baten betetzeko”, Emile Larrek erran daukenez, 1970. urtetik 1984-eraino; utzi dituen idazki azkenetarik ditugu beraz *Eiherazainaren Ixtorio-mixterio* hauk.

Zuzen iduritu da, abantzu aste oroz hamalau bat urtez agertu diren ixtorio horietan, hautu baten egitea. Bizkitartean, hautu horrek behar zituen ere edozein irakurtzailek ipuin bilduma bati galda dezazkeen ez-tekakzko baldintza batzu bete. Idazkietan hoberenak idurituak atxikiz

bakarrik, nahi izan da aldi berean Lafitte ipuinlariaren itxura bat eman, ahal bezain zuzena eta osoa. Hortako, harturik gai eta idaz-molde ezberdinenetan (nahiz ageriko den elgarritzekoak direla gehienak), izenburu batzuen azpian bildu dira, agertu diren aroari behatu gabe: hau ipuin bakoitzak aurkibidean ekarria du.

Bainan horrelako hauturik nor-berak bere baitakorik baizik ezpaitagike, ez orok nahi bezalakoa gerta daite. Gaiaren aldetik beretik, bada zer erran, eta izanburu pean biltzearenetik berdin; bereziki, *Irri ta kitto* izen pean bilduen zerrenda, luzea da bertzeren ondoan, eta errexe-gia idurituko menturaz, egia baita eiherazainaren ixtorio gehienak irrisolasezkoak direla. Egia ere, alta, *Irri-solas* izen horrekin berarekin Lafittek ainitzetan emaiten zituen lerro laburren balio literarioa gainditzen dutela *Ixtorio-mixterio*-ek.

Muga horietan, uste dugu, bilduma huntan atxiki diren ixtorio laburrak idazlearen itxurari ekar dezoketela bere osagailua; eta izenburu pean biltzeak errextasun bat irakurtzaileari.

Nork daki, hitz gutiz, irriaz larderiaz baino usuago, Lafittek bezain ederki, egun guzietako bizian agertzen diren ahulezia ta ttipikerien azpimarratzen? Irriak behar balu bezala ez bakarrik bizia airostu eta arindu, baina oraino zuzendu; “castigat ridendo mores” erran zaharraren arabera.

Eiherazaineek, bazabiltzalarik etxez etxe, eta etxe orotarik ikusten zituztelakotz bihi ehaierat jinak eta eleztatzen, bazakiten auzoaren berri, aroaren iragankortasunaren bezenbat. Langile xume horietarik baten itxura jauntziz, Lafittek gordetzen zuen, doi bat (jadanik lehenago *Piarres Ithurralde*-ren izen alegiazkoak bezala *Kantuak* eta *Murtuts*-en ipuin arinak agertu zituenean), bere nortasun ezaguna, publikoa, apez, jakintsu eta erakaslearena. Badirudi gozo izan zaiokeela, azken urtetan, alegiazko jauntzi literario hori: ele ta gogoeta, errexago, libroago, ausartago zetorzkiokeen eiherazainaren begitarte ta soineko irintsu arruntetarik.

Ausartasun horren azpimarratzen badaki berak, keinu maltzur batekin: adibidez, bilduma hunen hastean ezarri den *hamalaukoan* (ezpada ere zoneto klasiko erregular hetarik...), irakurtzaile zintzo eta minbera zenbaitek bidaldua, alegia, eiheraraino. Gertatzen da ere aipa dezazkeela, noizpaiteko orroitzapenetarik jinik, ohidura eta sineste arkaiko batzu; bekanago, ehierazainaren gogoeta hegaldak daiteela amets miragarri zenbaitetaraino: azkenik ezarri dugu ixtorio ederrenetarik

bat, *Eguberri Bartulagan*, hau ez “eiherazaina”-k izenpetua, baina *Patxi* izeneko norbaitek.

Erdi-Aroan ezagutu etxe zahar hori, *Baturulaga* bere izen osoaz, Olhaibi-ko jaun potestatearen menpekoetarik zen lehenago. Eztu segurki Lafittek euskal ixtorioaren gatik aipatzen; baina bere gogo barne-barnean baitzadukan oraino, zahartzean, umezurztu ondoan zortzi urtetan, eraman zutenean osaba baten ondorat, Ithorrotz-Olhaibi-ko herrian iragan zituen haurzaroko urte zenbaiten orroitzapen sendikorra.

Eztugu ahanztiko *Ixtorio-mixterio*-ek atxik dezaketen balio bizi-
netarik euskal literaturan: Iparraldeko euskararen eta bereziki ahozko-
aren lekuko hoberenetarik izaitea XX-garren mende ondar huntarat. Hor
dugu, Laffiteri osoki laket zitzaion arintasun hartan, egun orotako ha-
rremanetan, hasarraldi eta mokokaldietan beharrez, erabiltzen diren
hitz, itzuli, leku- arrunt eta gogoeten bilduma, han hemenka dialektera
-ardura xuberotar- batzuez piztua, gatz biperrez bezala. Irakurtzailea-
ren lehenbiziko atsegin, bakar bakarra ainitzetan, hizkuntzaren erabil
moldeak baitagike segurrenik, edo, hitz arrunt batez erraiteko, estiloak.

Geldi gaiten huntan, luzeago mintzatzea gaizki heldu bailizateke
euskal ele-labur edo “lakonikotasun” ohitua hain zorrotzki agertzen
duten ipuin hauetaz; eta xehetasun edo azterketa gehiagoetar, irakur-
tzailea bera aitzina bedi!*

Au lecteur

Il est des textes, même mineurs (surtout mineurs, peut-être), qui sortent mal de leur langue d'origine. Les *Contes du Meunier* que Pierre Lafitte insérait dans l'hebdomadaire basque *Herria* sont de ceux-là: récits légers, familiers, parfois faciles ou même un peu crus, nourris de basquismes de la langue quotidienne à peu près intraduisibles; s'il ne s'agit que de rendre la lettre des paroles et des événements narrés, n'importe quel basquisant y pourvoira sans mal. Mais ce témoignage du parler basque familier de la fin du XXe siècle, mérite bien une édition qui lui garde sa saveur première

Jean-Baptiste ORPUSTAN

Bordele III Unibertsitatekoa

(*) *Oharra*. P. Lafitten biziak eta lanetaz irakur daiteke *Bulletin du Musée Basque*-en 113-114-garren zenbakia (1986)

AURKIBIDEA

Aurritza	75
----------------	----

I. Eiharazainari hamalaukoa

1. Hamalaukoa (1974-III-21)	81
-----------------------------------	----

II. Alegia, ixtorio zahar

2. Gatu beltza. (1981-XII-24)	83
3. Azeria eta xalantzaina. (1973-VIII-23)	84
4. Karakoila eta sagarroia. (1975-V-27)	85
5. Debrua eta uxera. (1975-X-9)	86
6. Kabalak mintzatzen zirenean. (1973-VIII-2)	88
7. Midas-en mina. (1973-I-18)	90
8. Josta-ele zahar. (1974-VII-4)	91

III. Gertakari zenbaiten oiharzunak

9. Haitza, haurra eta gatu. (1976-II-12)	93
10. Xantxun usozalea. (1980-VII-17)	94
11. Jakes Pintero boz-emaile. (1973-V-1)	96
12. Jakin duka berria?. (1974-VI-6)	97
13. Telebixtari so. (1981-I-22)	98

IV. Senar-emazteak

14. Joanesen asurantz. (1973-IX-6)	101
15. Egia. (1983-IV-14)	103
16. Hogoi-ta-hamar tiroak. (1974-II-28)	104
17. Zer xekatzen duzu?. (1977-XII-1)	106
18. Ixtorio anglesa. (1974-XII-5)	107
19. Gasna (1978-VII-6)	108

V. Erlisioe ta apez

20. Teilatu gaineko konfesioa. (1976-I-15)	111
21. Kitto. (1976-I-29)	112
22. Jaunaren arnoa. (1974-X-10)	113
23. Jondoni Martin-ek jeloskeria ezin jasan. (1973-V-8) ...	114
24. Apezpikuaren benedizioa. (1977-IV-14)	116
25. Frailea eta sakreak. (1974-VIII-8)	117

VI. Irri ta kitto!

26. Xapelaren errespetua. (1974-VIII-8)	119
27. Kondu-egile baten hautatzea. (1980-X-23)	120
28. Mozkorren zapeta. (1975-IV-3)	121
29. Musde Martinen menskeria bat. (1981-VII-2)	122
30. Ontasun ttipi bat. (1981-IV-23)	123
31. Hiru ximinuen erakaspena. (1976-II-26)	124
32. Neskato ohia. (1983-X-20)	125
33. Aruen gaindi merkazale. (1973-V-3)	126
34. Xetre. (1983-VII-21)	127
35. Xehetasun galdez. (1981-IX-3)	128
36. Notariaren zilarrezko zalia. (1976-XI-18)	129
37. Ikas hor. (1975-V-8)	130
38. Atorra-tegian. (1973-VI-20)	131
39. Bidetako injeniurra. (1976-II-5)	133
40. Bataio batetik landa. (1983-VI-30)	133
41. Ohoin uste gabetarik. (1977-X-20)	134
42. Animalia otoi ez hunki. (1976-XII-23)	135
43. Diamantak. (1983-VI-23)	136
44. Ganix igela. (1974-II-14)	136

VII. Enganatzaile, enganatu

45. Zurgina eta sastrea. (1973-XI-1)	139
--	-----

46. Ondoriotasuna. (1983-I-27)	141
47. Bizkarkaria eta hiru erran baliosak. (1977-X-13)	141
48. Itsutzeko argia. (1976-I-8)	142
49. Mizpirak. (1974-VII-11)	143
50. Hilan patatak. (1974-XI-27)	144
51. Errekondo-ren zaldia. (1975-IX-18)	146
52. Bi mutiko prestu. (1974-X-3)	147
53. Mila liberako debru hori. (1977-VII-25)	149
54. Britxi arrats batez. (1979-IX-6)	151
55. Tote ahotza. (1977-V-5)	151
56. "Pirlinpinpin". (1975-VIII-21)	153
57. Behia eta joarea. (1983-VII-26)	154

VIII. Sineskeria, beldur zahar.

58. Mariaño eta sorgina. (1975-VIII-14)	155
59. Akelarren. (1983-XI-3)	157
60. Oilar gorria. (1979-IV-19)	157
61. Musde hago. (1978-V-11)	158
62. Haur baten ezin asmatuzko eritasuna. (1976-VII-29)	159
63. Bekaiztia. (1980-X-2)	160
64. Sagarra salatari. (1981-VIII-27)	161
65. Haurra, zakurra eta bertza. (1976-IX-9)	162
66. Martin-gaitza Bidarriko. (1978-IV-13)	163
67. Lamina eta behizaina. (1979-VII-2)	164
68. Senpereko jauregian. (1978-IX-7)	165

IX. Hiru ixtorio miragarri...

69. Miseria gaixoa. (1974-VI-13)	167
70. Zazpi xitoak eta hiru botoinak. (1978-VI-29)	169
71. Eguberri Bartulagan. (1973-XII-20)	169

I. EIHERAZAINAREN HAMALAUkoa.

HAMALAUkoa

Badakizue zer den hamalaukoa? Nik duela zonbait ilabete arte ez nakien.

Entzuna nuen xuberotar zonbaitek **hamalau-zanko** erraiten ziote-la debruari, bertze hainitzek erdaraz “mille-pattes” deitzen den zoko-zorri itsusiari.

Lapurdin “hamalau” erraiten zioten “Benedicamus” luze bati, hitz hori hamalau aldiz errepikatzen baitzen bestaburu batzuen karietarat, bezperak orotan kantatzen ziren denboran.

Bainan agorri-egun batez ikusi dut jaz “hamalaukoa” zela bertsu-alde berezi bat, 14 lerro dauzkana, eta frantsesez “sonnet” deitzen omen dutena.

Bertsu heien egileak zer zaukan golkoan izkiriatu dituelarik, ez nakike xuxen erraiteko. Bainan ez du muntarik. Hemen ezartzen dau-tzuet paketa errezebitu dudana bezala.

EIHERAZAIN JAUNARI HAMALAUkoa

Idortez kexu da kasik lur guzia:
Afrika oroz lehen gose ta egarri!
Urik gabe zoin trixte munduan bizia!
Ifernua oraitik piztua iduri!

Bazter guzietako nigarren artetik
Eiherazaina dugu airos eta pixkor:
Ura ez zaio falta ondoko nazatik
Errota dabilkio irinez emankor.

Nazako ura ez du beti argi-argi,
Ez etare irina beti xuri-xuri:
Beharrik du baheak irriaz garbitzen!

Eiherazain urusa! Segi hola-hola,
Kondaira zaitzularik gogotik jalgitzen,
Arroltzea oilotik heldu den bezala!
E.M. 1973.

Horra! Orai badakizue zer den...hamalaukoa! Nik ere bai! Zuek irri egiten ahal duzue. Nik uste dut hobe dudala batere samurtu gabe konprenitzea hain poliki egin nahi dautan leitzonea, baizik eta arrun-keriak badirela ene ixtorio-mixterio gaixoetan. Entseatuko naiz kasu egitera; bainan aintzinetik barkamendu galdatzen dautzuet, eskapatzen bazait ere zonbait kakolakeria noizean behinka. Zer nahi den, esker mi-la E.M. jaunari!

II. ALEGIA, IXTORIO ZAHAR...

GATU BELTXA

Duela aspaldi, Lapurdi-Jatsuko emazteki bat bakarrik bizi zen. Nahiko zuen gatu bat bederen etxen atxiki laguntzat,

Merkatu-egun batez Baionarat joan zen astoz arroltze eta oilo zen-baiten saltzeko. Aise saldu zituen eta sar-atera bat egin zuen eliza bate-tara. Otoitz labur bat bururatu zuen, noiz eta ere pilar baten oinetan ikusi baitzuen gatu beltx bat lokartua.

Ezker, eskuin behako bat botatzen du, ea lekukorik badenetz. Ez, ez da nehor. Berbera da. Badoa gatuaren ganat, polliki biltzen du bere zarean eta elizatik jalgitzen da, xoria bezain alegera.

Jatsurat ereman zuen lehen bai lehen.

Hiru egunez gatu beltxari ez zitzazkon mainak faltatu.

Etxeko andereak berekin jan-arazten zuen mahainean presuna bat bezala, azita, baso, zerbitekin. Gauaz bere ohean hartzen zuen.

Bainan laugarren egunean emaztekiari ahatzi zitzaion gatu beltxa-ren bazkaritera gomitatzea.

Eta horra nun gatuak, gizonmintzo batean, bortizki erraiten dion:

—Atsoa, zertako enaun bazkaritera gomitatu?

Emaztekoa ez zen guti harritu mirakilu hortaz eta joan zitzaion apez xahar jakintsu bati gertakariaren aipatzera.

Apezak erran zion:

—Adixkidea, zoazi lehen-bai-lehen hartu duzun lekurat gatu horren itzultzerat.

Emaztekoa berehala joan zen Baionarat, eta elizako pilarrari kontra pausatu zuen gatu beltza.

Hunek despegida gisa erran zion:

—Nor ere baita, kontseilatu hauenak ongi kontseilatu hau. Ez banindun hunat itzuli, gaur berean itoko hindudan.

Eta gatu beltza elizatik itzali zen.

AZERIA ETA XALANTZAINA

Behin Azeria ur-hegian gertatu zen eta igerika ez jakinez, hor zagon nola iraganen zuen ibaia.

Hainbertzenarekin ikusten du haratxago xalant xume bat eta berehala pentsatzen du xalantzaina laster agertuko zela nunbaitik.

Ba eta hola gertatu.

Gizon bat etorri zen, bi arrain bizkarran ekarki.

Azeria hurbildu zitzaion:

—Agur, jauna! nahi nautzuke zerbitzu bat galdegin.

—Zoin?

—Uraz haraindirat pasa banindezazu laguntza ederra egin zinezaket eta ordainez gogotik sarista zintzaket.

—Ago ixilik, mentsa! Zer sari eman dezakek, trixtea!

—Hiru egia ikasiko ditutzu ene ganik!

—Hire ganik gezurra segurago diagu egia baino. Halere, tira, igan hadi xalant huntara eta goazen.

Abiatzeko kenkan axeriak gizonari:

—Ilargiak argitzen du, ez haatik iguzkiak bezenbat. Gezurra duta?

—Ez hori egia duk.

Ibai-erdotsutan azeriak xalant zainari:

—Urak ez du arnoaren indarrik. Ez dea egia?

—Bai, egia handia. Nahiago nikek pinta bat arno barrika bat ur baino!

Uraren bertze bazterrerat hurbil-hurbila zirenean, azeriak jauzi egin zuen leihorrerat, eta handik oihuka erran zion:

—Hirugarren egia: nik eman sariarentzat ez duzula moltsa ez handi ez ttipi baten beharrik.

KARAKOILA ETA SAGARROIA

Jada pisu eta itsusi eta bizkitartean sortu berri-berria, karakoil lingardatsu eta urgulutsu batek bere aitari “kali- herratua” erraiten zion.

Adarrak luzatuz ari omen zen bere buruarekin arrazoinka:

—Nola ditake, miliun eta miliun urtez geroztik gure arraza beti biritu bilkatua bizi baita higitzea trabatzen daukun kisku hertsian. Hau garangla! Asea naiz moda xahar horietaz. Leku eta jauntzi berriak nahi ditut. Jalgi behar dut bizirik preso naukan hilhobi huntarik. Noiz ibiltzen ahalko naiz lasterka, noiz dut hatsa nasaiki hartuko? Kuskua soinetik kenduz, beharbada sortuko zaizkit zakurzango edo xori-hegal batzu. Bizi modu berri batetarat goazke!”

Karakoil xaharrak entzun baitzituen parabola horiek, ihardetsi zuen:

—Gomak, haurra! Abere bakotxa sortzen duk bere korputx edo ttipioan bizitzeko. Arraina ez duk uretik kanpo fin gaixto egin gabe egoiten ahal.

Xoria lumarik gabe xahu lukek: lurrerat eror laitekek eta taloa bezala lehert. Guhaur, karakoilak, bare trixte bilaka gintezkek, gerizatzen gaituzten “tank” pisuak soinetik ken baginitza. Uste ote duk bareak gu baino urusagoak diren? Beha zotek ba! Beha horko ahate eta antzareri: paparoa hain gizen badute, jakizak barez direla nasaiki bazkatu. Mokoia oraino lagardaztua die. Brr... gisa hortako heriotze baten menturak berak ikaran emaiten dauzkitak adarrak. Karakoil nuk, karakoil izanen nuk. Eta, halako batez, gizon tripazain baten furtxeta-punta batean finitu behar badut ere, zeruari eskerrak diozkoiat, jauregia baino hobeko etxe bat bizkarrean ezarri zautalakotz.

Karakoila oraino mintzo zen, noiz-eta-ere hortxe gaztain-ondokaskotik erori baitzen sagarroia bat gaztainez beterik. Hain xuxen erori zen bi karakoilen ganik zehe batetan, bare luze baten bizkarrerat. Barea

onjo bati lotua baitzen, pentsa ez zenetz poxi bat harritu. Sagarroiaren elorriak gorputzean landatzen zitzaizkolarik, aberettoa oihuka hasi zen ezin eta ahalka.

—Ai ene! Ai!, zion dohakabeak. Hau ene zorigaitza, hola buluz- gorri bizi behar baitut, lamiña bezala, lumarik gabe, ilerik gabe, Ah! karakoil sortu banintz bederen zenbat gaitzetarik ez nintzen salbatuko! Ondikotz! Hiltzera noa!

Eta barea, bere zakuaren uretan itoa, begiak eta adarrak kanpoan, ari zen zapaltzen, lehertzen, eta bere izaitetik husten, azkenean itzali baitzen sagarroiaren azpildura izan balitz bezala.

—Ikusi duka? erran zuen karakoil zaharrak?

—Ikusi dut, erantzun zuen semeak.

Eta biak ahal bezain fite joan ziren gordetzerat gaztain-ondoaren erro-puska baten azpirat. Negua han pasatu-ta, uda-berrian iratzarri zirenean, ttipia handitua zen, eta haren kskuaren barnetik dizko bat kantuz ari zen, karakoil arrazaren dizkoa, ospatzen zuela karakoil xahar-gazteen sortzeko eta hiltzeko egoitza miresgarria. Sagarroiaren erakaspena!

Xorakeriak? Bai, segurki.

DEBRUA ETA UXERA

Mende hartan debruak lur huntako bidean gaindi zabiltzan. Aipatzen dautzuetana ez zen Ebanjelioko Debrua bainoagoa, bainan bere lanari jarraikitzen zitzaion, haragi girixtino bil eta bil, ifernuko pentzen betetzeko.

Egun batez delako debru harek uxer bat kausitu zuen bere bidean: jaun hau, karpeta besazpian bazoan bere egitekoetarat.

—Errazu-ta, elgarrekin egiten baginu bide? erran zion uxerak debruari.

Hitz zuhur batek baitio “lagun elekari, bideko zamari”, debruak, kontent, ihardetsi zion:

—Berdin bai! Zertako ez?

Ixtant baten buruan iragan ziren etxe baten aintzinetik. Haur zikintsu bat ari zen eskalapoin ukaldika putxu bateko lohiaren talastatzen, amak kexu-kexua erasiatzen zuelarik:

—Haugi hunat, urkagei itsusia ez bertzea: debrua ekar-araziko diat berekin ereman hezan!

Uxerak debruaren alderat itzuliz:

—Errazu, Galtxagorri! Uste dut ihizi bat badela hor zuretzat.

—Ez, adixkidea, erantzun zion debruak: ez duk bihotzaren erditik errana...

Urruntxago bertze etxe bat bazen. Senar emazteak mokoka ari ziren. Gizonak bere esposa lasterkatzen zuen, mato bat eskuan, oihu-patarraka ziolarik:

—Kuia-lili karatsa, habil, habil hire amaren ganat! Eta debruak hara-madala bixtatik, entzuten banu segurik!

Uxera berriz ere itzuli zen debruaren ganat erranez:

—Aldi huntan haatik baduzu nori lot? Aditu duzu?

—Aditu diat, ba; bainan ez zuian bihotzaren erditik errana.

Azkenean etxe miserable batetarat heldu ziren: han uxerak bordari baten ganik behar zituen eskuratu legearen izenean giza-gaizoak bere nausiari zor ziozkan zenbait sos. Urteko mozkinak biziki meheak izan baitziren, gose hamikatuak ziren familia hortan.

Uxera doi-doia atean agertu orduko, bordariak lurrerat tu eginik erran zuen deplauki:

—Debruak haramala!

—Oraikoan uste diat bihotzaren erditik errana den, egin zuen debruak. Uxeraz jabeturik lau ixtapez ereman zuen ifernu-ate handirat.

KABALAK MINTZATZEN ZIRENEAN

Noiz nola kabaleri mintzoa galdu zaien, nik ez dakit.

Dena dela, mintzatzen ziren deboran, ba omen zen laborari bat Duzunaritzen Xango erraiten ziotena. Bazituen, bertzeak bertze, idi-pare bat ederra laneko, eta asto bat pollita etxeko-anderea paseatzeko.

Arats batez, barrukian, logaletu aintzin, astoa eta idiak ari ziren eleketa.

Astoak erraiten zioten idieri:

—Zozoak ez bertzeak, lanean ari zirezte lehertuak, goizetik arats, iraulden, karreun eta nik dakita zertan gehiago! Ni fitsik egin gabe bizi naiz oloz ederki aserik. Ene lan bakarra, etxeko- anderearen promentzea, haren pisurik ez baitut bizkarrean senditzen ere, uso-luma bezain arina delarik.

—Hobe hiretzat, erran zion Katxo idiak.

—Xantza gogorra duk, eratziki zion bigarren idiak.

Astoak bihotz ona baitzuen nahi ukan zeien kontseilu on bat eman:

—Adixkideak, nahuzue nik erran zer egin behar duzuen lanari ihes egiteko?

—Ea bada? galde egin zuen Katxok.

—Bihar goizean mutilak bazka ekarriko dautzuenean, ez zozuela kasu egin. Ez beha bazkari ere. Apal burua trixteki eta hets begiak! Mutilak pentsatuko du eri zireztela eta ez zituzte lanerat eremanen!

—Ez duk batere astokeria, erran zuen bigarren idiak.

Biharamunean mutila jin zen idien bazkatzerat eta hauiek ez zioten bazkari esker mikorik erakutsi. Hiradura izigarri batek hartuak iduri zuten.

Mutila joan zen lasterka etxeko jaunaren ganat:

—Nausia, idiak arras eri ditugu, ez dute jan nahi ere.

—Beude egungo pausatzen eta har astoa laneko.

Aratsean astoak kondatu zeien idieri nola izan zen bera atxemana, bezperan emanikako kontseilua zela medio. Leher egina zen, egun guzia lanean higiturik...

Hain xuxen, barrukiko atea erdi-idekia baitzen, nausiak entzun zituene astoaren dolamenak, eta irriz hasi zen karkailaka beharri luzeari gertatuaz.

Sabela bi eskuez tinka, ahoa mokanesaz tapa, etxeko jaunak neholaz ez zuen irria atxikitzen ahal.

Etxeko-anderea handik pasatzean ohartu zitzaion senarraren ezin etenduzko alegrantziari.

—Zer duzu gizona, irriparrez hola artzeko?

—Ene afera da, ihardetsi zion Xangok, irria egundainokotan nausitzen zitzaiola...

Emazteak galdatzenago, eta senarra ixilago, beretzat bazaukala segetua.

Etxekandereari gaitzitu, eta gaixoa muturturik oherat joan deusik erran gabe, ez “gau on”, ez bertzerik.

Biharamun goizean Mariana ez zen ohetik jeiki, beti mutur, alegia eri.

Mutilak erran zion zakurrari:

—Etxekanderea ohatua diaguk!

Xakurrak arrapostu:

—Nausia joaiten bazaio oherat buruz mato bat eskuan, hitz daiat sendatuko dela.

Etxeko jaunak entzun zuen zakurra sukaldeko leihotik, hartu zuen jats-gider bat eta emaztea zagon ganbaran sartu.

Emazteak berehala:

—Jeikitzen naiz, jeikitzen: ez dut zure segetua batere jakin nahi!

MIDAS-EN MINA

Aberek biltzen dituzte ugalatza, maingueria, aheria. Guk min-bizia, errumatismak, odol-kolpea, bihotz-antsia. Bainan ez dakit ea eza-gutzen duzuen Midas-en mina! Alta eritasun horrek denak guti edo aski hunki gaitzazke.

Ez zen nor-nahi Midas delakoa, erresuma handi bateko errege zenaz gainean. Eta errege gehienek bezala, harek ere aberasteko nahikaria bazuen. "Nahikaria" erran dut, hobeki erranen bainuen "gose gorria" aipatu banu. Bertze askori ez bezala, tipus-tapas gose horren asetzeko parada jin zitzaion eta huna nola.

Bazen mende hortan jauntto bat Bakus zeritzana: mozkorren eta arnozalen jinko ttipitzat famatzen zuten eta ez omen zen podorerik gabe.

Midas-ek behin ongi-etorri xarmanta egin baitzion bere jauregian, Bakus-ek kontentuaren kontentuz nahi izan zuen saristatu. Erran zion: "Galda-zak nahukana, emanen daiat!"

Hain sarri, bihotz-zolatik Midasi goiti abiatu zitzaizkon bururat mila desirkunde gogoia arrunt nahasi ziotenak. Badakizue nola ligak, higituz geroz, arnoa uhertzen eta zikintzen duen? Berdin- berdina! Hots, bi gogoeta egiteko plazan, aire-buruka ihardetsi zuen: "Otoi, otoi, botere bat emadazu, eskuetarik pasatuko diren gauza guziak urhe bilaka ditent!"

Bakus usatua baitzen mozkorrekin eta erhoekin, ez zen hanbat es-tonatu eta eman zion galdatu boterea.

Erregearen lori! Nehon ez zagoken!

Gauza guzieri hunkika ari zen. Hunki atea, eta horra atea urhe gorri bilakatua! Segidan hunki zituen: eskalerak, ohea, kadirak, arma-ríoak. Jauregi guziak iguzkiak bezala argitzen zuen, oro leinuru eta dirdira!

Oren-erdira gabe Midas munduko erregerik aberatsena zen: "Ene, gaurgero, bizi plaxenta! Ene, plazer guziak! Ene, emazte ederrak! Ene, armada puxantak! Ene, jakitate eta ahal handiak!"

Ai, ei, ai eta miletan ai! Bere botere berrien ohoretan manatu baitzuen bazkari bat hoberenatarik, ez zakien zer gertatuko zitzaion! Ez zuen deusik jan ahal izan! Mahainerat-eta, ogia hunki orduko, ogia

urhe bilakatzen zaio! Ezin jana! Hunki baso- botoilak, berin ala arno, oro metalki eginak ikusten ditu! Ezin edan! Gisa berean urhe gogor egiten zaizko salda, izokin, bildoxki, ahate, egoski edo erraki, gasna, udare, kafe eta ondoko! Zer behar du bada ala goseak hil hoinbertze urhekiren erdian?

Ipuinak kondantzen du Midas-ek suertez ardietsi zuela Bakus gai- zoaren ganik bere botere izigarria ken zezon. Bainan zozokeria horren gatik eta bertze astakeria batzu direla kausa, asto- beharriak erregeari pusarazi ziozkaten: ongi merexi zituen!

Ba, ba, bainan harek bezala guti edo aski egin ez duenak bota bezo lehen harria! Ezen, dakizuela, oraiko mundua kasik dena Midastua da! Izan gaiten gizon, emazte ala haur, hunkitzen, ala egiten, ala pensatzen ditugun guziak nahi ditugu dirutu! Oro salgai dira: kantu, xixtu, jestu, kontzientzia barne! Midas-en mina denetarat hedatu da, izurrite bat be- zala!

Urte berria hastean desiratzen diot munduari senda dadin eta ez ditzan merexi asto-beharriak Midas-ek bezala.

JOSTA-ELE ZAHAR

Bertze ordur aite-semeen artean, irriño, musu eta solas-aldi luze baino gehiago bazen ximiko, bonet ukaldi eta manu motz. Begi- kolpe batez elgar aditzen zuten. Gertatzen zitzaion haatik zonbait lekutan noizik behinka haurren kostatzeko ele batzuen erabiltzea. Ez zuten, ez, mendia bezain gorako gairik bilatzen. Egun guzietako gauza xeheak aski zaizkien, elgarrekilako amodioaren sugailu. Bainan entzun ezazue Lapurdi xoko batean nihaurk bildu solas-aldi hau.

—Errak, puttil, dio aita batek semeari. Bahakikeia zer egin dezake- ten bi negu-xorik murru baten gainean?

—Elgarri so behar bada?

—Ez! Negu-xori pare bat egiten die. Eta pentze baten erdian iguzki bat erretzekoa ari delarik, zer egiten du behi batek?

—Belar jaten!

—Ez! Itzala egiten dik. Eta gau betean hiltzen den kandelak zer egin dezake? Ez duk pentsatzen? Ez dirok ilunberik baizik egin. Eta

ilargiak, bere betean delarik, zonbat du pisu? Badakika?

—Zuk baitakizu?

—Bai, kiloa badik, lau laurden egiten dituenaz geroz osoan delarik, eta lau laurdenek kiloa! Eta orai, azken galdea: nork uzkerka egin dezake, sekulan desenkusatu gabe?

—Ez nik segurik, eneak laster bil bainezazke atrebi banindadi.

—Gaztenak dik dretxo hori, zartaginean uzkerka ari denean, aditu duka behin ere barkatu erraiten?

—Baduzu zèr nahi jakitate, aita! Ene aldian galdeak egingen daukitzat. Zonbat zare behar laizke Normandiako azen biltzeko?

—Nik dakita? Behar ginikek jakin zonbat aza diren.

—Behautzu aita! Aski handia balitz, zare bakarra nahikoa laiteke. Eta Pariserat joateko badakizu zonbat urrats bazinukun egiteko?

—Urruntxegi bahoa, puttil. Oraino banaki zonbat kilometra diren hemendik Pariserat!

—Emazu hortik! Karkula ez da hain gaixtoa! Urratsak berdin eginez, haratekoan hunatekoan bezanbat urrats bazinituzke.

—Ala fe, hori egia duk. Eta nik uste bainuen xoxoa hintzela!

—Kasu hortan, aita, xoxoa banintz, biga gintezke.

—Zertako bada?

—Oh! Zeren nun nahi pasa nadin, denek nitaz erraiten baitute: mutiko hori dena bere aita da: mintzo bera, traka bera, kokin- aire bera. Beraz xoxo zintezke, xoxo banintz!

Hola jostatzen ziren ximpleki asko familietan, eta, ni sinets, izpiritua xorroxten zitzaien oraiko matematika modernu guziekin bezain ontsa. Bederen haurren heinean zauden galde-arrapostuak Ene iduriko, goiz edo berant, berriz itzuliko dira jendeak gure arbasoen bizi-modu hetara, jokatzen dautzuet baietz.

(III. GERTAKARI ZENBAITEN OIHARTZUNAK.)

HAITZA, HAURRA ETA GATUA

Egun aipatuko dugun gertakaria ez da jostagarrietarik. Bertzelakoek ere funtsean hartze dukete beren aldia.

Baziren behin-eta hau egia da- haitz bat, haur bat eta gatu bat.

Haitza hiru ehun urtekoa zen: handi, lodi, adarrez zabal, dena hosto -superra. Ordu arte ekaitzeri, haize zirimoleri ihardoki zeien. Segari zenbaitek behin baino gehiagotan nahi ukan zuten erosi, taula eta ohol egiteko. Bainan jabeak beti ihardetsi zuen:

“Behautzue hortik! Ohore ekartzen dauku etxeari, bai eta herriari ere. Orotan famatua da!” Eta haitzak iraun zuen, primaderan xori- kantuz beterik, udan bere itzal goxoa jenderi hedatuz, larrazkenean xerrientzat ezkur eskainiz eta neguan sugai auzoentzat.

Zorigaitzez, haren kaltetan haren geriza-peko etxekoeri sortu zitzaizen mutiko bat.

Erranen dautazue: “Mutiko bat? Ba ahal dugu hainitz ikusi gure mendean!”

—Eiki bai, nekez ordean hunen parerik: nigartia, jeloskorra, burugogor, sinuntzi eta gastatua. Ikusi guziak nahi, nahi guziak behar. Aita, ama, aitaso, amaso, denak meneko eta zerbitzari zituen.

Erregepettittak hazi kukuak ere ez du sekulan ukan haren apeturik. Egun guziez galde egiten zuen zerbait jostagailu berri, magasinetik lekora xirtxikatzen zuena. Behin, haatik, eskatu zuen gatu ttipi bat.

—Hobe! erran zuten burrasoek. Beharbada orai gure puttikoa kanbiatuko zaiku.

Egia erran, ordutik ez zuen bizi nahi bere gatuarekin baizik. Behar zuen ohean, mahainean, komunetan, kanpoan eta barnean: sabela brentsatzzen zion, buztana tiratzen, burutik dilindan atxikitzen zuen.

Gaixo gatusa fundikatusa zen: biloa hasi zitzaion urdintzen eta begia iluntzen; bere nausi ttipiaren manerek hainbertzetaraino pastikatu zuten eta izitu, nun goiz batez ihesi joan baitzen haitzaren alderat: haztaparrez lotu zitzaion arbolari eta goiti abiatu gain-gaineko adarretaraino. Harat-eta nola jauts? Burzorak harturik miauka eman zen xikitatu nahi ukan balute bezala.

Ahuen-deitore horiek entzunik, mutikoa nigarrez hasi zen, eta oihuka: "Ene gatusa! Ene gatusa!"

—Jainko jauna! erran zuten aitamek, haurra itoko zaiku. Berehala ekar-arazi behar dira su-hiltzaleak.

Su-hiltzaleak etorri ziren zurubi handienekin. Bainan laburregi gertatu. Eta gatusa haitz-kasko-kaskotik beti deika. Muttikoa aldiz orroaz, zintzur-larrua urratzeko ere...Aitamak nigarrez haurraren nigarrek ondaturik. Su-hiltzalek ez zakiten gahiago zer egin.

Orduan bada aditu zen oihu bat haitzaren durduzatzekoa eta zu ere naski durduzatzeko zaituena:

—Trontza-zerra! Trontza-zerra, berehala!

Aitak egina zuen oihu hori. Eta hor gertatu zen ezin pentsatzeko egitatea. Bere gatusa galdu nahi ez zuen haur apotxar baten gatik haitza puskatu zuten. Hiru ehun urteren bizi, parra batek suntsitua! Zer funts-gabekeria!

Ez da afal ondoko amets bat. Jaz Frantzian pasatu gauza da. Zer zaitzu, irakurlea?

XANTZUN USOZALEA

Duela hamabortz bat urte bazen Baionan hirizain ohi bat, Samson Berdeko, denek Xantxun erraiten ziotena. Gizon bat pasta onekoa, nehor gutiri penarik egin zukeen eta erretreta harturik Burnau Karrikan bizi zen. Etxe-usoen ganako ekarri bat bazaukan eta hiru uso etxekotu eta olatu ere zituen. Sukalderat heldu zitzaizkon, sorbaldan hupatzen, ahurrean pausatzen, eta itzuli baten egiterat bazoatzin hirian gaindi,

bertze usoek bezala bazterrat zikintzen zituztela... Horrengatik hain xuxen jauki zuten auzitegirat.

Enperkadoreak garrazki erasiatu zuen: "Hirizain ohi batek jakin behar luke 1965-eko apirilaren hamarrean lege batek debekatzen duela alimale poxelu egile edo zikintsuen haztea edo altxatzea. Baiona ttipiko jendea asea da zure usoez eta pleini da.

Bainan, jauna, nola nahi duzu usoek jakin dezaten lege horren berri!

Hala da, dio presidentak, bainan ohart zaite zu zirela akusatua eta ez usoak.

Zertako ni? Eta ez de Gaulle?

Arrallerian ari zira? Ihardokitzen du idorki jujeak.

Ez den gutienik, jaun Presidenta.

Xantxunek sakelatik ateratzen du kazeta bat: hartan kondatua da de Gaullek Venezialat egin duen itzulia. Foto batek erakusten du Frantziako lehen buruzagia San Marko plazan uso bati jaterat emaiten ari...

Orduan, oihu egiten du Xantxunek, bi uso mota badira munduan, batto nor nahik haz dezakena; bertzea goseak hiltzera kondenatua?

Delmas abokatak emaiten du bere hitza:

"Jaun Presidenta, barka, otoi, gizon hunen bihotz jauzaldia eta ez uste izan politikan sartu gogo dudala. Bainan hau bezalako gizon pres-tu eta xehea nola gaztiga laiteke, Errepublikako Presidentak, hatzerri batean harek bezala egin duenean? Etsenplua goratik heldu da.

"Bertzalde, hain aise dea hunen hutsaren frogatzea?

Hiru uso hazten ditugula! Hiru Baionako zeruan ehunka badirela-rik. Hiru hoik ezagut zinezazkeia? Nola jakin zuzen egin duketen kal-tea? Ez ahal gaituzu bortxatuko iker-aldi baten galdatzerat? Denborarik galdu gabe, berehala larga gaitzazu."

Jujeak irriño bat egin du. Auzia irabazia da. Xantxun libratua da. Baionako usoen fagoretan.

JAKES PINTERO BOZ-EMAILLE

Nork ez zuen ezagutzen Jakes Pintero? Sudurra gorri eta xorrotx, galtzak oro pedaxu, eskalapoin zikin arrailatu batzu herrestan, maiz iragaiten zitzaikun herrian gaindi, baso bat arnoren eske, ogi-puska baten galdez ahalaz jaki zarbaitekin. Lanik kasik batere gabe, harat-hunat ibilki bizi zen.

—Giza-gaizoa! zioten urrikari zutenek.

—Trixtea! zioten mesprexatzalek.

—Adiskidea! zioten aldiz deputatu-gaiek bozketa zabiltzalarik. Eta orduan, beharrezko norbait sendituz bere burua, xut-xuta emaiten zen, orori beha, sudurra distirant.

Egia erran, denbora hetan bozak ez ziren radioaz ez telebixtaz preparamatzen, baina maizegi ostatu bidez. Boz-untziek ez zuten boz-papere bakar bat itzuliko, pinta bat arnotan freskatu gabekorik. Eta arno bazela! Gorritik, xuritik, bien artekotik! Hots, alderdi bezanbat arno kolore!

Beraz, behin gisa hortan jaundurik, gure Pinterok bozak aintzineko aste guzia ostatuetan iragan zuen, husten zuen baso arno bakotxean bere boza hitz emanez edaterat eskaintzaleari. Barrandutzen zutenen arabera, bazituen husturik ehun eta berrogoi bat baso. Hoinbertze edan ondoan, ezin orroit, nor izan zen xarmantenik eta emailenik eta beraz boza merexi zuenik? Zinez, gure mozkorrak burua hutsa zuen, sakelak boz-paperez beteak bezenbat.

Igande goizean sartu zen bozetako kofesategian, jaun merak eman zion enveloparekin. Baina adixkidek sakelatu hoinbertze paperetan zoin hauta?

—Bo! arnoentzat bezala egin dezagun! Arno guziak ez ote ditut sabel bererat igorri? Are! bota jaun horiek oro envelopea berean!

Eta paper lodixko batekin eman zuen boza, Bulegoko jauner erraiten ziotelarik:

—Hau bederatzi ilabeteko ernaria da. Estona nindaiteke haatik deputatu sabeltara batez erdi baledi!

Horra nola Jakes Pinterok trufatzen zituen arnoz gangailerraino ase zuten deputatu-gaiak.

Egungo egunean ez ahal da holako deputatu-gairik! Ez eta boz-mailerik!

JAKIN DUKA BERRIA?

Egun kondatuko dautzuetan gertakaria ez dut osoki pentsatua. Hanbat gaixto ez baduzue sinetsi nahi. Aurretik gertatu zait, apirilaren hiruan, Pompidou hil zen bihamunean. Berria orduantxe ikasia nuen eta etxetik partitu nintzen kafe xortarik iretsi ahal izan gabe. Haatik bide nabar gelditu nintzen ostatuxka baten aintzinean ahoa buzti beharrez...

—Errak, eiherazaina, oihu egin zautan boz ezagutu batek, jakin duka berria?

Pelloeneko Agostin zen, xerri-martxant ohia eta aspaldiko adixkidea.

—Berria dakidanez? Buru-keinu batez baietz adi-arazi nion.

Eta gizona ene mahainerat jin zen eta ene ondoan jarri, begitarte xifritu batekin.

Hasi zitzaitan:

—Pentsa zer galtzea dugun! Hain intelijenta zen! Ez nian sekulan us-teko halako pena ukanen nuela! Eta zer hutsa ez dik uzten! Laneko ez zian parerik. Ordainik nun nork kausi?

Beharriak xerrent beha nindagokion harritua, eta ene baitan pentsatzen ari nintzen:

—Zer duk mirakulu hau? gizon horrek ez zian Pompidou ikusten ahal begiko zikina bainoago. Nola debru konbertitu ahal da bet-betan?

Jakin nahi nuen kanbiamendu horren arrazoina eta azkenean erran nion:

—Ea, Agostin, azken denbora hautan ez huena erraiten ase hintzela haren pereku eta pata-ukaldiez? Beti ari hintzen ordu zela joan zadin eskola-aldi on batekin eta ordain baten hartzea aipatzen huen. Orai nigar egitera prest haizela iduri duk!

—Zer nahuk? Hala duk bizia! Maiz, bizirik poxolu ginuena hil-eta eskas diagu! Etxen nehork ez ginian maite. Egun oroz emaztea eta haurrak ari zaizkitaian: “ez dugu gehiago ez entzun ez ikusi nahi!” Bainen orai denak nigarrez ari dituk, gure aita xaharra bera oroz lehenik: alta larrua egina dik. Bada ikusi bahu, bidean lehertua atxeman duelarik!

—Bidean lehertua? Bainen nortaz mintzo haiz?

—Ederrez alabainan! Badakik Tolosan primatua izan zen zakurra, hura daukuk lehertu barda aratsean Amoztoiko traturrak.

—Ah! Bon! Uste bainuen Pompidou Presidentaz ari hintzela! Bainan badakika berria? Hil duk... hura ere.

—Bardaz geroztik bazakiat. Eder eta bigak hats beraz bezala hil dituk... Oraino ene zakurra eskapatu balitz! Pompidou joan dela, eta gero? Ez izan beldurrik, aise ordainduko die. Aldiz ene zakurra...

Galde egin diot orduan:

—Uste duka Frantzia guzia hire zakurra gatik nigarrez ariko dela eta erosiko dauzkiola leue-azauak orgataraka?

TELEBIXTARI SO

Tarbe ondoan, Benac deitu herrixkan banuen gerlako lagun bat bizi gixakoa. Gudu lanjerretan adixkidetu ginen. Geroztik noiz behinka elgar gomitatzen ginuen zoinak bere etxerat. Haren izena: Paul Vannier.

Halako batez, uste dut hango eliza-besten karietarat joan nintzaion. Vannier senar-emaztek errezebitu ninduten ongi baino hobeki.

Berek ez zuten oraino telebixtarik. Bainan heien lehen auzoak bazuen eta fierko zen bere tresna argitzaileaz: ene adixkideak gogotik gomitatzen zituen so egiterat, zerbait emankizun ohargarri agertzera zoalarik.

Hain xuxen programak igande aratsalde hartako ekartzen zuen rugby partida bat: Baiona Tarben kontra.

Auzoak deitu gintuen eta aski goiz joan gintzaizkon.

Jateko salan sar-arazten gaitu; tele-leihoxkaren aintzinean jartzen gira. Horra posta martxan. Kirola zenbait miresten ditugu: basket, polo eta bertze. Bet-betan zaldi-laster batzu hastera doatzi. Gu kontent: zaldi ederrak dira, famatuak. Pario zer nahi. Ez gira enoatuko...

Jes! Zer da hau? Deus erran gabe, horra non auzoak krik! posta hiltzen daukun...

Nor harritu, gu harritu... Ausartatzen gira etxeko nausiari galde egiterat zer pasatzen den.

—Barkatu, adixkideak! Bainan zaldi-lasterrak hor agertu diren bi aldietan posta makurtu zait. Ez nuke deusetan nahi hirugarren aldi batez gauza bera gerta dakidan.

Egon ginen rugbyko orenaren beha errespetatuz gizon horren esperientzia!

IV. SENAR EMATZAK

JOANESIN ASURATZEA

Uda gaitz eder batez Petrixoren bontza eraman zuten. Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez.

O-er zen mairu handia jabearenak. Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez.

Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez. Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez.

Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez. Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez.

Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez. Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez.

Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez. Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez.

Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez. Bontza hori berriz maldarzen zutien hain hain bontza gaitz eder batez.

IV. SENAR-EMAZTEAK.

JOANESEN ASURANTZA

Uda gau eder batez Petrikoren borda erre zen. Etxe zahar bat zen. Borda horrek maldatzen zituen hala-hala zonbait kintal belar eta soro.

O ez zen malur handia jabearentzat! Aseguratu zuen, eta hautatu zuen konpainia azkarra zen eta xuxen pagatzalearen famakoa.

Bizkitartean espertak ez ziren Joanesekin adox. Bazaukaten bordak, xahar okitua, izanez eta lehertzeko heinean, ez zuela balio berrogoi-ta-hamar mila liberakoa.

—Hogoi-ta-hamar mila, ontsa pagatua da, zioten jaun horiek. Ez bazu dirutze hori on-hartzen, altxatuko dautzugu prezio hortako bereko borda bat.

Joanes hasarre gorrian eman zen, dena sakre eta arnegu. Bainan alferretan. Amodioz ez bazen bortxaz, amor eman zuen.

Borda laster altxatu zakoten: murru xuri, tailatu gorri, leiho- atea ferde, etxe berriak bazuela begitarte mendixka gain hartan: auzoek bazuten jelostekoa. Halere Joanes ez zen kontent. Ba, segur, borda berriak zaharrak baino balio gehiago zuen; bainan polizan hitzeman berrogoi-ta-hamar paper urdinak ez ziten eskuratu. Hogoi mila ebatsi zazkotela ez zuen dudatzen. Oihuka ari zen:

—Borda zaharrak ez bazituen hogoi-ta-hamar mila baizik balio, karako! behar zuten lehen-lehenik erran, primak berrogoi-ta-hamarrentzat pagarazi gabe! Jende xehearen enganatzaile, pobren urkatzale, ohoin huts, horra zer diren asurantzetako jaunskila horiek! Denak kaio-lan sartu behar litazke!

Zin egin zuen bere baitan, konpainiako gizona zen Larrapide jauna ikusiko zuelarik, kantatuko zazkola bereak eta asto beltxarenak.

Malezia eztitu baino lehen ukan zuen haren ikusteko parada. Larrapide jauna bera jin zitzakon Joanesi bisitaz.

—Ea, zertan zira? hasi zitzakon gizona, Joanesi ahoaren idekitzeko eperik utzi gabe ere. Ah! erran dezakegu konpainia ederki zakuan sartu duzula, polizako berrogoita-hamar mila liberen orde, etxe bat altxarazi baitakozu, hirur-hogoi eta bortz mila gosta zaiona! Jakizu izan dela arrabots Parisen: espertak erasiatu eta errautsi dituzte, ez zirela xakur-errentzat ere on! Ah! zonbaitek erraiten baitute “ibiltzen erakutsi zautzunak bazakiela lasterka” ez dute segurki gezurra!

Joanesek ez zakien zer erran! Larrapide horrek bere lausengu horiekin harrotzen zakon bihotza: konpainia zakuan sartua, espertak burutik behera laidostatuak, eta, orenen buru, borda pollita, bazen harrotzekoa.

Ikusirik erdiz-erdi kausitu zuela, Larrapide jaunak ez zuen denbora galdu:

—Adixkidea, behar duzu asurantzako xifrea kanbiatu. Beha! Erran dugun bezala etxeak balio ditu hirur-hogoi eta bortz mila: bordan diren tresna, bazka eta gainerateko gauzattoek ba ahal dute egiten hogoi-ta hamabortz bat mila? Dena asuratu behar da ehun milentzat.

Joanes oraino ere zentzordatua zen eta baietz erran zuen:

—Joanes, behar zinueke bizi-aseguratu. urtean hiru ehun libera emanez, zure andreak dirutze pollita eskura lezake, zu bertze mundurat joaitean.

—Guti hortarik, ihardetsi zuen Joanesek, ez dut sosik hortako. Ene ondokoek nik bezala egin bezate: nork berea irabaz.

Ikusiz Joanesen burukeria, Larrapide jaunak pentsatu zuen bertze alderdi baterat jo behar zuela:

—Eta... zertako ez zinezake zure andrea asegu-asegura? Zu baino lehen hil baladi, zuk eskura zinezake.

Joanes ixtaño bat gogoeta egonik, ihardetsi zuen deplauki:

—Ja! Ja! Holakorik ez! Bordarentzat egin duena, konpainia aiher liteke bertze emazte baten eni emaitako!

EGIA

Egia, diotenaz ez da beti erraitekoa, baina ez da ere maiz entzulearentzat atsegingarri. Marigazte zenaren istorioa hor dugu berme.

Marigazte neskatoa bat zen handia, beltzarana, ile kuxkulatua, erna eta bil-errea. Bere begi balus eta ezpain irrutsuekin biziki eder emaiten zuen: bazterretako mutiko guziak ondotik bazoazkion, ez baitziztaion batere itsusi. Ez zitzaionen hastio ez eta hek ere berari. Funtse- eta mutikokari ausart bat bilakatu zen.

Azkenean haatik, hogoi-ta bortz urtetan Tomasekin ezkondu zen. Tomas etxe aberats bateko premua zen: hogoi-ta-amar urte zituen: ez zen ez handi ez ttipi, ez eder ez itsusi, baina langilea zen, osasun onekoa eta fiersko zen emazte eder baten jabe izaiteaz: gastatzen zuen, ez zuen uzten deusetaz behartzerat. Etxetik ateratzen zelarik Marigazte printzesa baten pare jauntzia bazabilan eta herriko gizonak hura ikustean poxi bat jeloskortzen ziren eta begi bazterrean irriño bat eskapatzen zitzairen.

Hots, Tomas eta Marigazte dohatsu bizi ziren. Marigaztek sei seme ukan zituen: heietarik bortz arras pollitak ziren, handi, beltzaran, kuxkulatuak ba eta buru onekoak. Baina mutiko karan horien artean azken sortua arras desberdina zen: ttipi, mehar, zurpail, bilo xut, beha-ko beteritsa, larru latz.

Hari so zagolarik, Tomas gogoetatua zen eta bere baitan erraiten zuen: “Enea ote da? Marigazte bertze norbaitekin ibili zaita? Baina norekin? Haurrak noren eite du? Herriko nehorenik ez! eiherazainarenik, ez harotzarenik, ez faturarenik!”

Ez zezaken ideia hori burutik haiza, baina nola atxeman emazteari berari argi zerbaiten galdatzeko parada?

Hogoi-ta-hemezortzi urtetan Marigazte eritu zen min biziarekin. Asteetik atera mehatuz eta ahulduz zoan eta erraiten zuen: “Laster hilen naiz!”

Tomas ez zen ausartzen bere kezka emazteari salatzeraz, gaixoa akaba beldurrez.

Arats batez, afal-eta, Marigaztek erraiten dio senarrari: “Tomas abantxu naiz: zoazi apezketa.”

—Konfesatu nahi duzunaz geroz, erranen dautazu egia. Ez nazaitzu

aihertuko. Urus izana naiz zurekin. Orduan maitea, azken haurra enea dea?

Eta ahapetik, bere begi pollitak piztuz, Marigaztek ihardetsi zion:

—Bai, azken hori bai, zurea duzu, ez haatik bertzeak!

HOGOI-TA-HAMAR TIROAK

Bidaurreko Mikolas gizon mehakka bat zen, dena zain indar eta osagarri gutikoa. Dakizuen bezala, osagarri eskasak maiz minkortzen duela jendea. Gure Mikolas hortaratua zen: aise kexatzen, aise jauzten. Matilda, haren emaztea, aldiz etxeko andere puxanta zen, azkarra, gizona, moko fierra, manatzailea.

Bi-biak bizi ziren Bidaurrean, bainan ez beti bake osoan. Matilda zintzurrez nausitzen zitzaion senarrari oihuka. Mikolasek ez zakien nola ihardok. Gogotik emanen ziozkan bi paso, aski nardatua zelarik: bainan beldurtzeko zen, Matildak ordainduko ziozkala bertze hainbertze, eta menturaz finkiagoak. Halako batez giza-gaizoari jin zitzaion gogorat harmaren hartzea, bi kartuxaz kargatzea, tiro bat leihotik airean igortzea, bigarren kartuxa kanoian erresalbuz bezala atxikiz. Emaztea tattit egon zen, kasik mututua.

Mikolas kontent zen asmatu zuen jokoaz, eta emazteak larderiatu nahi zuelarik, berehala harmaz jabetzen zen, eta, pan! komedia berari lotzen.

Hain usu gertatzen zitzaion nun herritarrek Pan-pan eman baitzioten izengoitia.

Matilda ixiltzen zela, ezin uka: bainan hoberenak golkoan, erran badezaket. Ezen ez zitzaizkon batere gostukoak harmarekilako jestu horiek. Bihotzean sortu arrangura herra ikaragarri bilakatzen ari zitzaion: oh! ez zuen, ez, berak senarra hilen; ja! Gizona bera hil baltzaio haatik, nigar gutirekin pasatuko zuen dolua.

Hain xuxen, afal ondo batez, Mikolas behi bat erditzen lagundurik, biziki nekatu baitzen, gauerdian, ganbaralat igan-eta, ohe-aintzinean parratapan erori zen, alditxartua.

Matilda jeiki zen eta altxatu zuen oherat.

Giza-gaizoa, hor zagon mogitu gabe, osoki desgisatua.

Ustez-eta hila zen emazteak azken agur gisa erran zion: “Merexi! Merexi! Aski sofritu diat hirekin. Ordu zuian joan hindakin bertze mundurat. Bederen fini izanen dituk hire tiroak. Banioak hire beztitze-pusken apailatzerat!”

Matilda jautsi zen sukalderat xoria bezain alegera: sua pizturik, ura eman zuen berotzen, hilari-azken arten segurtatzeko.

Bainan Mikolas oraino bizi zen. Ohearen goxoak lagundurik bere baitaratu zen, aski goiz segurik bere esposaren hitz hunkigarrien entzuteko.

Lehiakara jaiki zen, bere harma kartuxa-zintarekin hartu zuen, eta sukaldeko aterat agertu zen, begitarte zorrotz.

Matildaren harritzea! Hilmihi sea bezain zuri egin zen...

—Zer erran dun, miserablea? Zer erran dun? Merexi nuela nik hiltzea? Eta fini zirela tiroak? Berehala ikusiko...

Leihoak zabaldurik, gizonak alde guzietarat, harma karga ta-hamar tiro, ihizi-zintako kartuxa guziak erretzen zituela.

Bazterrat iratzarri zituen eta izitu. Auzoek pentsatu zuten: “Aldi huntan Matildarenak egina dik, ez bagoazkio salbatzerat!”

Bidaurrerat jin ziren saldoka hats-hanturik:

—Zer ari haiz, Mikolas? Baduka burutik?

Ihardetsi zioten:

—Ez zaitez tela hola asalda. Esplikatuko dutzuet gure kasua. Angleterrako erreginak haurra ukan zuelarik, orroiz zirezte ehun kanoi-ukaldi tiratu zituztela haren ohoretan. Oixtion gure behi gazteak umea egin baitu, ehun kartuxa ez izanez, ene ihizizintako hogoi-tahamarrak tiratu ditut. Orain nahi baduzue totta bana edan aratxearen osagarritako, sar zaitezte. Matildak zerbitzatuko zaituzte bere usaiako grazia onarekin.

Orok egin zuten irri, bainan goizeko oren et’erditan nehor ez zen egarri, salbu naski Matilda bera, ixant txar bat pasatu zuena.

Hunek konprenitu zuen Mikolas ez zela uste izan zuen gizon gaixtoa, arrabots puska bat gora-behera.

ZER XEKATZEN DUZU?

Perkain pilotari famatuaz entzun dut lehenago asko ixtorio, ez bakarrik irabazten zituen partida ederrez, baina bere emazte mokorrarekin gertatzen zaizkion kalapitez.

Aitortu behar da Perkain ez zela beti plazan bezain serioa.

Nunbait diru zerbait irabazten zuenean, berdin egun pare bat egonen zen pesta egiten, eta etxen noizbait sartuko.

Alabainan emaztea xifritzen zitzaion, ba eta askotan muttur jartzzen, manera triste horiek ezin sofrituz.

Halako batez Donapaleutik pilota-partida baten biharamunagoan itzuli baitzen etxerat gure Perkain, arras murrutunean kausitu zuen etxeko anderea. Bai, osoki mututua.

Gizona ere ixilik dago:

—Ha! Ha! dio bere baitan, samur haiz! Ikusiko dinagu ea aintzina egonen hizanez fitsik erran gabe!

Eta berehala ganbarako armariorat doa, mihise-pila bat hartzen du, eta hop! lurrerat botatzen. Gero oihal-pila bat aurdikitzen du, eta berriz mokanes-pila bat...

Armario guzia hustuko ote du, hasi duen hatsean?

Etxeko anderea hurbiltzen da eta gahullamendu hortaz artegaturik galde egiten dio:

—Bena, azkenean, zer xekutzen duzu?

—Zure mihia! zion ihardetsi Perkainek!

IXTORIO ANGLESA

Bai, anglesa da kondatzera noan gertakaria. Alde batetik aipatuko ditudan bi senar-emazteak anglesak ziren, eta Angleterran pasatu zen adituko duzuen pasakizuna.

Uda zen, erretzeko beroa ari zen. Hain luzaz ibili ziren oinez bazterrez-bazter bi jaun-andere xaharrak, non gaixo andereak nahiko baitzuen pausatu:

—John, manatzen dio senarrari, geldi gaiten ixtan bat itzalean.

Johnek ez du batere akidurarik senditzen: gogotik pasea laiteke aintzina; bainan baditu berrogoi urte ezkondua dela, erran nahi baita aspaldiskoan “hezia” dela. Berehala on-hartzen du bere esposa xahar-raren abisua. Galdatzen du:

—Nun gelditzen gira? Hango haitzaren azpian?

—Urrunegi da. Orizu, jar gaiten hesi lodi eta gora hunen itzalean: biziki ontsa izanen gira.

Bainan jarri orduko, horra nun hesi lodiaren gibeletik mintzo batzu heldu zaizten: bi eskongai ari dira elgarri mila agintza goxo egiten.

Andere angles xaharrak, ongi ikasia izanez, ez ditu segetetu horiek ikasi nahi. Ahapeka erraiten dio senarrari:

“Nahi gabetarik tokatzen ez gaituzten solas batzuez jabetzen ari gira...”

John ez da axolatua. Ez du deus ere ihardesten.

Hostoilaren bertze aldean hitz ederrak ez dira atertzen. Neskatxa-boz batek dio:

—Uros izanen zira enekin, Bob gaixoa: zin egiten dautzut, zuretzat izanen naiz emazte bat beti ezti maitagarri bat, mana- errexa, artatsua, eginbidetsua...

Eta mutiko batek arrapostu:

—Oh! Darling! Bazinaki zoin uros naizen! Zorionean igeri nabila! Hiru egunen buruan bat eginen dugu eta zurekin izanen naiz, zure ondoan bizi guzikotz. Pentsa, Darling, ene bizia, ene bizi guzia...

Nahiz bere senarra ikusten duen lur eta zur egoki, andere xaharrak errepikatzen dio:

—John! ez gaitezke hemen egon gisa huntan. Ahalgegarri da gure manera: egizu zerbait: mintza, kanta, ar zaite eztulka, oihuka; hots; Jainkoaz, nolazpeit adi-araz zozute ez direla bakarrik!

Eta mutikoa aintzina ari hesi gibeletik:

—Bizi guzia zure lagun, o Darling, zer zoriona, zer betiereko doha-tsutasun osoa...

Andere xaharra nehun ez dagoke:

—John, erraiten du berriz ere, gizon gaztea aditu duzu mintzatzen, bazterretik nehiork entzuten ez balu bazala. Manatzen dautzut, abisa zazu!

Bainan John-ek burua frankilki higitzen du eskuin-ezker:

—Ez, du ihardesten emeki, ni, duela berrogoi urte, haren adina nuelarik... nehork ez ninduen abisatu!

GASNA

Behin parropiant bat apeztegirat joan zen present batekin. Gelariak errezebitu zuen eta jar-arazi. Gizonak mahainean pausatu zuen bere emaitza eta gelariak erran zion:

—Orizu, orai lauetako egiteko ordua baita, atxemanen dautzut gasna puxka bat: preseski biziki ona badugu.

Alabainan jaun erreterak aski artamendatu zion, norbait heldu bazen present batekin, zerbait eskain zezon.

Beraz gure emaztekoa joan zen gasnaren bila eta mahainean pausatu zuen ogia eta ganibetarekin. Botoila ere eta baso bat ekarri zituen, trago batek jana pusa zezan.

Gizonak begi gose batekin behatu zion gasnari eta puska bat pikatu zuen. Jan zuen arraposki ixtorio kondatuz.

—Ba, ala fe, biziki on da gasna hau, poxi bat gehiago hartzen dut...

—Bai, segurki, dio gelariak, hortako da, har-azu, har!

Jan eta mintza, gizona bertze puxka baten pikatzera zoan. Ba eta gelaria kezkatzen hasia zen, pentsatzen zuelarik:

—Hola segituz, gizon horrek ez daut limarrik utziko! Zer egin behar dut?... Funtsean jaun erretora elizan baita, banoako kontseilu galdatze-ra!

Hala egin zuen: ixilka jalgi-ta elizaratu zen, eta erran zion:

Halakoa etxen dugu: present bat ekarri du, eta erran dautazun bezala lauetakoa eman diot; hain maite duzun gasna hortarik eskaini diot; alaintsot, lehen aldian ausarki zerbitzatu da eta biziki ona kausiturik, bigarren puska bati lotu zaio, eta ori hirugarrenaz jabeturik utzi dut: hasian hasi badut beldurra ondarra janen daukula. Zer egin behar nuke geldi dadin?

Bi gogoeta eginik apezak erran zuen:

—Uste dut aurkitu dudala: errozu gasna hortarik sobera jalea mutu bilakatzen dela. Ikusiko duzu, berehala utziko duela.

—Bon! Bai, erran bezala... Banoa lasterka, beldurrez-eta berantegi hel!" Gelaria etxeratzean, gizona bere laugarren puska ari zuen pika-tzen. Pentsa emaztekoa kexu zenetz! Erran zion:

Gizon gaixoa; badakizu ez nizela doluz artzen, jakin behar duzu ordean gasna hortarik sobera jaten duena mutu bilakatzen dela.

Gure gizonak pausatu zituen bere ogia eta bere gasna.

Gelariak pentsatu zuen:

—Engoitik salbu gira!

Bainan urrun zabilan. Huna gizonaren ateraldia:

—Etxen emaztea goizetik arrats ari zait kalakan, ezin atertuz, burua hausten dautala; uste baduzu mututuko duela gasna hunek, dena har-tzen dut eta jan-araziko diot. Esker mila!

V. ERLISIONE TA APEZ

TEILATU GAINEKO KOFESIOA

Uhartearen biziaren bi senar-emazte zahar, Paulino eta Paulina. Etxe hori bi ibaien juntako lur-mihi batean eraikia zen. Udan atsegin zen egoitza hortan bizitzea, freskura ez baitzen ur-hegiari esker epel-zen ere.

Neguan hargatik etxea ez zen hain gustagarria: paretak, zola bezala, beti izerditan ziren, hezea zariotela: marranta, kostuma eta eztul gaxtoenen biltzeko leku hauta.

Eta ez ditut oraino aipatu, ibaiak hantzearekin gertatzen ziren uholdeen ondorioak. Orduan etxe-behere guzia behar zuten hustu eta lehen estaian bizi, urak gora zireno.

Bainan otsail egun batez, mendiko elurak urtzearekin, latsak atera ziren. Uhartearen laster setiatu zuten ur basek. Hori ez askiz bezala, euria eman zen zurrupitan jausten: inguruetako lur guziak urez estaliak ziren eta bi zaharren etxeko lehen estaia ere zenbait orenen buruan putzu bilakatu.

Handik ezin ihes egin, auzo hurbilik ez laguntza zerbaiten galdatzeko. Paulino eta Paulina igan ziren teilaturat eta han ixtaklok jarri hegatz-bizkarrean.

Ba eta urak beti goiti ari... Paulinak so egiten zuen alde guzietarat, ea norbait agertuko zitzaizen, almadiaz edo barkuz salbatzerat...

Nehun nehor ez...

Eta erran zion senarrari: "Gaixo Paulino, ez duk probetxurik. Hemen hil behar diagu eta Jainkoaren aintzinerat joan gabe gure bekatue-

tarik garbitu. Apezik ez baita, elgar kofesa dezagun, heriotze on bat egiteko gisan. Has hadi, entzuten hut”.

Paulino zeinatu zen, eta bere konzientzia hustu zuen, baizik-eta mezak huts egin zituela, gezur parrasta bat erran, neska batzuekin ibili, ohointzan zenbait aldiz ari izan, mozkortu, hasarratu, eta nik dakita...

—Orai hire aldia dun, Paulina!

—Ez dik balio, Paulino... Urak beheiti ari dituk...

KITTO!

Tipuldeiko Ttotte izan zen kofesatzen urtats bezperan, behar zituela konduak egin Jainko maitearekin, bururatuxea zen urteari buruz.

Elizarat-eta, kontzientzia etsaminatu zuen bere ustez ezinagoko artarekin; eta, itxuraz segurik, ez zen batere samur ateratu konduez: eskuak elgarri torra eta torra ari zen, begiak dirdir, irri goxo bat ezpainetan.

Kofesategian sartzeko aldia jin zitzaionarik, hein bat debotki belaunikatu zen apezaren oinetan, zeinatu, eta manamenduz- manamendu eman zen bere zakuaren husten:

“Aita, uste dut urtea ez dudala hain gaizki pasatu.

Lehenbiziko manamenduan, otoitzak egin ditut, bigarrenean ez dut beti Jainkoaren izena ongi erabili: batean **bai**, bertzean **ez**, kitto!

Hirugarrenean, mezarik ez huts-egin; laugarrenean aitari kaka zaharra erran; batean **ez**, bertzean **bai**, kitto!

Bortzgarrenean, malezia atxiki auzoen kontra; seigarrenean, ez dut erraitekorik: batean **bai**, bertzean **ez**, kitto!

Zazpigarrenean, deusik ez ebatsi, zortzigarren hortan gezur pilista bat; batean **ez**, bertzean **bai**, kitto!

Bederatzigarrenean, lohikeriazko gogorik ez, hamargarrenean, bertzenetik hartzeko gogoia bai; batean **ez**, bertzean **bai**, kitto!

Horra, ene kondu garbia! Orai zuk ikus, aita, emanen dautazunez penitentziarik eta absoluzionerik!”

Apezak ihardetsi zion: “Ondar aldian ukan zinituena?”

Ttottek baietz, eta kofesorrak orduan: “Ondar aldian **bai**; aldi hontan **ez**, kitto!”

Ez dakigu Tipuldeiek zer pentsatu zuen!

JAUNAREN ARNOA

Lukuzeko ixtorio xaharra dut egungoa. Lukuzek orduan arno-toki fama handia zuen; eta “vin de luxe” erraitean, askok gogoan ez zuten herri hortako arnoa baizik!

Parropiako erretora gizon xarmanta zen, jendeari atxikia eta ordainez orok estimatua. Bainan azaro haste hartan gaizo apezza griñatua zagon: mezako arnoa finitzerat zoakiola.

Maiana gelaria ohartu zen haren tristeziak eta askaria zerbitzatzearan erran zion:

—Jaun erretora, mezako arno barrikota abantxu da, ez zaizko gelditzen bortz-pa-sei basotara baino gehiago. Konprenitzen dut zure pena. Haatik ez duzu etsitu behar. Amets bat egin dut barda, mixteriozkoa: zure barrikota ikusi dut bera arno xuriz betetzen!

—Ba, hori mirakulua litake, eta gu bekatoros tristeak girenak, nola asma Jainko maiteak hola gastatuko gaituela?

—Jaun erretora, ez nuzu finitzerat utzi. Ametsak Lukuztarrak erakutsi dauzkit bederazka heldu zure barrikotean arno xuri ixurtzerat!

—Ah! hori bertzerik da, eta amets hortan bada enetzat erakaspén bat baliosa.

Ondoko igandean Jaun erretorak predikua mezako arnoaz egin zuen:

—Haurride maiteak, mezako arnoa eskastuko zaiku, eta hain xuxen, eskastuko, noiz-eta ere zuen mahasti ederrek sekulan baino arno xuri gehiago eman baitautzute. Jainko maiteak igorri dautzue mahatsaren ontarazteko iguzkia. Zuzen da harek ere zuen errekolatan parte ukan dezan. Ez dut nahi familia baten edo bien gain utzi mezako arnoaren fornitzea. Oro partzuer izaitea obra on hortan, izan ditakea deus ederragorik? Daigun igandean barrikota ezarriko dut eliza kalostra

pean, eta familiek askiko dute pinta bana arno xuri hartan ixurtzea. Oraitik esker mila Jainkoaren izenean.

Ondoko igandean, kalostrepean zen barrikota antonadar batez apailatua. Elizan sartzean, pinta bana ixurtzen zuten familia guzietako jaunek edo anderek.

Eguerdiko barrikota betea zen. Loriaturik jaun errektorak etxerat bildu zuen eskorgetan.

Jastatu ere nahi izan zuen zer gustu zukeen arno berriak, Jaunaren arno berriak...

—Jesus! Bainan dena ura duk!

Harritua zen apez gaizoa!

Lukuztarrek egin zuten gehienek arrazoinamendu bera:

“Bertzek arno hutsa emanen baitute, nik pinta bat ur emanik ere, ez da ezagun izanen!”

Maiana hasi zen oihuka:

—Urde zikinak ez bertzeak! Horra zer diren zure parropiantak!

—Xo! xo! Maiana! Beharbada mirakulu bat dugu hau, arnoa ur bilaturik, gormandizaz mezako arnoa jastatu dudalakotz.

JONDONI MARTIN-EK JELOSKERIA EZIN JASAN

Jondoni Martinez kondatzen da asko gauza: ixtorio batzu, egiak, hala nola bere mantoa bi zati egin zuela ezpata ukaldi batez gizon erdibiluzi bati zerbitzu egiteko; eta bertze ixtorio batzu, ongi afaldu ondoan pentsatuak.

Egun irakurtuko duzuen, zuhauek ikus zen motakoa den. Behin batez, bi gizonak laguntza handi bat egin baitzioten, nahi ukan zituen saristatu, ez erranez xoilxoila “Jainkoak ordain diezazuela” edo “Otoitz bat eginen dut zuentzat” -bainan polliki galde egin zioten: “Zer nahu-zue eman diezazuedan? Hitz dautzuet ukanen duzuela!”

Azeri maltzurak baitziren bi gizonak, pentsatu zuten hobe zutela ihardestea, alegia umilki: “Iguzu nahuzuna!”

Eta jadanik batek eta bertzeak ere haxe zuen gogoan:

“Ez ahal dio bati emanen bertzeari baino gutiago! Hala izaitekotz, ni izan nadiela gehiagoduna!”

Jondoni Martin-ek usnatu zituen haien sendimenduak eta ez zaizkon batere gustatu. Deliberatu zuen frogatuko zituela, berak ez zakielarik, gaizoak, zoin gaizki bururatuko zen froga hori!

—Adixkideak, hitz dautzuet galdatzen duenari galdatua emanen diotala, eta doblea galdatzen ez duenari.

Bi gizonen harritzea! Eta ez batek ez bertzeak deliberatu nahi lehen galdearen egiterat...

—Has hadi, hi, zion Batitak.

—Has hadi, hi, zion Josepek.

—Alo, Josepe... galda-zkik bortz ehun mila!

—To! zertako ez nik miliuna?

Eta hola abiatu zen hizkatzea... gero eman ziren zanpaka, eta, azkenean, azkarrago izanez, Josepek Batita lurrean zaukan itotzeko heinean tinkatzen zuela, oihuka erraiten ziolarik: “Galda-zak! galda-zak! galda-zak!”

Eta, leherturik, Batitak galde egin zuen. Irri gaixto batekin, behakoa xorrotx, boza erlats, iduri itotzen ari duten zakur batena, segur izaki-eta galtzale zela, bainan, debrua izanik ere bertzeak doblea galdatuko zuela, oihu hau egin zuen: “Otoi, berehala, Jondoni Martine, oker nezazu!”.

Hor berean begi bat galdu zitzaion eta Josepe itsu bilakatu zen, sakre izigarri bat botatuz.

Holakoak dira maizegi gizonak, bertzen zorigaitza nahiagoz, beren ona baino! Jeloskerien fruitu kiretsa!

APEZPIKUAREN BENEDIZIONEA

Euskal-herrian apez-ixtorio hainitz kondatzen da. Gehienetan apez trufatzeko, bainan gaixtakeria handirik gabe. Huna gure xantre zenak kondatzen zaukun bat. Ea irakurtzaleari gustatuko zaion!

Bazen herri hartan erretor bat xehea, kartsua eta jakintsun fama egiten ziotena. Herriko jende guziekin elhaire zen, izan ziten elizatiar ala ez.

Lekuko oihanzaina luzaz hiri horietan egonik fede gutirekin itzulia zen hunarat eta mezetan ez zuten biziki bakan baizik ikusten. Halere laket zuen jaun erretorarekin mintzatzea erlisioneaz kanpoko gauza askoz.

Hain xuxen berria hedatu zen jaun erretora Pariserat deitua izan zela Nuntzioaren ganat eta apezpiku izendatua zela.

Oihanzainaren beharrietarat jin zen berri handia. Jaun erretora buruz buru eginik basa-bide batean erien bisitatzera zoala, arrestatu zuen:

—Agur, jaun erretora! Egia da beraz erraiten dutena apezpiku izendatu zaituztela?

—Ba, hala duzu, adixkidea. Ez nindagon horren beha, eta gauzak ez nau alegeratzen. Arras ontsa nintzen hemen, eta karga pisua botatzen dautate bizkarrerat.

—Ez ahal zira halere pleinituko grado hori irabazirik! Seguraz ere orai sos gehiago hunkituko duzu parropia huntako Inagilek baino?

—Adi-zazu, adixkidea, ez duzu deusik ezagutzen gure ofizioaz; ez dugu suiet hori aipatuko. Nahi nuke, jakin dezazun, irabazten dudan diru guzia eman nezakeela zure arimaren salbatzeko! Eta gizon gixakoa zirelaktz, uros nintake emaiten banautzu, partitu gabe, apezpiku berriaren lehen benedizionea. Ea, balunika zaite!

Oihanzaina, sesitua zen; bainan kenka hortan ez baitzion apez gai-
zoari afrunturik egin nahi, sakre zenbait murmurikatuz eman zen baluniko, usaiarik ez izanez, ez baitzen batere gostura.

—Adixkidea, erran zion apezpikuak, zure buruaren gainean eskuak pausa ahal ditzadan zure benedikatzeko behar zinuke errespetuz buru-hastu.

Apezen kontrako aiherkundeak erran-arazi zionez, ala fede luzaz

lokartu baten bet-betan iratzartzeak, dena den, gizonak mogitu gabe ihardetsi zion:

—Jainko maite bat balin-bada, ez duzu pentsatzen zure benedizio-neak ene boneta trebesatuko duela?

Ixil-ixila apezpiku berriak liturgiari lehen zarrasta egin zion atsegin egiteko bere parropiant bihurrienari.

FRAILEA ETA SAKREAK

Titulu batean bi hitz horien elgarri juntatzea, ez dea ditaken gauzarik itsusiena, aipatuko dugun frailea zelarik gizon saindu bat, eta sakreak munduko juramendu ikaragarrienak? Bizkitartean holako uztartze batez solastatuko nizaitzue. Irakurleak barka dezadala egungo auserkia.

Frailea, kaputxin prestu bat, Jaikoaren gizona zen osoki; dena zentzu, emekiño bazabilan eta emekiño mintzatzen ohi zen. Sekulan ez oihurik, are gutiago sakrerik. Bat bakarra eskapatu balitzaio, mihi-puska bat iretsiko zuen. Bazterretik, itzainen ahotik “Ala Jinkoa” edo “debrua sar balakio” entzuteak berak lazten zuen eta aldi bakotx kurutzearen seinalea egiten zuen. Nork pentsatuko zuen fraile horrek noizbait laudatuko zituela ezin jasan zezazken sakreak?

Hori iragan zen bada itsas-untzi batean. Aita kaputxinak untzia hartu zuen anai-lego batekin, han nunbait Ameriketara Ebanjelioaren hedatzerat zoalarik. Batela ez zen hoberenatarik. Joare-mihia bezala inarrosiak ziren. Eta mariñelak? Bizardun batzu, beti oihuka ari, dena hitz arrunt eta sakre!

Egia erran, norbaitek frailea abisatu zuen, ziolarik: “Guziak jende onak dira. Sakrea derabilate hatsa hartzen duten bezala. Bainan etzazu kasu egin, Haatik tenpesta gaixto bat altxa baledi, eta orduan sakreak utzirik has balite elgarri musuka eta bata bertzeari barkamendu galdez, ai orduan egizu berehala kontrizionezko akta. Ez daite nehoerentzat salbatzerik...”

Ondoko egun batez, Atlantikaren erdi-erdian zirelarik, itsasoa saheleko min batek hartua izan zen. Nehun ez zagon. Haize erho batek uhainak buhaka hantzen zituen, etxea bezain gora igaiten zirelarik eta gero urratzen, leize barna batzu zilatuz. Gaixo untzia goiti beheiti ari

zen, intzaur-kuskua iduri jats alimale batek erkastatzen zukeena. So-
toan bi kaputxinak otoitzean ari ziren, mokanesa ezpainetan eskuz atxi-
kiz, itsas-jorik.

Aita kaputxinak bet-betan erraiten dio anai-legoari:

—Zoazi ikusterat zer ari diren mariñelak.

Anaia joan zen, baina laster itzuli begitarte xurpaildu batekin:

—Bazinaki zer pasatzen den! Arras galduak gira. Gizonak sakreka
ari dira debruak bezala. Dudarik gabe gaztigatuak izanen gira!

—Diozu zer nahi juramentu dariotela?

—Bai, egundaino entzun ez ditudan afrusenetarik!

—Eskerrak Jainko maiteari! Salbu gira! erran zion aita kaputxinak,
besarkatzen zuelarik. Fraileak ez zakien zer pentsa bere lagunaren boz-
karioaz.

Eta horrela gertatu zen behin, sakre batzuen gatik Jainkoari eske-
rrak bihurtu izan baitzaizkion.

VI. IRRI TA KITTO!

XAPELAREN ERRESPETUA

Egungo egunean gazte gehienak eta hain gazte ez diren gizon batzu ere buru-has badabiltza.

Lehen, kanpoan segurik, gizonek ekartzen ohi zuten zerbait buruko, xapela ez bazen boneta, nahiz bakotxak bazaukan haren plantatzeko manera.

Aitoren semek gaitzurua bezalako zapel gora batzu karreatzen zituzten, miraila bezain legun eta distirantak.

Xapel hoieri erakusten zitzairen errespetu.

Xapelduna etxe batean sartu-ta, buru-hasten zen bezain sarri, norbaitek xapela hartzen zion norapait altxatzeko, kasu eginez erortzerat ez utz eta gero nehor ez zadin haren gainean jar. Kasik jabea bezanbat ohoratzen zuten.

Funtsean orroiti naiz elizan segurik xapelak artetan xapelduna bera ordaintzen zuela. Baionako katedralean jaun batek (predikaria hobeki entzun nahiz edo nik dakita) jartzeko lekua segurtatu gogo zuelarik, aski zuen hautatu kadiran edo alkian bere xapelaren ezartzea toki-zain: nehorik ez zion plaza ebatsiko, xapela gizonaren ordaina izan balitz bezala.

Hiri hortako bereko ikastetxe batean bazuten “profesur” famatu bat meloin deitu zapel gain boropil batekin zabilana. Uste zuen hartarik heldu zitzaiola burutik behera larderia berezi bat.

Egun batez, auzapeza zortziak et’erditan mintzatu behar baitzuen, karkulatu zuen, eskola has tenoreko ez zela ikastetxerat itzulia izanen.

Zer egin? Goizik jin zen bere eskola-salarat eta bulegoaren gainean pausatu zuen bere xapela, hura ikusiz eskolierak sartu-ta haiduru egonen zitzaizkola. Eta joan zen trankilki auzapezaren ganat.

Bederatzieta eskola hastea. Mutikoak sartzen dira. Ez dute erakaslerik. Ixtant bat badaude irriz eta kalakan, baina laster husten dituzte lekuak.

Bederatziak eta laurden. Horra erakaslea hats-hantua heldu. Hauxe da ixtorioa! Eskolan nehor ez, mahainetan ez liburu, ez kaierik.

Bulegoan xapela tente.

Sinets nezazue, gaizo gizona arras afrontatua zela, arrunt esmalditua.

Biharamunean hauxe erran zeien mutikoeri:

—Atzo ikusi duzue ene meloina bulego hunen gainean, beraz bazinakiten ez nintzela urrun, eta halere ez zatzaizkidate haiduru egon. Puni izanen zarete. Bihar goizean atzoko letziona erreztatuko duzue."

—Behauk hortik, pentsatu zuten eskolierrek.

Biharamunean erakasleak ez zuen ikusi ikaslerik. Mahain ttipietan haatik haurren leketan herronkaturik bazen hogoi-ta-bortz xapel. Iduri zuen oihuka erraiten zutela:

"Egin zak hemen bagine bezala!"

Gizonak konprenitu zuen. Omerekoa zitakeen. Eta gerokorik gabe finitu omen zen ixtorioa.

KONDU-EGILE BATEN HAUTATZEA

Baionan bazen bertzorduz **Au bon Samaritain** izeneko magasin handi bat. Haren jabe eta buru, Abner Mendez amarru gaitzeko soskaria.

Kondu-egile baten beharretan kausiturik, erreklama bat ager-arazi zuen eskualdeko kazetetan, eta hiru kondu-egile gai presentatu zitzaizkon.

Hiruei galde bera egin zeien:

—Zenbat dira biga eta biga?

Lehen biek duda-muda izpirik gabe “lau” ihardetsi zuten eta ez zituen on-hartu.

Hirugarrenak ukan zuen kargua.

“Lau” ihardesteko orde begiratuki xutitu xen atearen zerratzeke eta erridauen beheititzeko: gero, nausiaren bulegoaren gainetik makurtu zen, eta ahapeka galde egin zion:

—Zenbat nahi zinuke egin dezaten?

Mendez-ek pentsatu zukeen:

—Hau diat hau, behar dudan esku-makila!

MOZKORRAREN ZAPETA

Mundu huntan, nahiz ez naizen biziki kurritua, ikusi izan ditut mozkor mota hainitz. Badira trixte nigartiak; badira alegerak; badira bihotz eriak orori musuka ari; badira koleratsuak; badira ixilak; badira arraboslariak.

Aipatzen noan Panpale zena azken hoietarik zen: gizon prestua, bainan zorta bat edan-eta gauzak birrinbili barranbala zerabiltzana: bo-toilak, basoak, kadirak dantzazten zituen, ateak banbatzen, zakurrak ostikatzen...

Bi estaiako bigarreanean zuen ganbara Panpale gaizoak eta azpi-koan Martzel ez zen gizon gaixtoa, Panpale ez zuen batere etsaia eta haren mozkor-aldiak barkatzen ziozkan. Erraiten ohi zuen: “Gizon batek horditzen duelarik bere burua, nork daki zer penak arnoan ito nahi dituen?”

Bainan Martzel-ek gauaz lo egin nahi zuen. Panpale, aratsean, ostatutik etortzean, sigi-saga esku-banda atxikiz eslakerak igan- eta, bere gelan sartzen zen eta buluzi gabe ohe-gainean taloa bezala etzaten. Gogo galdurik ixtan bat bazagon, ba lo, ez lo; eta estalien pean sartzerat zoalarik, zapetak banazka erauzten zituen eta besainka aurdikitzen par-tetaren kontra, arrabots handi bat eginez.

Martzelek peko ganbaratik, azantz hori entzutearekin, kolpez atzartzen zen lotarik, gero lanak baitzituen ezin berriz loakhartuz...

Egun batez Martzel menturatu zen Panpaleri erraitera ahal bezain goxoki, zer gertatzen zitzaion. Panpalek ongi hartu zuen lagunaren erreportxua, eta hitz-eman engoitik bere zapetak pollikiño aterako zituela eta ohe ondoan arrabotsik gabe pausatuko.

Hitz-emaitea aise da, bainan hitz-emanaren ahanztea berdin errex.

Arats hartan berean Panpale, bere eguneko ziminoia bildurik sartu zen: ohean bere soinekoekin etzanik, ixtant bat egon zen usaian bezala, buluzi gabe. Azkenean zapeta bat erauzten du, eta bortizki igortzen ganberan trebes firurika, azantza ez ttipia eginez...

Orduan berean heldu zaio gogorat Martzeli egin agintza, eta bigarren zapeta pollikiño ilkitzen du eta ohe ondoan pausatzen arrabotsik gabe.

Biharamunean Martzek kausitzen du etxe-aintzinean:

—Adixkidea, aldi huntan aski lo egin dukezu?

—Ez, sekulan baino gutiago!

—Nola ba?

—Bertze zapeta noiz batako zinuen beha egona naiz ez dakit zenbat denbora!

MUSDE MARTINEN MENSKERIA BAT

Musde Martin gizon handi bat zen: biloa beltz, sudurra zorrotz eta kako, beti berdintsu bezt: trikota gorri eta beltz, galtzak urdin, zapetak hori eta zikin. Sudur gainean ixtaklok luneta pare bat zapetak bezain zikinak.

“Vila” batean bizi zen, oilotegia etxeari zatzikola.

Ofizioz beti aldakor: atzo buxer, egun segretario, bihar musikari, etzi hargin.

Kanboko kartier batean bizi baitzen, Kanboarrek bitzi batentzat zaukaten, bainan ez zuten batere hastio, haren menskeriek jendea jostatzen zutelakotz.

Zenbait aldiz haatik bere lehen auzoak Berterrextarrak guti edo aski enoatzen zituen bere enuxenkeriez.

Huna haren balentrietarik bat. Behin hiritik itzultzen zelarik, etxerat heltzean, begiak zeru-alde altxatu zituen eta Berterretxeneko teilatu-bizkarrean haize-orratz bat hauteman zuen, metalezko oilar bat. Mende erdi bat bazuen gain hortan landatua zela, bainan Musde Martin ez zitzaion ordu arte ohartu.

Eta bet-betan huna gogorat sortu zitzaion ustekeria:

“Berterretxek oilar hori hor ezarria du ene oiloen bere ontasunerat bil-arazteko, hetaz jabetzekotan”

Ez zezaken holakorik sofri. Aratsean arma eskuan jalgi zen etxetik, bainan ez zuen fitsik ikusten ilunbeen gatik; auzoaren leiho guziak zerratuak ziren. Musde Martin lanpa baten bila joan zen.

Itzuli-eta, ez zezaken esku batez lanpa atxik eta bertzeaz arma erabil.

Berterretxeneko portailean letra-untzi bat baitzen, haren gainean pausatu zuen argia zeharka, haize-orratza ikusteko gisa eta bi tiroz metalezko oilarra erori zen lurrerat.

Arrabotsak iratzarri zituen auzoak, argi guziak piztu ziren. Berterretx jali zen aterat.

Musde Martini jabeldu zitzaion:

—Zerk zabiltza, Jauna, etxe guzieri tiroka artzeko?

—Ikas hor, Jauna, ene oiloen errespetatzen!

Berterretxek ez zuen deus ere konprenitu.

ONTASUN TTIPI BAT

Bazen behin alarguntsa pobre bat. Alaba bat bazuen ezkontzekoa.

Neska bertze asko bezalakoa zen, ez itsusiagoa, ez ederragoa. Dotetzat bere hogoi urteak zituen, bainan ernea zen, garbia eta omore onekoa.

Amak konpainietan alabaz mintzatzeko parada zuelarik erraiten ohi zuen:

—Ezkontzen delarik ontasun ttipi bat utziko diot.

Mutiko bat, neskatxaz agradaturik eta amaren agintzaz ere kondu harturik, harekin ezkondu zen. Ezteietarik landa, zenbait asteren bu-ruan, joan zen ama-ginarrebaren ganat:

—Ama, hitzeman zinuen ontasun ttipi hura ez ahal zaitzu ahanzten?

—Alabari segretuki emana diot ezkontzeko goizean.

—Nun da bada ontasun hori?

—Ez zirea ohartu josten ari denean zure emazteak haria orratzean sartzen duen aldi guzietz koropilo bat egiten duela hari-puntan? Nik erakutsi diot segretu hori! Segretu baliosa, ezin aski prezatuzkoa!

—Arrallerian ari bide zira?

—Ez den gutienik, haur maitea. Ezen jakin behar duzu, neska batek haria ez koropilatuz lan txarra egiten duela: orrotza pasatzen da, orrotz-tara ere bai, bainan oihala ez da josten, eta berriz eta berriz hola segi-tuz, luzara orenak eta orenak ari dira galtzen, bizi batean eguna eta asteak alferretan baitoazi... Dakizula, mailez-mail sareak muntatzen baitira, bihiz-bihi zinaurri-ziloak betetzen, irabazi ttipika moltsa jori-tzen, gisa berean xortaz-xorta dupa husten da... Beraz ontasun bat da pondurik ez galtzea eta orok dakitena, behialakoak pondu batez galdu zuen bere astoa.

HIRU XIMINUEN ERAKASPENA

Gure herriko errientsa biziki maite dute hurrek, biziki alegera baita.

Egia erran jostatuz bezala argitzen eta altxatzen ere ditu bere esko-lier-eskoliersak.

Joan den egunean eskolarat ekarri du Japonese marmol-iduri bat, hiru ximino itxuratzen zituen, eta tauleta baten gainean ezarri du de-nek ikusteko gisan.

Ximino horietarik lehenak bere begiak gordetzen ditu; bigarrenak bere beharriak tapatzen; hirugarrenak eskua muturraren aintzinean emaiten.

Haurrak so eta so daude, eta azkenean Jomingok erhia altxatzen du, zerbait galde egiteko:

—Zer nahi duk, Jomingo? dio errientsak.

—Nahi nuke jakin zer diren ximino horien sinoak, eta zer erran nahi duten.

—Arrazoin duk, Jomingo: orok behar duzue hauteman ximino horiek emaiten daukuten erakaspena. Kasu hunat! Begiak gordetzen dituen horrek dio: “Ez ikus gaizkirik.” Beharriak tapazen duenak: “Ez entzun gaizkirik.”; Eta eskua ahoaren aintzinean duenak: “Ez erran gaizkirik!” Konprenitu duzue?

Orok betan: “Bai, Bai, anderia!”

Bizkitartean Peiok gibelesko alkitik erhia altxatzen du. Andere errientak orduan:

—Peio, baduka erraitekorik?

—Eni iduri zait berdin bertze zerbait erran nahi luketela.

—Uste duka?

—Lehena entzuten dagola, bigarrena so, eta hirugarrena gogoeta!

—Funtsean, hire adineko mutiko batek pentsatzeko, ez duk batere gaizki!

Peiori sari bat eman dio andereñoak mila arrazoinekin.

NESKATO OHIA

Aspaldiko errana da, baginaki okinak gure ogia nola egiten duen, ez ginezakela ogi mikorik jan... Zenbaitek ikasi omen zuten behin jan berria zuten salda zertarik egina zen.

Bazkaltiar andana bat bildua zagon mahain eder eta aberats baten inguruan. Neskatoak salda ekarri... Salda jastatu orduko, bazkaltiar guziak elgarri beha: halako gostu bitxi bat kausitzen zioten saldari... Bizkitartean denek iretsi zuten deusik erran gabe aintzinerat eman zitzaien guzia.

Bainan sukaldetik bertze deusik ez heldu. Etxeko andereak, pazientzia labur, badoa bixi-bixia sukaldetat.

Oren laurden baten buruan, etxeko anderea ez oraino ageri. Nausia

badoa ere sukalderat, zer gertatzen den jakin nahiz. Bainan minutak iragaiten... eta nausia ere gibelera ez heldu...

Bazkaltiar guziak harrituak zauden. Bulta handi baten buruan, ix-tripu zerbait bide zela oro badoatzi sukalderat.

Zer ikusi zuten sukaldean? Lurrean zabal-zabala etxeko andrea, flakatua: haren aldean belauniko nausia ari eta ari bere emaztea bere baitarazi beharrez.

—Zer da? Zer gertatzen da? diote galdegiten bazkaltiarrek nausiari.

—Behazue, diote xoilki erraiten nausiak, pareta esku batez erakutsiz.

Hurbildurik, denek haxe irakurri zuten: “Garratoin salda jana du-zuenaz geroz orai kokelan kausituko duzue gatu-saltsa. Ez adiorik. Zuen neskato ohia”.

Erran gabe doa neskato maltzurak lekuak hustu zituela handik... Bazkaltiar guzien sabelean garratoin salda ari zen goiti eta beheti, bainan denek nahiago ukan zuten gaturik ez igorri garratoinaren ondotik.

ARUEN GAINDI MERKAZALE

Duela berrogoi-ta-zonbait urte, ez zen egiteko ttipia hainitzentzat merkaturat heltzea: urrun bizi ziren merkatu hirietarik, eta ez zen oria-ko ez autobuzik, ez mobiletarik.

Olhaibin, hasteko, zaldi guti izanez, Maulerat joaitekotz neskatzu-nak astoz bazabiltzan, astoak hirunazka zoatzila.

Hola gure merkazale gazteak elgarrekin elheka ar zitazken, eta errana den bezala, solasak bidea laburtzen.

Bertzalde, hirunazka, ez ziren hain lotsa Aruen eta Xarrikota-pian gaindi pasatzeko: ezen bi herri hoietako mutikoek laket zuten heien ke-xaraztea, borta aintzinetik edo leihotik ateraldi gaixtoak zauzkietelarik.

Zonbait aldiz kantuak ere egiten zeizkieten, urrunerat ikusten zi-tutzeneko:

Trikitin, trikitin, txankü!

Olaibiko kabaleria

horra zaikü

Udüri mehez txakür-üzkü!

Neskatxunek, gehienetan, nahiago zuten erreposturik ez eman, itsusiagoak entzun beldurrez.

Bainan ez ziren ez beti mutu egoiten!

Behin, Mauleko merkatutik etxerakoan, hiru Olhaibiko neskatxun heldu ziren beren astoen gainean.

Gibelelik zaldiz hurbildu zitzairen hiru mutiko gazte Arueko.

Hasi ziren beren usaiako trufekin:

—Olahibiko neskak oro buhamisak!

—Olhaibiko neskak oro pastex jaliak!

—Olhaibiko neskak oro müküziak!

Neskatxunek ez adituarena eginik zaldunak heien aintzinerat iragan ziren heien goait egoiteko lehen bihurgunean eta han bidean trebes eman ziren, hola bortxatuko zituztela mintzatzerat.

Eta mutikoen arteko batek, buru-hasturik, alegiazko jendetasun handi batekin, galde hau egin zeien:

—Anderiak, errespetüz nahi deitziet galthatü, Olhaibin astuak ontsa direnetz!

Olhaibi-Gereztei-ko prima begi beltxak zart ihardetsi zion beretik:

—Ez heben bezen ontsa, prefosta: ezi, Olhaibin huñez ebiltzen titzü, eta heben, ikhusten dügün bezala, zaldiz!

XETRE

Ez naiz oroit nun bildua dudan hemen ezartzen dudan ixtorioa. Xetre lapurtarra zen, hazpandarra. Ditzolari gaitza.

Koblan eta mahainean bere eskualdea ederki zaukana, izaitekotz ere hobeki biak elgarrekin.

Osasunak baino luzazago iraun zion giza-gaizoari omere onak. Biak oraino bat bertzea bezein on zituelarik, gizona gazte eta gogoa arin, barnea garbi, atorra xuria zoinean, toxa sakelan eta hortzak ahoan, badoa Xetre, Jondoni Joani, herriko besta biharamun batez bazkaitera, Arroltze mendiri gora, Zelaitar adixkide batek gomitaturik, haren baitara.

Mahainean jar; jan eta edan; salda, haragi, saltsa, oilaki eta erraki: orotarik omen zen guti edo aski.

Bizkitartean, bana bertze xitxi baino hexur gehixago naski.

Alabainan bezperako ondarrak araz... pegarretik emendaturik berotuak. Bat justa, bertzea jasta, hexur bat bertzearen ondotik milika, arima salbu xakur gose hamikatua bezala hantxet arizanik bazkariaren hastetik erditaraino, eta han harat, azkenean iduri gogoetatua gelditzen da Xetre, azitaren bete eta mukurru hexur baitzuen ja metaturik aintzi-nean... meta hari so: burua goiti eta beheiti holaxet higituz diolarik:

“Ai, Apolin, zer bazkaria zuk... atzo!”

XEHETASUN GALDEZ

Huna bi anaien arteko bi letra labur.

1. Jakes-ek Mikeli:

Anaia maitea, tarrapataka izkiriatzen dauiat Beotegiko Xemartinen partez. Ustez-eta oraino etxen hintzan, igande aratsean jin duk hirekin mintzatu nahiz. Huna zertaz: Beotegikoek ba omen dute kusi bat, Beñat Etxeto, hamar bat urte huntan Parisen kokatua. Jakinik Pariserat hindoala hire mediku ixtudioen egitera, galde gogo zauian Xemartinek zerbitzuño bat. Haren kusia ikusten baduk, ez ote diok erraiten ahal Beotegiko familian ez dutela ahanzten eta atsegin luketela haren ganik zenbait berri ukan balezazte. Horra! Eta hihaur zertan hiz? Pariserako bidaia ontsa joan zaika? Polliki antolatu haiza hire bizitegi berrian? Etxen ez duk mementoan deus berriagorik. Igortzen dauzkiat etxeko guzien goraintziak. Jakes.

2. Mixelen arrapostua:

Anaia maitea bi lerro bakarrik. Bidaia ederki joan duk eta planttan antolatu diat ene bizitegia. Bihar edo etzi letra batean emanen dauzk-i tzu et xehetasunak.

Anartean Xemartin gaizoari errakok haren komisionearen egiterat prest nindagokela banaki haren kusia **Parise zointakoa** den.

Ez adiorik. Familiari konplimenduak, Mixel.

NOTARIAREN ZILARREZKO ZALIA

Bazen bertze orduz Basusarrin notari bat J-B- Ducos deitua. Donadao zen eta omen ez biziki seriosa. Baionako uxer batekin arras adixkide zen, eskola-lagunak izanak bortz-pa-sei urtez. Adixkideak J.P. Etxexuri zuen izena. Elgarri ez zuten deiturarik ibiliko, Battitta eta Janpierra baizik.

Janpierra noiztenka heldu zen Basusarrirat Battittarekin bazkaldu beharrez, eta ordainez Battittak gogotik jaten zuen Baionan, Janpierraren mahainean, hirirat jausten zelarik.

Egun batez bere lagunaren errezebitzeko ateratu zuen zilarreria guzia. Hain xuxen berrikitan ukana zuen ondorez izeba xahar baten ganik. Bazkaria ongi joan zen, frango alegeraki, eta zilarrieriak ukan zuen elepide, bi ahamenen artetik.

Janpierra, jan-eta, lehen estaiarat igan zen lo kuluxka baten egite-
rat, eta lauak irian milesker erranik itzuli zen etxe alde.

Gelaria etorri zitzaion bortz orenetan notariari:

—Jauna, baxerak egin ditut eta ez dakit zilarrezko zali ederra zer bilakatu den.

Mia eta mia ari izan ziren, bai jateko salan, bai sukaldean, bai xurtegi-
an. Nehun ez ageri.

Biaharamunean notariak erran zion gelariari:

—Banago jaun uxerak ez dautanez jostatzeko nunbait gorde ala etxe-
rat ereman. Izkiriatuko diot.

Eta hauxe izkiriatu zion:

“Janpierra maitea, xifrituak gaituk Marzelina eta ni zilarrezko za-
lia galdurik. Pentsamendu bitxi bat pasatu zaitak burutik. Ea hik uste
gabestarik ala arralkeriaz itzal-arazi dukan. Kasu hori balitz, turna eza-
guk otoi edo hitz bat igor, gelariak ez dezan grñarekin burua gal. Ez
adiorik. Battitta.”

Eta huna Janpierraren arrapostua: “Battitta maitea, Bai nik gorde
diai zilarrezko zali baliosa. Harritua niagok nola ez dukan arrats har-
tan berean aurkitu. Hire ohean sakatu nian, irri egiteko. Nun demontre
egin duk lo, deusi ez baihaiz ohartu? Nahiago diat ez jakin, itsusia! Ez
adiorik Janpierra.”

IKAS HOR

Lantegiko nagusia bere bulegoan zen Ixidro bere mutil madatu-egilearekin.

—Ixidro: hiru ilabete huntan hemen zira eta ez duzu oraino ikasi zure lana behar bezala egiten. Ene bulego huntan sartzen eta ateratzen zira manera izpirik gabe. Ordu litake zerbait ikas bazineza. Bagira?

—Ba, jauna!

—Tira ba! Oraino zoazi tabakotegirat eta ekarzkidatzu usaiako zigarretak, huna dirua... Lur bidean ez gal astirik neska ergeleri beha.

Mutila joan zen atea banbatuz.

Itzuli zenean, nausiaren ganat etorri zen deus baimenik galdetu gabe.

Komisioneak mahain gainean eman zuen erranez:

—Horra nun tutzun zigarretak eta bortz liberakoaren xeheak.

Bertzerik gabe ateratzerat egin zuen,

—Ixidro, zato hunat. Alferretan ari naiz zu moldatu beharrez. Beharri batetik sartua bertzetik eskapatzen zaitzu. Astoño bat bezala sartzen eta ateratzen zira. Nik erakutsiko dautzut zer nola egin. Hortako entsegu bat eginen dugu.

—Zer entsegu?

—Hara: truk eginen dugu; nik eginen dut mutilarena, zuk nausiarena. Jar zaite ene alkian. Ni aterako naiz; eta sartuko naizenean zigarreta bila igorriko nauzu.

Ixidro jarri zen nausiaren alki ederrean eta nagusia jalgi.

Berehala atean kaxk-kaxk aditu zen.

Doi-doia idekiz nagusiak galde egin zuen polliki:

—Sar ditakea, jauna?

—Aintzina!

Burua ezti-eztia makurtuz:

—Zer nahi zinueke, nagusi jauna?

—Zoazi tabakotegira eta ekarzkidazu usaiako zigarretak, huna dirua.

—Ongi da. Deus bertzerik ez, jauna?

—Alo! bai: “Ume eder bat ikusten baduzu kalean, hitz erditxo bat hari erran gabe, ez zaitela pasa parean!”

Hordagoa senditu zuen naguriak, bainan ixilik joan zen.

Ixtantean, *Kaxk-kaxk* atean.

—Sar ditakea, jauna?

—Aintzina!

Komisionea mahain-gainean emanaz:

—Huna, jauna, zure zigarretak eta bortz liberakoaren xeheak.

—Esker mila. Ederki egin dautazu komisionea. Ordainez, atxik aitzu zuretzat xehe horiek.

ATORRA-TEGIAN

Lehen gertatua, Baionako atorra-tegian.

Jakes Zokorrondo, atorra berri bat erosi beharrez sartu zen saltze-gian.

—Agur, anderea. Nahi nuke atorra bat.

—Ederki jauna! Zoin motetakoa?

—Amatxi-lili kolore... hots, lila kolore...

—Zaude ixtant bat. Zuhauk hautatuko duzu. Jautsiko dauzkitzut kolorezko atorra andana bat...

Zurubi batzu gora komisa igaiten da atorra-keta, eta jautsirik berehala hedatzen salgaiak mahain baten gainean.

Jakesek so bana egiten deie:

—Barkatu, anderea, kolore hainitz ikusten dut hemen, gorri, urdin, beltz, bainan amatxi-lilirik ez.

—Zaude, bertze hautu bat ekarriko dautzut.

Eta komisa badoa berriz, atorra bila. Laster itzultzen da besoak kargaturik eta atorrak hedatzen.

Huni beha, hari beha, Jakes xifritzen hasia da:

—Bainan, anderea, ez dut deus ere ene gostukorik hatxemaiten andana huntan ere...

—Barkatu, jauna? Beharbada xantza gehiago ukanen duzu bertze moltxo batekin.

Komisak biltzen ditu atorrak, eta bertze batzuen xerka egiten du itzuli bat, magasinaren zolaraino. Jiten da azkenean zama handi batekin.

Jakes Zokorrondok begiak behin eta bietan torraturik ere, ez du, berrogoi atorra hoitan, baño bat kausitzen amatxi-lili kolorea duenik.

Etsiturik, komisak erraiten dio:

—Jauna, erakutsi dauzkitzut ditugun kolorezko guziak. Pena dut, bainan mementoan ez dugu amatxi-lili kolorekorik.

Jakes bere onetik ateratzen da:

—Zer da bada botiga hau? Harritzen nuzu, egiazki. Ez da posible! Zer dugu, ala ez saldu nahi? Eni ez saldu nahi!

Harat-hunat ibilki delarik oiuhu-patarraka, bet-betan berina baten giblean hautemaiten du atorra eder xuri-xuri bat.

Begiak harmaturik gelditzen da, eta erhiaz erakusten du erranez:

—Eta hau zer duzu?

Komisak ezti-eztia:

—Jauna, erran bazinaut atorra xuri bat behar zinuela, berehala emanen nauzun. Amatxi-lilia baizik ez zinuen ahomihitan!

—Otoi, anderea, ihardetsi zion Jakesek, ez ahal dautazu sinets- arazi, nahi, ez duzula behin ere ikusi amatxi-lili xuririk?

BIDETAKO INJENIURRA

Bide berri egitea ez da lan errexa. Egungo egunean buldozer eta tresna azkar horiekin, mendiak pikatzen edo zilatzen dituzte hala beharrez, eta nahi bezala nundik nahitik pasaraz dezakete bidea.

Lehen ez zen holakorik. Jendea fidatzen zitzairen mando edo astoe-ri, nundik aiseenik iragan jakiteko kabale horiek usna izigarri fina daukate... Beude bakarrik ibiltzera nun nahitik etxera, eta nehork gidatu gabe aurkitzen dituzte pasagune legunenak, patar gaixtoak bazterrerat utziz...

Hola egin omen ziren gure mendietako lehen mando-bideak eta asto-xendrak, geroxago gizonak zabaldu, harristatu eta mundrunatu zizutzenak.

Behin bidetako injeniur bat, kurios pinterdi, joan zen Baxenabareko bide-egile menditar batzuen ikustera.

Ibili zen bide-gaiaren begitatzten, eta itzulia eginik, erran zeien:

—Lan baliosa egiten duzue. Lan ederra. Nork egin dautzue bidearen plana?

Esplikatu zioten asto-xendrari jarraikiz egin zutela beren lana.

—Ez nindagon argitasun horren beha! Bainan astorik ez bazinute, zer debru egin zinezakete?

—Ah! orduan, ihardetsi zion lagile horietarik batek, joan gintazke zure xeka!

BATAIO BATETIK LANDA

Izena salatuko ez dugun herrixka batean, haur bat bataiatzen zelarik, saldo bat auzo aurkitzen ziren aitatxi-amatxien lagun, eta elizatik landa etxeratekoan denak gelditzen ziren bide bazterreko ostatu bako-txean.

Hirugarren ostatua bisitatzen baitzuten egun hartako bataiotiarrek, amatxik haurra pausatu zuen mahain baten gainean botoil eta baso ba-tzuen artean, sei liberako ogi bati kontra.

Ongi edan eta kantatu-ta oro etxe alde abiatu ziren alegeraki ama-txirekin.

Etixerat-eta haurraren amak ohetik galde egin zuen haurra ekar ze-zoten ttittia eman nahi ziola. Amatxi heldu da amaren gelarat, xatarrak baztertzen ditu eta hauxe da harritzea: haurrik ez, bainan sei liberako ogia, amatxik haurraren orde ekarria!

Beharrik azkeneko ostaturat itzuli-ta, bataiatu berria atxeman bait-zuten mahain-gainean lo baso eta botoilen erdian, aingeruño bat iduri.

Amaren ganat berehala ekarri zuten eta herrian luzaz irri egin dute ixtorio bitzi hori kondatuz.

OHOIN USTE GABETARIK

Eleketari eder batek xoraturik zaukan jende moltzo bat. Huna zer zion:

Erroman nintzen aldi batez, aratsalde bat osoa iragan nuen biltza-rre batean. Mintzo ginen, karrika izkinetan nun nahi ateratzen diren ohoinez. Solas eta solas, ilunak atzeman ninduen, eta abiatu nintzen neure ostatura.

Gau bat zen ederra, ilargixuri,zerua dena izar. Ikusgarri horri beha gelditurik nagolarik, zerbaitek edo norbaitek pasatzen emaiten daut in-harrosi-aldi bat.

Itzultzen naiz eta ikusten dut italiano bat, puñalaren gordetzeko erabiltzen dituzten kapa luze hetarik batez inguratua, johan ahala jo-han, kolpe gaixto bat egin balu bezala.

Miatzen dut moltsa, han dut; muntra? Hau falta...

Banoako lasterka ondotik gizonari; pistolaeta landaturik, oihu egiten diot: "l'orliolo...muntra".

Ikara, dardaran (ezen ikusten zuen xori bati bezala tiratuko niola) ateratzen du muntra eta emaiten daut. Erraiten diot "Habil, bainan berri zahiala bistarat ager; bertzenaz eskuan dudan tresna hunen berri jakinen duk..."

Balentria hau ene adixkideer kundatzeko ona nukeela, zerbaitentzat banaukan neure burua, eta arinik igan nintzan ene ostatuko ganbaralat.

Pausatzen dut pistolaeta mahain baten gainean, eta izialdura batek hartzen nau. Zer zen? Ene muntra han itzetik dilingan, goizean nik ahantzia! Eta bertze muntra eder bat banuen, uste gabetarik ebatsia. Eta ez jakin nori!

Ez nuen lorik egin jandarmen beldurrez.

Goizean goizik joan nintzan komisarioaren gana, eta gauza den bazala erran nion. Nola muntrak ekartzen baitzuen zilargin- saltzalearen deitura, horri esker hatzeman nuen jabea eta bihurtu nion.

Hunek uste ukan zuen, "moltsa ala bizia" dioten hetarik batekin zuela afera.

ANIMALIA OTOI EZ HUNKI

Gerla aintzineko urtea zen. Orduko gure mera ostalera ginuen, gizon ona, nahiz bitxia. Oilar amerikano bat gaitza erosi zuen, herriko feirien karietarat hil eta saltsatu gogo zuena.

Bazkaltiarren bere etxerat biltzeko, burutik pasatu zitzaion oilarra pasea-raziko zuela merkatuan gaindi, animalearen bizkarrean paper handi bat kolaturik hitz hauiekin:

"Oilar hau erakusten dugu herrian gaindi, denek ikus ditzaten hunen ixter ederrak, hegal zabalak, zorro gizona, buru fina eta kukurusta. Bihar arno-saltsan apailatuko da, eta oren batean jaun meraren ostatuan jaten ahalko da. Bazkari-saria hiru libera. Animalea otoi ez hunki!"

Hain xuxen paper horren infrentzuan kola emaiten ari zen, noiz eta ere ikusten baitu oihan-zaina sartzen. Pausatzen du afixa kadira baten

gainean, gizona errezebitzen du, eta herriko zurruburru batzuez mintzatuz, husten dituzte zenbait baso. Oihan- zaina ateratzen da.

Hura joan-eta, nehun ezin kausi preparatua zuen plankarta.

Irri-zaflak eta esku-zartak orotarik jarraikitzen zaizkiola, oihan-zaina hurbiltzen da botikarioaren berinezko aintzindeierat eta mirail hortan ohartzen ostatuan jarri zela plankartaren gainean eta hau finkaturik egon zitzaiola gibel-aldean.

Hasarre gorrian jabeldu zitzaion errientari:

—Hola karkailaka irriz artzeko partez, ez zinautan hori kentzen ahal?

—Ez eiki, ihardetsi zion errientak, ez nuen berbalik bildu nahi. Ez dea jaun merak ezarria: “Animalea otoi ez hunki”?

DIAMANTAK

Luzaz anderea teatrolari handi eta famatua izana zen. Xahartu-ta etxe pollit batean bizi zen, beti polliki emana, kriket aireño batekin. Laket zuen bere adineko jaun-andere batzuen gonbitatzea eta ederki karesatzea.

Hain xuxen ihaute arats batez errezebitu gogo zituen adixkide horietarik zenbait eta bere kozinertsari erran zion: “Zoazi otoi indoilo baten eta zenbait boilen erosterat”

Sukaldariak indoilo bat erosi zuen, bainan hegaztinak itxura trixtea zuen: malats, mehar, gris, deus gustagarririk gabea.

Andereak ez zuen bere nahigabea gorde:

—Bainan, Katixa, ekartzen dautazun indoiloa ez da presentagarria!

Katixari hitz horiek ez zioten barnea itzuli.

—Baietz, anderea... Arras ederra da indoiloa! ikusiko duzu zuhaurek boilak barnean emanen diozkalarik. Osoki bertze bat idurituko du! Hots, andereak bere diamantak emaiten dituenean bezala!

GANIX IGELA

Basusarri-Pupurraeneko

Ganix ez zen, ez, bera igel-jale amorratua. Bainan ohartu baitzen Baionan ederki saltzen zela igela, pentsatu zuen balio zuela igel-arrantzan ibiltzea, Baioneseri saltzeko.

Igande goiz batez **Xurumilatx** erraiten dioten aintzira hartarat Ganix joan zen igel-keta. Lau orenetan hasirik hamarrak irian bazituen hamabortz dotzena bere zarean bildurik.

Elizatik dan, dan, dan, meza nausiko danga.

—Debrintxo, mugi nadin hemendik...

Erran behar dautzuet, Ganix Basusarriko xantrea zela, eta deuse-tan ez zuela nahiko bere meza nausia huts-egin, ez eta orgatara bat igel-letan truk ere.

Xurumilatxetik etxerat bide puska bat baitzen, ordu zen abia zadin, eta zanpa-zanpa jautsi zen herrira buruz bere zarea bizkarrean.

Plazarat heltzean, ikusten du jendia elizan sartzen. Ja! Ez du Pupurraenerat joateko astirik. Alta ba, gogotik etxen pausatuko zuen zarea eta kolpeño bat edanen.

Hanbat gaixto! Hola-hola zartzen da elizan bere zarearekin eta xuen-xuena aldare ondoko bere xantre-lekurat badoa.

Ez zen goizegi heldu. Alabainan jaun erretora, xapa soinean orduan berean jalgi zen sankristiatik beretterrekin **Asperges** emaiteko.

Ganix-ek bere lunetak jauntzi zituen, eta zarea ondo-ondoan, kantari lotu, boza guti edo aski dardaratuz, noizean noiz liburuari behaka.

Meza ere hasi zen, eta Ebanjeliotik landa, jaun erretora predikuari eman. Aditzale hainitz lo zauden, eta ez zen mirakulu Ganix ere loak harturik, lau orenak gabe jaiki-ta.

Ba, bainan lotarik, ez dakit nola, belaun ukaldi batez gure xantreak huna non uzkailltzen duen bere zarea dauzkan hamabortz dotzena igel-ekin.

Zarea uzkailliz, ez dea estalia idekitzen? Ai, ei, orduan igelen besta! Jauzika ateratzen dira beren presondegitik. Zolaren freskuran iduri

bide zaiote Xurumilatx-en direla. Ari dira hunat salto, harat salto, eta bozkarioz kantu ere egiten dute: **koakz...koa, koa, koakz!**

Ganix iratzarri zuen zarearen arrabotsak eta nun zen ere ez jakinez oihu egin zuen:

—Karako ihesi badoazkit p... horiek!

Mezako liburua bazterrerat botarik lau-hazka eman zen lurrean iheslari zikinak berriz bildu beharrez. Hura baino zaluagoak baitziren, ordean! Batto menean zueneko, frixt errien artetik lerratzen zitzaion. Ez jakin nola ez nundik lot! Buztanik ere ez izaki, alimale txar horiek!

Orduan xantre-lagunak eta beretterrak jin zitzaizkon Ganixi esku-kaldi baten emaiterat.

Hor zabiltzan gizon eta mutiko andana bat kokoriko eta, igelak iduri, saltoka, nun ez ziren sudurraz beheiti makurtzen urde ezkurza-leen pare.

Eta jaun erretora? Ah! hura ulitxetan zuten! Mahain sainduko esku-bandari ukumilka, nahiko zuen jendea ixil-arazi. Bainan nehork ez zion kasu egiten ere.

Igel ihiztariek zonbait atxemaiten zituzten, bainan nola egin buruziari? Jadanik aldare aintzinetik barreatzen ari ziren hamar bat dotzena igel bederen elizan gaindi kadiren artean. Hots! orotan bazabiltzan.

—Ai, ei, Ama! Batek jaten ari nau!

Emazte batek batto senditzen zuen igaiten bere zangoetan goiti!

Orduan andere guziak hasi ziren beren zaien inarrostean. Bazela asaldu, izialdura, laztura, auhen eta oihu, iduri zela jina munduaren akabantza. Bortz minuta gabe, ez zen gehiago nehor elizan, salbu jaun erretora. beti bere prediku-lekuan tente, eta leherkatu ez zituzten igelak...

Oren-erdi bat behar ukan zuen jendeak jabaltzeko. Orduan berriz sartu zen elizan eta meza bururatu zen.

Geroztik Basusarrin Pupurraeneko Ganixi ez zioten **Ganix-Igela** baizik erraiten, eta kantatzean boza markesten zitzaizolarik, zonbaitek bazerasaten: “Igel bat ez zaionez zintzurrean gelditu?”

VII. ENGANATZAILE, ENGANATU

ZURGINA ETA SASTREA

Behin baziren Ezpeletan Pattin eta Mattin deitu bi gizon. Pattin zurgina zen, Mattin sastrea. Biek alargun baten etxe berean hartzen zuten ostatu. Ardurenean elgar aditzen omen zuten, bainan noizik behinka gertatzen zitzaaien batek bertzeari zerbait ziriren sartzea.

Goizetan etxekanderea joaiten ohi zen zurgintegi alderat eta oihu agiten zuen:

—Askaria prest da!

Mattin sastreari ez zion dei egiterik: sastrek askari-ordua bakan baizik ez baitute huts egiten.

Goiz batez sastreak erran omen zion etxekandereari:

—Marisants, ez zaitela Pattinez hala griña: bere lana bururatu nahi du, askaldu gabe. Gose ez bide da.

Etxekandereak ez zuen zurgina deitu.

Eguerditan emaztekoa zurgintegi-aterat hurbildu zenean Pattinek, oraino ere barur baitzen, bortizki galde egin zion:

—Orai dea askariteko orena?

—Uste nuen-eta nahi zinuela jan baino lehen zure lana bururatu?

—Bururatu? Aratserainokoa badut!

—Mattinek erran zautan!

—Ah! Mattinek erran baitzautzun?

Zurginak ez zuen bertze hitzik atera, bainan golkoan sortu zitzaion mendekatzeko tirria.

Bazkal artean haatik ez zuen deus ere erakusterat eman: mintzatu ziren iragan merkatuaz, Larresoroko bestez, Ainhoako ixtorio batzuez.

Arastirian Pattin, alegia deus ez, etorri zen Marisantsen ganat, baziola zerbait salatzeko:

—Menturaz ez dakizu gure sastrea hatu batek hartua dela.

—Hatu batek?

—Bai zorte gaixto batek. Mementoka erho hutsa iduri du malurusak: orduan hortz-aginez lotzen zaio josturari errabiatua balitz bezala... Eta aski oihal ausiki duenean, zikintsua jauzten zaio jendeari, bereziki haur eta emazteri, sudur-beharriak errotik kendu beharrez!

—Izigarri da! Bainan nola ditake, etxe huntaraz geroz ez bainaiz behin ere deusi ohartu Mattinen maneretan?

—Berak baitaki bere berri, Mattinek kasu egin duke azken denbora hautan bere gaitza nausitzerat ez uzteko. Bainan ez fida, begiak hasi zaizko nahasten: marka txarra!

—Zer egin behar dut bada?

—Hartarik begiratzeko huna zer egin. Jostura ausikitzen duen bezain sarri, buruan eman behar zaizko bi makila-kaska, hiru oraino hobe. Bertzenaz jazarriko zaitzu gizatzarra.

Maiz gertatzen zitzaion bezala, bere lantegitik josgai zerbait ekarri zuen Mattinek etxerat arats hartan konpainian elekatuz bere lanari jarraitzeko.

Eta bertze sastre guziek bezala, harek ere, ponduen zuzentzeko, jostura ausikitzen ohi zuen.

Emaztekoa beha zagokion begiak harmaturik.

Mattinek josturari lehen hortz-ukaldia eman zioneko, Marisantsen makila-kaska fin batez jo zion burua. Sastre gaizoa mahain- gainerat erori zen begitartez beheiti, ezpainak lehertzen zaizkolarik.

Pattin zurginak irri gaixto-batekin erran zion:

—Kitto, adixkidea! Hik askaria zor herautan; nik kolazionea emaiten daiat.

Ixtorioa egia bada sinets, ez bada egia ez sinets.

ONDORIOTASUNA

Bruno mutiko ernea da. Badu izaba xahar bat frango aberatsa eta laket lakioke, haren iloba bakarra izanez, andere xaharrak bere ontasunak oro uzten baliozka.

Nahiz animaleak higuin dituen, maiz badoako bisitaz izabari: hunek badu xakur itsusi bat. Ilobak erakusten du xakurraren alderat atxikimendu handi bat; dena maina da horrekin, perekatzen du, ekartzen diozka azukrezko onkeriak, hitzik amultsuenak erraiten diozkalarik.

Izaba halako batez hiltzen da, ez baita mirakulu zuen adin handian eta ehortzeta ederrak egiten diozkate.

Ondoko egunetan adixkide batek Bruno egiten du buruz buru eta galdatzen dio:

—Eta ondoriotasuna? Kontent ahal haiz. Eskertu bide hu, haren xakur itsusia hain amultsuki artatzen baihuen!

—Ba zera! Ez zautak hura baizik utzi!

BIZKARKARIA ETA HIRU ERRAN BALIOSAK

Gizon batek zare batean bazauzkan hamar botoila berina finezkoak eta botoila horietan edari bat arradoenetarik. Berak ezin karga hori karreatuz, bizkarkari bat alokatu zuen eta hitzeman zion bide nabar hiru erran balios erakutsiko ziozkala. Bidearen laurdena egin zutelarik gizonak atera zion: “Nahuka lehen errana?” Baietz, eta hauxe jalgi zuen: “Nehork erraiten badauk hobe dela gosea guti jatea baino, ez zakala sinets!” Bidearen erdira orduko bizkarkariak bigarren errana galde egin zuen. Hauxe izan zen: “Nehork erraiten badauk hobe dela ibiltzea pausatzea baino, ez sinets!”

—Bai, ihardetsi zuen bizkarkariak. Etxerat hurbildu zirenean, pausatu zuen zarea, hirugarren erran baliosa eskatuz. Eta gizonak jalgi zion:

“Nehork erraiten badauk badela munduko bizkarkarietan hi baino zozoagorik, ez zakala sinets!” Orduan ekartzaleak altxatu zuen zarea eta aurdiki ahalik eta bortizkiena, edari eta beiraki funditurik zaudela bidearen erdi-erdian.

ITSUTZEKO ARGIA

Gaxtagin kide zenbait tturrindurik baitzauden, erabaki zuten behar zutela kolpe handi bat egin, beren moltsaren berriz hanpatzeko. Bakotxak eman zuten bere iritzia. Batek, hiri auzoko banketxea arroba zitakela. Bertze batek, ez ote zen hobe magasin handi bati su-emaitea, gero gauzen salbatzeko estakuruan hetaz jabetzeko. Bertze batek diru-paper faltsu egiteko xedea proposatu zuen.

Heien buruzagiak ez zituen asmu horiek batere arbuia, baina kolpe errexago bat gogoratu baitzitzaion, parte eman zeen lagunerik:

—“Larraburuko amerikanoak baditu borzpasei lantegi berduratuak eskualdeko bortz kankoinetan, eta ilabeteko azken larunbat guzietz bada bere oto xaharrean, hetan orotan diru puska baten altxatzerat. Etxerat itzultzen da gauak gauari oihaneko bidetik, tenore hartan bidea arras libro eta nehor gabe delakoan. Ene ustez aise jabetuko gare haren sosez, irriskurik gabe. Huna ene plana. Haren beha egonen gare Zorrondoko oihanean. Otoa jitean, azetilenazko argi bizi zirrista bat igorriko diogu begitarterat amerikanoari. Hau itsutuko da, haztoratuko, eta ezin gidatuz otoa eskuetarik eskapatuko zaio eta arbole bati kontra xehakatuko. Ixtripu hortaz balia, haren zakua hartuko dugu, eta lekuak ziuntan hustuko. Biharamunean jendarmek amerikanoa bere otoarekin xirtxikatua atzemanen dutelarik, urrun izanen gare...”

Ez zen gaizki pentsatua eta kideko guziek plana on-hartu zuten.

Zenbait egunez amerikanoaren otoa barrandatu zuten, gero gauaz arrabotsetik ezagutzeko gisan. Azetilenaz pizteko tortxa bat nunbaitik kobratu zuten, eta ilabeteko azken larunbateko prest ziren.

Zorrondoko oihan zoko batean gorde zuten beren otoa, eta goaitatu amerikanoarena.

Urrundik ezagutu zuten haren arrabotsa. Atxemarta ximista bezain fite heldu zen

—Hobe! pentsatu zuen gaixtaginen buruzagiak: hartuko duen kaska gogorragoa izanen da.

Oihu egin zuen: “Kasu, mutilak! Idek gaza-botoila eta pitz tortxa!”

Berehala obeditu zuten. Usain tzar bat bazarion, baina ez zuena balio?

Oto xaharraren argi goibeltsuak ageri ziren hantxetan. Bet-betan bihurgunetik jalgi baitzen, buruzagiak manatu zuen: “keinu!”.

Lan hortaz kargatuak ziren bi gaizkinek itzuli zuten mekanika eta argi bizi itsugarri batek dirdirarazi zuen oto-aintzidegi guzia.

Bainan, nor harritu? Gaixtaginak harritu! Ez zen deus ere gertatu: ez arrasta-ukaldirik, ez andar den ttipienik. Otoa aintzina joan zen xuenxuen zalukara.

Gaixtaginak zentzordatuak zauden, nola debru amerikano zaharrak ihardoki ahal zion liluratzeari.

Alta ez zen sorginkeriarik. Larraburuko nagusi xaharrak, hainbertze urtez bide hortan ibiliaren bortxaz, gogoz bazakien haren berri, eta begiak hetsirik gidatzen zuen bere otoa.

MIZPIRAK

Badakizue zer diren mizpirak! Bortz hegal eta bortz hexur, bainan mendirako uzkur. Holakoak dira mizpiratzeko mizpirak: ordokia maitte, goragunetan nekez bizi. Bainan ez dira, ez, mizpira guziak mizpiratzetan jiten: noizik behin zonbait kausi ditazke eskuen lekuan, igan baititazke artzain-ola gorenatarat edo jauts berdin bakezko jujearen aintzinerat. Orduan izen goititzat dauzkagu, paso, kaska edo ukumikal-di erraiteko orde.

Mizpira biltzea edo emaitea ez da orduan gormandiza-kasu bat, eta fruitu hortarik norbaiti sakatzeko mehatxuak berak auzitegirat agertzeko dei bat ukan-arazten ahal dautzu. Hori gertatu zitzaion preskeski Argaineko Karlosi, sobera mintzatu zelakotz hasarre egun batez.

Gizon hori laborari prestu bat zen, urte oroz, arto eta ilar ereiten zuena. Artoa beti hala-hula heldu zitzaion. Ilarra aldiz beti ederra altxatzen zuen, Donapaleutik Baionara fama handia egiten ziotena. Pentsa bada Karlos atxikia zitzaionez! Hainbertzenaz non biziki kario saltzen baitzuen! Egia erran, artatzen zuen balio handiko arrazek hartze duten bezala, karamiñetarik, xorietarik, bastarkeria guzietarik begiratzten zuelarik. Basurden, azkonen eta ohoinen kontra ezarri zituen orotan hari ziztrodonak, lakioak, arte gordeak. Bainan horiek guziak aski baziren aberetarik alorren zaintzeko, gauza guti ziren Arrapallu delako

baten baztertzeko. Arrapallu hori ohointzatik bizi zen eta gauaz nahia-go zuen ebatsi, nehork ikus ez zezan.

Ba eta, alaxintxo, Karlosenean ilarrak ebasten zituen. Ez zitzaion aski tekaz teka heien biltzea! Ja! Denborarik ez galtzeko mandil horrek ondoak errotik egiten zituen, sagar biltzeko sagar-ondoa eremaiten baltz bezala... Argaineko Karlos ohartu.

Karlos, horiek hola, kontent zenetz? Ez dakit. Dena den, handik laster, berriz ere hatxeman zuen bere ohoina ilar ebasten. Ez baitzen lekukorik, eskola-aldi bat eman zion, makila-ukaldika:

—Horra mizpirira-salda, eta otoi ez gehiago hunat ager!

Gaiari datxikola, ba ote dakizue oraino zere den mizpiratzea? Arbola hori ari da bakantzen, kasik galtzen. Ez dakit ea salba ditaken... Ez baltz ere makilen egiteko eta lau mizpiraz mehatxu bat egin ahal izateko.

Salba dezagun gauza hitzaren salbatzeko... edo, hobeki, salba hitza gauza salbatuz.

HILEN PATATAK

Bidondoko Manex arras kexu zabilan. Ohartu zen norbaitek ebasten ziozkala lur-sagarrek, hil-herrieri kontra zaukan alorrean.

Auzoko Batixtari aipatu zuen bere pena. Hunek ez zuen holako aferetan sobera sartu nahi. Jelostua zen ba Bidaxun erre kardariak bazukeela zerbait ikustekorik ohointza hortan, bainan ez zuen uste akusa zezakeela. Pentsatu zuen: “Erranen diot Manexi joan dadien Bidaxun-en ganat kontseilu galdez; beharbada Bidaxunek bere pentsaketak eginen ditu eta Manexen patatak utziko”

Erran zion Bidondori: “Konprenitzen diat hire kexua, bainan nik etzakiat nola klartzen ahal dukan afera hori. Bidaxun biziki abila duk. Hire plazan haren mintzatzerat joan nintakek kontseilu galdez. Nehork-zerbait ateratzekotz, harek emanen dauk argi!”

Manex sartu zen Bidaxunen botigan. Bidaxun zarmanki presentatu zitzaion:

—Agur, Manex! Zerk zabilta hunat hain goizik? Jar zite, kafe bana hartuz eginen dugu solas... Maiena, bi kafe hunat ttottarekin!

Buruz-buru jarri ziren bi gizonak:

—Horra, hasi zen Manex, segretu bat nahi dautzut erran. Badakikezu hil-harrien ondoan badutala alorño bat?

—Baditake!

—Han patata egin baitut, norbaitek gauaz saskitaraka ebasten dauzkit.

—Badea posible?

—Posible baino gehiago ere, segur bainiz.

—Eta ohoina ezagutzen duzu?

—Ez maluruski, eta zuri kontseilu galdegiterat jina niz, hain xuxen, abilaren fama duzulakotz.

—Ez dut, ez, gaixoa, holako famarik merezi, bainan zure plazan baintz huna zer egin nezaken. Gauaz, hamarrak hirian, joan nindaike alor-bururat. Hor nindagoke barrandan, eta arrabots zerbait aditu orduko sakel eletrika-argi bat pizt nezake, ohoinaren ezagutzeko...

—Ez baitut nik sakel-argirik!

—Nik gogotik enea prestuko dautzut... Abisa nezazu noizko...

Arats hortan berean Manex alor-buruan plantatu zen, Bidaxunen sakel-argia pizteko prest.

Elizako zeinuak hamarrak jo-ta, mihise xuri luze bat soinean hil-herrietako murrutik jautsi zen norbait alorrerat. Manex-ek argia piztu, bainan mihiseduna polliki hurbildu zitzaion:

—Agur, Jauna. Bidondoko nausia zituta?

—Bai, eta zu, nor zitut?

—Ni, Purgatorioetako arima trixte bat. Heldu nizaitzu ene lagunenezenean milesker erraiterat... Zure patateri esker goxokiago jasan dezakegu zeruan sartu arterainoko gure erredurak. Zure karitatea zuri eta zure etxekoeri baliatuko zaitzue egun batez.

Eta frixt, joan zen arima herratua, Manex hor zagolarik harritutxundituta.

Etxen Manexek aipatu emazteari alorreko gertakaria. Hitz-hartu zuten aintzina toki berean ereinen zutela hilten patata eta hola egin zuten Bidondo hil arte, hogoi-ta-bortz urtez.

Bidaxunek sos ederrik bazaukan irabazirik, Baionan salduz patata hori eta bere konzientzia kargatuz.

Badela haatik mundu huntan baliatzale trixterik!

ERREKONDO-REN ZALDIA

Gau batez norbaitek Errekondori ebatsi zion barrukian zuen zaldirik hoberena.

Errekondok deliberatu zuen bertze bat erosiko zuela, eta hortarako, joan zen Garruzeko feirierat.

Ez zen guti harritu, han salgai ziren zaldien artean, berea ezagutu zuelarik.

Kraxturutik hartu zuen berehala, oihuka hasiz:

—Zaldi hau enea da! Joan den igande arratsean ebatsi dautet.

Kabalea horrat saltzeko ereman zuen gizonak ihardetsi zion polliki Errekondori:

—Tronpatzen zira, adixkidea! Zaldi hau, urtea baino gehiago badu etxean dudala, Nabarregosen erosirik. Baditake ebatsi dautzutenaren eite baduen; baina zinzinez enea da.

Errekondok berehala bi eskuak eman zituen alimalearen begien gainean, erranez:

—Orizu, urte huntan zaldi hau etxan balinbaduzu, pretenitzen duzunaz, erradazu, otoi zoin begitarik okerra den.

Makiñuna, zaldiaren ohoina baitzen, eta ez oraino haren begieri ohartua, izitu zen galde hortaz. Baina zerbait ihardetsi behar baitzuen, huts ala kausi jalgi zuen tarrapataka:

—Ezkerretik.

—Ez, jauna, ihardoki zion Errekondok. Zaldia ez da begi ezkerretik oker.

—Egia! erran zuen orduan ohoinak, tronpatu naiz. Eskuinetik da okertua.

Zaldiaren jabeak, eskuak kenduz, agertu zituen alimalearen begiak:

—Orai ez da dudarik ohoín eta gezurti zirela. Beha zazue, hemen inguruan lekuko zirezten guziek: zaldi hau ez da batere okerra. Amarru hori pentsatu nuen, ohoina bere ahotik gal zedin.

Lekukoak irriz hasi ziren, erranez:

—Merexi! merexi!

Errekondok bere zaldia gibelerat eskuratu zuen eta makiñuna ongi gaztigatua izan zen.

BI MUTIKO PRESTU

Bainonan gertatua. Lantegi batetako nausi batek Xalbat delako bat hartu zuen mutil joan-jin-kari. Ez zen, ez, nahi baduzu, tunante hetarik. Bainan mandatuak zintzoki egiten zituen karrikaz karrika, eta Baionako zoko-moko guziak ezagutzen zituen etxeko- andere batek bere sukaldea bezain ontsa. Serios emaiten zuen, ernea ez iduria gatik.

Egun batez nausia banketxerat berrogoi-ta-hamar mila liberako baten igortzeko kasuan gertatu zen. Presa omen zen. Bera ezin joan eta bere lehen komisa ere ezin bidal, konduetan leporaino sartua zelakotz.

Deliberatu zuen, ezin bertzean, Xalbat igorriko zuela bankarat erran delako diru somarekin. Bizpahirutan erran zion ez zela jostetarik, kasu egiteko, sokseta hori ahalik lasterrena banketxean pausa zezan, bidean denborarik galdu gabe.

Xalbatek, baietz eta baietz, konda zitakeela haren gainean, bi begiak hetsirik.

Nausiak kartera batean eman zituen berrogoi-ta-hamar mila liberak, eta mutilari eskuetaratu, hainitz gomendiorekin.

Xalbat joan zen kartera besazpian...

Oren-erdi baten buruan huna non itzulia den.

Nausiaren bulegoan sarturik, mutuspilka erortzen da zabal-zabala, begiak biribil, ilea harro eta oihuka hasten da:

—Desohoratua naiz! Emadazu pixtola bat ene burua garbi dezadan, edo korda bat urka nadin. Hil nahi dut gertatu zaitanaren ondoan!

Nausiak laguntzen du xutitzen:

—Zer gertatu zaitzu bada? Emaztegaia bertze norbaitekin abiatu? Bidean norbaitekin borrokatu? Jokoa zorraz egin?

Xalbatek buruaz ezetz galde bakotxari, eta azkenean aitortzen du:

—Zure kartera galdu!

—Kartera galdu? Hunatekoan araziz?

—Ez haretekoan!

—Diruarekin?

—Maluruski! Enaiz gehiago hiltzeko baizik on! Leihotik jauzi egin behar dut!

Eta horra nun zango bal altxaturik ixtaklok emaiten den leihobazterrean.

(Bulegoa karrika-arras izanez, ez zuen leihotik eroriz ere min handirik hartzeko perilik.)

Bainan nausiak besotik tiratu zuen barnerat.

—Ez eni bigarren malurrik egin! Diru galtzearekin badut aski. Ez dut gainerat heriotze baten beharrik!

Hainbertzenarekin heldu da hats-bahi mutiko bat:

—Jauna, bidean kartera bat atxeman dut lurrean. Ideki dut dirua bazeu barnean eta zure adreza. Berehala jin naiz jabeari itzultzera. Denbora puska bat galdu dut, bainan berdin zait: ordezeko orenak egingen ditut. Beharrena zen nori berearen lehen- bai-lehen turnatzea. Bainan konda zazu, jauna, diru guziak hor diren...

Nausiak ideki zuen kartera eta paper urdinak kondatu: berrogoita-hamar liberak hor ziren.

—Orizu bortz milako bat, zure onestatearen sari.

Eta Xabalkatek bortzeko bat emaiten ziola mutikoari:

—Milesker, salbatu dautazu bizia.

Aratsean nausiak erraiten zion bere andreari:

—Oraiko gazteriaz zombait garrazki pleini dira. Nik egun bi mutiko kausitu ditut arras prestuak, bi konzientzia ezinago zuzen eta xuxenak. Hauk mutiko prestuak!... Orduan berean, bi mutikoak ostatu batean afariten ari ziren, bortz mila liberak erdizkaturik, Xabalten nausiaren bizkar.

MILA LIBERAKO DEBRU HORI

Udakari Parise ondo hetarik joanak ziren mutiko andana bat kanpañetan gaindi hogoi bat egun iragan beharrez. Kanpoan bizi gogo zuten, beren oihal-etxoletan lo eginez eta berek egur-sutan beren apairuak eginez. Gisa hortan gastuak ttipitzen zitzaizkoten, ostatu pagatzerik ez ukanez.

Halere jan-gaiak nunbaitik bildu behar zituzten, botigetan edo laborari-etxetan erosiz.

Bainan jukutria bat asmatu zuen mutiko horietarik batek asko gauza urrurik ukaiteko.

Behin badoa lagun batekin arroltze-keta. Sartzen dira atxo baten etxean:

—Agur, andre. Arroltze erostrarat heldu gitzaitzu. Behar ginituzke zortzi edo bederatzi.

—Gogotik, zaudezte ixtant bat, haur maiteak.

Ttuku-ttuku badoa armario batetarat eta heldu zaiote, irri on batekin:

—Huna dotzena bat eman dautzuet zortziren prezioan.

—Ederki. Huna, paga zaite...

Eta mutiko gehienak eskeintzen dio mila liberako paper bat.

—Jesus! egiten du atxoak bere baitan. Nundik aterako dut holako paperaren xehea!

Mutikoari turnatzen dio mila liberakoa:

—Bon! Ez du balio. Present emaiten dauzkitzuet, aldi huntakotz.

—Oh! milesker hainitz, andre, zure oneziaz!

Agur handi bat eginik badoatzi, alegeraki eta aski urrundu ondoan, irriz karkailaka hasten dira:

—Atxo xaharra ederki enganatu diagu!

Baiharamun goizean gizon xahar baten ganat heldu dira, behi deizten ari den tenorean:

—Agur, Jauna, esne-keta gabiltza. Plazer baduzu, saltzen ahal zinaukuke pinta bat et'erdi esne?

—Zertako ez?

Bi pintako botoila ekarri baitituzte, kaikutik bi botoilak betetzen diozkate:

—Izari ona emaiten dautzuet.

—Esker mila, jauna, huntarik har-azu dautzuguna.

Eta mutiko gehienak mila liberakoa emaiten dio eskurat.

—Berroia! dio bere baitan laborariak: enuk ganbaralat iganen xehe-keta!

Papera turnatzen dio mutikoari:

—Bon! Behintzat urrurik uzten dautzuet.

—Esker mila, jauna, bihotz izigarri ona duzu.

Jendetasun handirekin agurtzen dute, handik ehun bat urratsetan, asto zaharka trufatuko balinbadute ere.

Gisa hortan pasatu zituzten beren hogoi egunak.

Pariserat itzultzeko kenkan, oixtion aipatu dugun mutikoak bere laguneri erakutsi zioten mila liberakoa. Paper urdinari musu eman zion.

—Adixkideak, paper benedikatu hau Pariseko gure biltzeko salan emanen dugu enkadraturik: hiruetan hogoi eta hameka aldiz baliatu zaiku, bertzez baliatzeko.

BRITXI ARRATS BATEZ

Berrehun urte joan dira geroztik. Britxi erraiten zakoten jada Garruzeko feiria egunari. Jende hainitz biltzen zen Amikuzerat parada hortaz balia. Batzu merkatu egiterat heldu ziren. Bertze zenbait jostatzerat... edo ohointzarat.

Makiñun batek zaldi andana bat saldurik, diruketa eder batekin hartua zuen etxerako bidea Arbotin gaindi.

Bi gizon erne bazoazkon ondotik, eta oihan bazter batean jauzi egin zioten gainerat, hiltzen eta arrobatzen zutelarik.

Inkestek ez zuten hitzik salatu.

Handik zortzi urteren buruan Britxikari bi gizon gertatu ziren elgarrekin Arbotiko oihan-bazter berean.

Batek erraiten zion bertzeari: “Orroit liiza nola duela zortzi urte garbitu ginuen Salieseko makiñuna eta bere sosez arindu. Orai bezalako aratsa zukan. Orai bezala zeruan lertxunak iragaiten zitukan lerro-lerro karrankaz. Nork jakin ez zirenetz berberak? Beharrik, ikusi bagintuzten ere, ez baigituzte salatzen ahal!”

Hain xuxen, hurbileko borda batetik barrandan zen mutiko batek entzun zituen solas horiek eta lasterka joan zen jandarmeri parte emaiterat.

Bi gizonak arrestatu zituzten eta auzi baten lekora bi hobenduneri lepoa moztu zeieten.

TOTE AHOTZA

Behin Tote ahotza etxe-aintzineko alkian jarriarik zagon, bazkal-eta. Gizon bat ikusten du pasatzen zamari bati bridatik aukala. Zama-riak maingu egiten zuen. Totek oihu egiten dio zamlzainari:

—Ez du guti maingu egiten zaldi horrek, adixkidea. Ferra baten beharretan izan behar da, seguraz ere.

—Ba, segurki, ihardesten dio gizonak, gehiago ere eskas zaizko, baino nork ezarriko diozka? Lehen aise ferratzen zuten: baina bizpahiru urte hautan ez da deus egitekorik. Diren ahotz hoberenak oro entseatu dira; ez dira heldu ahal izan. Alimale karatsa, putinkari gaixtoa da!

—Ageri duzu ez zirela hemengoa, erraiten dio Tote xutitzen delarik; ez zinezake holakorik erran. Ni nuzu baleako ahotzik hoberena, ezagutzen nute eskualde guzian. Nik erraiten dautzut helduko nizela zure zaldi horren ferratzerat. Lau ferrak ez badiozkat ezartzen bortz libera emanen daukitzut, baina heldzen baniz, zuk eni hamar libera.

—Emazu esku! Eginak dira.

Ahotzak mutila ekar-arazten du suaren akulatzeke, lau ferra hautatzen ditu, aldizka alimalearen lau zangoak altxatzen ditu, azkazalaren pikatzeko; gero, suhatzez ferra bat gorri-gorria hartzen du ahoztegitik,

eta itzultzen da alimalearen ganat, hankan ttapalako bat emaiten diolarik.

—La, la, emak pata... Horra! Bainan aharia bezain goxoa da alimale hau!

Zirtakatze, adar-erre usain, ke poxi bat. Ur-zorta bat gainerat. To-tek itzeak hautatzen ditu zurezko untzi batean, itzatzen ditu, trukesakaldi batez mozten kanporatzen diren puntak. Eta bertze hiru ferrak segidan pausatzen ditu errextasun berarekin. Alimalea ez da batere mogitu. Orduan Tote jabeltzen zaio jabeari:

—Ea, ferratu da, ala ez da ferratua?

—Ferratua da, dio gizonak.

—Orduan, dio ahotzak, ea hunat zure hamar liberak. Galdua duzu.

—Barkatu, ihardetsen du gizonak. Nik dut irabazi.

—Nola irabazi? Ez dut bada ferratu, zure zaldia?

—Ez, dio ezti-eztia zamalzainak, ezen alimale hori ez baita zaldia.

—Ez zaldia? Zer da bada alimale hori, ala kamelua, aments?

—Ez, behorra da.

Eta alimalea bridatik harturik:

—Are, goazen hemendik, pollita! Trago bat edanen dinagu. Agur, jaun ahotza!

“PIRLINPINPIN”

Igande arrats batez, ostatu handi batean, arrotz bat aberaski bezti-tua sartu zen: bertzeak bertze, manatu zituen salda, amarrain pare bat, oilasko oso bat eta botoila bat arno Bordalekotik.

Bainan, jaten hasi orduko, intzirika hasi zen ai eta ai, penagarri baitzen haren pleinu saminen aditzea. Mokes xuri batez bere matrai-la tinkatuz, esplikatu zuen ahoko min batek hamabortz egunez xintxi-mariak sofriarazi ziozkala, eta orai hain xuxen berriz lotu zitzaiola ezin bortizkiago. Ostatuan ziren jende guziak so bazagozkion urrikalmen-duz beterik.

Handik memento baten buruan, salkari purtxilero bat sartu zen: bere maletak lurrean pausaturik, zoko batean jarri zen, perno bat galdatzen zuelarik. Entzun zuenean zergatik arrotzak egiten zuen hoinbertze oihu, erran zion:

—Oisus! Minuta batez joan ditake alde bat zure mina. Hitz horiek erraitean, maleta bat ideki zuen eta handik ateratu urre-koloreko papertxo bat artoski plegatua. Zabaldtu zuen eta arrotzari jabeldu zitzaion:

—Orizu, Jaun gaixoa, buzti zazu erhi-muturra eta trenpa errauts xuri huntan. Gero hunki zazu hagin eria.

Jaunak egin zuen gizonak artamendatu bezala.

Kasik ordu ber-berean oihu egin zuen:

—Zer da hau? Zinez mina bet-betan joan zait, esku batek kendu balaut bezala.

Bortz liberako bat eman zion salkariari eta gomiatu zuen afariterat.

Ordutik ostatuko edale eta afaltiar guziek nahi ukan zuten errauts xuri hartarik erosi. Bazterrez bazter berria hedatu baitzen, erosleak trumilka jin zitzaizkon errauts saltzaleari. Ehun bat paket berrogoi-ta-hamarna zentimotan.

Bazena herrian hortzetarik minez pleini zen norbait, berehala adixkideak bazoazkon errauts miregarriarekin. Bainan, nor harritu? Oro harritu: errautsak ez zuen deus ondoriorik.

Azkenean konprenitu zen zimarkua. Arrotza eta purtxileroa kidekoak ziren, eta elgar-aditurik muntatua zuten ostatuko komedia. “Pirlinpinpin” bataiatu zuten errauts xuria, ez zen kleda irindu poxi bat baizik. Bi putikoek, handik laster, jandarmekin eta jujekin ukan zituzten egitekoak, beren trikun- trakunen gatik.

Gure aitatxi zenak bazakikeen ixtorio horren berri, zeren, ez- deusetako ez zitzaion zerbaitetaz, erraiten ohi batzuen:

—Pirlinpinpin hutsa duk mutikoa!

BEHIA ETA JOAREA

Joasttipik behiak zaintzen zituen Oihanaldeko bazka-lekuan. Abiatu gabe abisatu zuten: “kasu emak: berro baten gibelean, brostek gorderik, kausi daiteke ohoin bat, giza-tzar bat!”

Behiek joare bedera bazaukaten lepotik dilindan. Alabainan behi ederrenak zaukan joare ederrena.

Arats-alderat gizon batek, bazka-lekuan gaindi iragaitean, erran zion behi-zainari: “Hauxe duk joare superra! Zenbatsu gostaia zukek?”.

—“Hiru liberako, ihardetsi zuen Joasttipik.”- “Sei emaiten dauzkiat, saltzen badautak.”

Joasttipik atseginekin eskuratu zituen sei liberakoak; joarea destekaturik eman zion gizonari. Hunek, egia erran, behiaren ebasteaz baik ez zuen gogorik.

Hori bera gertatu zen.

Joareaz gabeturik, behia abel-tropatik urrundu zen. Ohoinak izai-ondo handi baten gibeletik jauzi egin zion, adarretarik lotzen zitzaiola eta bere etxerat jarraik-arazten.

Joasttipi behiaren eskasaz ohartu orduko aita-amen ganat itzuli zen nigarrez eta kondatu zioten gertatu zitzaiona.

—“Ez nuen sekulan pentsatuko, zion mutiko gazteak, joarea hain kario pagatuz biligarroak behiaren ohointza apailatzen zuela!”

Aitaren erasieri ez zaizkien eskastu gatz-biperrak!

Amak aldiz erran zion:

“Haurra, ez hiza behin ere gogoeta egon zergatik zaharrek sortu zuten azindaren joarestatzeko usaia?”

—“Ondikoz! diruak liluratu nau: ez nuen ikusten hiru liberakoren irabazteko parada baizik!”

—“Beha, segitu zuen amak, zer gertatzen zaien jaidurek itsuturik dabilzan perttolieri. Ez die estimurik usaia xaharrentzat: deusetako ez zauzkie; bainan esperientziak argiturik airtortzen die gure aintzinekoen ohidurak zentzuz asmatuak izan zirela.”

VIII. SINESKERIA, BELDUR ZAHAR...

MARIAÑO ETA SORGINA

Segur, Mariañok ez zuen sorginetan sineste mikorik.

Auzoko Margaitak erraiten zion: “Gaizki habila!” Berak gatza ixurtzen zuen surat, ortzantza edo huntz baten oihua aditzen zuen aldi bakotx.

Mariañok ihardesten zion: “Ba eta hi xoro hutsa haiz! Buru-fuñia infrentzuz dun osoki, uste badun sua gazituz gaitzak baztertuko ditunala! Sorginek hedatu zitinan sineskeria zozo horiek oro, bazterrak nahasten zituztela.”

Gaixo Mariaño! Jakin balu zer ikasi beharko zuen egun batez bere alabaren ofizioaz!

Ezen alaba bat bazuen, nigar onik egin-arazi ziona, Pariserat ihesi joan zelarik.

-Ene biziko dolu handiena da, oihu egin zuen Mariañok, bihotza zaurturik.

Alta ez zitzaizkon doluak faltatu! Ama 15 urtetan galdu zuen, aita 16-etan, senarra 30-etan, 15 ilabeteko seme bat hil zitzaion, bai eta 7 urteko alaba bat.

Malur horien gainerat emaiten baditutzu ugalatzak hil abere- bu-ruak, ogi harrabartuak, borda bat errea etxearen erdiarekin, eta zonbait auzi auzo gaixtoek pizturik, hor duzu emazte ile xuri horren nigar saminen kondua. Eta ororen buru, gelditzen zitzaion alaba bakarra Parise trixte hartara eskapatua. Ai, hori sobera zen! Ez zaitela harri, lauetan hogoi urtetan Mariaño arras kailu egina baitzen.

—Zato ene ikusterat, izkiriatu zion halere egun batez alabak.

Duda-mudan denbora batez egonik, azkenian amor eman zuen eta treina hartu zuen Pariseraino. Ez uste izan emazte xaharra burtxoratu zela. Ez treinak ez Parisek ez zuten estonatu. Balditu zuen gauza bakarra izan zen ikastea zer ofizio egiten zuen alabak. Etxe-atean izkiribu handiz emana zen: “Yvonne nécromancienne”.

Hots, hilak mintzaraziz salatzen omen zituen lehengo, oraiko eta geroko segetuak. Sorgingoan ari zen bada Yvonne, ba eta sorgingorik beltzenean. Mundu bat johan zitzaion kontsultatzerat, ba eta kario pagatzen kontsulta!

Gisa hortan aberatsa zen alaba eta etxe ederrean bizi zen, oro erri-dau, tapiz, muble arrado. Minixtro baten egoitza iduri zuen. Eta berdin minixtro zenbait ere errezebitzen zituen, joko parte!

—Gaixo ni! oi hu egin zuen Mariañok, gauza distirant horiek guziak ikusi-ta. Jainko maitea, barka zadazu holako munstro bat eman baitut mundurat! Zertako oneski bizi izan naiz hain luzaz bihotzez, gogoz eta egitez, baldin eta azkenean ene alaba ohoin handienetarik bat bilakatu bada?

—Bainan, ama, ez dut ebasten, ihardetsi zion alabak. Hilak mintzaraziz bizieri zerbitzu egiten deiet.

—Uste baitun mintzarazten ditunala, hilak?

—Segurki baietz! Nahi baduzu adi-araziko dautzut zure ama zenaren boza.

—Gaixo emaztekoa! Hiruetan hogoi eta bortz urte hila dela, ez nun biziki orroit haren bozaz. Bainan hain kapablea balinbahaiz idekan bertze munduko atea. Beha niagon!

Ixtant baten buruan, telefona-ukaldi bat eman-eta, alabak erran zion amari: “Ba-gira!” Eta funil batetarik bezala mintzo bat hasi zen frantsesez: “Ma fille chérie!...”

—Aski! Aski! Aski! Ixil-arazten ahal dun mekanika. Ez dun hire amatxi hor ari dena. Hasteko, ez zunan sekulan frantsesez mintzatzen, eta are gutiako “chéri”-ka. Telefona hortako eleakaria gezurti hutsa dun. “Necromancienne” izena baino “julis” izena xuxenago huke, bertzenaz ez lakizken hunat bil hoinbertze gizon! Adio. Banioan etxerat ta hiltzen naizenean ez otoi okupa ene bozaz. Utz nezan lo egitera.

Mariaño itzuli zen berehala sort-herrirat.

—Treina huts egin nuen erraiten zeien partitzen ikusi zuteneri.

Bertzerik ez!

AKELARREN

Agergoitiko Manexek kondatzen zuen nola oihan batean sorginak ikusi zituen:

“Nihaurek ene begiz etortzen ikusi ditut Santsana eta Garaxi. Santsana bere kapa beltzarekin, oinutsik, ileak harro, bestea mantarra huts, zapel gorri alimale bat buruan, oihuka. Biak begitarte zuri-zuri ikaragarri batzuekin ziren. Ukurturik eman ziren aztaparrez lur lurraren zilatzen, gero lotu zitzaizkon ardi beltz bati, ausikika hertzeak urratzen ziozkatela. Odola askarat ixuri zuten, hilen itzalak horrat bildu nahiz, heien ganik behar baitzituzten zenbait segetu jakin. Baziren ere bi munaka, bata ilezkoa, bestea ezkozkoa. Ilezkoa handiena zen eta iduriz ttipia, ezkozkoa, gaizki erabiltzen zuen; nahiz gaixoak begitarte goxoa zuen. Han hemenka zuhaitzen artean ikus zitazken infernuko zakur zenbait eta suge batzu ere erratuak. Ilargia ere gordetzen zela hedoen gibelean, ez nahiz ikusi ilezko munakaren salbaikeria. Nola itzalek ihardesten zioten bi sorgineri garrasiaka eta intziraka eta gaineratikoak nahiago ditut enetzat atxiki. Ez zait gustatzen kondatzea zein krudelki ezkozko munaka sulametan urtarazia izan zen.

Santsana eta Garaxi azkenean etxe alde abiatu ziren, lehenari hortzak erortzen zitzaizkon eta besteari ile moto guzia. Eskuetarik eskapatzen zitzaizkioten xingola zernahi eta irri zozo batekin itzali ziren”

OILAR GORRIA

Arnegi-Larraburuko gainetan lehen noiz nahi entzuten zen oilar bat kukuruka ari.

Behin lau artzain, sorropilan jarririk, ari ziren musean, noiz eta ere haren kukuruku bitxiak harritu baitzituen.

Zaharrenak erran zeen laguneri:

—Hemendik ez dira zerua eta larre hutsa baizik ageri. Ez da ez etxerik ez arbolarik Espainiako mugaraino. Jakin behar dugu haatik zer erran nahi duen.

Eta badoa, badoa kantua heldu zen alderat, oilarra ikusi beharrez. Bainan gizona joanago, eta oilarraren boza urrunduago.

Ez bide zen artzain hau, oilar gorriak nahi zuena.

Bertze aldi batez, leku hortantsu, artzain zenbaitek aditu zuten oilarraren kantu idorra, eta heietarik bati begitarte zenbera bezain xuri bilakatu zitzaion. Erran zuen bakarrik:

—Adio, adixkideak. Oilar gorriak deitua niz.

Eta abiatu zen tapa-tapa kantua heldu zen alderat. Behin edo bietan nahi ukan zuen gibelerat egin: bainan iduri zuen indar gorde batek itsutuki aintzinatzerat bazeramala. Urruntxago, berriz, azken aldikotz, burua itzuli zuen hantxetan utzi lagunen ganat, eta hauiek ikusi ziozkaten begien lekuan bi sugar, ikatz gorriaren parekoak. Eta haren itxura ikusi zuten urrunduz eta ttipituz joaki, oilarraren kantua irri-karkaila batean haren aintzinean galtzen ari zelarik.

MUSDE HAGO

Musde Hago ezkondua zen Gazteluberriko primarekin eta biziki aberatsak ziren. Anderea esperantzetan zen. Egun batez, bazkariteko, xerri zangoak jaten zituztelarik, andereari zintzurrerat hexur bat hain gaizki lerratu zitzaion eta han kokatu, nun ez baitzen ez jausten ez igaiten ahal. Gaixo anderea itotzen ari zen. Biharamun goizean hila atxeman zuten ohean. Jauna arras xangrinatua zen eta bere emaztea Kavo eder batean ehortzarazi zuen jarriarik: soinean eman-arazi ziozkan bere joia guziak, urrezko erraztun, lepoko, petent, esku-muturreko eta bertze.

Jauregian baziren bi mutil-neskato elgarrekin ezkondu nahiak, bainan diru guti zutenak. Aratsean, mutilak erran zion neskatoari:

—Nahuna joan gaiten anderearen erreztunen hartzerat? Salduko tinagu. Diru hainitz eginik, bizitzekoa ukanen dinagu.

—Bainan, ihardetsi zion emazte gaiak, jaunak jakiten badu, preso eman-araziko gaitik edo berdin hurkaraziko.

Musde Hago, ordea, hain zen xangrinatua, ez baitzen ohetik jaikitzen ere. Gauak gauari, bi gazteak badoatzi elizarat. Mutilak aitzur bat ekarri zuen tonbaren idekitzeko. Han sartu-ta, andereari kendu zioten soinean zuen urre guzia.

Anderea bizi zenean biziki gaixtoa zen. Hargatik, tonbatik jalgi gabe, mutilak aintzur-giderraz ukaldi bat eman zion lepoaren eta sorbaldaren arte hortan, ziolarik:

—No! Urdesa! Aski sofriarazi naun. Orai hago hor, hila eta sekulakotz hila!

Bainan, kolpeari esker, hexurra jalgi zen hilaren zintzurretik. Andereak hatsa bildu zuen:

—Oisus! erran zuen emazteak, sendatu nauk! Itotzen ari nindukan!

Mutila eta neskatua, iziturik, ihesari eman ziren, anderea xutitzen zelarik eta tonbatik ateratzen heien ondotik. Bainan Musde Hago hain zen dohatsu bere emaztea bizirik ikusteaz nun barkatu baitzeien bi ohoineri.

Zenbait ilabeteren buruan, andereak seme eder bat eman zuen mundurat, eta jendeak zioten: “Musde Hago gaztea sortu baino lehen hortzia izan zen!”

HAUR BATEN EZIN ASMATUZKO ERITASUNA

Aitetamak biak azkarrak eta osagarri onekoak, haurra ezin hobeki sortua, fetxo-fetxoa, amaren esnea gogotik hartzen, bainan halere mutikoa mendre-mendrea egoki, pisurik ez biltzen...

Zer zuen bada ñiñiak estatu hortan izaiteko? Ez ahal zuten galduko!

Medikua ekar-arazten zuten. Hunek elhe onak ba, erremedio bat entsea, bertze bat entsea, den mendreneko probetxurik gabe. Zinez etsigarri zen.

Auzoko Maianak bere ideia bazuen. Haur gaixoari sorgin batek xarma gaixto bat ez ote zionez botatu.

Inkasetarik, apez xahar baten ganat joan ziren ebanjelioka hatu tzarraren ohiltzeko.

Bainan ez zen ageri ondorio onik: haurra zuri-zuria egina zen.

Bitxikeria, goraxago erran dutana: amaren titia gose-hamikatu batek bezala edoskiten zuen, iduri ezin ase.

Nola bada ez zen gaixoa pixkolatzen?

Nehork ez zezaken deusik konpreni...

Bainan aratsalde batez, etxeko guziak bazkal-eta lo-kuluxko baten egiten ari zirelarik, Matilda izaba pasatu zen haurraren ganbarako leihoaren parrean eta kanpotik ikusi zuen gauza bat harrigarria.

Suge xuri-gorri mehe bat hauteman zuen seaskari goiti igaiten polikiño. Haurraren ezpainetarat aintzinatu zuen bere mutturra eta hurru-paka ari izan zen minik egin gabe muttikoaren estomakako azkurriaren husten; lana garbiki egin-eta jautsi zen eta taula baten azpira itzali.

Pentsatzen duzuen bezala, bilatu eta hil zuten suge ausarta, eta orduz geroztik haurra hasi zen hazkartzen eta edertzen.

BEKAIZTIA

Asko jendek hain dute barne tzarra non ez baitute jasaiten ahal bertze nehoren zorionik ez eta xantzarik ere.

Gure errient zenak horren gainetik kondatzen zaukun Tote hamikatuaren kasua.

Tote Hamikatua oihan zoko batean bizi zen izigarriko plantan, erdi-buluzirik eta goseak erdi-hila.

Sorgin aberats batek gobernatzen zuen eskualde guzia eta Tote gaixoaren berri jakinik, jin zitzaion behar ziola zerbait laguntza egin.

—Tote, salatu dautaie gabezia gorrian bizi haizela, atorra-has, usu barurik, ontasunik gabe, nehor lagunik gabe. Nahi duka lagunt hezadan miseria hortarik ateratzen?

—Ba, jauna dudarik batere gabe. Ez uste ukan ezeriari hanbat atxikia natzaiola.

—Badakik ez haizela bazter hauetako dohakabe bakarra. Auzoan baduk Xalbat malerusa erraiten dioten giza-gaizo bat.

- Badut aditzea. Eta gero?
- Hi baino gaizkiago baita hari hire doblea eman gogo zioiat. Proposatzen daizkiat lau mila libera.
- Ah? Xalbati zortzi mila emaittekotan? Ez, jauna, ez. Esker mila!
- Bortz andre eder eskaintzen daizkiat ez hadin bakarrik bizi.
- Xalbatek hamar ukaitekotan? Ja! Atxik-aitzu bertze norbaitentzat...
- Zer proposatzen dautak bada?
- Ken eni begi bat...

SAGARRA SALATARI

Ba omen zen behin Arizkun ondoetako familia bat Bidarrin bizi-
tzerat jina. Familia hortan alaba bat bazuten arras plantakoa, Mariaño.

Bidarraitar gazte eder bat, Domingo, ohartu zitzaion eta berehala
amorostu.

Egun batez Domingok erran zion Mariañori:

—Behar ginuke elgarrekin ezkondu.

Mariaño hasi zen nigarrez eta fitsik erran gabe eskapatu.

Domingoren harritzea. Ez zakien zer pentsa.

Ondoko aldi batez, berriz buruz buru gertatu baitziren, mutikoak
ezkontzeko galde bera egin zion maiteari eta hunek nigarretan ihardetsi
zion:

—Bazinaki, ez zinezaket holakorik galda.

Eta berriz ere ihesi joan zitzaion.

Mutikoak ez zuen deusik konprenitzen eta Orzaitzeko sorgin bati
galde egin zion zerbait argi.

Hunek arrapostu:

—Har-azu sagar eder sano bat, egizu erditik: emozu erdia zure mai-
teari; bertzea atxik zuretako.

Gaur, oheratekoan sagar-erdia ezar azu besazpian hor bihar goiz arte. Zure maiteak berdin egin beza.

Bihar emanen diozu jaterat zure sagar-erdia, eta harek zuri berea, amodioa arras finka dakizuen...

Hala egin zuten: bakotxak sagar erdia lotarik atxiki.

Biharamunean elgarretaratu zirelarik, Mariañoren sagar-erdia arras usteldua zen...

Domingok konprenitu zuen neskata agota zela, odol ustelduna, eta ez zuen gehiago harekin ezkontzerik aipatu.

Lehen ixtorio hori kondatzen zuten gazteen urruntzeko agoten ganik.

HAURRA, ZAKURRA ETA BERTZA

Haurreko orroitzapenak kasik bizi guzian jarraikitzen zaizkigu; onek ekartzen daukute zorion, txarrek gogo-bihotzak histen.

Kondatu daute gizon baten kasua. Bertz baten ikusteak halako bat egiten zion, begietan ilundura bat bezala zitzaierarik pasatzen. Egun batez aitortu zautan, ttipi danikako gauza zuela, lau urtetan ukan zuen gertakari baten ondorioz.

Etxen zakur-eme batek egin ume bat bazen bertzeen artean ezin pollitagoa: bel-belta, begi ernea, bildotsek bezalako ile kuxkulatua izaki. Muttikoak arras berea zukan, nahi bezala zarabilan, eta lau lorietan jostatzen zen harekin.

Aita-amek zioten bazutela zakur sobera etxen: hola segituz bazuten beldurra ez ote zuten ukanen ardi bezenbat zakur hazteko. Deliberatuak ziren zenbaiten saltzerat.

Haurrak nahiko zuen xakur beltza atxiki, eta otoitz egiten zuen ne-hork ez zezan eros.

Bainan auzo hiritik jaun bat etorri zen larunbat arats batez:

—Entzun dut baduzuela xakur andana bat saltzeko. Batto eros neza-ke gogotik.

Aitak eman zion hauta, eta hain xuxen jaunak xakur beltza hautatu:

—Hau xarmanta zait, etzi etorriko naiz xerka.

Haurraren bihotz-mina! Zer egin malurraren baztertzeko? Gau hartan eta igande guzian ari izan zen pentsaketa: baina, deus ere ez zitzaion gogoratu.

Astehenean goizeko zortziak irian, hiritarra jin zen xakurraren bila.

Hain xuxen bertz bat bazen esnez erdikala betea, eta pasatzean xakurrak uzkaile zuen suertez pusaturik: esne ixuritik hasi zen lapa-lapa edaten.

Orduan haurrak egin zuen bere baitan: “banuk”, eta xakurra bertzen pean gorde zuen...

Aita jin zen: “Nun da xakur beltza?”

Muttikoak erakutsi zuen xendra bat, bertzerat ez zoana:

—Hortik eskapatu da!

Baina haren begiak maiz itzultzen baitziren behar ez zen alderat, berak salatu zuen bere gezurra.

Xakur beltza joan zioten, eta geroztik bertz bat ikustearekin gogorat heldu zitzaizkon xakur maitearen galtzea eta bere gezur gaixoaren ahalgea...

MARTIN-GAITZA BIDARRIKO

Duela nunbait han mende pare bat, ba omen zen Bidarrain Martin-gaitza erraiten zioten gizon famatu bat. Ez zen ordu arte nehun ere ikusi haren indarra bezalakorik.

Neskatoko gazteak ezkontzen zirelarik, hari gantzolarazten ziozkaten eskalapoinak; ezen orduan ezkont-egunean eskalapoinak bazerabilzaten andere esposek; harek lan hortako ez zuen ez marteilu ez bertze deusen beharrik: itzeak erhi hutsez sar arazten zituen.

Behin, frango hazkarra zen Arrunztar batek nahi ukan zuen Martin-gaitza ikusi. Joan zen Bidarrirat eta alor batean aurkitu zituen biz-

pahiru gizon iraulden ari. Heietarik bati galde egin zion nun bizi zen Bidarriko gizon-gaitza.

—Hantxet, harako etxe hartan ihardetsi zion itzainak. Eta haren erakusteko, golde-eskutila hartu zuen, makiltxo bat izan balitz bezala altxatzen zuelarik, uztarri eta idiekin batean.

Arrunztarrak hori ikusi-ta erran zion:

—Brr! Banago ez ote ziren zu Martin-gaitza!

—Ez dakit, erreferatu zion itzainak. Tinka ditzagun poxi bat eskuak.

Besteak eman zion eskua, bainan berehala oihuka hasi zen: itzainak odola jalgi-arazten zion azkatzaletarik.

—Ongi! Ongi! ez dut bertzerik galdatzen! _erran zuen Arrunztarrak. Orai jakin nahi nuen guzia badakit!

Bizkarrez itzuli zitzaion eta joan zen. Ez zen geroztik behin ere menturatu Bidarriko Martin gaitzarekin kausitzerat.

LAMINA ETA BEHIZAINA

Behorlegi mendiaren inguruetan Mattin behi zain zagon. Bainan hamar bat egun hartan kexu zen: beti bat eskapatzen zitzaion oihanerat eta iluntzean itzultzen zelarik, errapea hutsa zuen.

Egun batez jarraiki zitzaion ikusteko norat zoan. Atxeman zuen berro baten erdian, alimaleko harri baten milikatzen ari. Bet- betan harria eman zen itzulikatzen; zilo bat ideki zen eta behia hartan sartu.

Hori ikusirik, behi-zaina lotu zitzaion behiaren buztanari eta zi-loan sartu zen bera ere: heien gibeletik ziloa hetsi zen.

Memento baten buruan aurkitu ziren jauregi eder baten aintzinean.

Behizaina gibelixka egon zen ikusteko zer gertatuko zen. Hain sarrri lamina bat jin zen, zilarrezko kaiku pollit batekin, eta eman zen behiaren deizten. Laxa egin-eta, lamina itzuli zen.

—‘Oisus! zer hemen? oihi egin zion behizainari; hatuak ikusten bazaitu, zureak egin du! Zaude ixtant bat...

Eta lamina ona joan zen kapa baten bila: kapa zen urrez eta zila-

rez josia, apezpikuek erabiltzen dituztenen parekoa, eta bizkarrean eman zion gizonari.

—Hola itzultzen ahalko zira etxe alde, deus makurrik gabe.

Bainan behizaina bere aberearekin johan zelarik, hatua jin zitzaion: hatua begi-bakar bat zen, bekatu mortala bezain itsusia. Gizona ikusi zuelarik, zezena bezala eman zen ufaka: ahotik jalgi zitzaizkon su-lamek kaparen erdia erre zuten.

Behizainak haatik ez zuen gaitzik ukan. Domaia izan zen kapa ederrarentzat: egundaino ez zuen nehork ikusi haren parerik, eta ez zuten nehun atxeman ahal izan gai beretik haren pedaxatzeko.

SENPEREKO JAUREGIAN

Ixtorio xaharra da. Jauregia bere jabez hustu zenetik harat, egoitza horrek ez zuen izan fama onik.

Aho-mihitan Lapurdi guzian bazabiltzan harritzeko berriak: murru zahar horien artean debrukeriak eta sorginkeriak tole gertatzen zirela. Horrengatik nehor ez zen menturatzen gaztelu hortan sartzerat, are gutiago bizitzerat. Bizkitartean errana zen, norbait atrebitzen balitz, han sartu-ta, han berean afari baten egiterat, etxeaz jabetuko zela eta debruak lekuak hustuko zituela.

Azkenean Azkaindar bat etorri zen Senpererat erranez beldurrik gabe jarriko zela debrutegian.

Arrats batez jauregirat badoa, su eder bat pizten du ximineian eta gerrena antolatzen afariaren prestatzeko.

Bet-betan, errekoa egosten ari zelarik, zerbaitek oihu egin zuen ximineian: “Erortzen nauk!”

—Eror hadi debruetarat, nahi baduk, ihardetsi zion Azkaindarrak.

Eta debruak zango-makil bat egorri zion.

Gizonak zango-makila bildu zuen eta mahain-azpirat aurdiki.

—Hi ago hor, erran zion, sarri birletan ariko gaituk! Gerrenaren itzulikatzen berriz ere eman zen. Orduan bigarren aldikotz debruak oihu egin zuen: “Erortzen nauk!”

—Eror hadi debruatarat, nahi baduk, egin zion gizonak. Eta debruak igortzen dio beso bat.

Azkaindarrak biltzen du besoa eta mahain-azpirat botatzen, erranez:

—Hi ago hor, sarri birletan ariko gaituk.

Gero bertze zango-makil bat eta berriz ere beso bat.

Gizona afariten ari zen deusetaz kezkatu gabe. Ximiniatik erortzen zirenak oro mahain-azpirat botatzen zituen.

Memento baten buruan debruak errepikatu zuen:

“Erortzen nauk!”

-Eror hadi debruatarat nahi baduk!

Aldi huntan debruak igortzen dio buru bat.

Gizonak hartzen du eta bertze puskekin emaiten.

—Ederki, puttil! Aldi huntan bagaituk: sarri pilotan ere artzen ahalko gaituk!

Anartean Azkaindarrak bururatu zuen bere afaria, eta debruak ezin zituen bere puskak elgarretaratu. Partida galdua zuen.

Geroztik Azkaindarrak salatu omen zuen jauregian sartu gabe, apez baten ganat joan zela eta hunek erramu benedikatu bat eman zio-la. Gisa hortan lanjer arauka lekua benedikatzen zuen eta debruak ez zuen geihago botere izpirik.

IX. HIRU IXTORIO MIRAGARRI...

MISERIA GAIXOA

Behin, gizon xahar pobre bat bazen, Miseria deitzen zena. Etxola trixte batean bizi zen, bainan atean bazuen laranja-ondo bat. Zorigaitzez, bide-bazterrean baitzen arbola eder hori, Miseria arras penatua zen, iragaitean askok liranjak ebasten ziozkatela eta bera gosearekin egoki.

Jondoni Petri hor gaindi zabilalarik akitu eta hamikatua, jabeldu zitzaion Miseriari, otoi urrikal zakion.

Miseriak erran zion: "Arbola hortako liranjez bertzerik ez dut: emaiten daukitzut."

Jondoni Petrik, bere nahitara jan ondoan, galdegin zion pobreaki zer nahi zuen egin zezon saritzat.

Gizon gaixoak ihardetsi zion: "Jondoni Petri, arbola horrek emaiten dituen fruituekin banuke aski bizitzeko, gormant txar batzu ez balire haren gainerat igaiten liranjen ebasteko. Atsegin nuke arbolaren gainean atxemaiten dudan ohoina handik jauts ahal ez dadin ene bai-menik gabe.

—Hala izan bedi! erran zion Apostoluak.

Biharamunean karrosa bat pasatu zen, koxerarekin Jaun bat, nexka bat lagun, zeramala.

Nexkak erran zion jaunari:

"Aita, zoin pollitak diren urrezko sagar horiek: batto nahi nuke."

Jaunak koxerari: "Bittor, batto atxemok!"

Bittor igan zen arbolaren gainerat, bainan jautsi nahi ukan zuelarik, arbolari josi-josia gelditu zen...

—Ea, Bittor, oi hu egiten zion jaunak, jauts hortik. Etxerat itzuli behar diagu gaua gabe!

—Jauna, zion mutilak, arbola hau xarmatua bide da: adarrekin tink-tinka estekaturik naukate.

—Gaizo zozoa, ihardetsi zion nausiak, ikusiko duk nola aterako hautan nik!

Bainan jauna ere bere koxera bezala loturik kausitu zen liranja-ondoari.

Ate-gibelekin Miseria kur, kur, kur, irriz ari zen.

Diru-peza xuri batean truk utzi zituen joaiterat.

Egun batez Herioak jo zuen Miseria gaixoaren atea, ziolarik:

—Partitzeko tenorea duk: mugi hadi hortik!

—Ez da halako presarik, ihardetsi zion bertzeak.

—Hunen kopeta! erran zion gaixtoki Herioak. Joan behar duk, aski higatu eta xahartu haiz.

Orduan Miseriak dolumenka bezala:

—Mundu huntan dohakabe izana naiz. Partitu gabe liranja-ondo hortako sagar bat jan nahi nuke.

—Ontsa duk. Berehala batto bilduko dauiat.

Herioa igan zen arbolaren gainean. Bainan gero ezin jautsiz zerbait zirela haren zinak eta minak!

Miseria goxoki ari zela irriz aise pentsatzen duzue.

Herioa azkenean polliki hasi zen otoizka:

—Miseria ene adixkidea, libra nezak hemendik!

—Ba aise! Gero ni zurekin eremaiteko!

—Ala fe, zin egin zion Herioak, hihaurk deituko naukan artio, ez natzaia bilatorriko.

Miseriak largatu zuen Herioa eta geroztik hau ez da itzuli Miseriaren etxolarat.

Mundua deno izanen

Miseriak iraunen

ZAZPI XITOAK ETA HIRU BOTOINAK

Gaua garbi-garbia zelarik, gure aitatxi zenak gogotik erakusten zauzkun zeruko izarrak, izendatzen eta hetaz ixtorio bitxi batzu ere kondatzen.

Errientak “Pleiades” deitzen zituena aitasok “zazpi xitoak” baitaiatzen zituen, eta “Baudrier d’Orion” delakoa “hiru botoinak”.

Dena dela, aitatzik erraiten zaukun:

—Beha zazpi xitoeri: zazpi errege ziren, eta eguberrikari Jesus sortu berriaren adoratzerat abiatu ziren errege-bidez errege- bide, dena elhe eta arralleria, alegeraki zabiltzalarik.

Beha orai hiru botoineri, hoik ere erregeak ziren eta askok oraino “hiru erregeak” deitzen dituzte. Hauk hala-hala Betlemerat buruz abiatuak, nahiz bertze zazpiak baino berantago. Haatik ez zuten hauiek denborarik galtzen elheka; ahal bezain laster ba- zabiltzan, laburzka, errege-biderik bilatu gabe. Xitoak baino berantago abiaturik, hek baino lehen heldu izan ziren Betlemerat.

Horra zergatik zazpi xitoak jeikitzen diren hiru botoinak baino lehen, bainan hek baino berantago etzaten mendebal-alderat.

EGUBERRI BARTULAGAN

Ene sort-herriaren ixtorioa ikasi beharrez ikerka hasi nintzalarik, joan nintzaian lehenik bisitaz jaun erretorari, jaun merari eta jaun errientari, pentsatzen bainuen beren paper zaharreri esker zer nahi bazakitela. Bainan hiruek aitortu zautaten paper guti zutela eta elgar aditu balute bezala, hitz hauk eratxiki zauzkidaten:

-Argitzen ahal zaituen gizon bakarra da Arriola kartiereko Xaxi xaharra. Erran ditake eskualdeko memoriaa dela. Etxe, iturri, gisu-labe, bide-bihurgune, denak ezagutzen ditu eta bakotxaz badu zerbait gertakari kondatzeko. Hura behar duzu absolutuki ikusi nahi baduzu deus onik ikasi.

Xaxi bakarrik bizi zen mendi zoko batean laborantxa mehe bate-

tik. Hirur hogoi eta dotzena bat urte emaiten zitzaizkon. Gizon handi buru zuri bat zen, sudurra mako, begiak urdin eta bizi.

Joan nintzaion igande aratsalde batez. Ederki errezebitu ninduen, kontent gazte bat ikusiz herriari eta haren ixtorioari atxikia.

—Nahi baduk, herria kurrutuko diagu bidez-bide, emeki-emeki, bururen-buru; eta, orroitzapenak jin arau, kondatuko daizkiat.

Nik baietz, eta igandez Xaxik bazterrez bazter lagundu ninduen, ixtorio jakingarri eta noiz behinka harrigarriak jalgitzen zauzkidalarik.

Huna batto.

—Beha zok huntz-ostoz beterikako etxe gaixo horri. Izena dik Bartulaga. Egoitza hortan bizi izan dituk ene aitasoren denboran bi senar-emazte, Bernat eta Agustina; Felixi izeneko alabaño bat ba ziteian. Gizona zurgina zuian, erromesa bainan langilea eta zuzena. Andrea aldiz, xuritzaila, garbia eta bihotz onekoa. Nexkak zortzi urte, liranja bezain pollita.

Eguberri goiz-alde batez Felixi itsabasi zitzaieian.

—Itsabasi?

—Bai, itsabasi, erran nahi baita itzali, galdu...

—Nola bada?

—Oihanerat joan zuian nexka, hamarrak irian, usaia zuen bezala jostatzeko. Egurditan amak oihu egiten zio bazkariterat jiteko. Arraposturik ez, haurrik ez. Burrasoek dei eta dei, etxe bazterrat mia, oihana mia. Deus ez. Jo auzoen gana, jo plazarat. Felixi ez ageri. Abisa jandarmeak, inkesta haste: erran ba zonbaitek, arrabots kutsia entzun zutela gau batez, arrotz batzu pasatu zirela karro batekin... Deus ez ele... Frogak eskas...

Nehork ez zian xilatu ahal izan zer bilakatu zen Felixi gaixoa. Aise asma dezakek, funts hortan haurra itsabasirik.

Urtea pasatu, eta huna berriz Eguberri: Bartulagako senar-emaztentzat urte-buru deitoragarria! Bernatek eguerriko mezarako gogo guti. Agustinak, egia erran, gogotik eginen zian itzuliño bat elizaraino, iduritzen baitzitzaion, alaba nun ere baitzen, otoitzak doi bat bederen hurbiltzen ziola. Bainan halako bat zitzaioan senarraren bakarrik uztea, bihotza mindurik.

Supazterrean jarriak zaudeian ixil-ixila suari beha, noiz-eta ere, *karra, karra, karra* atetik arrabots bat entzun baitzuten.

Heien harritzea! Elgarri so egin ziteian, bainan ez mogitu.

Berriz ere *karra, karra* eta aldi huntan hitz hauiekin:

“Jende onak, idekizue, fede poxi bat balinbaduzue”.

Bernatek eta Agustinak ez zakiteian zer pentsa, ez eta zer egin.

Komedia bera hiruzpalauetan gertaturik, Agustina joan zuian atea-
ren zabaltzerat.

Hau mixterioa! Bi haur, muttiko bat begitarte argitsu batekin eta harekin nexka bat, dena Felixi iduria.

Bernat liluratua, mututua zagoian.

Agustina, bere buruaz jabeago, aintzinatu zuian muttikoaren mate-
la perekatu nahiz, eta hor berean suntsitu zitzaioan.

Felixi hor ziteian, bizi-bizia, bainan arras logale.

Ohean ezarri zian amak eta biharamun hamekak arte lo egin zian
haur pollitak.

Iratzartzean, amari erraiten zioian:

—Ama, hantxet biziki ontsa jostatu naiz...

—Errazu, Xaxi, zer lekutaz mintzo ote zen?

—Ah! hori, mutikoa, ez duk ez hire ez eta ene egitekoa!

Eta Xaxi ixildu zitzaidan dena gogoetan, oren bat segurik.

KOPINA

Jose Manuel Unanue

Patuak aukerarik ematen ez duela diote. Horrela izango zen auzo hartara joatea tokatu zitzaizkidan. Bost etxe eta hamaika baserri edozein herritik dozena erdi kilometrotara.

Kotxea ere erosi nuen txoko hartara iritsi ahal izateko.

Ez nengoen batere kontentu, ez horixe.

Baserri umeei ikasgaiak erakutsi behar eta elkar ezin ulertuz, euskaldun berria bait nintzen.

Goizero komeriak izaten ziren jaiki orduko. Naiz eta eskolako zuzendaria izan, edozein eskola umeri ateratzen zaion esaera xeble hura nirea egiten nuen: Ez dut eskolara joaterik nahi. Zuzendaria.

Baina, patuaren kontra, zer egin? Beti aldean eraman behar eta kitto.

Kotxe erosi berriarekin ez nitzen ongi konpontzen, beldurretan nenbilen esperientzia ezagatik. Gainera errepide zahar hura gurutzez josita zegoen, kanposantu luze baten antzo. Susto gehiegi, istripu ugari.

Denbora gutxi barru, konfiantza handiago nuen. Bigarren eskuko "Zaldi Bi" a esku batekin gidatzen nuen, besteaz zigarroak bata beste atzean piztutzen nituelarik.

Horrela, nire burua lasaiago aurkitzen nuelarik, kurba edo bira hartaz fijatzen hasi nintzen.

Irizarra iritsi baino lehen zegoen, Lau Pago deritzon ingurune batetan; eta bira bertan, eskubian, Irizarreko Zeramika Berriak lantegia altxatzen da. Lantegi honen tximinia bizkiei keadar beltza zerien eta sarritan inguruak kiratsez hedatzen zituzten. Goizero begiratzen nizkien, kristauak Vatikanoko fumata zuriari antzo.

Arratsaldea zen, ordea, bira arriskutsu hartan atsoa lehenbizikoz ikusi nuela. Antzinako neskame baten jazkera zuen. Bakarrik mantala falta zitzaion. Kikildurik zebilen ume gurditxo bultzaka. Atsoaren aurpegi simurrean bi begitxo nabaritzen ziren. Hara hona begiratzen zuen eta begirakune bakoitzean txoferrei azkonak jaurtikitzen zizkien.

Gurditxoan zeramana harrigarria zen, ez bait zuen ume antzarik. “Zera” hark naturalidade izpirik ere ez zeukan. Ume bat baino kopina bat zirudien.

Hala ere hirurogei kilometro orduko abiaduran, inpresio bat izan zitekeela aitortu nion neure buruari, txundiduratik irtetzeko asmoz.

San Martingo udararen bihotzean geunden. Basoak, urrez jantzi-rik, bere dotoretasuna erakusten zigun.

Lanetik irtetzerakoan autostop egiten ziharduen neskatxo bat jaso nuen. Hasieratik hitzak iturri legez isurtzen hasi zitzaizkidan:

—Bufff! Ordu erdi bat daramat hor eta autobusa pasatu gabe. Mila esker.

—Ez du ajolarik.

—Zu ez zara hemengoa.

—Ez, ni Ei...

—Eske ez zaitut ezagutzen. Eta zer zabilta hemendik?

—Ba eskolatik...

Haren geldi egon ezina! Aldizka errepide aurrera eta nire aurpegi-
ra begiratzen zuen. Eskuekin zer egin ez zekienik, boltsa ireki zuen
zerbait ateratzeko.

—Ufff! Ez zaizu inporta kanuto bat erretzen badut, ezta? Nahi al du-
zu?

—Ez, gida...

—Batzuei ez zaie gustatzen kotxean erretzea, ze tontokeria, ezta?

—Bai.

Mutu geratzea erabaki nuen. Zazpiki hutsa zen. Ez zen ez neska zatarra ez leloa, baina mihiak galtzen zion.

—Ba Residentziara noa-hasi zen berriro. Lagun batekin oheratu nintzen eta S.I.D.A.ko prueba positibo eman diola jakin izan dut. Badaezpada, nik ere egin behar dut.

Harritua nengoen berba jarioarekin. Konfiantza osoaz hitzegiten zidan neska hark, betiko ezagunak baiginan.

Piska bat hitz iturria etentzearren, piska bat neuk ere parte hartzearren, elkarrizketa aldatu nuen Lau Pagora iristerakoan: berriro han atsoa gurditxoarekin agertu bait zen.

—Kuriosoa da atso hori, eh? -aitatu nion. Beti ordu berdinean pasatzen da hemendik. Eta ez al zara konturatu umearekin?

—Zein, andre hori? Haizeak jota dago.

—Zer?

—Bai, burutik dagoela, zoratuta.

—Ah, ez nekien ba -erantzun nion kuriosidadea eztenka.

—Kopina bat eramaten du gurditxoan. Orain dela urte mordo bat, bira hortan kotxe batek harrapatu zituen bera eta alaba. Alaba zerraldo utzi omen zuen bazterrean eta andreak konortea galdu omen zuen luza-roan.

Amnesia edo ez dakit zer daukan eta beti bira hortatik ibiltzen da kopinarekin, benetazko alaba bailitzan.

Ahoa bete haginez utzi ninduen neskak esandakoak. Hain sartuta nire burutazioetan igaro nuen bidaia ze hiru aldiz errepikatu behar izan zuen “hemen gelditzen naizela”.

* * *

Biharamunean, kontakizunak garunak irak egiten nauzkan. Klaseak sonanbulo bezala eman nituen. Umeek ez zidaten tutik ulertzen eta bi hatz gehi bi hatz haientzat esku osoa zen.

Lana bukatu ondoren ez nekien zer egin. Gaua mendi zulo hartan pasatzea erabakita neukan, baina orduak pasatzen ziren heinean, nire urduritasuna handitzen joan zen. Bakarrik nengoen maisu etxe isolatu hartan eta azkenean beldur piska bat nuela aitortu nuen.

Kinka hura jasan ezinik, kotxea hartu eta Irizarrena abiatu nintzen, jende artean egoteko asmoz.

Hilbetea leher zorian aurkitzen zen, baina hegohaizearen arrastorik ez zegoen. Dena bare bare aurkitzen zen. Dena lasaiegi nire urdiritasunerako. Buila, algara eta karrasiak behar nituen “hura” ahaztutzeko.

Irizarra iritsi baino lehen neska bat topatu nuen, erpurua jasota. Gelditu nintzen eta leku berbera gindoazela jakiterakoan igo zedin eskatu nion.

Atzeko atetik sartu zen. Harritu egin nintzen konfiantza falta horrekin, nire aldamenean jartzerik bazeukan eta. Nola bortxakeriak ugarriak ziren inguru haietan, mesprezu hura ulertu nuen.

Hodei andanak agudo zeharkatzen zuen zerua. Noizbehinka hil bete estaltzen zuen eta orduan gau beltza bihurtzen zen.

Kotxearen faroek argi ahulez irekitzen zuten errepidea. Lau Pagotik pasatzerakoan bi irudi gorpuzten ari ziren faroen laguntzaz. Atsoa eta gurditxoa ziren.

Une batean hilbetea agertu zen tximinien artean.

Zirrara bat korritu zaitzaidan orpoetatik ileetaraino. Beldurra uxatzearren, atzean zegoen neskari historia hura kontatzea pentsatu nuen.

—Aizu, ba al dakizu atso horren pasadizoa?

Neskak mutu zirauen eta hitz egiteari jarraitu behar nionean, atzean ahots zorrotz bat entzun nuen:

—Bai, nire amatxo da.

Kalparretik hotza sartu zitzaidan, haize korrente izoztu batek laz-tanduko banu bazala. Sudurrean, kolpeak izaten duen hezur usaina nabaritu nuen eta bihotza eztarriraino igo zitzaidan.

Atzera begiratu nuenean, neska ez zegoen han, edo behintzat ez zen berbera. Atzeko eserlekuan kopina bat zegoen, bentrilokuen kopinen antzerekoa, ahari begiekin. Masailek parentesisa osatzen zuten aurpegian eta erdian, ahoan, marra eztu batek irrifarre jelatu bat erakusten zuen. Ile horeila zuen, harro harroa. Izugarrizkoa zen.

Orduan balazta ordeaz azeleragailua sakatu nuen eta...Pafff!

* * *

Ez nago gaizki emen. Ez dut hemendik irtetzerik nahi. Kolore guztiko pilulak dauzkat. Egunero hiru hartzen ditut eta asteburuetan erizainak extra bat ematen dit. Ni zorotzat jotzen naute baina beste guztiak ere bai.

Ez didate sinisten gogoetak idazten dihardudala. Mahai aurrean jartzen naizen bakoitzean idazten ikusten naute; baina nire kajoiak miazterakoan orri zuriak eta orri zuriak ateratzen dituzte. Zorua nagoe-la diote. Ez dira konturatzen neuk asmatutako tinta ikustezinez idazten dudala. Orri zuri irakurrezinak plantxatzearekin irakurgaiak bihurtuko dira.

Horregatik, harrapatzen dudana arropa bakoitzaren patrikan edo fo-roan izkutatzeko ditut nire orri zuriak. Norbaitek irakurri ditzadan itxa-ropean bizi naiz. Horrela, bira hartatik pasatzea inori gerta ez dakion.

Izaro aurrean, Bermioko Sikiatrikoan.

ZOZOAREN ZIZTUA

Italo Calvino

Zorte hori badu Palomar jaunak: txori askok kantatzen duten to-
kian igarotzen du uda. Kulunkari batean eserita "lan" egiten duen bitar-
tean (izan, bestelako zortez bait du: atsedetik atsedenenekoak emango
luketen leku eta jarretan lanean ari dela esan ahal izatekoa; edo hobe-
to esanda, nozitu egiten du kondena hau: lanari inoiz ez uztera behartu-
rik sentitzen da, ezta zuhaitzpean etzanik egonda ere abuztu goiz
batean), adarren artean ikusi ezinak diren txoriek era askotako soinu
adierazpenezko errepertorioa hedatzen diote bere inguruan, espazio
akustiko irregular eta eten eta pikatu batean biltzen dute, bertan, ordea,
zenbait soinuren arteko oreka ezartzen dela, horietako bat ere besteen
gainetik nabarmenagoa egin gabe bere ozentasun edo maiztasunagatik,
eta denak tramazo homogeen batean artekatzen direla, ez armoniak
eusten diona, arintasunak eta gardentasunak baizik. Harik eta ordurik
beroenean intsektu samalda amorratuak airearen bibraduren gainetik
bere aginte guztizkoa inposatzen duen arte, txirriten mailuketa gorgarri
etengabeaz denbora eta espaziozko neurriak sistematikoki beretuz.

Txorien kankak entzumenezko oharren puska aldagarria hartzen
dio Palomar jaunari: noiz barrenako isiltasuna osagai bezala urruntzen
du, noiz kantuz kantu bereizten izaten du arreta, gero eta konplexuta-
sun handiagoko kategorietan taldekatuz: puntuaren gisako gurguiluak,
bi notatako txioak, laburra luzea, ziztu labur bibratuak, borborkak, nota
jauziak elkarri josirik jaitsi eta gelditzen direnak, modulazio kizkurrik
beren gain kiribiltzen direnak, eta horrela txorrotzioetarainokoak.

Hori bezain generikoa izango ez den beste sailkapen batera Palo-

mar jauna ez da iristen: kantu bat entzun hutsarekin, zein txoriri dago-kion ezagutzen dakiten horietakoa ez da. Errua balu bezala sentitzen du ezjakintasun hori. Gizadia beretuz doan jakitate berriarekin ez zaio ordainik ematen ahozko transmisioa zuzenezkoz besterik hedatzen ez den eta behin galduz gero berriro eskuratu eta transmititu ezin ditekkeen jakitateari; inongo liburuk ezin irakats dezake haurtzaroan ezpada ikasten ez dena, txorien kantu eta hegadari begi eta belarri erne jarritz eta aldian bere izena ematen dakien bertan bada. Izendapen eta sailkape-nezko zehaztasunerako eresiaren ordezt, Palomarrek nahiago izan zuen zalantzazko zehaztasun baten bilaketa etengabea, moldatua, aldakorra, konposatua dena, hots, defini ezin daitekeena definitzerakoan. Orain kontrako aukera egingo zukeen, eta txorien kantuak esnarazi dizkion gogoeten hariari jarraituz, okasio galduzko segida bat iruditzen zaio bere bizitza.

Txorien kantu guztien artean zozoaren ziztua nabarmentzen da, beste edozeinekin nahastuko ez den moduan. Arrats behean iristen dira zozoak: bi dira, bikotea, jakina, iazko berbera agian, garai honetako urterokoa. Arrats oro ziztu baten erreklamua entzutean, bi notatan, bere etorrera iragarri nahi duen pertsona batena bailitzan, Palomar jaunak burua altxatzen du deika nor duen bila; geroago zozoen ordua dela gogoratzen du. Luzera gabe aurkitzen ditu: belarretan saltoka dabilta egiazko bokazioa lurgaineko hankabikoak izatekoa balute eta gizonarekiko analogiak ezartzeak dibertitu balitu bezala.

Zozoaren ziztuak badu zeozer berezia: giza ziztuaren berdin berdina da, ziztu egiteko aparteko trebetasunik ez lukeen norbaitena bezalako baina ziztu egiteko arrazoi on bat izango lukeenarena, aldi batean, behin bakarrik, jarraitzeko asmorik gabe, eta doinu irmean baina apal eta xalo egingo lukeenarena, entzuten duenarengandik onginahia ziurtatzeko edo.

Handik une batera errepikatu egiten du ziztua —lehengo zozo berak edo ezkontideak eraginda— baina beti ere ziztu egitea bururatzen zaion lehenengo aldia balitz bezala; elkarrizketa baldin bada, gogoeta luze baten ondoren iristen da ihardespen bakoitza. Baina Elkarrizketa da ala zozo bakoitzak bere baitarako eta ez bestearentzat egiten du ziztu? Eta, batera zein bestera, galdera-erantzunak dira (besteari edo bere buruari) ala beti gauza bera den zerbait finkatzea (bertan egotea bera, espezie, sexu, lurralde jakin batekoa izatea)? Beste moko ziztujole bategen errepikatua izatean dago agian hitz bakar horrek duen balioa, ahaztua ez izatean, isiltasunak diraueino.

Edo bestela, besteari “hemen nago” esatean datza elkarrizketa

osoa, eta etenaldien luzerak “oraindik” baten esanahia eransten dio esaldiari, “oraindik hemen nago, neu naiz oraindik” esanez bezala. Eta etanaldian balego eta ez ziztuan mezuaren esanahia? Zozoek isiltasunean hitzegingo baliote elkarri? (Orduan ziztua puntuazio zeinu bat besterik ez litzateke, “Bukatua. Itxi” moduko formula bat edo). Itxuraz beste isilune baten berdina den isiluneak ehundaka asmo desberdin adieraz litzake; baita ziztu batek ere, bestalde; isilduz edo ziztu eginez elkarri hitzegitea, beti egin daiteke: elkarri ulertzea da arazoa. Edo bestela, inork ezin dio inori ulertu: zozo bakoitzak beretzat funtsezkoa zaion esanahi bat jarri uste dio ziztuari, berak besteak ulertzen ez duena, ordea; lehenengoak esandakoarekin zer ikusirik ez duen zerbait erantzuten dio besteak; gorren antzeko elkarriketa da, buru-oinik gabeko hizketaldia.

Baina gizonaren elkarriketak bestelako ezer ba al dira ausaz? Palomar andrea ere baratzean dabil beronikak ureztatzen. —Hor dira— dio, adierazpen pleonastikoa (jakintzat ematen da senarra zozoei begira dagoela dagoeneko) edo bestela (hark ikusi ez balitu) ulertezina, baina edozein modutara ere, zozoei erreparatzean izan duen lehentasuna finkatzeko egina (zeren eta, berak ikusi bait zituen lehenik zozoak eta haien ohiturak senarrari ikustarazi zizkion) eta haien agerraldien hutseginezina, ordurako honek hainbeste aldiz ohartua azpimarratzeko.

—Xo... —egiten du Palomar jaunak, emazteari ahots ozenez hitzegitean uxatu ditzan galeratzeko nonbait (alferrikakoa gomendioa zeren eta zozo senar-emazteak ohituta bait daude dagoeneko Palomar senar-emazteen bertan egote eta ahotsetara) baina, izatez, emazteari abantaila ukatzeko, hark duen baino askoz ere prestutasun handiagoa erakutsiz zozoekiko.

Orduan Palomar andreak dio: —Atzotik lehortu egin da berriro— ureztatzen ari den ertzeko lurraz ari dela, komunikazioa berez premiegabekoa, baina apropos egina frogatzeko, hizketan jarraituz eta gaiz aldatuz, senarrak duen baino zozoekiko konfidantza handiago eta erosoagoa. Hala ere, lasaitasuneko koadro orokor bat ondorioztatzen du Palomar jaunak ihardespén hauetatik, eta eskertzen dio emazteari, zeren eta honek oraingoz zertaz arduratu larriagorik ez dagoela zihuratzen baldin badio, berak jarrai bait dezake sor bere lanari emana (edo pseudolanari edo hiperlanari). Uzten du minutu bat pasatzen eta mezu lasagarri bat jaurtitzen saiatzen da, emazteari adierazteko bere lana (edo infralana edo ultralana) ohi den bezala aurrera doala; horretarako ufada eta erremuska batzuk egiten ditu: —...ez dit irtetzen... kosta zaidanarekin... berriro hasi beharra... bai, oinekin...— denak batera “oso

lanpeturik nago” mezua ere transmititzen duten adierazpenak, badaezpada emaztearen azken ihardespenak baleuka ere azpian honelako destain modu bat: zeuri ere bururatu leikizuke aldian behin baratzea ureztatzea!

Hitzezko hartu-eman hauetarako abiapuntua, uste izatea zen, ezkontudeen arteko erabateko elkar ulertzeko aukera ematen duela, dena bere xehetasun niminoetarainokoa zehaztu beharrik gabe, printzipio hau, ordea, oso bestelako moduan eginetarazten dute batak eta besteak: Palomar andrea esaldi osoz, baina sarritan alusiozko eta sibilinoak direnez mintzatzen da, senarrak buruz elkarketak egiteko duen azkartasuna eta bata eta bestearen pentsamenduen bat etortzea neurtzeko (beti lortzen ez bada ere); Palomar jaunak, aitzitik, bere barne bakarrikzketaren langarretatik soinu artikulatu barreiatuak azalerazten uzten du, berauetatik aterako delakoan zentzu burutu baten nabarmentasuna ez bada, bai behintzat animozko egoera baten argiluna.

Palomar andreak, berriz, ez ditu nahi inola ere erremuska horiek diskurtso bat bezala hartu, eta parterik ez duela azpimarratzeko esaten du ahots apalez: —Xo...! uxatu egingo dituzu...—, senarrak eskubide ustez agindu nahi izan dion isiltasuna berari itzuliz, zozoekiko arretan zuen lehentasuna on eginez berriro.

Puntu hau bere alde irabazita, Palomar andrea urrundu egiten da. Zozoak belarretan mokoka dabilta, eta seguru beren ziztuen parekottzat hartzen dituztela Palomar ezkontideen elkarriketak. Berdin lioke ziztua besterik egingo ez bagenu, pentsatzen du Palomar jaunak. Hemendik etorkizun oparoko gogoetazko perspektiba zabaltzen zaio berrari, giza jokabidearen eta unibertso gainerakoaren arteko ezadostasunak beti ere lastura ekarri izan dionari. Gizonak eta zozoak berdina duten ziztua amilgainetik eraikitako zubi bat iruditzen zaio.

Gizonak hitzari normalean jartzen dion guztia ziztuan isuriko balu, eta zozoak ziztuan modelatuko balu bere izakari naturazkoa izateaz esan gabe dagoen guztia; lehenengo pausoa emana legoke bereizkuntza ezabatze... Zeren eta zeren artean? Natura eta kulturaren artean? Isiltasunaren eta hitzaren artean? Palomar jaunak beti espero izaten du mintzairak esan dezakeena baino zerbait gehiago edukiko duela isiltasunak. Baina mintzaira balitz benetan, den guztiak joera duen irispuntua? Edota dagoen guztia mintzaira balitz mundua mundu denetik? Hemen Palomar jaunak lastura sentitzen du berriro.

Zozoaren ziztua adi-adi entzun eta gero, ahalik eta zehatzen errepikatzen saiatzen da. Harrimenezko isilune batek jarraitzen dio, bere

mezuak azterketa zorrotz bat beharko balu bezala; ondoren ziztu berdin bat dator bueltan, eta Palomar jaunak ez daki berarentzako erantzuna den ala froga den bere ziztua hain dela desberdina ezen zozoek zirkinik ere ez dutela egiten eta beren arteko berriketari ekiten diotela berriro, ezer gertatu ez balitz bezala.

Elkarri ziztuka eta harrimenez galdezka jarraitzen dute, berak eta zozoek.

JAN EDANAK

OHARRA:

Testu hau Italo Calvinoren "Palomar" liburutik hartua da.

Itzulpen hau Donostiako Itzultzaile Eskolako bigarren ikasturteko ikasleek burutu dute, literatur itzulpeneko saioetan.

Itzulpen honetarako erabili den jatorrizko testua ez da italierazkoa, Esther Benitezek gaztelarrera itzuli eta Alianza Tres-en argitaratua baizik. Ohar hori merezi du irakurleak, egiaren ize-nean.

ESKUALDUN KOZINERA

(Jarraitzen)

JAN EDANAK

Makallana du gaur.

Hat zazu alarrezko eze baxda jo pila bat, chuxu zela agi zana, ezalotz, perrexila, korrixonak, herick gurek ongi ezbatzek, olo fina bainaz guti. Obe hortan, atola zaitzu makallan puzatzen egotzek, zokatzek oihal batian, etal zazu makallana ezker mugatzen beraz. Hatal agi nuzerz arosatzen dazularik oloatzek, ezazu zuz gainan eta guti azpian, ur zazu gurek gortzen eta zerbitza zazu.

Makallana A la Bayonaise

Gatz gabetarik egosaraz zazu makallana, bat zokatu heritak berriz berriz gatz. Ezazu kasola batian berriz puzka eta bat fruskua, berriz berriz berriz olo eta biper belka; ezazu bat zuz makallana. Heretik kasola, puzka zazu fumego bazterrian ez oloa eratu; izozkita zazu eta berriz, seltza egin arte; eta zerbitza zazu, emateko dazularik ar izukina plat zola doble batian, berriz egon dadin.

Makallana saltea

Gatz-gatz zazu ongi eta egosaraz. Ezazu kasola batian berriz puzka eta bat, berriz berriz, emateko dazularik eta berriz ongi ezbatzek, eta berriz gortzen, atera zazu kasola berriz eta berriz berriz eta berriz.

ESKUALDUN KOZINERA

(jarraipena)

Makallaua au Gratin

Har zazu zilarrezko edo burdin jo plat bat, emozu zolan ogi ma-mia, exalota, perrexila, kornixonak, horiek guziak ongi xehatuak, olio fina bainan guti. Ohe hortan, antola zaitzu makallau puxkak egosiak, xukaturik oihal batian; estal zazu makallaua erran ingredient berekin. Estal ogi mamiz arrosatzen duzularik olioarekin, emozu sua gainian eta guti azpian; utz zazu gratina goritzerat eta zerbitza zazu.

Makallaua à la Bayonnaise

Gatz-gabeturik egosaraz zazu makallaua, ken zoitzu hexurrak bera hautsi gabe. Emazu kasola batian burra puxka on bat freskua, bertze hainbertze olio eta biper beltxa; emazu han zure makallaua. Harzazu kasola, pausa zazu furnego bazterrian ez dezan erakit; itzulika zazu su hegian, saltsa egin arte; eta zerbitza zazu, emaiten duzularik ur irakitua plat zola doble batian, bero egon dadin.

Makallaua saltsan

Gatz-gabe zazu ongi eta egosaraz. Emazu kasola batian burra puxka bat eta, urtu denian, emaiten duzu ahur bat tipula ongi xehatuak, uzten tuzu gorritzerat; atera zazu kasola sutik eta emozu kullera on bat

irin; busti zazu emeki emeki higituz makallaua egosi duzun ur harekin, utz zazu irakitzerat. Biper beltxa, baratxuria eta perrexil xehatua. Saltsa egin denean, berexten tuzu makallauaren hexurak, eta emaiten barnerat gustuaren hartzeko. Manera hori exzeleta da pastiz fuilletatuen-dako.

Makallaua à la Provençale

Makallauak behar du izan ongi gatz-gabetua eta egosia. Berexten tutzu hexur guziak; xehatzen duzu untzi batian, emanez noizetik noizera esne xorta bat. Emazu burra puxka bat kasola batian, olio xorta batekin, suaren gainean. Frita zazu barnean tipula puxka bat eta baratxuri xister bat xehaturik. Emazu zure makallaua barnerat; jo zazu han ongi kullera zurezko batekin, eta bota zazu emeki emeki libera erdi bat olio fin beti itzuliz; eman dezokezu esne xorta bat hobia izaiteko. Zerbitzatzeko mementoan, emazu perrexil puxka bat ongi xehatua, zenbeit kapra edo kornixon. Eman dezakezu pastiz vol-au-vent batian.

Aingirak jusian

Emazu kasola batian olio xorta bat edo urina, tipula xehatuarekin eta karrote arrundak; guziak gorritu direnean, emozu ur beroa eta utz zazu irakitzerat. Pasa zazu zure jusa, eta amazu aingira barnerat lehenik suan pasaturik, oihal batekin frottaturik pelatu gabe, eta puxka ttipietan xehaturik. Biper beltxa, gatza, kornixon, mahatsak, adan merlatuak. Emaiten tuzu ogi axalak xiorturik. Eta gorritzen.

Aingirak saltsan

Behar da tipula xehatua fritatu. Ken zazu kasola sutik eta eman kullera on bat irin uzten delarik puxka bat gorritzerat. Trenpatzen da emeki emeki bi baso ur eta baso bat arnorekin. Emaiten da aingira lehenik suan pasaturik, frottaturik eta xehaturik; uzten da egosterat eta emaiten zaizko ogi axalak xiorturik eta kullera bat sukre.

Lanpreda

Harzazu ahur bat porru eta hainbertze tipula; xehatzen tuzu eta frita zaitzu hirur kullera oliotan; emozu gero exalota puxka bat xehatua, kullera bat irin, higi zazu eta utz zazu gorritzerat. Busti zazu baso bat arnorekin eta bertze hainbertze saldarekin edo urekin, arnoarekin nahi si ondoan odola. Gatza, biper beltza, mahats, adan merlatuak, piñonak. Utzazu irakitzerat oren erdi bat su eztian. Emazu zure lanpreda ur irakitan, xuka zazu oihal batekin, ongi frottatuz. Xeha zazu eta zartainean frita. Emazu saltsan eta utz zazu egosterat. Gorritzazu.

Murlo farzituak

Egiten duzu haxiz bat ogi mami, zenbeit baratxuri xister, biper beltza, gatz. Trenpatzen duzu olioarekin, edo minagrearekin, edo mahats molzo baten jusarekin. Farzizazu murloa eta trenpa olioan, eta egos grillan. Emaiten duzu plat batian olio eta minagria, perrexila ongi xehatua. Horiek guztiak ongi nahas eta emazu zure murloa gainean.

Anxoiak

Behar dira ur hainitzetan garbitu, hexurrak kendu, eta errimatu luzara plat batian. Bi arroltze gogortzen dituzu, xehatzen dituzu gorringuak eta xuringoak aparte. Emaiten da xuringoa anxoiaren inguruan, gorringua xuringuen inguruan eta perrexila ongi xehatua paketa ttipietan xuringoaren inguruan. Estal zaitzu anxoiak olioarekin.

Anxoi erriak

Hauts zaitzu ogia lau kadroka axialik gabe. Frita zaitzu olio finean. Garbi zaitzu anxoiak gorago bezala; xeha zaitzu eta heda ogien gainean. Xeha exalotak, perrexila: pasa zaitzu kasolan, emazu olio, biper beltza, minagre xorta bat. Bota zazu hori anxoi errien gainerat eta zerbitza.

Ekrebizak

Taza bat ur, taza bat minagre on, bertzebat arno, gatza, biper beltxa, epizak, perrexila, tipula, belar finak. Ekrebizen kantitatearen araberak, behar da saldaz estali. Erakit zazu salda hori ekrebizak eman gabe. Jasta zazu eia gustu aski altxatua duen. Ekrebizak eman ondutan behar du saldak goiti igan hirur aldiz. Aldi bakotxian ekrebizak itzultatu, pausa zazu perza taula baten gainian ateratzen duzunian, eta bota zazu baso tiki bat minagre, eta utz zazu pausatzerat memento bat. Arrima zaitzu saladier batian eta plat batera bota.

Aza à l'Anglaise

Harzazu aza buru xuri bart edo biga eta erakitaraz puxka bat. Haritzen duzu gero xingar azpiki, aratxekei, edo lumadun egosia, tipula, exalota puxka bat. Xeha zaitzu guziak elkarrekin emaiten duzularik aza ere xehaturik. Emaitzu horiek guziak kasola batian, emaiten diozutelarik noizetik noizera kullera bat jus, kolore doratu arte. Egosi direnean, nahas zaitzu hirur arroltze gorringorekin, sutik kanpo.

Bertze kasola bat pasatzen duzu urinarekin, emaiten duzu ogi mamia, inguru guzian, gratin baten formatzeko gisan. Emaiten duzu zure aza barnian, pausatzen duzu furnegoan, su eztian edo ikatz bizi gainean, maiz kasola higituz. Emodu estalgi bat suarekin gainean. Ardikitzen duzu plat barnedun batetarat eta emaiten jusa inguruan.

Espinartak esnean

Irakitaraz zaitzu espinartak gatz puxka batekin, lehenik garbiturik, eta emaitzu ur hotzian. Xeha zaitzu ongi eta ura hen ahal bezenbat. Emaitzu kasola batian, burra puxka batekin, eta emazu esnia emeki emeki, maiz higituz. Kullera bat irin, sukria eta zitron raspura. Emaiten bada banilla, ez du bertze urin beharrik. Errima zaitzu plataren gainean, ogi axal burran fritatuekin eta herrausta sukrez.

Tipula purea

Xeha zaitzu tipulak arrundaka; emaitzu kasola batian, xingar azpiki puxka batekin, biper beltza eta bi kullera ur. Horiek guziak egosi direnean, emaiten duzu baso bat arno xuri on eta hirur kullera sukre. Uzten duzu arras egosterat. Glazatzen duzu gero karbonade bat eta emaiten duzu gainean.

Tipula ttikiak

Nahas zazu urin puska bat kasola batian. Beroa denian, emaitzu zure tipulak barnerat. Uzkitzu ongi gorritzerat; emazu arras ur guti, biper beltza, gatz, eta utz egosterat; sukria, minagre xorta bat. Ez badira aski gorri, behar dira gorritu.

Minatak

Garbi zaitzu minatak eta egos; gorri zazu tipula puxka bat xehaturik urinean. Tipula gorritu denian, emazu minata ongi xehaturik; sukra zazu zure gustorat, eta zerbitza arroltze, edo arrain edo xingar eltze-koaren edo gazituaren azpian.

Baba de Marais

Egosten tuzu zure babak eltze batian oren laurden bat, kiretsaren kentzeko. Emaiten duzu kasola batian urin puxka bat ete tipula xehatua; gorritu denian, emaiten tuzu babak irin puska batez estaliz eta gatz; emozu ur bero xorta bat eta utz zazu egosterat. Kullera on bat sukra. Ken zazu sutik eta lot bi arroltze gorringo nahasirik kullera bat minagrerekin.

Artixaut farzituak

Egos zaitzu urian, pika zoizute hosto punta eta ken belarra. Egin zatzu haxiz bat xingar aspikiarekin, tipula, biper beltz puxka bat, eta frigi zazu zartainean; egosi denean, eman zozu ogi mamia, eta uzten duzu gorritzerat. Farzi zaitzu zure artixautak, eta pasa pala gorria gai-

nean; frigi zaitzu urinean. Meheko gisan egiteko, ez eman xingarrik eta urinaren plazan emazu olio a gatz puxka batekin.

Ilar xehea

Frigi zaitzu tipula ttikiak urinian; gorritu direnean, emaiten duzu ilar xehea gatz puxka batekin eta biper beltx puxka batekin. Tikiak badira eta tendriak, ez duzu zeren urik eman. Kullera bat sukre, zenbeit ogi axal xiorturik.

Purea

Egosten tuzu zure ilar xeheak edo ilarrak urian, karrotez eta porruz asetonaturik; kouloirrian pasatzen tuzu. Frigitzen duzu tipula urinean eta, gorritu denean, emaiten duzu purea gatz puxa batekin eta kullera bat sukre.

Ilar perdiak

Bi buruak kendu ondoan, pikatzen tuzu luzara; egos zaitzu urian memento bat. Frigitzen duzu tipula urinian eta, gorritu denean, emaiten tuzu ilarrak, kullera bat irinekin, perrexil buket bat, biper beltxa, gatz eta ur bero xorta bat; egosi direnean, kullera bat sukre. Zerbitzatzeko mementoan, lot zazu arroltze bat minagre xorta batekin nahasirik.

Karrote farzituak

Har zaitzu karrote ederrak, xeha zaitzu puxketan karrian arroltze baten luzetasunian; egizu zilo bat alde batetik eta egiten duzu xingar azpiki haxiz bat eta tipula zartainea pasaturik, eta emendatzen duzu zenbait haragi egosi pixkat. Farzitzen tuzu zure karrotiak, eta farzituak direnean glazatzen tuzu sukre puxka batekin eta pala gorriaz. Emaiten duzu urina kasola batian eta frigitzen tuzu egos arte. Zerbitzatzen tuzu saltsa bitxi baten gainean edo jus bat.

Lur sagarrak haxixan

Egiten duzu xingar azpiki, tipula eta perrexila haxiz bat; egosten duzu kasolan. Frigi zaitzu lur sagar xehatuak, eta emaitzu haxiz hartarat.

Lur sagar saltsa

Egos zaitzu lur sagarrak, xuri eta lehert kasola batean, emaiten duzularik esne xorta bat, kullera bat sukre, hirur arroltze gorringo eta gatz puxka bat. Egiten duzu haxiz bat tipulaz, xingar azpikiz, zenbeit aratxeki edo lumaki puxkaz, edo horien eskasian anzara ixterkiz; pasatzen duzu zartainean. Urina pasatzen duzu gero kasola batian, hedatzen tuzu zure lur sagarrak inguru guzian eta zolan bi eskuekin eta utz zazu xilo bat erdian; betetzen duzu huts hura zure haxixarekin eta estaltzen lur sagarrez. Emaiten duzu hori suaren ondoan koloriaren hartzeko eta itzul maiz kasola; behar da oraino hauts beroa azpian. Zerbitzatzen duzu plat bardedun batian, jusa emanik azpian.

Lur sagar pastiza

Egos zaitzu urian, leher zaitzu bero-beroak, emaitzu lau arroltze gorringo, sukria eta *fleur d'oranger*; jo zaitzu arroltze xuringoak eta guziak nahas. Emazu hori kasola burraz frottatu batean eta errearaz labian.

Karrotiak

Zure urina berotu denian, emaitzu zure karrotiak barnerat arrundan xehaturik, gatz poxi batekin; ez dira behar higitu kasola bera higituz baizik. Ongi egosi eta gorritu direnean, emaiten duzu sukria.

Zeleria jusian

Pika zazu zeleri punta eta ez utz xuria beizik; garbi zazu ongi eta egos zazu urian. Emaiten duzu gero jusian kaprekin.

Zeleria marinadan

Egos zazu urian eta ura ken, saltsa zazu marinadan; ez badu aski hartzen, emaiten duzunian frigitzen zartainean, ixur zazu xorta bat gainera kullerarekin.

Lentillak

Ongi garbitu onduan, egosarazten dituzu urian eltze batian. Emaiten duzu xingar azpiki puxka bat kasola batian urin puxka batekin eta tipula xehatua. Egosi denean, emaiten tuzu lentillak eta utz zaitzu erakitzerat; nahas zazu arroltze gorringo bat eta minagre xorta batekin.

Ondduak

Behar dira ongi xukatu oihal batekin. Xeha zaitzu buztanak eta emaitzu egosten kasola batian urinarekin edo olioarekin; emaiten duzu perrexila eta exalota xehaturik, biper beltza eta gatz. Frigizaitzu zure hondduak urinian edo olioan. Zure haxixa gorritu denian, emaiten tuzu barnerat, emaiten duzularik arno xorta bat edo veryus eta ogi mamia.

Arroltziak au Miroir

Emazu burra puxka bat plat baten zolan, edo ez baduzu, esne xorta bat sukretua; hauts zaitzu zure arroltziak, burra urtu denian edo esnia bero. Xuringoa hartua denian atera zazu sutik. Emozu sukria gorringuen gainian, glaza zaitzu pala gorrintuarekin erretziaz finitzeko.

Arroltziak jusian

Baduzu untzi bat ur erakitu suaren gainian; hauts zaitzu arroltze freskuak barnerat, arta emanez gogor egin ez ditzen; atera zaitzu hartu duten pondutik. Zerbitza zaitzu jusian.

Arroltziak esnian

Harzazu zazpi arroltze gorringo lehertzen tuzulari, ongi kuller batekin. Badituzu bi taza esne epel nun urtarazi batituzu hirur kullera sukre eta bat *fleur d'oranger*, emazu zure esnia emeki emeki arroltzien gainerat higituz. Egosaraz zaitzu marian, sua gainian eta azpian emanik. Egosi direnean, estaltzen tuzu sukrez gainetik eta pasatzen pala gorritua.

Arroltze farzituak

Gogor araz zaitzu zure arroltziak, hauts zaitzu erditik luzara, ken zaitzu gorringuak eta orra azietta batean sukreakin, perrexilarekin ongi xehatuz, arras gatz guti. Emazu hori arroltze hetan eta glaza zaitzu sukriarekin pala gorrituz. Egiten duzu saltsa bat tipula xehatua frigitzen duzularik, irin puxka bat; gorritu denian, emaiten duzu ura, sukria eta minagre xorta bat. Gorrizatzu.

Arroltziak à la Tripe

Hauta zaitzu gutienik freskuenak, egos zaitzu hamar minuta, eman ur hotzian, xuri eta pika erditik trebeska. Frigi zazu tipula xehatua eta, gorritu denian, emazu kullera bat irin uzten duzularik puxka bat gorritzerat; emaitxu arroltziak beroki atxikitzeko; minagre xorta bat.

Omeletta erhuman

Jo zaitzu xuringoak bakarrik, emaitzu gero gorringoak eta jo zaitzu guziak elgarrekin esne xorta bat nahasirik eta gatz poxi bat, zenbeit axal zitron puxka eta sukria. Egos zazu omeletta zartainean; emazu plat baterat, herrausta zazu sukriarekin eta arrosa zazu erhumaz, zoinari emaiten beitiotu su. Zerbitza zazu berehala.

Omeletta uffatua

Separa zaitzu sei arroltzeren xuringoak eta gorringoak. Nahas zazu gorringoekin laur kullera sukre raspatu; jo zaitzu xuringoak elur gisa

egin arte eta nahas zaitzu gorringoekin. Urtaraz zazu laurden bat burra su ezti batean, emaitzu arroltziak erakarriz gainerat zolan dena.

Omelettak burra edan duenean, lerra zazu plegatuz burraz fretatu plat baten gainerat eta emazu hauts gorrien gainerat; estal zazu *four de campagne* batez eta su ona gainea. Aski da memento bat omeletta altxatua izaiteko. Herrausta zazu sukriarekin eta zerbitza orduan berean.

Arroltze farzituak à l'Espagnole

Gogor araz zaitzu arroltziak, pika zaitzu erditik; ken zatzu gorringoak, leher zaitzu sukrea, perrexila ongi xehatu, bi itze girofla, kanella poxi batekin. Saltsarentzat, frigi zazu tipula olioan ogi mamiarekin, emaitzu bi arroltzegorringo gogortu; ontsa leher eta nahas zaitzu guziak untzi batean sukre, gatz eta biper beltxarekin; trenpa zaitzu guziak ur epelarekin eta zerbitza arroltziekin.

Arroltziak tomatiekin

Baduzu tomate saltsa eta emaiten duzu kasola batean furnegoan. Berotu denean, emaiten tuzu zure arroltziak jorik barnerat, eta higi beti itzuliz krema bezala; atera zaitzu hartu duten pondutik sobera egosterat utzi gabe. Saltsak behar du izan asesonatua.

Saltsa pikanta edo bizia

Gorriaraz zazu tipula bat ongi xehatua urin puxka batean. Emazu kullera bat irin, utz zazu gorritzerat, busti zazu ur beroarekin emeki emeki higituz. Gatza, biper beltxa, perrexil buket bar, girofle itze bat; utz zazu erakitzerat oren bat, pasa zazu. Sukria eta minagre xorta bat. Zerbitza zazu gazituarekin, edo arroltze frijitu edo haragi puxkekin.

Saltsa ezti erbiarentzat

Emazu arno xuria kasola ttipi batean kanela puxka batekin eta hirur kullera sukre; utz zazu agortzerat luzeki su eztian. Siropa bezala egin denean, emaiten diozu minagre xorta bat sutik ateratzian.

Jusa

Emazu kasola batean bi kullera ur, xingar azpiki puxka bat, tipula eta karrote tranxaka pikaturik, oilasko bat edo lumaki hegalak edo lepuak, gorriaraz zazu maiz higituz eta emanez noizetik noizera ur bero guti bat ez dadin lot kasolan. Horiek guziak ongi gorritu direnean, emanen duzu ura oilaskoaren neurriraino. Utz zazu erakitzerat; pasatzen duzu gero. Pasa zazu ur xorta bat kasolan, emazu kullera bat irin trenpatzen duzularik emeki emeki kulatu duzun jus horrekin. Emazu biper beltxa eta gatz poxi bat, emazu berriz suaren gainean lot dadin. Zerbitzatzeko mementoan, emaitzu kaprak edo kornixon xehatuak.

Saltsa xikiro eminzendako

Emazu xingar azpiki poxi bat kasola batian urin guti batekin eta tipula xehatua. Tipula gorritu denean, emaiten duzu irin puxka bat eta bustitzen salda xorta batekin eta jus xorta bat balin baduzu; biper beltxa, gatza, limon poxi bat. Egiten da higual saltsa hori xingarrik gabe eta exalota tipularen plazan. Eman zure eminzak saltsan berotzeko irakitzerat utzi gabe.

Mayonesa

Emazu bi arroltze gorringo gatelu batean. Izul zaitzu kuller zurezko batekin, beti alderdi batetarat ixuriz xortaka xortaka laurden bat olio fin, manera hortaz egin dadin saltsa bat krema baten loditasunaren heinekoa. Emaiten duzu barnerat zitron jus eta bi kullera minagre. Xeha zazu ongi exalata poxi bat eta perrexila emaiten diozu zerbitzatzeko mementoan biper beltxarekin. Hori zerbitzatzen da edozoin haragi hotzekin, gazituarekin, aingirekin, etc.

Saltsa bizia filet altxatuarentzat

Emaiten duzu jus puxka bat plat batian, exalot xuhatua, biper beltx puxka bat eta minagre xorta bat. Atera zazu fileta gerrenetik eta emazu saltsan aurdiki duen jus harrekin.

Saltsa idikiaren

Harzazu exalota, perrexila, tipula, hondduak; xeha zaitzu horiek eta frigi kasolan, utz zaitzu ongi agortzerat. Busti zazu baso bat arno xuriekin, salda eta kaprak. Biper beltza eta gatza.

Saltsa burran

Emazu kasola batian burra puxka bat irin puxka batekin, biper beltza eta gatza; emaiten duzu kasola furnego hegian eta hegitzen duzu saltsa ohu arte. Emaiten tuzu kaprak sutik ateratzian, eta arroltze gorringo bat zure burra xuriegi bada.

Saltsa à la Rémoulade

Emazu plat batian exalota bat, perrexila, baratxuria, anxo bat eta kaprak, guziak ongi xehatuak, gatza eta biper beltza. Nahas zazu mustarda puxka batekin, olio eta minagria.

Tomate saltsa

Emaitzu tomatiak zartainean batian, urik gabe. Utz zaitzu egosterat eta pasa zaitzu pasoir batian aski fina bihiak pasa ez ditene. Emaiten duzu kasola batian ahur tipula xehatuak, xingar azpiki gizen puxka bat, baratxuri xister bat, biper beltza, gatza. Gorritu direnean, emaiten tuzu zure tomatiak eta irin puxka bat; utz zaitzu egosterat. Kullera bat sukre.

Limon saltsa

Frigi zaitzu kasola batian ahur bat tipula xehatu. Gorritu direnean, emazu kullera bat irin, utz zazu gorritzerat. Busti zazu baso bat salda-ekin eta baso erdi bat arno xuri, biper beltza, gatza eta limon puxka tipi bat. Saltsa hori on da edozoin lumaki errestarentzat.

Krema horia kafian

Grilla zaitzu bi ahur kafe eta bota zaitzu kasola bat esne irakiterat behar den sukriarekin. Esnia aski hoztu denian, trenpatzen tuzu zure arroltze gorringoak emeki emeki eta egosarazten beti itzuliz alderdi bererat. Noiz eta ere egin beita, kulatzen duzu kafe bihien kentzeko.

Krema kafian

Egos zazu zure esnia, sukra zazu eta emozu kafia. Epeldu denian, trenpatzen tuzu zure arroltze gorringoak eta egos zazu erran den bezala.

Krema banillan

Emaiten duzu zure esnia egosten banilla puxka batekin eta sukrazten duzu. Hirur taza esnetan, behar dira zazpi arroltze gorringo; trenpatzen tuzu eta egosarazten erran bezala. Ez baduzu arroltzerik aski, trenpa zazu irin puxka bat bortz arroltze gorringorekin esnia eman gabe.

Krema à la Neige

Egizu krema bat banillan. Jo zaitzu xuriak elurra bezala egin arte. Konserbatu duzu esne xorta bat parformatua eta sukratua emaiten duzu suaren gainean. Emaiten tuzu arroltze xuringoak egosten harren bannian, aldian kullera bat, gero arrimatzen tuzu esniaren gainean.

Krema frigitua

Emazu kasola batian hirur kullera irin, nahas zazu emeki emeki sei arroltze xuringo eta gorringo, zitron raspura poxi bat eta *fleur d'orange*, edo banilla bakarrik, emaiten duzula egosten esnian, gatz poxi bat; trenpa zaitzu arroltziak esnearekin eta egos zazu su eztian oren erdi batez beti itzuliz. Ongi loditu denian, heda zazu erri baten loditasunian irinež pasaturikako plat batetarat eta bota irina gainera. Hoztu denian,

pikatzen duzu nahi duzun bezala frigitzeko urin ontsa berotuan. Gero glazatzan duzu sukreakin eta palla goriarekin.

Petits pots kafian

Emazu krema plat batian arroltze gorringo bat, kullera bat sukra, eta bete zazu kafez. Negur zaitzu zenbat unxi nahi tuzun egin eta huts zaitzu saladier batetarat, nahas zazu, eta bete zaitzu berriz zure potak. Baduzu gero kasola largo bat furnego gainean ur beroarekin, emaiten tuzu potak barnian, sua gainean emanik egosteko.

Blanc Manger

Egosaraz zaitzu bi taza esne, libera erdi bat amanda ezti xuritu eta ongi pilatuekin pilun batian. Kula zazu hori eta emazu suaren gainean untza bat gelatinekin urtarazten duzularik beti itzuliz. Sukra zazu. Jo zaitzu hamar arroltze xuringo elurra bezala, ixur zazu zure esnia itzuliz eta egos zazu krema xuria bezala. Oliosta zazu molde bat arinki eta eman zure krema. Utz zazu hozterat, atera molde hartarik eta zerbitza.

Krema au Caramel

Urtaraz zazu xokolat prisa bat hirur taza esnetan. Harzazu bertze kasola ttipi bat nun emaiten beitzu kullera on bat sukra, kullera bat urekin; gorriaz zazu karamelua bezala eta utz zazu hozterat; trenpa zazu gero zure esniarekin, suaren gainean, higituz. Harzaitzu sei arroltze gorringo, lehertzen tuzu hirur kullera sukreakin; emazu zure esnia emeki emeki; ongi nahasi denian emazu hori suaren gainean eta egos zazu itzuliz bertze krema bat bezala.

Krema azotatua

Emazu saladier batian esnea krema behar den kantitatearen arabera, sukreakin arauka, goma adragant poxi bat herraisa *fleur d'orange* xorta bat, jo zaitzu guziak ezel xiri paket batekin; ongi hantu denian, uzten duzu memento bat. Altxatzen duzu gero burdinsali batekin eta altxatzen *en pyramide* plat baten gainerat edo zerbitzatzen duzu meringetan emaitako.

Krema xuria

Egosarazten tuzu taza esne banilla puxka batekin, eta sukratzen duzu. Jo zaitzu sei arroltze xuringo elurra bezala egin arte, zure esnia epeldu denian, ixurtzen duzu emeki emeki zure xuringoen gainerat beti itzuliz. Emazu suaren gainean eta egos zazu beti itzuliz.

Krema xokotalian

Urtaraz zazu hirur billa xokolat hirur taza esnetan eta sukra zazu. Ontsa urtu denian eta epeldu, trenpatzen tuzu sei arroltze gorringo emeki emeki xokolat horrekin eta emaiten bi kullera kafe. Egosaraz zazu erran bezala.

Eskautuna esnian

Taza bat esnerentzat, bi kullara arto irin eta kullera bat sukre. Trenpatzen duzu irina ur xorta batian, pasta baten egiteko; botatzen duzu esne irakiturat nun eman beitzu sukre eta arruma español hosto bat. Egosten duzu itzuliz krema bezala. Zerbitza berorik.

Irris ogia

Leher araz zazu libera erdi bat irris esnian banilla puxka batekin, sobera guritu gabe. Lehertu denian, emaitzu zortzi arroltze gorringo banazka, higituz. Sukra zazu. Harzazu molde bat emaiten duzularik sukria hartan hurtzen furnegoan, eta karamelua bezala egin denean itzultzen duzu moldea sensu guzietarat hori ongi heda dadin alde horotarat. Botatzen duzu orduan zure irrisa eta egosarazten *au bain marie* labian. Jakiteko eia egina den, behar zaio sartu lasto bat barnian eta ez du behar izan bustia ateratzian.

Irrisa burua

Leher araz zazu irrisa esnian banillarekin. Sukratzen duzu eta emaiten gatelu batian; ez egin guriegi. Egiten duzu krema hori bat banillan, emaiten duzu plat barnedun batian. Zure irrisa hoztu denian, ateratzen duzu moldearen barnetik eta pausatzen kremaren gainean; pika zazu amanda xurituekin eta hauts kartierka.

Irrisa esnian

Leher araz zaitzu laur kullera irris esnian kanela puxka batekin; emenda zazu esnez gogortzen den arabera, emoitzu bi kullera sukre. Atera zazu sutik ontsa lehertu denian, utz zazu hozterat eta nahas zazu bi arroltze gorringorekin.

Ogi xigorrak esnean

Emaitzu plat barkedun batean bi edo hirur arroltze gorringo sukriarekin ontsa lehertzen tuzularik, ixur zazu emeki emeki taza bat esne epel beti higituz kremarentzat bezala, eta kullera bat *fleur d'oranger*. Hauts zaitzu ogi xigorrak, eman trenpa horren barnian. Frigi zaitzu urinarian eta herreausta sukre finarekin.

Montagne Russe

Harzaitzu sei sagar ernetta ederrak, xuri zaitzu artarekin eta ken diozute bihotza; emaitzu kasola batian sukriarekin eta utz zaitzu egosterat bere jusian bere forma galdu gabe.

Egiten duzu krema bat banillan ez sobera mehia, ardik zazu zure sagarren gainerat lehenik errimaturik *en pyramide* plat barkedun batian. Jo zaitzu zure arroltze xuringoak elurra egin arte eta emaitzu *en pyramides* zure sagarren eta kremaren gainean.

Heda zazu guzien gainera sukre raspatua, emazu labian mendi hartu arte kolore doratu bat. Plat hau zerbitzatzen da krema guziak bezala.

Koka kafian

Egos araz zaitzu hirur taza esne, sukratzen tuzu eta emaiten kafia; emaitzu plat batia hamabi edo hamabortz arroltze gorringo, trenpatzen tuzu zure esniarekin emeki emeki epeldu denian. Baduzu gero molde bat nun emaiten beituzu sukria hurtzen furnegoan irris ogiarentzat bezala, eta egos zazu bardin. Nahi baduzu banillan edo xokolatian, eman diteke kafiaren plazan.

Gateau de Savoie

Hartzen dira hogoi eta lau arroltze, libera bat irin, libera bat sukre raspatu, laurden bat amanda nahi bada, zitron baten raspura eta *fleur d'oranger* puxka bat. Arroltze gorringoak joiten dira sukriarekin noiz eta ere bertze presuna batek joiten beitu xuringoak denbora berian. Guziak ongi jo direnean nahasten dira guziak elgarrekin eta emaiten da irina emeki emeki beti higituz kuller batekin. Emaiten da burra molde sukrez herraustatu batian. Emaiten da opila eta erretzen labian oren bat eta erdi.

Tarta à la Compote

Has zaite zure konpotaren egiten dotzena bat sagarrekin, xuritzen tuzularik eta bihotze kentzen. Emaitzu egosten kanela puxka batekin, sukria eta ur xorta bat. Harzazu gero libera bat irin emaiten duzularik mahain baten gainean; egin zazu xilo bat erdian, emazu gatza arroltze gorringo bat eta burra guti bat; orra zaitzu burra eta arroltzia eta emozu taza bat ur zerbitzatzen dena irinaren trenpatzeko. Noiz eta ere zure pastak beitu gorputzik aski, orratzen duzu eta joiten ongi. Utz zazu pausatzerat bi oren erreinarazteko. Hedatzen duzu gero rulo batekin eta uzten lodixko; baduzu libera bat burra, garbitzen duzu eta orratzen ongi; xuka zazu eta heda zazu pastaren gainean. Dobla zazu zure pasta hirur partetan eta pasa ruloa gainean hedatzeko lehertu gabe. Berriz has zazu plata bat eta dreza zure tarta gainean. Beira zazu pastatik emaiteko banda bat inguruan. Emazu konpota erdian eta emazu gainean pastazko dessin ttikian kurutzian. Dora zazu arroltze gorringo batekin, trenpa zazu ur xorta batekin. Errearaz zazu labe ezti batian. Konpotaren plazan eman ditake *morue à la provençale* edo krema.

Nouga

Emazu libera bat amanda ezti ur beroen xuritzeko. Garbi zaitzu eta xuka ohial batian. Hauts zaitzu filetetan eta egitzu bortz filet emanda bakotzetik. Idorraz zaitzu furnegoan edo su onduan, gisa hortan har dezaten kolore doratu bat. Emazu libera bat kasonade horitik kasola batian, urtaraz zazu furnegoan higituz kuller zurezko batekin. Bota zaitzu zure amandak ongi sukriarekin. Eman dezakezu aise higi. Xuka zazu moldea, frota zazu olioarekin, bota zaitzu amandak berorik eta heda zaitzu meheki zitron bat zapatzen duzularik amanden gainean. Egizu

hori fite hozterat ez uzteko; noiz eta ere nouga ongi moldatu beita, emazu terrina bat ur hotzetan, moldetik ken zazu eta zerbitza.

Beignets

Erakitaraz zazu kafetiera bat ur banilla batekin edo kanela eta *fleur d'oranger*. Emazu ur hori parfumatua kasola kobrezko batian furnegoan, burra puxka bat eta gatz poxi bat; botatzen duzu gero irina emeki emeki, beti higituz kuller zurezko batekin, kasola axikaraziz bertze presuna bati. Ezagutuko duzu pasta egosia dela kasolari lotzen denian. Behar da izan gogorskua. Atera zazu sutik eta emazu terrina batian hozterat uzteko. Hauts zaitzu arroltziak bat bertziaren ondotik, beti orratuz aski gorritu arte. Emoza agordient xorta bat eta sukre puxka bat. Hartzen da pasta hori kuller batekin eta frigitzen urinian. Herrausta zazu sukriarekin eta zerbitza berorik.

Merignac

Zortzi arroltze xuringo ongi joak, libera bat sukre raspatu, nahas elgarrekin kullera bat *fleur d'orangerekin*. Plega zazu paper bat barrika bunda baten inguruan, zoinak ematen beiteratzu molde tikiak zoinetan emanen beit zu zure pasta, hiruretatik bat betia. Erraeraz zazu labe ez sobera beruan. Heda dezakezu higual kullertaraka paper baten gainean edo plata burrastatu baten gainean, utz zazu xilo bat, pasa zazu labian memento bat, eta gero eman azotatua edo krema *à la Chantilly*. Junta bi puxka elgarrekin eta berreman laberat gorritu arte.

Colinetta

Laurden bat amanda, laurden bat sukre raspatu. Behar dira xuritu eta idorrazami amandak. Behar dira gero pillatu emeki emeki sukria emanez.

Pasatzen da pasoir batian ikusteko eia gelditzen den puxkarik, eta errepilatzen da berriz. Hartzen dira zazpi arroltze, separatzen dira xuringoak. Nahasten dira gorringoak emaiten direlarik amanden gainean eta higiten ongi begiak egin arte. Joiten dira xuringoak biha gehiago emanik, emaiten dira bertzearekin fite higituz, eta behar da izan arta xuringoen zolan gelditzen den ura ez emaiteko. Emaiten da emeki emeki ahur bat irin fin, beti higituz. Bada molde bat burrastatua eta ixurtzen betan opil gatoa barnerat. Herraustatzen da sukrez eta furneian emaiten berehala. Banillan nahi bada behar da ongi lehertu.

Opil amandazkoa

Laurden bat arto irin ongi pasatua, libera erdi bat sukre raspatu, ahur bat amanda pilatu, zazpi arroltze enplegatzen tuzu opil Yanin egi-teko berian xuringoak aparte.

Errege opila

Dotzena arroltze bakotxian, libera bat lemami irin lorez egina. Hausten dira arroltziak, nahasten dira gorringuak, joiten dira xuringoak, nahasten beroatiz ahal bezenbatian hotz balinba; bero balin bada aski dute arroltziek epel izaitia. Hori egin eta, nahasten da lemamia arroltze hetara dena ongi busti arte; orduan urtarazten da su ez-tian libera erdi bat burra beti igituz alderdi bererat, itzul ez dadin. Nahasten da burra urtu hori arroltziekin eta lemamiarekin, nahasten dira hirur laurden sukre raspatu, emaiten nezesario den irina pasta arin baten egiteko, zoina behar baita travaillatu bizi bizia arrisa ura emanez, eta floratzen da irin finarekin. Oijal badi baten barnian emaiten da pasta hartzen duzu arta floratzeko. Behar da goitatu pasta ongi altxatu arte. Arrimatzen da opila, doratzen da arroltze gorringo batekin ur epelian nahasirik, eta emaiten da labian.

Opil amandazkoa fite egina

Harzaitzu hirur arroltze bere kuskuekin, harzazu irinetik pisu bera, bertze hainbertze burra fresko, pisu bera sukre raspatu, zoinarekin pilatuko beittutzu hirur untza amanda ezti xuritik, zitron axal puxka bat edo *fleur d'oranger*. Emaitzu hirur arroltze xuringoak eta gorringoak pilun batian bertze guziekin pasta egiteko. Burrasta zazu kasola baten zola, errearaz zazu su ez-tian gainetik eta azpitik. Herrausta zazu suk-rearekin.

Tablettak

Harzaitzu hirur arroltze, hirur kullera irin eta hirur kullera sukre raspatu. Nahas zaitzu guziak ongi elgarrekin eta heda plata burrastatu baten gainerat. Eregiten tuzu zenbet amanda puxka eta emaiten labian. Noiz eta ere pasta hasi beita gogortzen, hausten tuzu luzara zure opilak eta emaiten laberat krokant egin arte.

Opilak à la gelée de Groseille

Pasta egiten da tablettak bezala bainan amandarik gabe. Opila erre denian, emaiten da gainean groseilla gelea hautsi eta hozterat utzi onduan.

Amandazko biskotxak

Harzaitzu bi untza amanda ezti eta bat amanda kirex, xuritzen tuzu eta joiten ongi pilun batean, eta ezditen itzul oliotara, emaiten duzu noizetik noizera sukre poxi bat. Behar dira gero jo oren laurden bat. Irin puxka batekin, hirur arroltze gorringo eta laur untza sukre raspatu. Jo zaitzu laur arraultze xuringo eta nahas bertze gaitikoarekin. Badituzu paperezko moldeak kaizetan eginak. Burrasta zaitzu arinki barnetik eta arrima zure biskotxak. Herrausta zaitzu sukre finarekin irinarekin nahasirik. Errearaz zazu labe eztian. Kolore ederra hartzen dutenian, ateratzen tuzu paperetik bero direlarik.

Makaronak

Xuri zaitzu libera erdi bat amanda ezti, xuka zaitzu eta pilun batean leher, arrosatuz *fleur d'oranger* xorta batekin ez ditene itzul. Harzazu bertze hainbertze sukre herreaux, lau arroltze xuringorekin eta jo ongi guziak elgarrekin. Gero antolatzen tuzu zure makaronak paperaren gainean kuller batekin eta erretzen su eztian.

Semellak

Hirur arroltze fresko, kullera bat arno español, lau unza irin, lau unza burra fresko. Emaitzu guziak mahain baten gainean, emozu *fleur d'oranger* xorta bat. Egizu horietaz pasta bat, travaillatzen duzu eta hedatzen makil biribilarekin. Hauts zazu quadro luzian eta errearaz erdizko labe batian. Egizu gero karamelua eta ken semella sutik. Glaza zaitzu karamelu horrekin erdi hoztu direnean, ganibet mihi batekin, eta berriz eman zaitzu erretzen su eztian.

Makaronak xokolatian

Bi unza erdi xokolate leher eta joiten tuzu sei unza sukrerekin. Jo zaitzu laur arroltze xuringo elurra bezala, eta emaiten tuzu oro batean. Antola zaitzu zure makaronak paperaren gainean kullertaraka, eta errearaz zaitzu labe eztian.

Xarlotta

Xuri zaitzu dotzena bat sagar, ken diozute bihotza, emaitzu egosten kanella puxka batekin, sukria eta ur xorta bat. Egizu pasta bat risolena bezala. Hedatzen duzu ruloarekin eta egitzu ttipiak puskak, hausten tuzula eri trebes baten largotasunian. Burrasta zazu kasola bat eta pausa zaitzu zure puskak barnian kurutzian, aski urbil eta aski luze kasolaren estaltzeko. Emaiten duzu zure konpota barnian eta estalzen puskekin egiten dutelarik karro ttipi batzu. Errearaz zazu labian.

Millas

Libera erdi bat arto irin, bertze hainbertze sukre, hainbertze burra fresko, hamar arroltze: orra zaitzu guziak ongi salbu arroltze xuringoak, zoinak joiten beitira ongi eta emaiten beitiote zitron raspura eta *fleur d'oranger*, bertze gaitikoarekin nahasiz, jo zaitzu guziak elgarrekin, burrasta zazu turtiera bat eta errearaz labe eztian.

Rissoles

Borz arroltze gorringorekin, bi kullera sukre, kullera bat agordient eta hainbertze *fleur d'oranger*. Urtarazten da kasola batian burra puxka bat, arroltze baten handitasunekoa, bi kullera urekin eta gatz puxka bat; urtu denian nahasten da arroltzeekin; emaiten da irina orratuz gorputzik aski pastak hartu arte. Trabailla zazu ongi joz mahain baten gainean. Gehiago guri utziko duzu eta rissoleak hobiak izanen dira. Hedatzen duzu mehe mehia makil biribilarekin eta hausten arrundan baso batekin. Eman dezaketzu haxixa barnean, plegatzen tuzu eta frigitzen urinian.

Marinada

Epel zazu ur xorta bat. Badituzu kasola batian hirur kullera irin trenpatzen tuzunak, urarekin, pasta gogor baten egiteko, nun emaiten beitzu gatz poxi bat, hausten tuzu hirur arroltze xuringorekin, higituz; kullera bat agordient, bi kullera sukre eta zitron raspura. Hauts zaitzu sagar arrundak trenpatzen tuzunak marinade hortan eta frigitzen urinian. Noiz eta zartainean beitzire, behar zaiote botatu marinada puxka bat gehiago, zeren eta ez beitzute aski hartzen. Erreman dezakezu sagarra oilasko hotzarekin, zeleria egosiarekin, salsifiarekin, aratxe irisekin, etc.

Crêpes

Harzaitzu hirur kullera irin, bortz edo sei arroltze gorringo, hirur arroltze osoak, sukre raspatua eta *fleur d'oranger*. Nahas zaitzu guziak ongi eta nahas gero esniarekin boullida klaro baten sustanzialaino. Emazu burra puxka bat zartainean, xoilki orotan burratzeko. Urtu denian, eta pasarazi duzunian zartainean inguru guzian, emazu kullera bat zure pastatik, heda zazu ongi makurtuz sensu guzietan; itzul zazu koloriaren harrarazteko. Herrausta zazu sukriarekin eta zerbitza bero beroa.

Gâteau à la Janin

Laurden bat lur sagar irin, libera erdi bat sukre raspatu, zazpi arroltze fresko; harzazu saladier bat eta emazu kullera bat irin, bertze hainbertze sukre eta arroltze gorringo bat. Leher zaitzu eta nahas ongi elgarrekin, eta gisa hortan arroltziak dituzunak. Jo zaitzu ongi zure xuringoak, eta egon diton ongi musatuak, bota zazu zure sukre hondarra. Nahas zaitzu oro elgarrekin, kullera bat *fleur d'orangerekin*. Burrasta zazu kasola bat edo molde bat, emazu opila barnian eta ehorz erditaraino brasan. Emazu estalgi bat suarekin, zoinaren aspian emaiten beita paper hosto bat. Utz zazu erretzerat oren erdi bat. Ikusteko erria den, sartzen duzu lasto bat, zoina behar baita ateratu idorra.

Makaronia

Emaiten duzu zure makaronia egosten kasola batian eta estaltzen duzu salda eta urez, gatz puxka bat, gasna raspatua eta burra puxka bat. Sobera idortzen bada, emozu salda edo ura eta utz zazu ontsa lehertzerat; emaiten duzu dena plat batian, furnego gainean, su puxka batekin, xoilki beroki atxikitzeko. Estal zazu gasna raspatuz, gero ogi mamiz arrosatzen delarik. Emazu estalgi bat suarekin gainean gratinaren egiteko eta gorritzeko.

Pralinak

Hartzen duzu libera bat amanda ezti, fretatzen tuzu oihal batean herrautsaren kentzeko. Emaiten duzu libera bat sukre kasola batian zure amandekin, baso erdi bat ur eta karmin puxka bat. Emaitzu guziak suaren gainean amandak haztarki petillatu harte. Atera zaitzu sutik eta travailla sukria amandatarik laxatu arte. Kentzen duzu sukretik parte bat eta berremaiten amandak suaren gainean higituz arinki kuller batekin. Sukria hartzen duten arabera, egizu kasu biziari; hartu dutenian, berreman zazu alderat duzuna eta aitzina grilla zazu. Emaitzu paper hosto baten gainean eta deslot zaitzu elgarri lotuak direnak.

Biscuits du Palais-Royal

Sei arroltze fresko, pisu bera sukre herrauts eta irin. Hauts zaizu zure arroltziak, emaitzu xuringoak a parte, jo zaitzu elurra bezala, emazu sukria eta higi zazu xuringoarekin nahasi arte; emaitzu gorringoak, nahas zazu emeki emeki irina; jo zaitzu guziak. Emazu zenbet parfum. Emaitzu moldetan, glaza zaitzu sukre herrautsarekin eta errearaz zaitzu labian.

Errege-Bizkotxa

Harzaitzu zazpi arroltze fresko, jo zaitzu xuringoak elurra bezala, emaitzu zazpi unza marmalade asko xuringo horiekin joten tuzularik berriz; gero emaitzu bortz arroltze gorringo. Jo zaitzu guziak oren laurden bat. Hartzaitzu zazpi unza irris irin eta zazpi unza sukre nahasten tuzu bertze gaitikoeekin. Antola zaitzu paper moldetan eta errearaz zaitzu arras su eztian.

Biscuit à la Crème

Harzaitzu zazpi arroltze xuringo fresko, jo zaitzu ongi, emazu libera erdi bat sukre herrauts, laurden baitirin; ongi jo guziak elgarrekin. Harzazu litre bat krema joiten duzuna, harzazu musa ekumoar batekin, xortak eman zetabe batetara, emazu biskotxaren barnera, antolatzen duzularik paper moldetan edo burdin xurizkoetan. Glazatzen tuzu sukre herrautsarekin eta errearazten su eztian.

Merveilles

Emazu mahain baten gainean ahur bat irin, gatz poxi bat, taza bat kafe esne, arroltze baten heineko burra puxka bat; orra zazu eta jo ongi pasta hori, heda zazu makil biribilarekin eta plega lau partetan; has zazu berriz lau alditaraino. Heda zazu ongi eta hauts puxketan luzara frigaraz zaitzu. Herrausta sukriarekin.

Pastiz biarnesa

Pasta hau egin diteke memento bat bazkariaren aintzinian, ez du behar mintatu. Urtarazten da libera erdi bat burra kasola batian, taza bat urekin eta gatz poxi bat. Emaiten dira kasola batian hamar arroltze gorringorekin lehertzen direlarik laurden bat sukrerekin, bi kullera *fleur d'oranger*, bertze hainbertze agordient. Nahasten da burra urtua eta emaiten da irina pastak gorputzik aski izan arte, baina ez sobera gogor, hedatzen makil biribilarekin mehexko. Burrastatzen da molde barne handi bat eta pasta horrekin garnitzen. Emaiten da barnian ihiziak edo lumakiak edo gibel gizenak, etc. Estaltzen da pasta beraz eta errearazten labian edo su aintzinian.

Pastisa

Jo zaitzu hamabortz arroltze xuringo eta gorringo guziak elgarrekin. Emaitzu terrina batean bi kullera *fleur d'orangerekin* zitron raspura, gatz poxi bat, laurden bat burra, libera bat kasonade, baso erdi bat agordient, taza bat esne bero; higi beti, trenpa zaitzu bi ahur arto leme-mi, emaitzu horiek guziak elgarrekin gelditu gabe higitzetik eta joitetik

eskuarekin. Emazu irina pastak gorputzik aski hartu arte, bainan behar da utzi guri eskutik erortzen den gisan. Utz zazu terrina berian su onduan, ontsa estalirik biharamun arte. Burrasta zazu kasola bat eta errearaz labian.

Noix confites

Behar dira hautsi helzaurrak bi buruetarik, xilatu kurutzian, eman trenpatzen hamabortz egunez ura saniatuz egun guziez. Erakitaraz zaitzu perz batian guritu arte. Gero hedatzen dira lastoaren gainean xukatzen. Sartzen zaiote xilo bakotxian zitron axal puxka bat. Egizu zure siropa emanez libera bat eta erdi sukre libera frutarentzat. Emaiten tuzu suxet oihalezko batian itziak lehertuak ongi emaiten tuzunak sirop hartan, eta abantzu egin denian, emaiten dira helzaurrak barnian eta uzten dira erakitzerat oren laurden bat. Ken zaitzu guziak sutik eta utz zaitzu trenpatzerat helzaurrak biharamun arte. Emaiten tuzu gero suaren gainean egosten akabatzeke.

Kodoin edo Irasagar konfitura

Behar dira xuritu kodoinak, laurdenka hautsi eta bihotza ken. Emaitzu zure kodoinak egosten kanela puxka batekin eta estal urez eta zenbait kodoin axalez. Erakiteraz zaitzu guritu arte. Ateratzen tuzu ekumoar batekin eta emaiten xukatzen oihal baten gainean. Pasatzen duzu ur hori zetabian eta hartzen hainbertze tassa zenbat ere beitzuz fruta libera eta sukre. Emaiten duzu sukria eta ura suaren gainean, eta siropa abanzu egin denian, emaiten tuzu kodonik eta ateratzen guziak sutik biharamun arte. Berriz emaiten duzu suan kodoinak egosten akabatzeke. Emaiten tuzu unziaetan. Utz zazu akabatzerat zure ziropa; egin denian, azken xortak ixurtzen direnean kullerala, ez du behar izan irakitua kodoinen gainera ixurzeko. Bustizazu agordienteen kodoinen estalzeko papera.

Adanak Reine-Claude agordienteen

Behar dira hartu ongi berdiak eta ongi gogorrak. Hausten dira xangoak erditik, emaiten zaioten zenbet iskilinba sistako, botatzen dira untzi bat ur hotzatarat, nun emana beita minagre xorta bat. Gero emaiten dira perz batetan aski urekin, gatz poxi bat eta hur baten heineko

alun poxi bat. Egiten da orduan azpitik su lama bat; adanak egosten diren arauka igaiten dira gainera. Orduan sua birpizten da hartuz arta ateratzeko goiti heldu direnean eta sartzeko ur hotzian. Egiten da orduan sirop bat kilo bat sukre emanez ehun adanentzat. Noiz eta ere siropak erakitzen beitu, sartzen tuzu adanak eta uzten minuta baten heina. Ateratzen da perza sutik eta uzten dira hozterat biharamun arte. Egosten da bigarren aldian siropa eta eraikitzen duelarik, ixurtzen da adanen gainera eta uzten oraino hozterat. Biharamunian hirugarren aldikotz egosten da siropa akabatzeke eta hoztu denian bakarrik emaiten zaio agordienta gustuaren arabera. Klarifikatzen da bertze likurak bezala. Eman dakiok banilla puxka bat.

Gelée de Groseilles

Berex zaitzu bihiak, egos zaitzu gero pasatzeko. Pisazen duzu hainbertze libera sukre zenbat ere beitzu libera jus. Egozaraz zazu zure siropa kasean ezagutuko beitzu zure eria bustiz baso bat uretan, atxikitzen duzularik esku batez; trenpatzen duzu eria zure siropian eta emaiten duzu berehala basoan, eta zure sukria idortzen bada baso urian eta hausten bada zure erietan zapazian, marka da jusa eman behar dela barnerat. Utz erakitzerat memento bat ongi estalirik, haunda zazu eta emazu zure gelea unzietarat. Utz zazu ongi hozterat eta estal paper agordientearen trenpatuarekin.

Gerezi marmelada

Egozaraz zaitzu bi libera sukre bi baso uretan, erakiteraz zaitzu eta haunda. Kontina zazu erakitarazten, noizartion eta ekumoa barnian eta higituz, ateratzen direla pindarrak. Gero emaiten tuzu laur libera gerezi, giderrak eta hexurak kendurik. Higi zaitzu sukrearekin eta erakitaraz elgarrekin siropa zure erietan lotzen den arte. Atera zazu sutik unzietan emaiteko.

Merxika marmelada

Xeha zaitzu puxka ttipietan sei libera merxika eta emaitzu perz batian. Hauts zaitzu hexurak eta xeha xeheki emaiteko higual perzerat merxikekin. Emaitzu lau libera eta erdi sukre pilatu. Emazu perza suaren gainean eta higi zazu beti ekumoa batekin beldurrez marmeladia lot dadin solan. Merxikak abanzatu direnean egostetik, jautsiko duzu

noizetik noizera perza leherzeko gelditzen diren puxkak. Egosaraz zazu marmalada zure erietan lotu arte, sobera borxa gabe bi erien artean. Emaiten duzu unzietan eta estal ongi hoztu denian.

Merxikak agordienteen

Behar da izan fruitua ongi kondizionatua eta taxarik gabe. Xuriaz zaitzu merxikak ur erakituan eta utz zaitzu puxka bat guritzera. Xukaraz zaitzu oihal batian. Eginzu zure siropa taza bat urekin libera bat frutta. Noiz eta siropa erditan egina beita, emaitzu zure merxikak salda baten egiteko. Atera zaitzu sutik eta emazu guzia terrina batetan biharamun arte. Erakitaraz zaitzu gero berriz gurixago izan ditzen. Akabatzen da siropa utziz egosterat su eztian. Arrimatzen dira merxikak untzi batian eta emaiten da kasik hainbertze agordient nola sirop gustuaren arabera. Tapatzen dira berorik. Bisitatu behar dira maiz emendatzeko agordientez ez badira estaliak.

Ginda osoak siropian

Emanaraz diozute salda bat zure ginder eta emaitzu xukatzen. Harzazu ur beretik hainbertze taza zenbat ere beitzu fruta eta sukre, zure siroparen egiteko. Egin denian, ixur zazu ginden gainera eta utz zazu biharamun arte. Gero beroaraz zaitzu, eta noiz eta ere gindak arrimatu beitzu unzietan estal zaitzu siroparekin.

Pastekak

Xehatzen tuzu pastekak puxka tikitan eta emaiten ur hotzian. Erakitaraz zaitzu eta eman xukatzen oihal baten gainean. Pikatzen tuzu gero zitro puxkekin. Behar da hainbertze sukre nola frutta. Emaitzu pastekak trenpan hirur edo lau oren erruman. Emaitzu taza erdi bat ur libera sukriarentzat eta egosten dira guziak elgarrekin.

Nola eta ere fruta egosi beita, atera zazu eta utz zazu siropa akabatzerat. Erruma zerbitza diteke bertze aldi batenzat.

Inzaur ura

Harzaitzu zortzi helzaur berde litre bat agordientzat; leher zaitzu eta emaitzu untzi batian, agordientakin, ilabete batez eta higi egun guziez. Pasa zazu gero hori oihal zerratu batian, junta zazu ongi. Erremeti zazu laurden bat sukrekin litre agordientaren, hirur itze, zenbet zitron

sister eta kanella puxka bat. Utz zazu goxatzerat hamabortz egun, hartuz arta higitzeko egun guziez; klarifika zazu gero erran gogo dugun bezala.

Likur klarifikatzeko moldia

Behar da izan sakela bat punta batekin flanellazkoa; emaiten duzu dilingan bi makilekin bi kadiretan. Hartzen tuzu bi edo hirur paper trazako, emaiten tuzu urian eta hausten tuzu xarpia bezala garbitzen duzu ongi bi uretan eta xukatzen oihal batean. Emaiten duzu paper hori likurrian. Emaiten duzu untzi bat sakela flanellasko horren azpian, eta emaiten duzu likurra barnerat paper horrekin. Berehala pasatuko da eta papera geldituko sakela horri lotua. Bertze aldi bat pasatzen da oraino fornil bat atxikiz sakelaren gainean eta ixuriz emeki emeki. Olioa bezala pasatuko da, eta argi emaiten duzu botoilla bi egun hartan garbitu eta xukatueta, likurra nahas ez dadin.

Hexurrezko Ratafia

Emaiten tuzu lañoki trenpatzen agordientean abrikot hexurak kraskaturik, harturik arta amanden kentzeko. Egiten ahal duzu nahi duzun kantitatea emanek libera bat sukre litre bat agordientenzat. Bi ilabete gozatu denian, pasatzen duzu klarian eta emaiten duzu zure siropa. Nezesario da likur guzientzat beti siroparen egitia; sukriaren agordientean emaita ez da hain ongi; siropak emaiten diote distura bat axegin egiten duena; sukreakin bakarrik idor gelditzen dira.

Anis olio

Anisa olio arras sinplia da egiteko. Hartzen duzu litre bat agordientenzat laurden bat anisa hazi, botatzen duzu zure siropala, gero emaiten duzu agordientean. Likur horrek anisetak bezen gustu ona du.

Kirsch wasser etxekoa

Hartzen tuzu gerezi hexurak, kraskatzen tuzu eta botatzen agordienterat. Uzten tuzu goxatzerat abrikot hexur amandarik gabiak eman ahal izan arte. Usten tuzu oraino goxatzerat bi ilabete; gero pasatzen duzu. *Kirsch wasser* gisa hau hain ona da eta gustu bera du zoina erosten beitate hainitz kario, eta progexu bera estomakeko. Pasatzian egiten du hain garbi *kisch wasser* ordenarioa bezala.

Trania Likurra

Xeha zazu puxka ttipietan sei iranjaren axala eta emaitzu gozatzen litre bat agordientetan ilabete batez, hirur itzerekin. Pasazazu eta emozu laurden bat sukre. Urtu denian, klarifika zazu berziak bezala.

Zedrata higual egiten da.

Merxika hexurrezko Ratafia

Izan zazu untzi bat bazoskoa, buxon on batez garnitua. Bete zazu untzia bi laurdenak agordientez, bertze laurdena bego hexurrentzat. Bota zaitzu banazka agordienterat; unzia betia denian, tapa zazu eta utz zazu gozatzerat kanbera gora batian. Urte baten buruan utz zazu zure likurra, negur zazu, emozu hainbertze taza ur nola beitzu litre likur eta hainbertze hirur laurdeneko sukre urtu. Klarifikatzen duzu likurra eta baduzu ratafia on-on bat banilla gustu perfet batekin.

Gerezi Ratafia

Harzaitzu gerezi onak eta ontuak, ken zoizute girtoinak eta hexurak, emazu franboasa puxka batekin; leher zaitzu guziak elgarrekin eta eman pegar batian han uzteko lau edo bortz egun. Hartuko duzu arta markaren higitzeko bi edo hirur aldiz gustuaren hartzeko eta kolore eder baten, orduan ongi zapatuko duzu marka jusaren ateratzeko. Behar da gero nagurtu jusa, eta hirur litre jusentzat hirur ahur hexur gerezi beretarik, laurden bat sukre litre batentzat. Emaitzu guziak gozatzen pegar berian ahur bat koriandrearekin eta kanella puxka bat. Behar da higitu egun guziez zortzi egunez, gero klarifikatzen duzu eta emaiten botoilletan.

Ratafia ekonomika

Hauta zaitzu mahats gorri onak. Emaitzu untzi baten hirur laurdenetaraino, bihi hutsak, bertze laurdena untziaren hutsa bete zazu agordientez, tapa zazu ongi eta utz zazu gozatzerat hamabortz egun. Ordu horren onduan, ixur zazu agordienta eta mahats bihiak terrina batetara; leher zaitzu bihiak, tapa zaitzu guziak oihal zerratu batian. Berreman

zazu likurra untzi batian ongi tapaturik; emozu kanella puxka bat eta merxika hexur zenbeit bere amandekin ongi leherturik. Utz zazu gozatzan hamabortz egun eta klarifikatzen duzu. Zaharrago eta hobiago da.

Oryat siropa

Xuri zaitzu libera erdi bat amanda ezti zenbet kirexekin, hartuz arta emaitako noizetik noizera sukre puxka bat ez itzultzeko. Pilatu direnean, emazu zure libera sukriaren erreستا urekin, amanda pilatuetan eta *fleur d'oranger* xorta bat. Pasa zazu oihal batean eta egin itzuliz krema bezala.

Amanda pasta oryataren egiteko

Harzazu libera bat amanda ezti; trenpatzen tuzu ur beroan xuritzeko. Jo zaitzu pilun batean, emanez noizik noizera ur xorta bat ez ditentz oliotan itzul. Ongi jo direnean, emanen duzu libera erdi bat sukre pilatu. Egingen duzu guziez pasta nahi duzunian zerbitzatzeko. Pasta hau beiraditake sei ilabete eta urte bat hurbil.

Nahi duzunian zerbitzatu, hartzen duzu arroltziaren heineko puxka bat, barreiatzen duzu hirur taza uretan eta pasatzen zerbienta batean.

TABLA

Ogi-zopa.....	91
Irrisa-zopa	91
Zopa à l' <i>Italienne</i>	91
Zopa à la <i>Condé</i>	92
Belar zopa kasolan	92
Kuia zopa	92
Idi muinak	92
Idi mihia	92

Bertze gisa bat idi mihiaren preparatzeko jusik egin gabe.....	93
Tripakiak	93
<i>Bufalamoda</i> edo Idikian modan	93
<i>Bifteckac</i> idi filetat	93
Filet altxatu marinatua.....	94
Aratxe edo xaal kosteletak papillotetan	94
Aratxekia à l' <i>Oiseau</i>	94
Aratxe zangoak.....	94
Aratxe burua	95
<i>Fricandaua</i> mingotxetan edo minetetan	95
Xikirokia saltsa pikantian.....	95
<i>Yigota à la braise</i> edo ilarrekin.....	95
Haxixa xikirokiz.....	96
Xikiro bularra	96
Bildots kosteletak	96
<i>Jambon glacé</i>	96
Xerri zangoak	97
Xerri gibela.....	97
Xauxixak edo lukainkak.....	97
Odolgiak	97
Ahatia jusian.....	98
Ahatia olibetan	98
Ahate salbaia	98
Oiloa irrizian.....	99
Oilaskoa à l' <i>Estragon</i>	99
Oilasko <i>fricassa</i>	99
Oilasko <i>fricassa</i> ilarxehearekin.....	99

Oilasko à la Crapaudine	100
Cochevisac caissan edo xoriak	100
Eperrak azekin.....	100
Pekada salmian	100
Erbi civeta	101
Erbi pastiza.....	101
Pastiza à la Lanterne.....	101
Indi-oilua olibetan	102
Indi-oilo gazatua edo galantina	102
Indi-oilo hegala jusian.....	102
Oilasko kroketak	102
Lur sagar kroketak	103
Makallau kroketak.....	103
Makallaua à la Crème (1)	103
Makallaua au Gratin	189
Makallaua à la Bayonnaise	189
Makallaua saltsan.....	189
Makallaua à la Provençale	190
Aingirak jusian.....	190
Aingirak saltsan.....	190
Lanpreda.....	190
Murlo farzituak	191
Anxoiak	191
Anxoi erriak	191
Ekrebizak.....	192

(1) Zerrenda honetako lehen 49 jaki-errezeta hoiek Egan, 1987 (Vol. XL), 1-2 zenbakiaren 91-103 orrialdeetan argitaratuak dira.

Aza à l' Anglaise	192
Espinartak esnean	192
Tipula purea.....	193
Tipula ttikiak	193
Minatak.....	193
Baba de Marais	193
Artixaut farzituak	193
Ilar xehea	194
Purea.....	194
Ilar perdiak	194
Karrote farzituak	194
Lur sagarrak haxixan.....	195
Lur sagar saltsa.....	195
Lur sagar pastiza.....	195
Karrotiak.....	195
Zeleria jusian	195
Zeleria marinadan.....	196
Lentillak.....	196
Ondduak	196
Arroltziak au Miroir.....	196
Arroltziak jusian.....	196
Arroltziak esnian	197
Arroltze farzituak	197
Arroltziak à la Tripe.....	197
Omeletta erhuman.....	197
Omeletta uffatua.....	197
Arroltze farzituak à l' Espagnole.....	198

Arroltziak tomatiekin	198
Saltsa pikanta edo bizia.....	198
Saltsa ezia erbiarentzat.....	198
Jusa	199
Saltsa xikiro eminzendako	199
Mayonesa	199
Saltsa bizia filet altxatuarentzat	199
Saltsa idikiaren	200
Saltsa burran.....	200
Saltsa <i>à la Rémoûlade</i>	200
Tomate saltsa.....	200
Limon saltsa	200
Krema horia kafian.....	201
Krema kafian	201
Krema banillan	201
Krema <i>à la Neige</i>	201
Krema frigitua	201
<i>Petits pots</i> kafian	202
<i>Blanc manger</i>	202
Krema <i>au Caramel</i>	202
Krema azotatua	202
Krema xuria.....	203
Krema xokolatian	203
Eskautuna esnian.....	203
Irris ogia	203
Irrisa burua	203
Irrisa esnian	204

Ogi xigorrak esnean	204
<i>Montagne Russe</i>	204
Koka kafian	204
<i>Gâteau de Savoie</i>	205
Tarta à la Compote	205
<i>Nougat</i>	205
<i>Beignets</i>	206
Merignac.....	206
Colinetta	206
Opil amandazkoa.....	207
Errege opila	207
Opil amandazkoa fite egina.....	207
Tablettak.....	207
Opilak à la gelée de Groseille.....	208
Amandazko Biskotxak	208
Makaronak.....	208
Semellak	208
Makaronak xokolatian.....	209
Xarlotta.....	209
Millas.....	209
Rissoles.....	209
Marinada.....	210
<i>Crêpes</i>	210
<i>Gâteau à la Janin</i>	210
Makaronia.....	211
Pralinak.....	211
<i>Biscuits du Palais-Royal</i>	211

Errege-Biskotxa	211
<i>Biscuits à la Crème</i>	212
<i>Merveilles</i>	212
Pastiz biarnesa	212
Pastisa	212
<i>Noix confites</i>	213
Kodoin edo Irasagar konfitura	213
Adanak <i>Reine-Claude</i> agordientean	213
<i>Galée de Groseilles</i>	214
Gerezi marmelada	214
Merxika marmelada	215
Merxikak agordientean	215
Ginda osoak siropian	215
Pastekak	215
Inzaur ura	215
Likur klarifikatzeko moldia	216
Hexurrezko Ratafia	216
Anis Olioia	216
<i>Kirsch wasser</i> etxekoa	216
Trania likurra	216
Merxika exurrezko Ratafia	217
Gerezi Ratafia	217
Ratafia ekonomika	217
Oryat siropa	218
Amanda pasta oryataren egiteko	218

ADABAKIAK

EUSKARAREN BERRI ONAK.

Han eta hemen txutxu-mutxuka entzuten direnak haintzat harturik, gure hizkuntzaren etorkizuna itxaropentsu nabari da. Hara euskararen berri onak uhartze zabalean. Alferrik esango zigun Amatiñok, Txepetxen *Un futuro para nuestro pasado*-ren eraginaz, erakunde eta herri xeharekiko arremanetan etendura nabari dela, HABE, ETB, E-H.A.A., eta abarrek behar bezalako eraginik ez dutenez gero. Lehendabiziko horien sortzaileetako zenaren pekorotzak ote? Ba, frogalariek zartagina eramaten dute eskutik pekorotz horiek ez plazaratzeko. Hori bai da norpere ekintzen jabetasunez aritzea, besteak zikindu gabe.

Baina, horiek huskeriak dira, zeren etorkinezko uhartzeak dakarkigun esperantza, japoiniarrak heurak ere inbidia izatekoa bait da. J. Fischman eta J. Cobarrubias soziolinguistek esanak —*Egan*-en aurreko zenbakiko “Adabakiak” sailean esan bezala— haintzakotzat hartuak direnez gero. Hara ba: entepesetan, zein erakundeetan, legearen arabearazko ofizialtasuna bete ahal izateko, euskaraz jakitea atezaintzarako, takilletan jendea errezibitzeko, garbiketa lanetarako eta behe maila horietarako ez ezik, zuzendaritzarako eskatzea gehitxo bada ere, gutienez *public relations* eramango dutenei ere eskatuko omen zaie. Santo Tomas, argi egiguzu! Izan ere, euskarak ez zuen goimallarik hartzerik horrela jokatu ezik.

Horrez gainera, Donostiako alkate jaunak ere zin egin omen du, Udaleko kontzejal guziek ahobatez onartzen badute hemendik aurrera hirian behar diren kalegarbitzaile, zelari, suhiltzaile (bonbero), atezain eta gainerakoak euskaraz dakitenak hartzea, berak ere euskaraz ikasiko duela. Horrela, graduetan gora igotze honek emango dio euskarari piztasuna, Donostia bezalako hiri aristokrata batean. Aurrerantzean ez omen du balioko zahietan zuhur eta irinetan ero ibiltzeak.

Baina, oraindik hoberik ikustekotan gaude. Nere adiskide zintzo

batek aditzera eman didanez, bera bazkide den alderdi politikoa mehatxupean jarri duela, guztiak abertzale direnez: bazkideak euskaraz ikas-tera behartu edo berak baja eman. Eta adiskide hau nik ondo ezagutzen dut, hain benetalaria denez, hori egiteko ere kapaz da. Hor ba gauzak zelan diren. Mintegiak, ez du hazirik erein, mihintegia sortuko duela uste bai du. Argia, zentzunez landa.

Beste adiskide bat ordea, berebiziko pozez aurkitu nuen, Txema Europako parlamentari izatea lortu duenez, Estransburgon bere diskursoa euskaraz egingo duenez, munduak ikusiko homen du hemen txantxetako lehergailuen hotsez bakarrik ez gabiltzala. Izan ere, hots ederra sortuko du hain gutxi dakiten Europako hizkuntzarik zaharrena entzuteaz. Eta, Txemak ia mintzatzeko adina euskara zekien galdetu nio-
nean, haserre bizian jarri zen, dudan jarri niolako: “Jakingo ez dik ba, gure alderdi politikoa guzietarik abertzaleena izanik? Zer uste huan ba hik; derrigorrez jakin behar!” Agian, egia izango da lehen Juan Mari Bandresen erakutsitako bidea orain Txema Monterok gaindituko duela. A!, Santo Tomas, Santo Tomas! Horiek dira ikustekoak. Ez dago zalantzarik mailaz goraka doala euskara dohakabea.

Euskerazko *best sellers* bat edukitzetik ere hurbil dabilta. Ez gehiago kanpoan uso eta etxean otso. Betor Xabier Munibeko argi emaila, Peñafloa konde flore ospetsua, berargitzera euskaldunon gogoia:

Auxen bai dala egiaz
Denbora urrezkoa,
Ta ez len koplari zarrak
Erausitakoa;
Orain aien amesak
Egia sorturik,
Ekusten ari gera
Pozez zoraturik.

Nork esan Nobel saririk irabazi ez duen hizkuntzan *best sellers* izateko bidean gaudenik? Igarleak baiezkotan daude eta horrela izanen da. Gure tinkotasuna nork uka? Jaurilaritzak idazle sortzaileei eskaintzen dien laguntza urri bezain murrizta eta kaxkarra baldin bada ere, holakorik lortzeko bidean homen. Hori bai izango dela bete beteko garaitia. Gutxi falta izan omen zaio Jose Agustini; bulegoko lankide bat ere joan omen zitzaion galdezka, bere azken eleberriaz, Narcis Serra Defentsako ministroari ere telebistaz haren aipamena entzun zionez, eta ia zer pertsonaia zen *Manu Militari* delako hori, ospe horren jabe izateko. Karreradun lankidea omen zen gainera. Karreraduna? Korrika-

POSTA TXARTELAK LAU HAIZETARA.

Egutegiaren jai edo egun seinalatu batzutan naiz bidaietan, posta txartelak euskaraz igortzea eta hartzea guztatzen zait, hizkuntzaren presentzia idekirik azaltzen duenez eta eskuz esku darabiltzatenen artean sortzen dituen zer esanagatik. Gainera, badira posta txartelok gordetzen dituztenak ere, gutun balioaz gainera filateliatzkoa edo aurrekaldean ohi bezala iduri oroitzapenagatik. Ni neu ez naiz holakoak kolezionatze ez gordetze zale, nere neureak izanagatik ere ez.

Hala ere, baditut nere nereak ez direnetik bereziak iduri zaizkidalak. Horien artekoa da inoiz aipatu dudana R.M. Azkue zenarena, 1918an Leaburuko erretore zen Jose Maria Zuaztiri idatzia, *Ardi galdua* eleberriarren salketaz idatzia. Hau da:

“Bilbotik, 31-XII-1918.

Adiskide maitea: Zure eskutitza artu nuen. Egunean berean bidali nizkizun 200 *Ardi*...(artalde osoa). Mila esker. Peseta binan saltzen ditugu edo, zeatzago, eztitugu saltzen. Eztet inor nere ondoan salerozle-sudurdunik. Nerau, neronez, utsa naiz onelako gauzetarako. Eztet, Bilbon izan ezik, inun saltzen jarri. Donostian ta beste uri anditxoenetan norbait balitz, euneko onenbesteko bat duela, zeregin au artu nai lukeana, ni pozik eta lasai. Gorantzi aundiak eta ugari *Eztu balio*-ri. Beste orrelako zerbait darabilt esku-arteana. Udararte gaitz izango da ni orreruntz joan al izatea. *Astun*-en berririk eztet.

Zure. R.”

Txartel hau foballistaren batek idatzia balitz bere baliotxo izango zuen, baina Azkue handiarena izanik ez du filatelikoa baizik; eta osorik dago euskaltzale baten eskuetan erori zelako.

Hala ere, posta txartelak lau aizetara euskaraz zabaltzeari interes-garria deritzat. Gainera, bakoitzak bere kaxara egina ere berdin da, naiz euskaraz edo naiz erdal grafiaz. Oraintxe eskuratu ditudan bi txartel bitxietan agertzen den bezala adibidez. Aintzinako gauzak saltzen dituen baten etxean aurkituak ditut.

Batak, Urgullen pasealeku berria ideki baino lehenagoko paisajea dakar, argazkiz, non uhinak hausten diren. Bergaratik 1901ean Tolosara idatzia. Hau da bere testua:

Señor Dⁿ Ramón M.ª de Zavala y Monzón

Tolosa

Ramoncho maitia. Badaquit nic su Patologua sarela. Haber nos etorriko saren Ramoncho - Muchu asco bialzen saitut. Haber isautu iten desu tia Soledad. Estampa asco daukat. Badakit Ozaetan daucazula chalupia.

Adios Erramoncho = asco maite.

Isidrito

Un gran beso de tu Madrina.

Bigarren txartela, eskuz idatzia baina letra oso apainez, Donostia-tik Hondarribira igorria da, 1908 abuztuan. Txartelaren argazkian Miarritzeko hondartza ageri da, haurrak arroketan izkiratan agertzen direla. Hau da testua:

Donostia 31-8-08

Señor Don Ramón de Zavala

Toki-Ona

Fuenterrabia

Nere Ramoncho maitia: Biotz biotzetik opatzen zaitugu gaur bezelako os(sic) asko bialtzen zaitugula musu aundi bana.

Ignasio

Madalenchó

Bi postak inprimatuak dira eta errege Alfonso XIII gaztetxo zela agertzen den seiluak daramazkite, 10 zentimokoak, igortzaileen hirietako posta-sigiluz joak edo hilik.

Ez esan bitxiak ez direnik holako txartelak. Grafia kontua da axolarik gutien duena. Zela edo hala, gaurko euskaltzaleak ere txartelak euskaraz idazteko ohitura balute pozgarri litzaiguke.

ADOSEKIN BAT ETORRI EZIN.

Euskaltegiko irakasle batek besteari: “Bat etorri eta batera etorri bereizten irakatsi ezinik aritu nauk”. Bigarrenak: “Ba nik hori erraz konpontzen diat ados hitzarekin”. Hirugarren irakaslea hurbildu zitzaizenean, bere eritzia eskatu zioten eta honek ados etorri ezina agertu zuen, hiruren artean, izatekotan ere, “a tres” behar zutelako eta ez “a dos”.

1818. URTEKO “GABON-KANTAK”.

Euskal literaturaz arduratu garenotan edonork dakigu Erdi-Aroan hondarretan Andre Milia Lasturkoaren aizpa eta Martin Artazubiagaren arreba izan zirela bi emakumezko eresigile. Ondoko urteetan ez da ageri emakumezkorik euskal literaturan Esoporen alegiak euskaratu zituen Bizenta Mogel Elgezabal (1782-1854) Ipui onak (1804) itzulpena agerrarazi arte; baina, Bizenta, Joan Antonioren iloba eta Joan Joseren arreba zenak besterik ere idatzi zuen. Eleuterio Basozabal inprimatzai-learekin ezkondua zenez, zenbait urtez “Gabon-kantak” argitaratu zituen V.M.B. siglarekin, 1818koan erakusten digunez. Gainera, 1832. urteko Gabonetan “Peru eta Yoane” deritzan bertsozko kontakizuna, berauotan Jose Paulo Ulibarri izan omen zuen eragile.

J.S.M.

PIETRIANO GANDIAGA, *Gabon dit amodio, amandua* - Oñati, 1986.

Liburu hau berru lehen, egilearen lehen liburua. Gabonak ziren Ur-
belakuen eta berriakoa berriak eta gabonak ziren berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak

Tradizioak, berriak,
zehiak eta berriak,
dena berriak berriak berriak
berriak berriak berriak

LIBURUAK

Hortaz berriak berriak
berriak berriak berriak
berriak berriak berriak
berriak berriak berriak
berriak berriak berriak

Berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak

Berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak

Berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak

Berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak
berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak berriak

BITORIANO GANDIAGA. *Gabon dut anuntzio*. Arantzazu - Oñati, 1986.

Liburu hau baino lehen, egilearen haurtzaroan, Gabonak ziren Or-belaunen eta betirako itsatsirik gelditu zitzaizkion sutondoko irudiak. Irudi emankorrak usario zaharretatik esperantzaren berrikuntzara begi-ra.

Tradizioak, ohiturak,
zeinuak eta fedea,
dena genuen batera bizi,
hori zen gure legea.

Hotza kanpoan eta
su ederra barruan,
han dakusat Orbelaun
baso-sailen erdian
sutondo bete pozez.

Pozik anitz ekartzen digute Eguberriz jasotzen ditugun erregali-txoak, baina 1986an jaso ditudanetan pozgarriena B. Gandiaga adiski-deak eskuizkribuzko eskaintzaz bidali zidan *Gabon dut anuntzio* deri-tzan liburua izan da. Txukun aurkeztua. Musika: Pello Zabalak ondua; irudiak: Xabier Egañak pizkarri prestatuak; eta maketa: X. Egaña be-rak J.A. Adurizen laguntzaz egokitua.

Gizarte tradizioa ez ezik, gure literaturakoa ere jarraitzen du liburu honen gaiak. Bukaeran ikus dezakegunez, duela ehun urte Beovide-co Aita Fr. Crispinek *Asis-co loria* (1885) zeritzan hartan ere erabilia.

Gai honen hasiera, Detxepareren aipamena eta herri literatura alde batera utzirik, Ziburuko Joanes Etxeberriren Noelac (1630) deritzan li-buruarekin dator. Hortaz berririk anitz eman dut *Gogoz* eta *Bidez* libu-ruetan.

Gure literatura bera bezain zahar den gai hau ahortu ezinezko bi-hurtzen da, beti fresko eta beti berri holako poetaren baitan. Gainera, behartsuaren aldeko itxaropenez Asisko Franziskoaren mezua dakarte olerkiok bere muinean, kontsumoan eroria den gizartea kritikatzu eta era berean anaitasuna, maitasuna eta esperantza barreiatuz.

Gabon dut anuntzio
desinteresatu;
Eguberri-poza dut
nahi erregalatu:
Gabon-Eguberrien
berria haizatu,
doan dadin jendea
munduan gozatu.

1983.etik 1985.era *Egan*-en argitaratu genituen *Christmak* sail ederra osatzen dute liburu hortan. Egia bada "hitz atsegin eta beroz, horretara poztuta" bizkortu duela ekintza, aurrerantzean ere mika aldiak ken eta bizkorrazteaz ahaleginduko gara. Ez du axola denbora galdu alde arituko bada ere, bere ekarria antzua ez denez gero.

Otsalar

XABIER GEREÑO. *Kikili ETA Kokolo Chile-n*. Umorezko nobela. Argitaratzailea: Xabier Gereño. Bilbo, 1988.

Edozein idazlek aitortuko du oso zaila dela umorezko nobela bat idaztea, ez dela batere erraza historia interesgarri bat asmatu eta irakurlea irribarrezka ipini. Horregatik hain eskasak dira, beste jenero batzuekin gonbaratuz, umorezko nobelak, euskaraz zein edozein hizkuntzako liburugintzan.

Orain bost urte dela Xabier Gereño-k *Antonello Euskal Herrian* idatzi zuen, bere lehen umorezko nobela, eta ezin ukatu arrakasta izan zuela hartatik sei edizio egin direla kontutan badugu. Kontutan hartu etzutenak gu izan ginen "Euskal umorea" agertzean (*Egan* 1-2, 1987) aipamenik ez egiteaz.

Oraingo hau, *Kiliki eta Koloko Chile-n*, urrats beretik dator, umore eta kezka elkar lotuz. Historian zehar situazio tentsoak sortzen dira, eraberean dibertigarriak direnak. Pertsonaiek, egoera larrietan irtenbide dramatikoak bilatu beharrean barregarriak aukeratzen dituzte. Liburuaren helburua, irakurleari narrazio interesgarri bat eskaintzea izan da, baina irribarrez irakurriko duena.

Eta beste puntu hau ere azpimarratzekoa da; adin eta era guztietan

ko irakurleentzat idatzia dagoela. Beraz, gaztetxo, gazte, zein adinekoek, aukera izango dute liburu honetaz baliatzeko, liburuan aurkezten diren momentu umoretsuak ez direlako batere konplikatuak. Umore erraza, arina, fortzatu gabea eskaintzen da.

BERNARDO ATXAGA. - *Obabakoak. Erein*. Donostia, 1988.

Sarritan adiskide baten itaun zorrotzak balio izaten du norberaren ganbarako ideiak tajutzeko, ordenean ipintzeko metodo sokratiarraren aldaera apalagoa suertatzen da holakoetan galdera.

Iragan astean ikasle batek hala bota zigun galdera:

—Zer dela eta iruditzen zaizu hain garrantzitsua Bernardo Atxagaren “Obabakoak”?

Azken boladan asko mintzatu gara asteasuarraren obrari buruz eta han-hemenka esandakoak errepikatzeko eta laburbiltzeko tentaldia izan genuen. Obaba-ren itxurazko zentzu mitikoa eta benetako zentzu erreala. Ipuingintzaren tajukera. Obabatarra Villamedianan.

Fedea, tradizioa eta usadioaren arteko gatazka Camilo Lizardirenean. Testuen erabilkera oroimen kolektiboa gordetzeko hainbat ipuinetan, literatura bera literaturgai, hizkeraren tonua, egituraketaren oreka, ironia ezagutza modu aparta bezala, poesiaren lekua narratibagintzan...

Horiek eta gehiago ganbaratu zitzaizkigun erantzun gisa eta ikaslea asetu egingo genuen apika.

Baina burua behartu nahi izan genuen, ikaslearen galderaren atzean gordetzen zenari benetan erantzun nahiz. Eta, ikaslearen jakin-min interesgarrian oinarrituz, beste modu batera egin genion galdera geure buruari:

“Obabakoak” liburuaren ondoren, gauzak berdin jarraituko al dute euskal literaturgintzan?

Galdera saila, baina erantzuten ahalegintzea merezi duena, etorkizuna azti gisa antzematen hasteak dituen arriskuak ahaztu gabe.

Eta, gure iritzi apalera, hemendik aurrera ez dira gauzak berdinak izango gure narratibagintzan. Ahakeginduko gara zein alderdi aldatuko zaigun adierazten, labor antza bada ere.

Lehenik, literaturgintza bera ere errealitatea da. Ez errealitatea aztertzeko modua bakarrik, literatura bera eraikitzen da, honela, literaturaren gai.

Bestetik, narratibagintzak dituen hesi estuak apurtzen hasiko zaizkigu eta hausdura horretan, jenero narratiboa multiformeagoa izango da, poesiaren eragin bereziari antzemango diogularik.

Pluribokotasunean ere irabaziko dute gure nobelek, orain arteko nobela gehienek eskaintzen ziguten irakurketa laua eta zuzena gaindituz.

Ipuina ez da, aurrerantzean, nobelaren morroi txiki izango, estamendu literario autonomoa baizik, bere erritmo, tonu eta hizkera propioz jantzirik.

Egia esan, aipatzen ditugun lau puntuotan ?nagusietan bakarrik aipatu nahi izan ditugu? badute beste zenbait euskal liburuk ere zer ikusirik, baina "Obabakoak" izango da, aurrerantzean, derrigorrezko erreferentzia puntu.

Eta horra hor, besteak beste, zer dela eta iruditzen zaidan hain garantzitsua Bernardo Atxagaren "Obabakoak".

Anjel Lertxundi

“ARALAR” EUSKAL ANTZERKI ARGITARAGABEA

J.M. Satrustegi

Intzako Damaso Aita Kaputxinoa euskal idazle on aitona ia-ia biblikoa genuen, 1986ko irailaren 21ean utzi gaituen arte. Hogeitazortzi egunengatik bakarrik ez da gizarteak aintzat hartu ohi duen ehun urteetako helmugara bere biziko ibilaldi luzean iritsi.

Bitartean, gure herri astindu honen azken ehun-urtealdiko historiak bere lekukoetariko berezia zuen. Euskararen munduan, batez ere, gerra aurreko pizkunde mugimenduan eragile ezagun eta borrokari asperkaitza izan zen.

Zoritxarrez, egun iluneko egoerak bultzaturik, hain bihotzekoa zuen Euskal Herria utzi eta, bere nagusien aginduz, hogeita hamarurteko erbestean lan egin behar izan zuen misioetan.

Migel Olasagarre Zubillaga, Araitz izeneko nafar bailaran, Intzako “Kalparregi” baserrian jaio zen 1886ko urriaren 19an. Malloak ziren zoko ospelean galdutako bizitegiaren adibide nagusia, eta Aralar mendiko zaindariaren izena eman zioten bataioan.

Bi urterekin aldatu behar izan zuen etxez eta herriz mendi aldera igotzeko, eta gazterik zion Madotzen biziak erakutsi ahuntzen atzetik egunoroko ogi gogorra jaten. Inolako lotsarik gabe aitortzen zuen berak.

1900ean Iruñeko Seminaria bidean eman bazituen ere baserritik irteerako lehen urratsak, Tuteran egin zituen gero, 1902etik aurrera, beste ikastaro guztiak 1910ean apaiztu arte.

Elizgizon bezala, herriz-herri ibili zen hogeitabost urtez Nafarroako mendialdean misioak ematen, 1936an Chile-ra lekutu arte.

Euskaltzaile mailan, Euskararen Adiskideak izeneko elkargoa Iruñean sortzea izan zen, behar bada, ekintzarik garrantzitsuenak.

1920an euskaltzain izendatua izan zen, Jose Agerre jaunaren ordain, eta 1921eko urtarrilaren 27an irakurri zuen sarrera- hitzaldia Elizondoko udaletxean.

Iruñean, Errotazaharreko kaputxinoen komentuan bizi zen, 1968an itzuli zenetik 1986ko irailaren 21ean itzali den arte.

Idazlanak

Berak esan ohi zuen, bere amarekin elkar ez ulertzeraino galdu zuela euskara Tuterako lehen lau-bost urteetan. Amaren begietako malko hezeak bigundu omen zuten orduan mutikoaren bihotza eta berpiztu barruan euskal kontzientzia.

Bere ekintzen artean, bi aldizkari sortu zituen: Irugarren Prantziskotarra (1913), eta Zeruko Argia (1919). Argitaratutako lanak: Naparroko aditz-laguntzalea zuketako esakeran (1921), Burundako Euskalkia (1922), Kristau ikasbidearen I-ko ta II- garren zatiaren azalpena (1924), Nafarroako Euskal-esaera zarrak (1974). Aldizkarietako idazlan txikiak bestalde. (*)

Itzulpenak

Asteteren Kristau kasbidea, Xabierko Frantzisko santuaren bederatziumena, Giza biziaz (Humanae vitae enziklika), Andoaingo Esteban doatsuaren bizia.

“ARALAR” antzerkia

Argitaragabeko lanik uzten zuen, galdetu nion elkarriketa batean. “Oooh!” —atera zitzaion oso barrutik—; “etxearekin erre ziren Chilen nere paper guziak”.

(*) Lehen idazlana euskaraz non argitaratu zuen galdetu nion behin. Eukal Idazlean bi ipui txiki, erantzun zidan berak. Ez zuen gogoan beste ipuinik idatzi zuenik.

Nik banuen, hala ere, berak inoiz aipatzen ez zuen zerbait, eta neuk ere ez nekien berea zenik. Makinaz idatzitako “Aralar” euskal antzerkiaz ari naiz. Bere izenburu osoa, “Mikel Deuna ta Euskaldunak”. Hasieran dioenez “Piramuellen’tar Armando Zuazu (Izagaondo)ko apaizak 1928’an egiña”.

Itxuraz, egileak gaztelaniaz egin zuen, itzultzailearen izena bai dakar beherago. Arkatzez idatzita dio: “Ar’tar A’k euskeratua” (sic).

Ezizen honen babesean aita Damaso estaltzen zela ikasi dut gero. Intzako semeak Prahako N.Tauer jaunari idatzitako gutun batean, honela zioen: “Zeruko Argian, Jesukristoren bizitza ematen asia nauzu, eta beste zenbait sailtxo, emen naizen artean, berortan azalduko dira, Ar’tar A., ta Irumugarrieta izenordekoaz” (1956.XII.5). Kalparregi, bere sortetxearen izena ere baliatu izan zuen gerra aurrean izenordekatzat.

Nik dudan antzerkia joan deneko hogeitertan, behar bada, neurekin dut. Dn. Manuel Lekuonak eman zidala esango nuke, nahiz segurtatu ezin dudan.

Desagertu berria dugun Intzako Damaso aitaren oroigarritzat argitara ematen dut (*).

(*) Grafiari dagokionez, r, l, erabili ohi ditu itzultzaileak, eta rr, ll, bikotzak ezarri ditugu idazkera gaurkotuan.

ARALAR

MIKEL DEUNA ETA EUSKALDUNAK

Iru egintzetan azaltzen dan ikusgaia

Piramuelles'tar Armando

Zuazu (Izagaondoa)ko

Apaizak 1928'an egiña.

Ar-tar A- k euskeratua

Egintzaleak:

Mikel Deunaren agerraldia Amagoya.

Kostantza (Kontantze).

Petronila (Petronille).

Teodosio (Todosi).

Gartzia.

Etxeberria.

Martiziano (Martzian) Gotzaia.

Eudon.

Pakomio (Pakomi).

Bargas-tar Juan (Jon) Abadea (jaupa).

Amabi agure:

Juan Burundakoa,

Alin Ibarrakoa,

Basaburu-koa,
 Ega Ibarrekoa,
 Uarte Arakil-goa,
 Elizondo ta Baztan-goa,
 Iltzarbe-koa,
 Lekunberri-koa,
 Lekunberri ta Larraun-goa,
 Olanar-goa,
 Ultzama-koa.
 Urroz ta Izaga-ondokoa,
 Lau menditar, Gudari, ta erriko giza-salla.

LENENGO EGINTZA

Bere obena

(Irakurri Navarro Villoslada-ren “Amaya” III-garren idaztian 70-garren orrialdetik aurrera, “La Novela de ahora” deitzen dan argitaldaritik).

Larratz zelai bat, erdiz-erdi Goñi-tik Iruña-rako bideak ebakitzen duana; ezkerreko aldean urrutira ager bedi mendi- kaldorra, arren oñetan ariztia, onen eskusñeko sarreran arkaizpe andia ta bere sayetsetik bidea.

Lenengo ikuskaia. Ekaitza.

Teodosio. (Ateratzen da astamakil ta ezpatarekin Goñi-ko bidea- barrera, ta zelaiaira iristean arkaizpearen aurrean gelditzen da).

TEODOSIO.—Nora ote dijoa? (su ta garr) zein da, zerua edo su- luzea nere kaltetan jeikitzen zaitena? (jarri egiten da). Abartzuza-ko Gar-

zia, nere asmo guziak ebakitzen dizkitena, nere ustez moro garailariak illa zutena, itzuli zaizu bizirik eta txapeldun. Eudon edo Aser, godo, kistarr edo judu orrek, gaur bertan, nere eztaietako lenengo egunean nere atsegin guztia pozoindu dit. Bera zan azkenean Konstantzak lenengo maite zuana, eta zortzi urte luzeren buruan, ustez illa zalakoan aztu zuan. Eta orain, ordea, beñere baño biziago gogorra ekarriko ditu arren nekeak, arren azkartasuna ta bere biotzeko gizon orren iraupena. Arren biotzetik ez bai-dute aterazi, ez otz eta ez beroak, ez urrutiko lur-alderdiak, ez bere irabazien gora-berak, ez gizonen esa-mesak, ezta ere Erregek egindako goraldiak edo palakuak Aitormendi berean arekin betiko bizitzera joan nai izan zitzaion neskatzaren oroimena... Egia da judu tzar bat dala; Amagoya- gandik azkeneko euskaldunaganaño guztiak gezurraz saldu ditula; baita ere Errodrigo Erregegandik asi-ta godoen azkeneko aleraño... baño orrek berak ez al-darakusgu bere biotz sutsua ta buru argi ta atera aundikoa? Emaume batek ez al-dizkio ain uts aundiak barkatuko, alako izanera arrigarriaz eta arren naikeri geiegiatz oartzean?... (Txutitu egiten da). A! ta orduan! (Su ta garr). Ez; Konstantza borrokatuko da bere naikeri berriarekin; ez du aztuko bere itz-emana, ezta bere barruko ojua ere... Baño nork indarr emango dio borrokaldian? ... ni urruti ba-nago? ... Nork emango dio kopeta borrokan asteko ere, bearr bada, ni irten orduko sartu nayen zegoanaren kaltetan? Nere biotza Goñi-n dagon bitartean, zerk narama Iruña-ra, Gartziari nere aurre-arleari lagun egitera lanbide ikaragarri ta aurki osoro eroan? (Su ta garr, eta asten da mendi-zearra sua artzen). Nere bidea ebakitzera datorkidan ekaitzak berak isten dit bidea. Ez naiteke aurrera joan; atzera!

Bigarren ikuskaia.

Teodosio ta Eudon. Basajaun jantzian ateratzen zaio ariztiatik.

EUDON.—Atzera!

TEODOSIO.—Jauna, Basajauna!

EUDON.—Urbill zaitte! Jan zazu! Laster asko egin duzu; oraindik askoz geiago egin bearr duzu. Jan eta edan. (Ogia ematen dio).

TEODOSIO.—(Jarri ta jan egiten du).

EUDON.—Ez zaizu gogoratzen, nora bidalduko ote zaitudan?

TEODOSIO.—Nork ezagutzen ote-ditu zure asma-bideak?

EUDON.—Ni bizi naizen baso auetatik ezagutzen ditut guztien gogorapenak; eta gaiztoak ziorkatu ta onak laguntzen ditut. Onak dira Goñi-ra itzultzeko derabilzkizunak; Teodosio, edan zazu, bidean nere atzetik laster asko egin bearr duzu-ta. (Adarr batetik ematen dio edatera ta Teodosiok edaten du).

Eta esan zaidazu, zergatik nai duzu Goñi-ra itzuli, Iruña-n zai bazaituzte?

TEODOSIO.—Zuk agintzen didazulako.

EUDON.—Ez nizon nik agintzen, ni ikusi baño len: “Atzera!” oju egin ziñuanean.

TEODOSIO.—(Nai litzeke xutitu ta ezin da; ortaz oarturik, Eudon-ek parra egiten dio).

EUDON.—Zure barruak esaten zizun, zure susmoak ez ziran ametsak; nai zendun Goñi-ra itzuli, zure andrea Eudon bere lenengo gizona-rekin jolasean arrapatzeagatik...

TEODOSIO.—(Zutiturik azken indarraldi batean) —Gezurra diozu. Bere lenengo gizona deitzen dezun ori, zu zera eta, ala Jainkoa! (Ezpata eskuan artuz).

EUDON.—(Ezagutu duala oartzean, kentzen du bere burutik kapela ta eskuan deraman makil-barrutik ateratzen du ziztaki luze bat, eta de-saio). Bai, Eudon nauk; ator nere eskuetara!

TEODOSIO.—(Edariak eraginik, saiatzen da bere ezpata ateratzen, eta lurrera erortzen da pixkeka-pixkeka, esanez): Ene Jaungoikoa! erruki zaite nitaz!

EUDON.—Garai onean txoratu au... oraindik ikusten natxik, eta entzun zidak. (Teodosio-ren ondoan belaunikaturik, atsegiñez esaten dio): Berarekin itz-egiñik gelditu nauk eta orain itzultzen nauk Goñi-ra, bera artzera, nere andrea duk-eta. Ementxe idukiko aut bizirik, nere zoriona ire begiz ikusten dukan arteraño... Loak artu dik... sar zadan, ba, arkaizpera.

(Narraska darama). Gero egingo dut berarekin nere asmotarako on izango zaitena. (Sartzen du arkaizpean eta andik ateratzen da bere estalkiak botarik. Asten da arkaizpe arren agoa arriz isten, eta berari argia ematen dioten mendiko garrak ikusirik esaten du): Suak

erretzen badu edo bere keak itotzen ba-du, ez dut geiago bere kezkarik; Iruña-n ere beste orrenbeste egin al ba-neza Gartziaz... (Arri bat artzera dijoanean, entzuten du norpatek ots-egiten diola).

Irugarren ikuskaia.

Lengoak eta Pakomio.

PAKOMIO.—Aserr! Aserr!

EUDON.—Nork ots-egiten dit nere egiazko izenez?

PAKOMIO.—Abraam ire aita nauk, ez beldurrik izan.

EUDON.—Nere asmoa bete diat; or gelditzen duk Teodosio, Iruña-n Gartzia-ri lagun egitera zijoana, gezurra egin eta orditurik.

PAKOMIO.—Bearrezkoa duk agudo ateratzea.

EUDON.—Nor atera?

PAKOMIO.—Teodosio. Edaria indartsua al-du?

EUDON.—Ez nuan uste, indartsuegia edango zuanik; eta loa arrarazitzeke aña besterik ez diot eman.

PAKOMIO.—(Sartzen da arkaizpean).

EUDON.—Begira gero, zer egitera zoazen!

PAKOMIO.—(Barrendik) Esnagarri bat ematera, lenbailen korderazteko.

EUDON.—Badakizu gero, nere aurre-arlariaren ondamena naiago dudala aberastasun guziak baño. (Ateratzen du ezpata bat; Pakomio-k begiratu ta parra egiten dio). Itzegin zazu agudo, ez baduzu nai korderatzerako bizia kentzea.

PAKOMIO.—(Ateratzean) Zeñen eroa aiz, ire argitasun guziarekin... beti izango duk ire aitagandik zer ikasia ta ire aitari zer-esker-eman.

EUDON.—Itzegin zazu.

PAKOMIO.—Goñi-tik eldu nauk; norbaitengandik ikasi dek erbia arrapatzen.

EUDON.—Eta zer? Bai al-dakardazu Konstantza?

PAKOMIO.—Ikasi zak on danean itz-egiten eta entzun egiok aurrena ire aitari... Konstantzak ala eskatu dielako, Teodosio-ren gurasoak ez ditek gau ontan Gaztelu-zarren lo egingo, baizik Jauregian, ezkonberrientzat daukaten oean.

EUDON.—Oraintxe esan diot Teodosio-ri ua betetzera ninjuala.

PAKOMIO.—Ezagutuko duk bada, zeñen ondo eldu zaigun, gauzen bat-bateko aldaketa au baldin susmoak janik dabillen gizon au, gau ontan bere etxera eroturik itzultzen bada.

EUDON.—Baño zertako ill-arazi, nere zoritxarrean iñork baño, aurki, oben gutxiago izango duten agure gizagaxo oiek?

PAKOMIO.—Ez dek ezertako balio. I al-aiz, ire buru onaz, ire ausardi ta jakinduriaz, ainbat goratu aizena?

EUDON.—Ausardi ta zorionez bai, baño zuk gogo duzun bezalako gaiztakeriz ez. (Sartzen du ezpata zorroan). Gizagaxo oiek orrela ill-arazi aien seme beraren eskuz?

PAKOMIO.—Ta? Zer aurreratzen duk, zoritxarrekoa? Zer iritxiko duk Nazaret-arraren Erregea iltzeaz, ez baduk ondatzen beren errege-aulkia? Ez al-zaik aterako gero ere, ire erregezkoa eskuartetik kenduko dian gizon kristau bat? Bearrezkoa dek ikaragarritzko gaiztakeri batek, gertaera izugarri batek, auek nasirik eta ondaturik uztea; oker aundi baten zartarakoak lur-jorik uztea. Okerr ori bere bidez eldu duk, gertu zegok. Josiz Aben Joseph, nere zai dagoan lagunak, kenduko dizkik eragozpenak, eta ezpata eskuan duala eraman-araziko dik Teodosio Jauregiko oeraño.

EUDON.—Ala biz! Erne egon! laster korderatuko da-ta.

PAKOMIO.—Itxi dezagun oso arkaizpena: (ala egiten dute). Ez duk mutilla indarr aundirik egiteko egongo.

EUDON.—Eta bere nasitasunean Iruñako bidea artuko ba-lu?

PAKOMIO.—Ez dezagun betarik edo astirik galdu; oa Iruña-ra eta garbi zak Gartzia. Ni egongo nauk (Iruña-rako bidez dijoaz) baseliz-zai baten jantzian. Teodosio-k Iruña-rako bidea artuko ba-lu, itzulizazitzeko; ta nola nai dela ere, Josiz-ek lagunduko ziguk lan ontan. (Ondatzen dira).

Laugarren ikuskaina.

Petronila ta Teodosio.

PETRONILA.—Mendiguru-ko arkaizpea itxirik. Judua, Aitor-en aberas-tasunaren billa etorri ote-da? Ikusi dezadan. (Arri bat kentzen du).

TEODOSIO.—Eudon! Eldu al-aiz, nere naigabeak ire zorionaz geitutze-ra? Zenbat egun dituk, arkaizpe ontan ortzirik naukekala?

PETRONILA.—Ixilik ago, ez ojurik egin; nor aiz?

TEODOSIO.—Teodosio! Goñi-ko Teodosio, Eudon-ek emen sartua.

PETRONILA.—Gezurra diok. Abraham Aben bera aiz i. Deabruak ekarri au aberastasunaren billa, ta deabruak parra egiten dik ataria itxiz.

TEODOSIO.—Petronila! Petronila! Teodosio naiz, zure illobaren sena-rra, erregea naiz.

PETRONILA.—Bulka ditzazu zure ezkerreko arriak onuntz (idikitzen dute).

TEODOSIO.—Petronila!

PETRONILA.—Atera zaite, arkaizpea zaindu bearr dut-eta (Eramanazi-tzen du arizti-ko zuaitz baten barrura).

TEODOSIO.—Zer gauetan gaude?

PETRONILA.—Zure eztaietakoan.

TEODOSIO.—Petronila, zuri zorr dizkitzut bizia ta koroia (Jartzen dan artean).

PETRONILA.—(Jartzen dan artean) Bizia Jaungoikoak ematen dizu, ko-roia Gartzia-ri emango dio.

TEODOSIO.—Horrek esan nai du bereala bideari jarraio bearr diotela.

PETRONILA.—Nongo bideari?

TEODOSIO.—Iruña-koari.

PETRONILA.—Zertarako?

TEODOSIO.—Zertarako galdetzen duzu? Gartzia Erregea ta ixiundurik

dauden euskaldunak ateratzeko. Ortarako, ortarako bakarrik joan dira nere aurretik nere eskupeko guziak.

PETRONILA.—Iruña-n ixiundurik eta ixtegian zeazkatenak askaturik daude. Gartziak eskuratu du murruetako atari bat eta gau ontan uri osoaz jabetuko da noski, ta bearr bada nagusi egin ere bai.

TEODOSIO.—Neri itzik esan gabe!

PETRONILA.—Zuk bialdutako erritarraz baliatuko da. Zoaz eta lagun egiozu bere lanbide bikain artan. Jarri zaitte menditarren buru...

TEODOSIO.—Ni eroa! zein zoraa naizen! Neronek egin dut txapeldun! Nik eman diot garaipena!

PETRONILA.—Zoraa, bai zoraa! beti errege izateko ametsetan zabiltz eta beñere ez duzu begiratzten arren diña izateaz.

TEODOSIO.—Ondo dago, ez banaiz erregezkora bide batez irixten, besteaz joko dut, eta arro aundi ori bidera ateratzen ba-zait, an eroriko da; eta arren gorputz-illaren gañetik igoaz joango naiz.

PETRONILA.—Biotz aundi orrentzat lenengo gauza bere aberria da, ta bere bizia ere arren onez ematen du; ta aberria zuk zuretzat nai duzun artean, biotz aundi ori zure begiratzale ta zure zaitzale egiten zaizu...

TEODOSIO.—Eskerrak damazkiot, baiño!...

PETRONILA.—Baño ez ziñuke eskerrak eman bearrik izan nai?

TEODOSIO.—Ikaragarria zera, Petronila.

PETRONILA.—Ezagutzen bai zaitut ondo, zure biotzaren ondarreko berria bai-dakit; argatik dakitena bildurrik gabe esaten dizut. Bai; damu dezu Gartzia ain aundia, ain ona ta bere erriaren ain maitatzale bizia izatea, beste gauza guzien gañetik; ezagutzen dezu ori dala erria goratzeko Jaungoikoak ainbat aldiz begi aurrean jarri dizun bidea, ta zure amets arroak utzi-erazi dizutena. Iñork ez zinduzun nai, nik bezin biziho erregegoan, iñork ez dizu esan nik bezala, errege alhia betetzeko zeundela. Nai al-didazu entzun? Egingo al-duzu nik esana?

TEODOSIO.—Itz-egin zazu.

PETRONILA.—Zoaz Iruña-ra.

TEODOSIO.—Asmo ori neukan, ori egitera nijoan. Baño bildurr naiz Asierr bera dan Eudon orrek...

PETRONILA.—Ez da Asierr, baizik Aserr; ori judu bat da.

TEODOSIO.—Bai, bai, arkaizpe ortan sarturik nindukan judu, nere Konstantza-ren maitetasana ta Konstantza bera kendu bearr didala esan didana.

PETRONILA.—Butron-darr Konstantza ez al-da ba zure emaztea?

TEODISIO.—Bai, ala da!

PETRONILA.—Eta oraindik bildurr al-zera? Ez al-da ba euskalduna?

TEODOSIO.—Euskalduna ta bizkai-tarra zan gañera Zara-ren eskuz senarra il uan biotz uste? ura.

PETRONILA.—(Txutiturik eta errukiz begiratzen diola, asarrez edo, zapuzkeriz baño geiago). Ez zaitut ezagutzen. Nik uste nuan baño gaiztoagoa zera. Zerbait gertatu zaizu zuri, Teodosio, zure griña gaiztoak ikaraturik naukate. Zoaz Iruña-ra, aztu zure buruaz, lagun egiozu Gartzia-ri uriaz jabetzen eta egizu Errege.

TEODOSIO.—Nik?

PETRONILA.—Teodomiro Godoen erregeak, Kantabria-ko Duke-tako izendatu du; zuk orain euskaldunen izenean erregetako gora zazu.

TEODOSIO.—Nik? Beñere! (Txutiturik asten da larruki bat ateratzen). Gartziak nere eskuetan jartzen du... Gartzi-ak ezarri dit emen nere izenean bakarrik...

PETRONILA.—Ori idatzi (idatzi) dizu? Ez diteke, ez zurekin, ezta ere Gartzia-rekin.

TEODOSIO.—Errege izango naiz, zuk eta Eudon-ek nai ez pa-dezue ere; errege izango naiz Martziano ta godo guztiak aurrezka ba- leude ere; errege izango naiz Gartzia-k itza jango ba-lit ere.

PETRONILA.—Zoaz pakean, txoroa. Zure itzak bildurr ematen didate, zergatik dan jakin gabe; bildurr naiz eta ez datik nortaz. Ez zuregatik, Teodosio; zartarako edozeñek ez dizu ajolik ematen-eta. Ai ene Gazteluzarra! Ai ene Jauregia! Ai ene Iruña ta Ameskoa! Ai ene Euskalerria!

TEODOSIO.—Emakume onek ikusten dik nere garaipen ezinbestezkoa ta nerea dalako bakarrik ainbat zoritxar esaten dik. Garaipena etor-

tzea duk orain bearr duguna; zoritxarretatik Jaungoikoak aterako al-natxik. (Iruña-ko bidez joaten da).

PETRONILA.—(Joaten ikusi ondoan) Jaungoikoa ta euskaldunak! (au esanez sartzen da arkaizpean).

Boskarren ikuskaia.

Pakomio, Teodosio ta Petronila.

PAKOMIO.—(Ariztiatik irten da Baselitzaiaren jantzian) I Teodosio!

TEODOSIO.—Zer nai didazu esan, Aita?

PAKOMIO.—Urrutiko oyan batean bizi naiz aspaldiko urtetan, arkaitz eta basoen babesean nere burua iñoren ikusmenetatik izkutatuz. Baño Espiritu Santuak lurra-barru gertatzen danaren berria ematen dit eta gau ontan esan dit zure bidera ateratzeko. Nora jo ez zinekila, Goñi-ko bidez edo Iruña-koaz abiatzeko zalantzan zeunden, eta Jaungoikoaren ordeztu ta arren izenean eldu natzaizu esatera, gelditu gabe itzultzeko Jauregira zure izena garbi zaintzeko. Eta Euskalerriko errege-alkian jartzekoa zeran ezkerre, zure izenagatik itzuli zaitez berealaxe zure etxera.

TEODOSIO.—Esan zaidazu, ene Aita, Jaungoikoaren albistaria. Gure adiskideak garaitzera joateaz, galduko al-dut nere izena?

PAKOMIO.—Ez, zaldun jauna!

TEODOSIO.—Itz egin zazu, ba argi! Zergatik bearr dut nik nere etxera itzuli? Nere izen onak zergatik eskatzen dit Jauregira agertzea? Zuk igarritzen diozu nere gogorapenik izkutuenai. Itzegin! ezerk ere ez nau oraintxe ikaratzen-eta.

PAKOMIO.—Jaungoikoaren ume leyala zu! Ez al-dagokio zure izen onari, andreaz begiratzea? Bai... ona dalakoan artu duzu; ustez bata-yatua ta on-utsa dalako, aristian ezkondu zera berarekin, baño berak gezurr-egin dizu ta saltzen zaitu.

TEODOSIO.—Norengatik?

PAKOMIO.—Norengatik izan bear du, txikitandik beti maite izan duan eta orain beñere baño maiteago duan Duke gazte orrengatik baizik?

TEODOSIO.—Baño, jauna, zer esaten duzu? Duke ori judu da, ta Kons-
tantzak ba-daki ori ondo samarr.

PAKOMIO.—Biotza saldurik eta burua zoraturik daukan emakumea-
rentzat ez da mororik, ez judurik, ezta ere iñoren begiramendurik.

TEODOSIO.—Baño egia al-da diozun ori?

PAKOMIO.—Oraindano esanaz atera dezakezu, Jaungoikoak adierazia
dudan edo ez.

TEODOSIO.—Zaude piskat, Aita; atxoin apur bat; non ikusiko zaitut be-
rriz? edo non duzu zure bizitza (egoitza)?

PAKOMIO.—Nik ikasiko dut Jaungoikoagandik, noiz zatozen, eta leku
bere ontan atxoingo dizut.

TEODOSIO.—Jauna, eman zaidazu zure eskua muñ egiteko.

PAKOMIO.—Nere gorputz argala ez da norena, orrelako itzala arri
ekartzeko; baño belaunikatu zaite, Zalduna, ta muñ egiozu nere so-
ñeko agurgarri oni.

TEODOSIO.—(Ala egiten du). Oraintxe ezagutzen dut, zeruko gauza da-
la ori, zuk botatzen duzun beroa zerukoa da-ta.

PAKOMIO.—Jaunagandik datorkidana da, ez zalantzik izan.

TEODOSIO.—Baño adierazi didazun gaiztakeri izugarria nondik eza-
gutu?

PAKOMIO.—Izarrak estali baño len irixten ba-zera, zure begiz ikusiko
duzu, zure eskuz ikutuko duzu, gaiztakeriaz iñori galde- egin bea-
rrik ez duzu izango.

TEODOSIO.—Naikoa da Aita: Biak gau ontan berean joango dira elka-
rrekin lo egin eta su-lezeko jaun izatera. (Pakomio bideska batez
basoan-barru dioa: Teodosio zoratu-antzean lasterrean itzultzen da
antztoki guzia barrena).

PETRONILA.—Nor igaro ote-da arkaizpe aurretik? Bai, ua bera da (ots-
egiñez) Teodosio!

BARRUKO ABOTS BATEK: “Lelo il Lelo. Lelo il Lelo. Leloa Zarak. Il Le-
loa”.

PETRONILA.—Nork ote-dagi (kantatzen ote-du) kanta ori? Lelo-ren
eresia, susmo gaiztoak Teodosio aidean deramaten artean? Zer

okerki berri asmatu ote-du juduak bere kalterako? Nere aurrak zaituko dute arkaizpea, Teodosio-ri laguntzera nijo.

Seigarren ikuskaia.

Jauregiaren barrua. Zurubi bat igotzeko, ganbara bi gelatako atariekin, beste zurubi bat jeisteko ta ontan lerki bat argi- egiten.

TEODOSIO.—(Zurubian gora dijoa). Ez nau iñork ere zai, emen dago nere andrea... mitetasunaz urturik bere zai ote dago? Bere ontatik bi lagun en arnas-itsaz oartzen naiz... Zoritzarrekoak! (ateratzen du ezpata) lerki orren argiak argi egingo dio eriotzari! (Sartzen da gelan).

Zazpigarren ikuskaia.

Konstantza, Teodosio, Petronila.

KONSTANTZA.—(Zurubitik) Teodosio!

TEODOSIO.—(Agertzen da atarian, ezpatari odola dariola). Illik daude... ez dute atx bat atera!... Bai bei-zekiten eriotza merezi zuela.

KONSTANTZA.—(Agertzen da krisallua eskuan duala, ixill-ixill ots-egiñaz) Teodosio!

TEODOSIO.—Oraindik bere gorputza aragiaren atsegin gaiztor eta eriotzaren oñazez dardaratzen dala dago, ta bere gogoa Jauregian barrena asi al-da inguruka? Oa emendik ondagarria!...

KONSTANTZA.—Zer duzu Teodosio?

TEODOSIO.—Ez al-dakizu?... (Oñat (pauso) bat ematen du arenganontz esanez) ire odola ta ire lagunarena.

KONSTANTZA.—(Oju egiñez) Ene Jaungoikoa!... gure gurasoen odola... azkeneko gauez geren gelan lo egiten zuen, eta il egin dituzu. (Naigabeturik erortzen da).

TEODOSIO.—Zer dion, ondagarria?... Nere Konstantza al-aiz, beraz?... (ikuten du) Ametsa al-dau? edo birpiztu al-zera (artzen du lerkia ta

sartzen da gelan; eldu da Petronila, ta zuzen-zuzenen atarira dijoa oju egiñez).

PETRONILA.—Teodosio!

TEODOSIO.—Gurasoen iltzale bat naiz (uzten du lerkia eta ezpata goratuz dio): Ilko dut nere burua!

PETRONILA.—(Aurreratzen zaio, kentzen dio ezpata eskuetatik, eta esaten dio, zurubia ezpataz erakutsiz). Bizi zaite, Teodosio; bizi zaite, ta ar zazu ukabidea (penitentzizko biziera).

(Lenengo zatiaren bukaera).

BIGARREN ZATIA.

Ukabide (penitentzia)

(Irakurri Navarro Villoslada-ren “Amaya” “La Novela de Ahora” deitzen dan argitaldaritik, 126 orrialdea ta urrengoak).

Aralar-ko mendia. Larratz-zelaya eta arkaizpea.

Lenengo ikuskaia.

Teodosio.

TEODOSIO.—Ukabidezko bizitza ain luzearen buruan nere aragi guziak txautu zaizkit, eta nere larrua ezurrari josirik dago... ni nerau naizen ez nuke ezagutuko ere... Jauna! edo bigundu zazu inguratzen nauen burnia edo sendotu nere biotza, iraun dezadan. Petronila eldu da; (Jeikitzen da eta badijoa zelai-aldera zegoan arkaitz-ertzetik). Oi ez duan ikustaldia egiten dit gaurr, bi egun besterik ez bait-ditu, ekarri oi-didan ogia ekarririk.

Bigarren ikuskaia.

Teodosio ta Petronila.

PETRONILA.—Teodosio! (Ixildu apur bat). Ez arritu, beñere ez bezala, itz egiten ba-dizut Martziano gure Obispo (Gotzai) jauna, Gartzia Jimenez-ek lagundurik nere atzetik datorr, zuri gure Jauna bere eskuz ematera.

TEODOSIO.—Martziano? Gartzia Jimenez? Zer gertatzen da Goñi-n, Petronila?

PETRONILA.—Ez zaitzala ezerk estutu; nonbait ere Obispo jaunaren, Gartzia-ren eta zure eginkizunen bat dakarte esku- artean. Ara, ementxe datoz (sartzen da arkaizpean eta ipintzen ditu, oyal-zuria zabaldurik, Gurutze bat eta bi argizari pizturik).

Irugarren ikuskaia.

Teodosio, Martziano, Gartzia, Petronila.

(Gotzai Jauna geldi-geldi igotzen da zilarrezko ontzia lepotik zintzilikan duala: aurretik Gartzia, eskuan lerkia duala datorr; Teodosio belauniko jartzen da arkaizpearen ago-ertzean).

TEODOSIO.—Berriz ere agurtuko dut nere Jaun eta Jaungoikoa, ondagarri oni bere errukitasunaren besoak zabaltzen dizkiolako. (Jauna igarotzen dan artean, auzpeztutzen da, ta gero Martziano- ren ondotik sartzen da arkaizpera ta an Jauna ematen diote. Petronila apurtxo batez arkaizpeko sarreran belaunikatzen da, barrura begiratzuz; laster ateratzen da arkaizpearen ezkerreko sayetsean gosari-gai zerbait gertatzera).

Laugarren ikuskaia.

Petronila; gero Martziano.

PETRONILA.—Biak Jauna artu dute gure Obispo (Gotzai) deunaren eskutatik. Ori nekabidea (penitentzia) Teodosioren! Ori biotz kartsua, Gartziaarena! Martziano ta Gartzia-ren etorrera onek... edo oso

okerr nabill edo bakartasun ontatik ateratzeko asmotan da... eta bearr bada erregetzat izendatzeko.

MARTZIANO.—Arritu al-da, gure etorreraren berria eman diozunean?

PETRONILA.—Galde egin dit; zer gertatzen dan Goñi-n!

MARTZIANO.—Ez du uste, geroztik, bakartasun ontatik ateratzeko asmotan gatozkionik?

PETRONILA.—Ene Aita; aterazi zazu, bai, beragatik ez ba-da ere bere andreagatik! Bere gaiztakeria aundia izan ba-zan ere, baita bere maitasuna ta bere damutasuna ere. Jauna, Jauna! Onen biziera, beti diraun miraria da. Udan naiko belarr ba-danean, ez du besterik jaten. Oiek gutxitzean, ogi legorr ta beltzaren muztur batzuek dakartzkiot, ogi txuria edo osoa baldin ba- dakarkiot ez bait-du ikutzen. Utzi izan dizkiot janari obeagoak, baño alperrik; txoriak garbitzen dituzte. Irten zazu ba-da ill baño len.

MARTZIANO.—Eska sayozu Jaunari, Petronila, Aita Santuaren agindurik ausi gabe; errietara jetxi al-izan dedin. (Arkaizpearen agotik deitzen ditu).

PETRONILA.—Atozte, gaur gero garaya da zerbait janari artzeko ta zerbait itzegiteko. (Gartzia jartzen da arri baten gañean; Martziano arkaizpearen ezkerreko aldean egongo dan arrizko jar- leku batean, eta Teodosio Obispo jaunaren ezkerrean, onek agindurik).

MARTZIANO.—Gaur lagun egin bearr diguzu gosaltzen.

Boskarren ikuskaia.

Martziano, Teodosio, Gartzia, Petronila.

MARTZIANO.—Indarr pixko bat artu bearr duzu, emendik irten bearko duzu-ta.

TEODOSIO.—Esazu, jauna; beste bakartasun batera joateko agintzen aldidazu?

MARTZIANO.—Zenbat urte dituzu, errietako berririk gabe?

TEODOSIO.—Errietako gértaeraz ezer ez dakit Erroma-tik etorri nintzen

ezkeroz, au da Errodrigo-k bizia galdu zuan matxinadaren ondoko iru illabete ta ogeigarren eguna ezkeroz.

MARTZIANO.—Ondo dago, orain ikasi bearr duzu, ba, gertatu dan guztia, ortarako etorri da Gartzia.

GARTZIA.—Itz gutxitan adierazi dezakizuket: Moroak jabetu dira lurr guziaz Ebro-ren sayetseraño, ta Euskalerri guzia eritsi-naia darakuste; ta euskaldunak ez dute siñistu nai arrixku ori.

TEODOSIO.—Baño nola? Ain itsu biurtu al-dira?

GARTZIA.—Zuk aldegin zendun ezkeroz, gure artean bereixkuntza besterik ez dago; batzuek nai dute lengo oituretan irautea, aldaketak alderdi oberik ez dutela ekartzen esanez.

TEODOSIO.—Beren begiz ikusia bai-daukate.

GARTZIA.—Beste ernego batzuek ezagutzen dute euskaldun guztien indarrak bearr dirala bateratu, galtzeko zorian dagoen aberria zaitzeko, beso azkardun baten agintzapean; baño ez datoz batera, bat ori autatzeko.

TEODOSIO.—Zergatik ez zaitue autatzen zu?

GARTZIA.—Asko gera, Euskalerrian erregerik izatekotan Aitormendiko edo Goñi-ko Etxetik izan bearr duala uste dugunak.

TEODOSIO.—Barka bekit Zeruak, ni ere uste ortakoa izan nintzan.

GARTZIA.—Ez gaikitzu etorri, eritasun zarrik berritzera, baizik gure erriak dauzkanak nola sendatu ikasi naye.

TEODOSIO.—Bere atsegiña, nerearen antzekoa da, nerea bezalakoa izango da bere nekabidea (penitentzia) ere; garbituko dira bata eta bestea, bakoitza bere buruaz aztuz.

GARTZIA.—Baño zuri begiak zabaldu zizkizun damutasunak, argia emango diote gureai, ta zerorrek, Teodosio, zerorrek luzatu dezakiguzu garai aterako gaituan eskua.

TEODOSIO.—Nik? Ezer egin al-nezake nik, lanbide oietan? Len ez nuan egin, eta orain?...

MARTZIANO.—Utzi dezakegu arkaizpe au, ta joan zaitezke erriz-erri, aranez-aran, guziei eragiñez batu ditezen erria indartzeko.

GARTZIA.—Zu ikusteakin bereiztasun guztiak ezereztuko lirake; guziok ezagutuko genduke zugan, larogei urtez gure aberriaren aurre-

rapenetan ainbat lagundu zigunaren ondorekoa ta gure Araba-ko eta Gipuzkoa-ko anaiak eta Andeka-ko seme Bizkayan agintzen dutenak, lagunduko liguteke, gure etxealdeak eta oiturak, gure siñismena eta gure aurrekoen erakutsiak zaintzen.

TEODOSIO.—Amets gozoegia, Gartzia! Zure aginduz, Aita on-ona, Erromara nintzanean, Aita Sanduak agindu zidan, kate au nere gerritik zintzilikan eramateko, ta nekabidean (penitentzian) bakartasunetan bizitzeko, katea berez, gerritik erori arteraño; eta ondo ikusi dezakezu, Obispo jauna; oraindik (txutitzen da erakusteko) ez dirudi nere gerrikoa bela-bela ausiko danik.

MARTZIANO.—Mirari bat bearr da, burni au austekoz (jeikitzen da, ta joateko asten da). Begira, Teodosio, egizu Kristo-ren lurreko ordezkorearen esana. Baño ez ba-zaitezke ere atera emendik, guk nai gendun bezala bere ontatik eskatu dezakiokezu Jaungiokoari, begi errukitsuz begira dezaion, gure eskupean jarri duan erri oni. (Guziak abiatuz).

TEODOSIO.—Orixe, bai, egingo dudala, Aita on-ona; geituko ditut nere otoitzak eta nere nekabideak (penitentziak).

PETRONILA.—Debekatu zaiozu, ene Aita; onen nekabideak geitzea, il-tzea litzake, ez ditekena da.

TEODOSIO.—Ez ditekena! Ez dakizu ondo, zer bizierak zai diten nekabide gogorr auen ondotik.

GARTZIA.—Agur, Teodosio!

TEODOSIO.—(Muñ-egiten dio Gotzaiari eskuan). Agur, agur!

Seigarren ikuskaia.

Teodosio.

TEODOSIO.—Au nekabidea! Nere aragia iya ondaturik dago, ta ala ere nere gogoa ikaraz dago bere griñen aurrean. Aundi-naia erdi-illa dago nere barruan. Ezpañetara etorri zait au esateko gogoa: “Euskal-lerriaren onak eskatzen badu ni agertzea, egin bedi nai duzuen bezala”. Baño onetsia izan bedi, on ziran itzak nere ezpañetan jarri dituan Jaungoikoa: Ukabidean (penitentzian) bearr dut bizi, nere aundi-naia ta gaiztakerira eragin ziranaren kaltezkoko ziztadakoak ne-

re baitan ito artean. Baño... zer dakust?... arkaitz zorrotz artatik bera zaldi itsutu bat erori baita... Eta zalduna?... ene Jaungoikoa! bera ere arkaitzan bera anbilkan bai-dijoa beko bideskaraño. Illa izango da noski. (Juaten da lasterrean; atzetik zituan etsaien zaldien aztalotsak entzuten dira).

Zazpigarren ikusaldia.

Menditarr etsaiak.

- 1.BASERRITARRA.—Begira zazue arkaizpe ortan; or izan bearr dik naita-naiez.
- 2.BASERRITARRA.—Emen ez dago iñor.
- 3.BASERRITARRA.—Beste bidexkaen bat artuko zuan edo Larraun- ibarrerako aldapa artuko zuan ain bertatik giñuzela oartzean.
- 1.BASER.—Ibarr guzietan ua lotzeko gaztigaturik daude; moroen alderditatik datorr, eta norbait ba-da.
- 4.BASER.—Ez zegok gaizki gogoratua; i oaie ara, ta ni onekin joango nauk Lekunberri aldera.
- 2.BASER.—Goazen, goazen lenbaitlen alderdi auetatik.
- 1.BASER.—Zergatik?
- 2.BASER.—Esaten dutenaz, alderdi auetan, artzaiak berak ikaraz beterik dauzkan mozorro izugarri bat omen-dabillelako, ez bai- dira onera urbiltzen ere.
- 4.BASER.—Mozorroa emen!
- 2.BASER.—Badakik ez naizela bildurtia, baño bi aldiz ikusi bai diat Basajauna ta...
- 1.BASER.—Ondo zegok, ondo zegok; bi arkaitzera, ta beste biak Larraun-aldera. (Esan duten bezala egiten dute).

Zortzigarren ikuskaia.

Teodosio, Eudon, Aingeruaren agerraldia.

TEODOSIO.—Indarra, nere Jaungoikoa! Emazkidatzu indarrak, zoritxarreko au zeruratzeko. (Arkaizpea utziz) Zenbat gauza bearr nituzken!

EUDON.—Ura, jauna, egarriak itotzen nau-ta; ura ta geldi-egona bearr ditut.

TEODOSIO.—Jaungoikoaren esku zabalak biak dakarkizu. Atxoin zazu adiskide, apur bat, nil sua piztu arte. Atxoin, utzi larru oiek zure oeganean jartzen.

EUDON.—Ez, ene aita, ez dut ezeren bearrrik. Iltzera noa naita-naiez eta bakar-bakarrrik nai dut eta eskatzen dizut Jaungoikoaren ize-nean, ez aldegiteko nere ondotik; exeri zaite nere ondoan; ez utzi ni bakarrik apur bat ere. Iñorgabe iltzako bildurra daukat.

TEODOSIO.—Ez estutu, jauna; Jaungoikoak emango dizu osasuna on ba-zaizu; atxoin dezagun arren jainkozko ontasunean. Begira; gaur arte ez neukan nik emen zuri eskeintzeko ezertxo ere, ez oerik, ez surik, ez jatekorik ere, ta gure Jaunak zuretzat bialdu dizkit nonbait ere. Jaungoikoaren errukitasuna aundia da.

EUDON.—Ni ikutu bearr ba-nau, neurri-gabea izan bearr du.

TEODOSIO.—Guztientzat, guztientzat du ugari; oi zeñen aundia izan den, bakartasuneko gizagajo, lurrak jasotzen duan gaizkillerik, aundien onentzat! Nere biziera estuaz eta zurekin egin dudan on-apurraz. Bear bada, gizon onetako artuko ninduzun; baño ez ala uste izan; gaizkille aundia izana naiz, odolez zikindurik dauzkat nere eskuak, nere gurasoen odolez ala ere.

EUDON.—Teodosio!

TEODOSIO.—Ezagutzen al-nauzu? Nonbait nere gaiztakeriaren asotsa zure belarrietaraño ere iritxi zitzaizun.

EUDON.—Teodosio! Zureak baño askoz aundiagokoak dira nere gaiztakeriak. Zure uzkurtasunak aurpegian ematen dit, zure nekeak dardaraz naukate; Zure bizierak arritzen nau, ta Jaungoikoak orren bidez argitzen nau: nik nere gaiztakeriak nai dizkitzut aitortu.

TEODOSIO.—Ez naiz Apaiza, ta ezin dizkizut barkatu; ez dizut entzun berr beraz. Nai al-duzu Sakana-ra jetxi ta Apaizen bat billatzea?

EUDON.—Ez dago betarik; gañera neri ezin barkatu nere gaiztakeriak, zureak bezala, ez nago batayatua-ta.

TEODOSIO.—Godotarra ta batayatu gabea?

EUDON.—Nai dut bai batayatzea; biotza ikutu didazu: Jaungoikoak argitu nau. Baño entzun zaidazu aurretik, onela nere okerkeriak nola-bait ere ordaindu ditzadan.

TEODOSIO.—Esazu; ortarako bada esan dezakezu.

EUDON.—Tarik-ek egun auetan bere eskuratu duan Zaragoza-tik nator; ark eta Muza-k Galizia-taraño jotzeko asmoa zeukaten, baño nik eragotzi diotet, ez ditzaten bidean Euskalerriko mendiak utzi. Iruñia-ra ninjoan orain judu-ei laguntza eskatzera ta aiendako eskutitzak (kartak) nekartzan (nekazkin).

TEODOSIO.—Emen daude, nik jaso ditut.

EUDON.—Erre ta kixkali ditzazu; ez dezala juduen batek ikasi Tarik eta Muza-ren asmorik, edo ez dezala euskaldunei kalterik egiteko biderik izan.

TEODOSIO.—(Txikitzen ditu). Orra, atsegiña emanik.

EUDON.—Orain entzun zazu beste aitortzera nijoan bat, neretzat lotsagarriagoa ta zuretzat mingarriagoa dana. Teodosio ni ta, zure ustez, zure andre gaiztoa iltzen zinduzulakoan aita ta amaren illtzale izan ba-ziñan, ona non duzun, gaiztakeri artara eragin zizun maltzurra.

TEODOSIO.—Eudon! (Zuti jartzen da).

EUDON.—Ni naiz bai, Eudon; ona non duzun zure zoritxar guzien erakarlea, zure gaiztakeriaren egiñazlea.

TEODOSIO.—Ixo, Eudon, ixo! Ez ortaz itz-egin; ez aipatu itz bat geiago.

EUDON.—Bai, nik saldu nuan Konstantza nere gezurrez Mendiguru-n; nik zu ta zure andre ona biok batean galdu nai izan zinduztedan; baneekin nik zuen oatzean zeudela lo, zuen gurasoak; nere aita eta nik jarri genizun ezpata zure eskuan. Nik ill-erazi nizkitzun zure gurasoak.

TEODOSIO.—(Zoratuaren begiratu arroa arturik ateratzen da bereala ar-

kaizpetik; bere aurpegian nabari bearr da bere orduko barru nasi erre-egosia).

EUDON.—Barkatu, Teodosio, barkatu! Jaungoiko, zu baño len nik erresuminduaren errukitasuna ain aundia bada, zu ere ez zera errukitiko? Barkatu, barkatu!

TEODOSIO.—Zer nai duzu nik egitea? (esaten dio otz ta gogorr).

EUDON.—Bataiatzea... Nai dut kristau izan... kristau egiñik nai dut ill. Barka zaidazu. Atozkit, nere agoz ots-egiten dizun Kristo-ren ize-nean.

TEODOSIO.—(Aitaren egin eta sartzen da). Eudon! (Onen ondoan belaukatzen da). Sinisten al-duzu Jaungoiko bakarr guztia-aldunagan? (dezakenagan?).

EUDON.—Bai, jauna, siñisten dut.

TEODOSIO.—Siñisten al-duzu Irutasun guztiz santuaren siñiskaya? Aita, Seme ta Espiritu Santuan?

EUDON.—Bai, siñisten dut.

TEODOSIO.—Siñisten al-duzu Jesukristo-gan?

EUDON.—Bai, bai, siñisten dut Ama-Birjiña Mariaren sabelean gizon egin, guregatik gurutzean ill, eta zuri ain biotz aundia ematen dizun Jesukristo-gan, eta arren merezimenduagatik uste dut barkatua izango naizela.

TEODOSIO.—Nai alduzu batayatzea?

EUDON.—Nere biotz guztiz nai dut.

TEODOSIO.—Ara bada, Eudon; ez bazaude batayatua, nik batayutzen zaitut Aitaren eta Semearen eta Espiritu Santuaren izenean (Ura burutik bera ixuriz).

EUDON.—Jaungoikoak ordainduko al.dizu, Teodosio! (Au esan ondoan ematen du azkeneko arnasa, aurretik Teodosio-ri eskua estutuz bereaz. Ontan, agertzen da eren-suge izugarria, pixkeka-pixkeka bere-ganaño urbilduz).

TEODOSIO.—Migel doneak lagun bekit! (Agertzen da Aingerua; Teodosio-k begiratzen dio; indarraldi batean jeikitzen da, ta Arengana dijoa; Aingeruak ikutzen dio bere gerriko katea ta bi puska egiñik

erortzen zaio; ta ordu berean eren-sugea ondatzen da; Aingeruak ar-
kaitz edo zugaitz gertuenekoan bere irudia utziz dio):

GOIINGERUA.—Zurekin biz (izan bedi) Jainkoaren pakea; orra zure
erriaren gorabidea. (Aingeru-sail batek abesten (kantatzen) ditu az-
keneko bost itz oiek, eta orrekin bukatzen da).

Bederatzigarren ikuskaia.

Teodosio, Martziano, Gartzia, Petronila.

GARTZIA.—(Aurreratuz) Etorri al-da onera, igesi zijoan etsai bat? Orr
upatu dugu bere zaldia illik

TEODOSIO.—Orra; aristintxe ill da nere besoetan.

GARTZIA.—(Orduntxe irixten diran Martziano ta Petronila-gana itzu-
liz). Ill da, ta beronen arkaizpean ill da; berak ba-leki! (goiti). Ai
zoritxarrekoa!

TEODOSIO.—Obeki esan dezakezu: “Eudon zorionekoa; otoitz egizu
gugatik”, batayoa eskatu dit, eta neronek eman diot.

MARTZIANO.—Oi Jaungoiko aundia!

GARTZIA.—Ori arrigarria!

PETRONILA.—Au ikustekoa!

MARTZIANO.—Bai neri iruditu zerutarren abestiak (kantuak) eta Ain-
geru egal-zuri bat zerurontz egaka zijoala.

TEODOSIO.—Migel Goiaingerua laguntzera etorri zait, sulezeko etsaiak
nasi nai izan nauanean; onetsia izan bedi Jaungoikoa!

MARTZIANO.—Eta Jaungoikoaren indarrak zure katea ausi du, barkatu-
rik zaudela adierazteko; goretsia izan bedi Jaungoikoa!

TEODOSIO.—Eta Jaunaren Aingeruak Gurutze bat utzi digu, gure erria
bere bidez goratzeko (bere beatzez erakusten diote; Gartzia ta Pe-
tronila bere aurrean belaunikatzen dira). Goretsia izan bedi Jaungoi-
koa!

MARTZIANO.—Arrek barkatu dizkitzu zure gaiztakeriak, idiki ditu zure
barruko begiak, eta argiz bete zaitu; goretsia izan bedi Jaungoikoa!

TEODOSIO.—Eta nere gogoak (animak) ezagutu ditu bere okerrak, eta artu du indarra bide zuzenean ibiltzeko; goretsia izan bedi Jaungoikoa!

MARTZIANO.—Maitetasunezko eta pakezko bideak dira oiek; gure erria gorazarri bearr duten bide ber-berak; goretsia izan bedi Jaungoikoa! (Teodosio-rekin batean belaunikatzen da gurutze- aurrean bestetatik bereiz).

TEODOSIO.—(Belaunikatuz dio): Goretsia izan bedi Jaungoikoa!
(Ikustoki-oyala geldideldi jetxi).

(Bigarren egintzaren bukaera).

IRUGARREN EGINTZA

Goraldia

Altsatsu-ko Pedro deunaren baseliza; ikuskaia “Amaya”-k II- garren zatiko 41-garren orrialdean dakarren eran; eskubi-aldean su-gal-dak; ezkerr-aldetik, baño erditsuan, Aralarr.

Lenengo ikuskaia.

Bi agureak.

Burunda-ko Jauna erdian zugaizpean; Allin ibarreko Jauna, Ega ibarrekoa, Berrueza-koa, Basaburu-koa, Uarte ta Arakil-goa, Ilzarbe-koa, Elizondo ta Baztan-goa, Larraun eta Lekunberri-koa, Ollaran-goa, Ultzama-koa, Urroz eta Izagaondo-koa.

ILTZARBE-KO JNA.—Garai-irrintziak gure gudari garailarien etorrera adierazten digute.

ALLIN-GO JNA.—Eskerrak, matxinadan ain ondo eragiten dioten zaldun azkarrari.

BURUNDA-KO JNA.—Bai pozik esango niokela orrixe datorreneko: Etsai gogorr ta matxinada-zale batek zu bezalako zaldun bat bearr

du ta nai du Buru; eseri zaite aurreneko lekuan eta agureen batza-
rrearen Buru izan zaite.

BASABURUA-KOAK.—Eta zer esango ote-luke Butron-en Lartaun-ek?
Ez ote-lezake esan Aitormendiko ta Goñi-ko eskualdeak berari da-
gozkiola, Konstantzaren aita dan ezkeru?

ARAKIL-GOAK.—Ez luke ezer esango, bere alabaren gizona bizi zaion
ezkeru.

ULTZAMA-KOAK.—Teodosio-k izango luke eskualderik aundiena, bizi
izan balitz.

EGA IBARREKO JNA.—Izarra-tik ateratzean entzun nuan Teodosio
oraindik bizi dalako berria, ta beste asko gauza; baño zuek siñistu
al-dezakezue?

ALLIN IBARREKO JNA.—Ori bera diot nik; nork siñistu orrelako gauza-
rik?

ARAKIL IB.—Nik ere ez dut siñisten; baño erenegu berean nere Uarteko
etxean egon dalako Teodosio bera, gure Gotzai (Obispo) santu
Martiziano-rekin, eta Gartzia ta Petronilarekin. Orduan zijoa Goñi-
ra, ango bere gizonak altxa-azitzera.

ELIZONDO TA BAZTAN-GOAK.—Guk uste bai gendun ila zala!

OLLO-KO JNA.—Orain artean, nola ez zuan ba, iñork, arren berririk
ematen?

ARAKIL-GO JNA.—Erroma-ra joan zanean, agindu omen zioten basoe-
tan bizitzeko, gizon iñorekin itzik egin gabe; ta ori errazago egite-
ko, gure Obispo jaunak eta bere lagun berezi batzuek bakarrik
zekiten, Aralarr-ko mendi-gaiñean bizi zala.

URROZ-KO JNA.—Aizu, aizua ta egia ote-da Migel Goiaingeruaren eta
deabruaren agertzeaz dioten ori? Urrotz-en entzun nituen, Mendo-
zak dizkion berri ber-berak.

ARAKIL-GOA.—Zartua nago; ala ere, atzo berean igo nintzan, miraria
nere begiz ikusteagatik.

ALLIN-GO JNA.—Eta zer ikusi ziñun, deabruaren isatsa? (buztana).

ARAKIL-GOA.—Agur egin nion, Gurutzea buruan duala dagoen Goiain-
geruaren irudiari; eta ikusi nuan deabrua ondatu zan lezea. Erenegu
berean Arakil guzian entzun bai gendun asots izugarri bat, eta arra-
tsaldean jetxi ziran Martiziano, Teodosio, Gartzia ta Petronila, gerta-

tu zanaren berria emanaz. Onezkero Arakillen ez da iñor Aralarr-gañera igo gabe. “San Migel-ekin moruetara” oju egiten zuen gaurr-gure mutillak matxinadarako deitzen.

LARRAUN-GOA.—Larraun guzian ere entzun gendun asots ori, ta argatik agerpenaren lenengo berriak ikastean, atera naiz Lekunberritik, eta oñez etorri naiz Aralartik barrena Jaun Martin-ek esan duan guzia nere begiz ikusiz.

ALLIN-GOA.—Orduan laxterr igoko gera beste auek ere.

BURUNDA-KOA.—Eman bekit Jaunak bi eguneko bizia, ta ez naiz ilko, aingeruak bere buruz santutu duan tokian belaunikatu gabe.

BERRUEZA-KOA.—Berdin esaten (dut) nik ere, Juan Pedro (entzuten dira Amagoya-ri ongi-etorria ematen diotenen ojuak eta baselizaren atzetik sutan dagoan mendira dijoazela).

Bigarren ikuskaia.

Lengoak eta Amagoiarekin datorren erritarr sail bat.

OLLO-KO JAUNA.—Zeren abarrotsa da ori? Noren ojuak dira oiek?

ILTZARBE-KOAK.—Erritarrez betetzen ari da mendi-gaña.

ELIZONDO TA BAZTAN-GOAK.—Orain itzultzen bei-da Amagoya berea-kin Aitormendi-tik guda-abestiak (gera-kantuak) agotan.

BASABURU-KOA.—Goñi-ko Jabeen il-gaua ezkeror Aztilaria, burua galduz dijoa pixkeka-pixkeka.

BERRUEZA-KOA.—Ixo, abestera (kantatzera) dijoa.

LARRAUN-GOA.—Bere txintxurra zaloitxo dauka ba oraindik.

ALLIN-GOA.—Ori orrela ilko da, ero, siñis-gabe ta kantari.

AMAGOYA.—(Arin-arin abesten du mendi-gañetik su-aurrean).

Romako armak
alegin eta
Bizkayak daroa
Santsoa.

Otabiano
munduko jauna;
leko bide
Bizkaikoa.

Itxasotati
eta leorrez
imiñi deusku
moltsoa.

Leor zelayak
bereak dira;
mendi tantayak
leusoak.

Leku ironian
gagozanean
nok bera sendo
dau gogoa.

Bildurrik gitxi
arma bardiñas;
oremayatxu
gaxoa.

Soñak gogorrek
badirituis,
narru bilosa
surboa.

Bost urteko
egun-gauean
geldi bagarik
potxoa.

Gureko bata
il bagadian,
bost amarren
galdoa.

Aek anizta
guk gitxitaia
azken indugu
lalboa.

Geure lurrean
ta aen errian
birotx ainbaten
zamoia.

Tiber lekura
geldiko zabal
Utxin Tamaio
gran doa.

Andi arista
geisto sindoas
betiko naitas
narr doa.

Euskalerria
ezta izutzen
etsaiak txautzen
gogoa.

(Giza-talde aundiak goraka erasotzen dio Aztilariari; au bereakin ezker-aldeak, eta beste sail batek ongi-etorria eman bekiote eskuñetik datozenai).

Irugarren ikuskaia.

Amabi Agureak

LARRAUN-GO JAUNA.—Amagoyak ez du beti eresi ori abesten (kanta-tzen); nonbait ere matxinada gogorra izan da, ta gure garaipena aundiagoa.

BERRUEZA-KOA.—Emen eldu da, beste guztiak goraka artzen dituzten giza-sail armadun bat.

URROZ-KOA.—Orren laxter eldu diranean, ezagun da, etsaiak pakea eskatu edo iges egin duala.

BASABURUA-KOA.—Pakea egin? Amagoya-ri entzuna entzunik, ez dut uste orixe.

ULTZAMA-KOA.—Etxeberri otsoarenak dira, ta berak esango digu guztia.

Laugarren ikuskaia.

Lengoak eta Etxeberria.

ETXEBERRIA.—Jaungoikoak zaindu zatzaizkigu bizirik gure erriko agure agurgarriak.

BURUNDA-KO JAUNA.—Baita zu ere, Etxeberri azkarra.

ALLIN-GOA.—Kantabria-ko gaztelua tente al-dago? edo moruekiko ekiñaldia zer gixezkoa izan da?

BURUNDA-KOA.—Sartu zaite erdira, eseri ta esan iguzu guztia; gu zartuak ba gera ere, oraindik gure odola irakiten jartzen da, zuen garai-pen eta matxinadak entzunez.

ELIZONDO ETA BAZTAN-GOAK.—Aurrean esan iguzu; zenbat eta nor erori dira gureetatik?

ETXEBERRIA.—Martziano gure Obispo deuna (santua) baitu dute.

BURUNDA-KOA.—Gure Gogotzai biotzekoa!

ILTZARBE-KOA.—Arri bizia kentzeko biotzik izango ote-dute?

ETXEBERRIA.—Alaxe egin dute; bere buru erlijioaz galdua, gure eskue-tara egin dugu; Butron-en Lartaun, azkartxo ekin dien ondoan, erituri-rik gelditu da.

LARRAUN-GOA.—Nere aide ta adiskide ori non gelditu da?

ETXEBERRI.—Gartziak agindu du Abartzuza-ko bere etxera eraman de-zatela; ezkerreko besoan du ebaki aundia, baño ortatik bereala sen-datuko da. Gesala-ko Jaun gaztea, bere seme zarrenarekin, Burundakoaren biziagatik bera illa izan da. Zure bigarrenak lagun-du nai zion Elizondo ta Baztan-goekin, eta zauriturik gelditu da bu-ruan, baño ez du ainbestekoa.

ELIZONDO-KOA.—Ez al du makurragorik izango!

ETXEBERRIA.—Ez dirudi; gureetako batzuek ere ill dira; baño gure ba-ten aldean eun etsai erori dira.

ETXEBERRIA.—Izugarria izan da matxinada; etsaiak oraintxe berea zuala uste zuan gaztelua, ta Arga ta Burunda eskuraturik Iruña- ra- ño iristeko asmoa zerabillen, inguratuak azken indarketa bat egiñez irten direnean. Aizkolariaren aizkorapean ezpalak bezalaxe, eror- tzen ziren gure mutillen aizkorapean moruen buruak.

ALLIN-GO JNA.—Beroaldi pollitta emango ziotek orain infernuko gal- detan.

ETXEBERRIA.—Baño asko ziran gero; gutako batentzat eun bat; ala ere, gureak burua itzuli gabe ta basurdeak bezala ekiñez, biurtzen ziran gaztelura. Nik ez dakit nere iruditua ote-zan baño; orduan ikusi nuan aingeru txuri bat, lentxago Gartzia-k esan zidan, Aralarr-en Teodosio-ri agertutakoa bezin txuria; onek, bere bularraldea gure Laburu Gurutzearen antzeko batekin estaliz, suzko ezpata batekin jotzen zien, gure ikurrin (banderako) arrapatu nai tutenai.

Gureak alako gizon pillaz beren buruak inguraturik ikustean babesera zijoazen; baño Gartzia-k oju egin zuan “San Migel-ekin beroietara” eta nik geiago ez nuan ikusi... baño begiak idiki nitua- nean, Ebro-ko sayetsak gorpuz-illaz beteak ziran, eta arren urak, odolez gorri-gorri egiñik.

ALLIN-GO JNA.—Baño zakurr oiek odol gorria al-dute?

ILTZARBE.—Orain zurrutekoa egingo diozun nere ibarreko ardoa bezin gorria; ez da ala, Etxeberría? (agintzen du ardoa atera ta eman de- zaiotela).

ETXEBERRIA.—Jakín bear duzue guziok ez dudala edaten, gure Gartzia bikañak bere lenengo ateraldia egitean, ardoaren txorabioaz utsegin nuan ezkeró.

ALLIN-GOA.—Ordutik onera egin dituan euriakin ardoak indar asko galdu du, gizona!

ILTZARBE-KOA.—Ez zazula utzi, gizona; orain egin duzunez, ordukoa aztu dezakezu-ta. Gañera ordutik onera ere zerbait egarri egingo zenduan noski.

ETXEBERRIA.—Zuen onerako betorkit bada orainaldiko lenengoa. (Be- rak bakarrik edaten du).

ALLIN-GOA.—Ez al-duzu azkenekoa izango.

BURUNDA-KOA.—Eta zer gertatu da Gartzia, Amaya ta Petronila- rekin?

ETXEBERRIA.—Amaya eriaikin gelditu da; Gartzia ta Petronila atzetik genduzen, Aralarr-era Migelek bere erriari ain agirian lagun egin diolako eskerrak ematera joateko asmotan. (Erritarr- pillak oju dagite: “Gora Gartzia! Gora Petronila Gora Jimeno-ren semea!”).

ALLIN-GOA.—Ementxe eldu dira. (Guztiak zutitzen dira, beren tokieta-tik igitu gabe).

Boskarren ikustaldia.

Lengoak, Gartzia ta Petronila.

GARTZIA.—Agur, gure Batzarr-Buruko Agure agurgarriak.

GUZTIAK.—Agur Gartzia ta Petronila!

GARTZIA.—(Aurreratzen zaio Burunda-ko Jaunari ta belauniko jarri-rik, eskuan muñ dagio esanaz): Zuregan Burunda-ko Jaun agurgarria, agur dagiot eta onesten dut nere aita zana.

BURUNDA-KOA.—(Eskuak buru-gañean jartzen dizkio esanaz): Jimeno zanaren kaldorra ta seme goragarria zera zu Gartzia, ozkarbi zero goienetik onetsiko (bedeinkatuko) al-zaitu berak. (Gartzia zutitzean, batek ots egiten du: “Gora Euskaldunen agintaria!”). Erritarr-pillak oju egingo duan “Gora”, Gartzia-ren keñuz ixilduko da.

GARTZIA.—Guziok bearr duzute jakin, Teodosio, Goñi-ko Migel eta Plazida-ren semea, orain arte basoko izkutuan neke-bidean (penit-tentzian) bizitu dana, oraindik bizi dala, ta zeruak ontarte aundiak egin dizkiola.

Argan biltzen dira bere aita zanaren oroipen gozoa, Aitorr-en ondorekoen begiramendu ta itzala, eta zeruaren bedeinkazioak (onespenak). Ari zorr zaio, bada, gure erriko buru izatea, gure erri-ko Agure agurgarriai ondo irudituko zaiotenean.

BURUNDA-KOA.—Biotz aundiko Gartzia azkarra; gure erriarekin batera gaude Erregea autatzeko asmoan; zu ere zure andre Amayaren bi-dez Aitorr-en ondorekoakin bat egiñik zaude; erriak bere begiratzale bikain bat dakus zugar, eta maite zaitu; zu edo ura aukeratu ez giñekila geunden. Juan Bargas Abadearen bidez otsegiña dago bera, zerorren aurrean Batzarr-Buruak gure erriko Errege autatzeko. Zer irudi zaizue, Batzarr-Burukideak?

ULTZAMA-KOA.—Oraintxe datorrela Teodosio bere andrearekin eta Abadearekin, ortaz itz-egitera. (Agertzen dira, ba, Amagoyak abestu zuan mendi-gañean, Teodosio ikustean erritarrak arriturik jartzen dira, ez beroturik).

Seigarren eta azkeneko ikuskaia.

Lengoak, Teodosio, Konstantza ta Abadea.

TEODOSIO.—(Irixtean). Au poza ta atsegiña artzen dut nere erria garai, ta Amabien Agureak bildurik ikustean! (Sartzean) Jaungiokoak di-zuela egun on guziori.

GUZTIAK.—Ondo etorriak guztiok.

GARTZIA.—(Erdi baztarturik). Jaungoikoaren erabakiaz oraintxe eldu zaizu, gure erriaren zuzenbidea zure gain artzeko ordua. Zure gain artzen duzulako itzaren begira gauzkatzu.

Altsasu-ko Pedro deunaren eliz onetatik ez zera igaroko errege makil eta koroia gabe.

TEODOSIO.—Batzar-Buruko Agure ta gure erriko Jaunak: zuengandik baztarturik bizi izan naizen artean nere guraso ziranen oroipenarekin beti gure erriaren oroipena nerabillen buruan eta aiei eman nien, eriotzaz ezagutu nuan gure erriari ezagutu gabe emango niona ta emango geniona.

Ori goratzeko guztiok elkarr artu bearrean banakatzen ba-gera, bakoitzak bere buruari ta naikeriai bakarrik begiratzuz, gure eresi ta gure zarren esanak, gure sukaldeak eta gure oiturak gure eskuz ilko ditugu, gure erriaren irudi bizia nere gurasoak, nere eskuz ill nituen bezala.

Petronila, oroi zaite egun batez Mendiguru-n esan ziñilada: “Gartzia aundia da, ta ona; ta bere Aberriaren maitatzaille iñorr ez bezelakoa eta zuk ezagutzen duzu ori dala erria goratzeko bide zuzena, zure izanera gogorrek bide ortatik baztartzan ba-zaitu ere”. Gartzia, zu ibilli zera beti zuzen bide ortan; aurrera ere egizu ba-da zure erriaren Erregegoa, orain arte zure ibarrekoen Jaungoa egin duzun bezin zuzen.

Ez gero ezezkorik esan, Gartzia; Konstantzak eta nik erabakirik daukagu orain Juan Bargas Abade jaunaren aurrean itz-ematera

goazena: Gure aberastasunakin Aralar-ko mendian Baseliz bat goratzera goaz, Jaungoikoak an utzi digun aberastasuna berartan zaintzeko; ta arri agur egin naiez joango diranak, gurekin batean es-talpe bat izan dezaten, etxe bat ere nai dugu goratu, mendi santu artan.

JUAN BARGAS.—Ala biz (gerta bedi).

TEODOSIO.—Batzarr-Buruak ontzat ematen ba-du, jaso zazue, bada, lurretik ta jarri zaiozue eskuan laburua ta gerritik ezpata zintzilika.

AMABIAK.—Egin dezagun.

GARTZIA.—Errege-makilla ta koroia emango dizkidatzue, baño ez ez-pata, au Jaungoikoak eman dit, zure otoitzai (Teodosio-ri) eskerrak, garai ateratzean; eta au izan bedi legezkoa neretzat eta nere ondore-koentzat.

BURUNDA-KOA.—Entzun bearr dituzu aurretik, zuk eta zure ondore-koak Ebanjelio santuen gañean, zuen erregegoan betetzea agindu bearr (zin egin bearr) dituzuen itz-artuak.
(Juan Bargas-ek larruki bat ateratzen du).

GARTZIA.—Irakurri zaiguzu, Juan Bargas jauna; eta nik zin-egingo di-tut on-artzen ba-ditut.

JUAN BARGAS.—Jimeno-ren seme Gartzia, zin egiten al-duzu Jaungoi-koa-gatik eta Ebanjelio Santu auengatik (Teodosio-k iduki bitza). Zure erriak zuzenbidez eramango dituzula pakean eta zuzentasu-nean?

GARTZIA.—Bai, zin-egiten dut. (Belaunikatuz).

JUAN BARGAS.—Eta zin egiten al-duzu, ez dituzula txartuko lege-za-rak, baizik ondu egingo dituzula, eta zainduko duzula etsaien era-soaldi ta okerkerietatik?

GARTZIA.—Baita ere zin-egiten dut.

JUAN BARGAS.—Eta lurreko ondasunak bertakoen artean zabalduko di-tuzula, ta ez duzula egingo ez pakerik ez ta ere gudurik (gerrarik), ezta beste gauza aundirik ere, ta ez duzula auzirik egingo, amabi gi-zon-aberats, Erriko Agureen baimenik gabe?

GARTZIA.—Bai, zin-egiten dut

BURUNDA-KOA.—Orrela bete ezazu eta Jaungoikoak onetsi (bedeinka) zaitzala; eta bestela Jaunak gaizto artu bezaizu zure utsa. (Gartzia

zutitzean eta Laburua gertutzen duten artean, erritarrak ojuka diote): “Gora Jimeno-ren semea! Gora euskaldunen Buruzagia! Gora moro ta juduen Garailaria!” (eta Errege-makilla ta Koroiarekin Laburuaren gañean jarririk, bere gañean jasotzen dute esanaz):

AMABIAK.—Ba-degu, ba-degu, ba-degu Errege!

ERRIAK.—Gora Gartzia Jimenez gure Erregea!

(Andik jaisten duten artean, ezker-aldean ager bedi, al ba-da, oraingo Aralarako Migel deunaren Baseliza edo gutxienez Migel deunaren irudi aundi bat).

(Jetxi burtiña).

AZKENA

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN
ELKARTEA